

E. KUMARI

EESTI LINDUDE VÄLIMÄÄRAJA

EESTI LINDUDE VÄLIMÄÄRAJA

EESTI
LINDUDE
VALIMAARAAMATUD

A-22573

EERIK KUMARI

EESTI LINDUDE VÄLIMÄÄRAJA

TEINE,
PARANDATUD
JA TÄIENDATUD
TRÜKK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1959

Ümbriskaane ja köite kujundanud
H. Jõerüüt ja *L. Kruusmaa*

Värvilised pilditahvlid teostanud
L. Vallimäe

Joonised valmistanud
A. Vohli

N
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
52972

EESSÕNA RAAMATU TEISELE TRÜKILE

„Eesti lindude välimääraja" käesolev, parandatud ja täiendatud trükk on samuti nagu eelminegi (mis ilmus 1953. a.) abivahendiks meie arvukale ja aasta aastalt üha suurenevale linnusõprade perele (jahi- ja kalameestele, metsa- ja põllumajanduse praktikutele, koolinoortele jt.) lindude tundmaõppmisel looduses.

Kuigi raamatu ülesehitus tema uues trükis on jäänud endiseks, on tekstis ette võetud palju parandusi niihästi vahepeal ilmunud heade välimäärajate kui ka eriti asjatundjate poolt saadetud ja autori enda poolt looduses kogutud uute vaatlusmaterjalide alusel. Meie ornitoloogidest on raamatu uut trükki kasulikkude parandustega täiendada aidanud eriti A. Lint, O. Renno, R. Tamm ja H. Veroman, kellele kõigile olgu siinkohal öeldud südamlik tänu. Raamatu uude trükki on sisse võetud ka rida uusi linnuliike, mis esimeses trükis puudusid.

Põhjalikult on parandatud ja täiendatud raamatu illustratsioone. Must-valged joonised on valmistanud kunstnik A. Vohli, värvitahvlid kunstnik L. Vallimäe, keda lubatagu siinkohal samuti tänada.

Muudest raamatu uues trükis ettevõetud parandustest ja täiendustest tohiksid kasulikud olla veel järgmised.

Kooskõlas rahvusvahelise zooloogilise nomenklatuuri muutustega on muudetud mõned ladinakeelsed linnunimed (perekond kaur, perekond tikutaja, kanaari vint ja laulurästas). Vastu tulles paljude linnusõprade soovidele ladinakeelsete linnunimede õige hääldamise küsimuses, on kõik ladinakeelsed linnunimed määramistabelites varustatud rõhumärkidega.

Linnuhääli on püütud, nii nagu varemgi, edasi anda sõnalise transkriptsiooniga, kusjuures mõnede liikide häälitsuste osas on tehtud täiendusi ja muudatusi. Siinkohal on vajalik märkida, et

kuigi lindude häälitsused ja laulud on väga tähtsaks määramisvahendiks looduses, on neid sõnaliselt raske edasi anda ja iga vaatleja kuuleb neid veidi erinevalt.

Raamatut on täiendatud kolme uue peatükiga, mis on tähtsad kõigile väliornitoloogidele: kuidas vaadelda linde, linnukaitse alused ja Eesti lindude süstemaatiline nimestik.

Autor loodab, et „Eesti lindude välimääraja" uus trükk leiab tarvitajaskonna poolt sama sooja vastuvõtu nagu esimene trükkki. Ühtlasi oleks ta tänulik, kui võimalikult paljud raamatu kasutajad teataksid temale raamatus esineda võivatest puudustest ja vigadest. Kõik vastavad materjalid, samuti ka teated lindudest, keda ei ole võimalik määrata käesoleva välimääraja abil, palutakse saata aadressil: Tartu, Vanemuise 21 Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituut.

Tartus, jaanuarikuul 1958

E. Kumari

JUHISEID MÄÄRAMISEKS

Elusate lindude määramine väljas, nende looduslikus ümbruses, seab määrajale hoopis uued ja teistsugused nõuded kui mahalastud lindude või linnunahkade määramine.

Linnud on väga liikuvad ja sageli ei lase nad vaatlejat endale kuigi lähedale. Üksainus vilksatus läbi puuokste, üksainus lühike häälitsus roostikus, üksainus ilmumishetk veepinnal on aga kogenud väliornitoloogile selleks küllaldane, et eksimatult ütelda mitte üksnes nähtud linnu liigilist kuuluvust, vaid paljudel juhtudel ka tema sugu ja vanust. Nii kaugele jõuda tähendab aga, et lindude vaatleja omandaks elusate lindude üksteisest eristamisel täieliku automaatsuse, et ta lindu kas või hetkekski nähes või kuuldes ei tarvitseks enam järele mõtlema hakata selle määramistunnuste üle. Sellise kogemuse omandamine nõuab palju aega ja kannatlikkust, kuid sinnapoole püüda olgu iga tõsise lindudevaatleja eesmärgiks.

Elusate lindude määramise harjutused looduses arendavad vaatlejas rohkem kui ükski teine ornitoloogiline tegevus tähelepanelikkust, püsivust, taiplikkust ja kiiret reageerimisvõimet — ühe sõnaga kõiki neid omadusi, mis peavad olema tubli väliornitoloogi lahutamatuteks kaaslasteks.

Algajale linnusõbrale tuleb lindude välimääramisele asudes soovitada suurt tähelepanelikkust iga pisemagi tunnuse suhtes. Sulestiku värvuse üksikasjad, keha suurus, keha hoiak, kulgemisviis, lennupilt jne. võivad määramisel olla otsustava tähtsusega. Enamikul juhtudel on ka laul ja häälitsused nii olulisteks määramistunnusteks, et neid tund-

mata on võimatu saada täit ülevaadet vaatlusaluse maa-ala linnustikust. Algajat linnusõpra ootab nii siis ees suur töö kodukoha ümbruse linnustikuga tutvumisel, kuid just selle töö raskused karastavad uurijat edaspidiseks ja jäävad temale asendamatuks eelkooliks linnuriigi saladustesse süvenemisel.

Dihhotoomsed määramistabelid, kus üks iseloomulik lühike määramistunnus vastandatakse teisele, on kohased küll linnunahkade määramisel, kuid elusate lindude määramiseks looduses osutuvad nad kõlbmatuks. Siin annab tulemusi vaid mitme tunnuse üheaegne kõrvutamine, mida ei saa teha dihhotoomsetes määramistabelites. Seepärast on käesolevas raamatus loobutud mainitud metoodikast ja kasutusele võetud uus määramisviis.

Teiseks on välimääramise tehnika, võrreldes muuseumimaterjalide määramisega, mitmelgi määral erinev. Muuseumis võime mitu linnunahka kõrvuti seada, vajaduse korral võrrelda lähedaste liikide nahku, eksemplare mõõta jne. Kõik need kasulikud võtted langevad paratamatult ära lindude välimääramisel. Elusat lindu looduses määrata raamat peos, s. o. raamatust vahetu lugemise ja linnuga võrdlemise teel on muidugi kasulik, kuid igal juhul pole see võimalik. Siin tuleb talitada teisiti: binokliga vaadeldes, linnu käitumist hoolikalt jälgides ja häälitsusi kuulatades teha endale kogu aeg ülestähendusi märkmikku. Üles märkida tuleks: keha suurus, noka ja jalgade pikkus, kuju ja värvus, kaela pikkus, saba pikkus ja kuju, sulestiku värvus ja värvusetoonid, samuti kõik sulestiku taustavärvusest silmapaistvalt erinevad mustrid (kulmutriip, haberiba, iseloomulikud kirjad igal kehaosal), silma (iirise) värvus, käitumistunnused (jooks, lend, lennukuju, ujumine, sukeldumine jne.), laul ja muud häälitsused. Kasulik on keha kuju ja sulestiku mustri kohta teha selgitavaid jooniseid. Linnukeha topograafia tuleb enne seda hästi ära õppida 1. joon. järgi.

Ei maksa karta, et ülestähendusi tuleb liiga palju. Küll aga võib pärastisel võrdlemisel raamatuga selguda, et märkmeid on tehtud liiga vähe või pinnapealselt. Et paljud linnud ei püsi kuigi kaua paigal või ei lase endale küllalt

lähedale, siis osutub ammendava hulga märkmete kogumine sageli aeganõudvaks ja paneb vaatleja kannatuse tõsisele proovile. Kuid siin pole midagi parata — väärtuslikke vaatlusi tehakse harva kerge vaevaga.

Hoolimata kõigest püüdlikkusest võib mõnikord ikkagi juhtuda, et just see tunnus, mis määramisel on kõige olulisem, on jäänud kahe silma vahele. Siis ei jää muud üle, kui teine kord sama liiki uuesti kohates püüda teda veelgi üksikasjalisemalt kirjeldada. Juba algusest peale olgu põhimõtteks: parem korraga tundma õppida vähem liike, aga teha seda hoolikalt, kui tundma õppida rohkem liike ja teha seda pealiskaudselt. Täiesti lubamatuks ja edaspidises töös end valusasti tunda andvaks kergemeelsuseks on leppida puudulike ja põgusate ülestähendustega, mis määramisel osutuvad enamasti alati mitteküllaldaseks. Nagunii tekib puudulikke märkmeid tahtmatagi küllalt (linnu liiga lühiajalisel viibimisel vaatluspaigal, ülelennu puhul jne.) — milleks neid veel sihilikult suurendada!

Kui vaatleja hoolikalt lindu jälgides on enda arvates juba küllalt märkmeid teinud, võib ta asuda liigi määramisele. Soovitav oleks seda teha juba kohapeal, kui muljed on alles värsked. Kui aga olukord seda ei võimalda, võib määramise jätta ka koduseks tööks. Kui looduses ülestähendusi on tehtud küllalt põhjalikult, ei tekita raskusi linnu määramine nende kaudu ka hiljem. Märkmeid ei tule mingil juhul ära visata — mõnd eriteadlast küsitledes võib see sageli otsusele jõuda isegi nende liikide suhtes, kelle määramisega vaatleja omal jõul toime ei tulnud.

Käesolev „Eesti lindude välimääraja" sisaldab kõik meil esinevad linnuliigid, peale järgmiste eksikülaliste (kokku 32 liiki):

kõrbepüü,	kolmvarvas-kajakas,
suurtrapp,	lühinokk-tirk,
väiketrapp,	jääkaur,
jämejalg,	punakael-lagle,
meritüll,	tulipart,
sootilder,	punavart,
naaskelnokk,	kirjuhahk,
mustpea-kajakas,	kuninghahk,

suula, kivikakk,
pelikan, karjarästas,
flamingo, mägi-kanepilind,
luitsnokk-iibis, lasuurtihane,
hõbehaigur, mustlauk-õgija,
raisakotkas, kaelus-kärbsenäpp,
kaeluskotkas, põhja-lehelind,
loorkakk, kaelusrästas.

Peaaegu kõiki neid linde on meil kohatud niivõrd harva, et vaatlejal on vähe lootusi nendega kokku puutuda. Teine osa eksikülalisi, keda võib siiski kohata, on määrajasse sisse võetud.

Välimääraja võimaldab lindude määramist kuni liigini. Alamliigid on tabelis lühidalt mainitud ainult sel juhul, kui nende mõni tunnus on selline, mis juba väliolukorras võimaldab alamliiki eristada.

Välimääramisel on sageli oluline kindlaks määrata linnu suurus, milleks käesolevas määrajas on tarvitusele võetud järgmised 7 tinglikku suurusekategooriat: varblase suurune, rästa suurune, haki suurune, varese suurune, ronga suurune, hane suurune ja luige (kotka) suurune. Võrdluseks võetud linnuliike tunneb igaüks ja võib neid määramise juures mõttes kõrvutada määratava linnuliigiga. Muidugi on kõik need ainult ligilähedased ja orienteerivad suurusjärgud, mis on omavahel seotud rohkete üleminekutega. Isegi nende suuruste eristamine on looduses võimalik ainult siis, kui lind pole liiga kaugel. Kaugel asuva, eriti lendava linnu puhul on silmamõõduline suuruse hindamine seotud raskustega, mida määramisel tuleb silmas pidada.

Elusaid linde on võimalik nende looduslikus keskkonnas määrata peamiselt kahesuguste tunnuste järgi. Esimesed neist, v ä l i s t u n n u s e d (somaatilised tunnused), asuvad linnu kehal — need on linnu suurus, keha kuju, sulestiku värvus ning muster jne. Teised väga olulised tunnused on v ä l i t u n n u s e d (ökoloogilised ja etoloogilised tunnused), mis on ühenduses linnu maastikuseosega, käitumisega, tema suhtumisega eluta ja elusasse ümbrusse.

Määraja algab t ü ü p i d e k a r a k t e r i s t i k a g a, milles tuleb hästi orienteeruda juba enne määramisele asumist. Soovitav on üksikute linnurühmadega eelnevalt tutvuda muuseumides või vähemalt ornitoloogiliste teoste kaudu, mis on varustatud värviliste tahvlitega.

Iga äsjamainitud rühm (kokku on neid 11) moodustab ökoloogilise tüübi, kelle välis- ja välitunnused on vastavuses ümbritsevate tingimustega. Seega pole esitatud tüübid midagi muud kui eluvormide rühmad. Iga rühm sisaldab kas ühe või mitu suuremat taksonoomilist ühikut (näiteks seltsi). Tüübi nimetused on valitud kõik rahva suust ja iseloomustavad antud rühma juba nimeliseltki. Ühtlasi näitab see, et rahvas, kes lindude vastu on alati suurt huvi tundnud, oskas tabavalt iseloomustada ja kokku viia paljusid ühel või teisel põhjusel sarnaseid linnuliike ühistesse ökoloogilistesse tüüpidesse, s. o. eluvormidesse.

Esimene rühm (ujulinnu tüüp) on taksonoomiliste rühmade mahutuselt kõige heterogeensem ja sisaldab järgmisi seltse: sõudejalalised, kaks liiki rookanaliste seltsist, üks liik kurvitsaliste seltsist, algilised, kaurilised, pütilised ja hanelised — kõik linnud, kes on kohastunud eluks vees. Teine rühm (kajakalise tüüp) mahutab kajakaliste seltsi, kolmas rühm (kurvitsalise tüüp) kurvitsaliste seltsi, neljas rühm (rookanalise tüüp) rookanaliste seltsi, viies rühm (kurelise tüüp) kureliste ja karklinnuliste seltsi, kuues rühm (kanalise tüüp) kanaliste seltsi, seitsmes rühm (tuvilise tüüp) tuviliste seltsi, kaheksas rühm (röövlinnu tüüp) kulliliste ja kakuliste seltsi, peale selle veel käo ja öösorri (kes oma väliskujult on sarnased kullilistele), üheksas rühm (rähnilise tüüp) rähniliste seltsi, puukoristaja ja porri (kes oma käitumiselt meenutavad mõningal määral rähne), kümnes rühm (vareslase tüüp) vareslaste perekonna ja siniraa ning üheteistkümnes rühm (värvulise tüüp) kogu värvuliste seltsi (välja arvatud vareslaste perekond), millele on puhtpraktilistel (määramise) kaalutlustel lisatud veel mõned värvuliste seltsi mittekuuluvad liigid.

Käesolevas välimäärajas jätkub iga rühma või alamrühma piires ühtne numeratsioon rühma või alamrühma algusest lõpuni, kõik muu oluline on aga välja tõstetud

eriliste kirjaliikidega. Nii tuleb määramise juures erilist tähelepanu pöörata just teksti neile kohtadele, kus esineb poolpaks või sõrendatud kiri, mis vihjab kõige tähtsamatele määramistunnustele. Kui antud numbri all need ei sobi, tuleb edasi minna järgmise numbri juurde, kus kordub sama menetlus. Nii tuleb proovida tabeli (rühma või alamrühma) algusest lõpuni, kuni leitakse õiged tunnused, mis on kooskõlas määratava linnu tunnustega.

Poolpaksu kirjaga on toodud erilise tähtsusega määramistunnused, mis antud tabeli (rühma või alamrühma) piires on omased ainuüksi sellele liigile või liikide rühmale. Kui need tunnused sobivad, siis tuleb hoolikalt läbi lugeda ka sama numbri all olev kogu muu tekst, milles leidub täiendavaid andmeid määratava linnuliigi kohta.

Sõrendatud kirjaga on toodud esimese järgu määramistunnused, mis samuti pakuvad häid pidepunkte liigi äratundmiseks, kuid mitte sel määral, nagu esimesed. Säärastele tähtsatele tunnustele on määramisel samuti vaja pöörata suuremat tähelepanu.

Korpuskirjaga on esitatud kõik täiendavad morfoloogilised tunnused, mida tuleb lugema asuda siis, kui samas lõigus toodud poolpaks või sõrendatud kiri lubab eeldada, et just siin asub lõplikuks määramiseks vajalik täiendav tekst. Kui lõik on õigesti valitud, on see tõepoolest nii. Kui aga täiendav tekst määratava liigi tunnustega ei sobi, ollakse lõigu (numbri) valikus siiski eksinud ja tuleb uuesti katsetada tabeli algusest peale.

Ptiikirjaga on esitatud antud liiki iseloomustavad morfoloogilised, ökoloogilised ja etoloogilised määramistunnused. Morfoloogilised tunnused on antud ainult siis, kui kaks liiki on väga lähedased. Sel juhul on kahe liigi tunnused antud kõrvuti veergudes.

Sõrendatud ptiikiri tähendab, et siin on esile tõstetud neid tunnuseid, mis seda liiki eriti iseloomustavad.

Liigi tunnuseid kirjeldatakse määramistabelites üldreeglina järgmises järjekorras: 1) keha suurus, 2) iseloomulikud tunnused keha ja kehaosade kujus — nokk, jalad, saba, tutt jne., 3) sulestiku värvuse tunnused — kui vaja,

siis eraldi soo ja vanuse järgi, 4) keha hoiak, kulgemine maal, vees ja õhus, 5) laul ja häälitsused, 6) tähtsamad elupaigad, kus liiki võib kohata, 7) liigi meil viibimise iseloom, 8) ajavahemik aastast, millal liiki võib kohata.

Liikide järjekord heterogeense sisaldisega tabelites on määratud nii, et tabeli alguses on need liigid, kes on kõige erilisema keha kujuga, sulestiku mustriga või kõige omapärasemate bioloogiliste tunnustega. Nende liikide erilise tähtsusega määramistunnuseid läbi lugedes selgub otsekohe, kas tundmatu liik kuulub siia, või on vaja tabelis edasi minna. Tabeli lõpus aga asuvad homogeensemad rühmad, mille liikide eristamine nõuab rohkemate tunnuste võrdlust.

Näiteks võtame esimese rühma — ujulinnu tüübi. See algab kormoraniga ja veetallajaga — mõlemad on sellised liigid, keda ei saa vahetada ühegi teise Eestis esineva linnuga isegi päris algaja, kui ta hoolikalt loeb mõlema linnu esiletõstetud tunnuseid. Järgneb (peale vesikana ja tiigikana, keda on käsitletud väga lühidalt, sest et kummagi põhjalikum käsitlus järgneb teisal) tüüpiline „sukelduja" eluvorm — alk, krüüsel, kaurid ja pütid — ja alles lõpuks suur haneliste selts, mille liigid, hoolimata oma erinevast keha suurusest ja sulestiku värvusest, on palju raskemini eristatavad üksteisest kui kõik eelmised.

Samuti võtame näiteks kolmanda rühma — kurvitsalise tüübi. See algab sulestiku värvuselt kõigist teistest kurvitsalistest tugevasti erineva kiivitaja ja lähedastega, järgnevad samuti omapärased koovitajad, kuna alles kõige lõpuks on toodud üksteisest raskesti eraldatavad rislad ja lähedased ning vihitaja ja lähedased, kelle õigeks määramiseks vaatlejal kulub rohkem aega.

Teisiti on talitatud väikeste, homogeensemate rühmade (näiteks kajakalise tüüp, rähnilise tüüp jt.) puhul, kus liigid on reastatud ühe või paari tunnuse (näiteks keha suurus, ülapoole värvus jt.) põhjal.

Kõige keerukam on liigirikka värvulise tüübi määramistabel, mis algab alamrühmade määramistabeliga. Algajal lindudevaatlejal on soovitav enne määramisele asumist põhjalikult tutvuda alamrühmadele omaste iseloomulike

tunnustega muuseumis ja kirjanduse kaudu, muidu võib määramisega looduses eksida.

Pärast eespooltoodud märkmeid on kasulik välimääraja praktilist kasutamist demonstreerida mõne näite varal. Kujutleme, et vaatleja on väljas juba hoolikalt üles märkinud tundmatu linnu kõik määramiseks vajalikud tunnused ja näideteks valime kõigile hästi tuntud linnuliigid.

Näide: s i n i k a e l - p a r t. Vaatleja nägi aprillikuus metspardi paari ujumas ühel veekogul ja seismas veest väljaulatuvatel kividel. Raskusteta selgus, et ainus rühm, kuhu need linnud võiksid kuuluda, on ujulinnu tüüp. Alustades määramist lk. 24 (1. rühm: Ujulinnu tüüp) selgub, et punktides 1—8 toodud tunnustest mitte ükski ei sobi vaadeldud lindude määramiseks. Samuti ei sobi ka viimane, 11. punkt. Kahtlused on ainult punktide 9 ja 10 suhtes, mida võrreldes küsimus laheneb 9. punkti kasuks järgmistel motiividel: nähtud paari ♂ oli silmapaistvalt värviküllase sulestikuga, mõlemate lindude tiivaküüdus oli läikivalt sinivioletne, ujumisel istus linnu keha madalalt vees, saba oli üle veepinna ja toitu hankisid nad veepõhjast küünitades, taeva poole ülessuunatud tagakehaga. Järelikult on vaja määramist jätkata lk. 35 (Ujupardid). Selle tabeli 1. punkt ei sobi määratavate lindude tunnustega, kuid 2. punkt on nendega täiesti kooskõlas. Võrdluseks läbi lugenud ka 3.—6. punktis toodud tunnused, selgub, et siiski ainult 2. punkt on täielikus vastavuses nähtud partidega ja tegemist on järelikult sinikael-partidega.

Näide: k u l d n o k k. Vaatleja viibis kevadel ekskursioonil lehtmetsas ja kohtas seal ühe rähniauguga haava juures paari rästasuurust musta lindu, kellest üks agarasti laulis lähedasel oksal. Lindude välimus ja laul olid väga sarnased kuldnokale, kuid tekkis siiski kahtlus, kas siin on ikka tegemist tavaliselt inimasulatega nii tihedasti seotud liigiga. Et vaadeldud linnud kuulusid värvulise tüüpi, selles ei ole kahtlust, seepärast tuleb pöörduda lk. 116 (11. rühm: Värvulise tüüp). Tõepoolest, linnud olid rästa suurused ja ka nende sulestiku värvus sobib rästalaadsete lindude juures antud tunnustega, järelikult on vaja edasi määrata lk. 120 (Alamrühm: Rästalaadsed linnud). Selles tabeli 1.—4.

ja 6. punktis toodud erilised tunnused ükski ei sobi, sest vaadeldud lindudel oli kogu sulestik must. Ainus õige saab olla 5. punkt, ja selles punktis sobib vaadeldud lindude tunnuste ja käitumisega ainult esimene veerg: lindude sulestik oli tõesti sädeleva metalliläikega, ♂ laulis oksal tiivad ripakil ja sageli vehkis nendega. Tabelist selgub ka, et kuldnokk võib pesitsusajal esineda looduslikes metsades. Seega olid vaadeldud linnud siiski kuldnokad.

Märgid ja lühendid:

♂ — isalind
♀ — emalind
ad. — vanalind
juv. — noorlind

Linnukeha topograafia — vt. 1. joon.

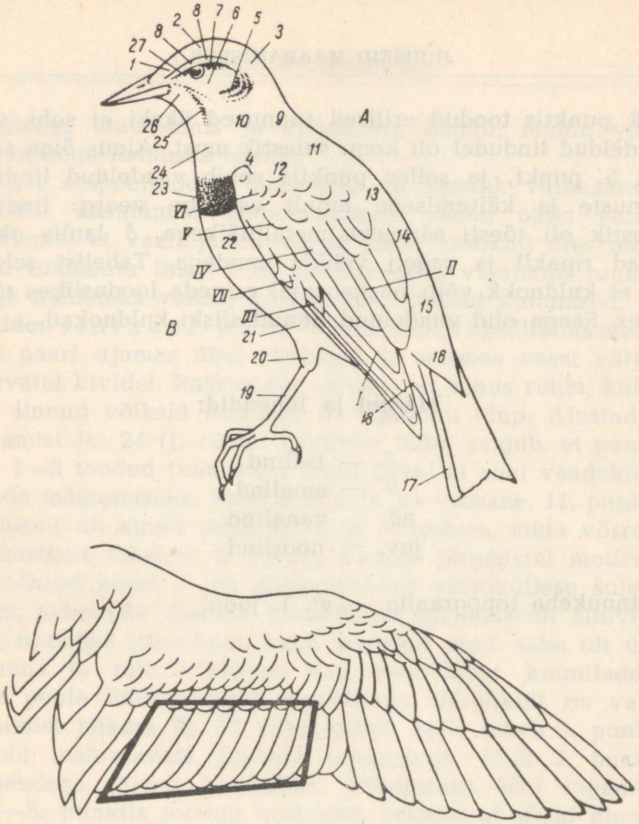

1. joon. Ülemine joonis: linnukeha topograafia. 1 — laup; 2 — kiird; 3 — kukal (1—3 kokku — lagipea); 4 — tiivanukk; 5 — kõrvaala; 6 — põsk; 7 — silmatriip; 8 — kulmutriip; 9 — ülakael; 10 — külgkael; 11 — eesselg; 12 — õlg (õlasulestik); 13 — keskselg; 14 — tagaselg; 15 — päranipuala; 16 — saba ülapoole kattesuled (15—16 kokku — sabapealne); 17 — saba (tüürsuled); 18 — saba alapoole kattesuled (sabaalune); 19 — jookse; 20 — säär; 21 — kõhualune; 22 — rind; 23 — puguala; 24 — alakael; 25 — haberiba; 26 — kurgualune; 27 — valjasriba; I — labahoosuled; II — küünra-hoosuled; III — laba-kattesuled; IV — suured pealtiiva kattesuled; V — keskmised pealtiiva kattesuled; VI — väikesed pealtiiva kattesuled; VII — nukktiib. Mantel: ühesuguse värvusega 11, 12, 13, IV, V ja VII kokku (näiteks kajakatel). A — ülapool, B — alapool.

Alumine joonis: pardi tiib väljasirutatult. Jämeda joonega on piiratud tiivaküüdus.

TABELID LINDUDE MÄÄRAMISEKS LOODUSES

TÜÜPIDE KARAKTERISTIKAD

1. rühm. Veelinnud. Merel või siseveekogudel. Tegutsevad peamiselt veepinnal. Ujuvad hästi, keha istub seejuures kaunis sügavalt vees. Paljud sukelduvad. Lend enamikul kaunis vilets ja ei toimu kõrgel. Lennul on kael sirgelt ette- ja jalad tahapoole sirutatud. Väiksemad ujulinnud

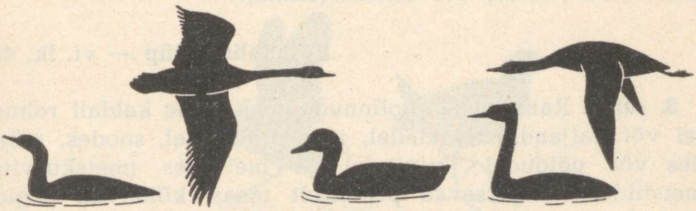

vehivad lennul kiiresti tiibadega, suured linnud (luiged, haned) „sõuavad" õhus aeglaselt ja pidevalt. Puhkuseks, toitumiseks ja pesitsemiseks tuleb osa ujulinde (pardid, haned) ka veest kaugemale — põldudele, luhtadele ja rabadesse. Mittepesitsusajal kohtab paljusid salkadena. Haki kuni luige suurused. Sulestiku värvus kas tume või kirju, harva (luiged) täiesti valge.

Ujulinnu tüüp — vt. lk. 24.

2. rühm. Vee- ja rannikulinnud. Merel või siseveekogudel. Lendavad palju ja meelsasti, enamasti veekogude kohal, harvemini neist eemal. Ujuvad hästi, keha istub seejuures kaunis pindmiselt vees. Ei sukeldu, ainult väiksemad vormid (tiirud) sööstavad saagi kallale vette tõukudes. Tiivalöögid üsna aeglased, hääletud. Osa kajakalisi

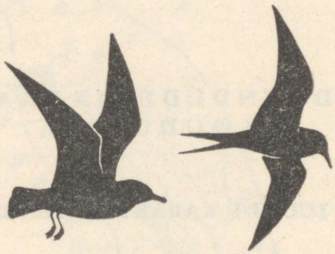

tegutseb seltsinguliselt, eriti pesapaikadel ja rändel. Rästa kuni ronga suurused. Tiivad pikad ja teravad, jalad lühikesed, nokk keskmise pikkusega ja sirge. Sulestiku värvus kas valdavalt valge (ad.) või valgehallikirju (juv.), mõned suitshallid (viired) või mustad (ännid).

Kajakalise tüüp — vt. lk. 45.

3. rühm. Ranniku ja soolinnud. Veekogude kaldail rohustel või paljandilistel aladel, mõned niitudel, soodes, rabades või põldudel (kiivitaja) ja metsades (metskurvits, metstilder). Tegutsevad peamiselt maas, kõnnivad aegla-

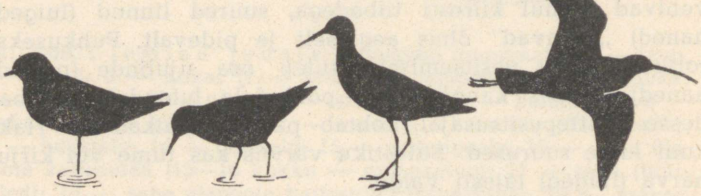

selt või sibavad kiiresti joostes (tüllid). Mõnikord sumavad vees, kuid vabatahtlikult ujuvad vähesed (veetallaja, tumetilder). Lendavad osavasti, kiirete tiivalöökidega ja mõned ka käänakuliselt. Lennul on kael sirgelt ette- ja jalad pikalt tahapoole sirutatud. Mittepesitsusajal eelistavad paljud tegutseda salkadena. Paljusid iseloomustavad kõlavad

vilehüüded. Varblase kuni varese suurused. Nokk peenike ja terav, mõnedel silmatorkavalt pikk ja üles- või allapoole painutatud, jalad paljudel (vigled, koovitajad, tildrid) pikad, kael sale ja mõnedel pikk. Sulestiku värvus enamasti pruuni- või hallitooniliselt kirju, sageli valge alapoolega, mõnedel (kiivitaja, meriski) suurelt osalt musta-valgekirju.

Kurvitsalise tüüp — vt. lk. 57.

4. rühm. Soolinnud. Elutsevad tihedas taimestikus (rohuväljad, tarnastik, roostik) enamasti soisel pinnasel, veekogude kaldail või orase- või ristikupõldudel (rukkirääk). Tegutsevad rohu katte all hiilides ja pugedes. Neid õnnestub harva näha, kuid seda sagedamini (eriti öösiti) kuuldub

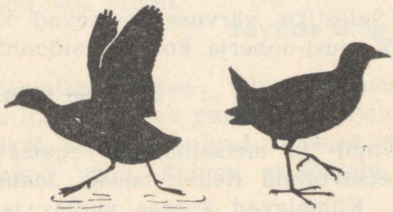

nende valju häält. Vajaduse korral ujuvad. Üles lendavad vastumeelselt ja pärast lühikest madalat lendu laskuvad jälle. Lennul ripnevad jalad taha, alla. Tegutsevad üksikult või paarikaupa, salku moodustavad vähesed. Rästa kuni varese suurused. Nokk keskmise pikkusega ja sirge, jalad kaunis pikad, pikkade saledate varvastega. Saba lühike. Kehakuju kiiljas. Sulestik enamasti tumedavärvuseline.

Rookanalise tüüp — vt. lk. 77.

5. rühm. Soo- ja niidulinnud. Märgadel niitudel ja veekogude soistel kallastel. Osa liike pesitseb metsas (hallhaigur, must-toonekurg) või inimasulate juures puu otsas (valge-toonekurg). Ei uju ega sukeldu. Kõnnivad aeglasel

sammul soos sumades või luuravad saaki, seistes liikumatult kõrges taimestikus. Mõned istuvad puu otsas. Lend rahulik, aeglaste tiivalöökidega, mõnikord keerlevad liikumatuil tiivul. Lennul on jalad taha välja sirutatud ja kael kas sirgelt ette suunatud (sookurg ja toonekured) või lookjalt vastu selga tagasi tõmmatud (hallhaigur ja hüübid). Osa liike lendab rändel salkadena, rivikorras. Suured linnud: enamik hane suurused või suuremad. Nokk, kael ja jalad pikad. Sulestiku värvuses esinevad kas must-halli, must-valge või must-ookerja kombinatsioonid.

Kurelise tüüp — vt. lk. 80.

6. rühm. Niidu- ja metsalinnud. Tegutsevad valdavalt maapinnal, metsavormid (teder, metsis, laanepüü) ka puu otsas. Ei uju. Kümblevad kuivas mullas ja liivas. Üleslend vurinaga või valju rabinaga. Lend raskepärane, madal,

kiirete tiivalöökidega ja lühimaaline. Mittepesitsusajal tegutseb osa kanaliste liike salkadena. Rästa kuni hane suurused. Kere ümar, jässakas, kael sale, pea väike. Tiivad laiad ja ümarad, jalad lühikesed. Sulestik musta-, pruuni-, kollase- ja valgekirju (metsise ja tedre ♂♂ mustad).

Kanalise tüüp — vt. lk. 82.

7. rühm. Metsa- ja puistulinnud (kodutuvi — inimasulates). Pesitsevad puudel või puuõõnsustes. Toitu otsivad avamaastikul, eriti põldudel. Tegutsevad varjamatult puudel ja maas. Kõnnivad nobedasti sammudes. Lendavad

kiiresti ja jõuliselt, mõnikord liuglevad kõrgel üleshoitud tiivul, laksutavad aeg-ajalt tiibadega. Mittepesitsusajal sageli salkadena. Tuvi suurused. Pea väike, kael sale, kere ümarik, jalad lüheldased, saba kaunis pikk ja sirge. Sulestiku värvus hall või pruun.

Tuvilise tüüp — vt. lk. 86.

8. rühm. Enamikus metsa-, vähem avamaastikulinnud. Rõhuv enamik liike pesitseb puudel. Saagijahil osa metsas, osa avamaastikul. Maas kõnnivad vähesed röövlinnud, ka puuoksil liiguvad vähe. Rühma esindajaid iseloomustab

kestev varitsusistumine väljaulatuvail esemeil. Mõned luuravad saaki paigallennul või tormavad läbi jahirajooni kiirel sööstlennul. Suuremad liigid (kotkad jt.) keerlevad kõrgel liikumatuil tiivul. Osa rühma esindajaid (kakulised) on öise eluviisiga, hääletu sujuva lennuga. Kõik on head lendajad. Salku ei moodusta peaaegu kunagi. Rästa (värbkakk) kuni kotka suurused. Keha sale (enamik kullilisi),

või tundub koheva sulestiku tõttu jässakana, kusjuures sel juhul linnud on suurte, ettepoole vaatavate silmadega (kakulised). Rööveluviisi tunnusena on kõigil tugev konksus nokk ja teravad küünised. Sulestiku värvus: tume ülapool ja heledam alapool, mõlemad mustrilised. Harva kogu sulestik hele, valkjashall (osa loorkulliliikide ♂♂) või valge (lumekakk, islandi jahipistrik). Rühm sisaldab ühelt poolt kullilisi („päevakullid") ja teiselt poolt kakulisi („öökullid").

Röövlinnu tüüp — vt. lk. 88.

9. rühm. Metsalinnud. Igasugustes puistutes, alates okasmetsast ja lõpetades parkide ning aedadega. Enamasti tegutsevad puutüvedel vertikaalsuunas ronides. Taovad nokaga vastu puud, kevadel trummeldavad kuival oksal. Lend tugevasti üles-alla lainjas. Salku ei moodusta kunagi. Rästa kuni varese suurused. Sulestiku värvus kas kontrastselt musta-valgekirju, roheline või must, sageli punaste sulepartiidega peas ja saba all.

Rähnilise tüüp — vt. lk. 107.

10. rühm. Metsa- ja avamaastikulinnud. Pesad puude otsas, puude ja müüride õõnsustes. Osa vorme pesitseb koos haudeasunditena. Toiduotsingul sageli põldudel ja inimasulate lähedal (eriti talvel). Maapinnal

kõnnivad aeglaselt või hüppavad mõlema jalaga korraga. Lend enamasti sirgjooneline ja pidev, aeglaste või keskmise kiirusega tiivalöökidega. Haki kuni ronga suurused.

Nokk massiivne, jalad tugevad. Sulestiku värvus enamasti tume ja ühevärvuseline, vähestel ere või kirju.

Vareslase tüüp — vt. lk. 111.

11. rühm. Metsa- ja avamaastikulinnud. Enamik seotud puistutega. Tegutsevad puudel, põõsastes või maapinnal, mõned rohus või roostikus, väga üksikud (vesipapp) otse vees. Maapinnal kõnnivad, jooksevad või hüppavad. Kulgemisviis okstel väga mitmekesine. Lend vähestel kõrge ja käänakuline (pääsukesed) või püstloodselt tõusev (osa lõo-

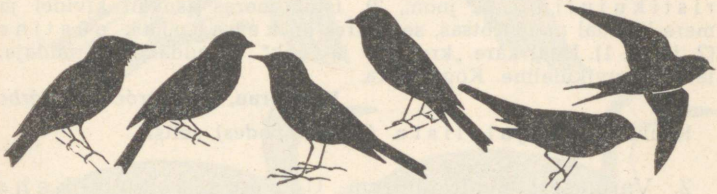

kesi), enamasti madal ja üles-alla lainjas, tihti puult puule või metsatukast metsatukka. Osa moodustab salku ja suuri parvi, eriti rändel. Ülimalt rästa suurused, enamasti väiksemad. Keha enamasti sale, saba keskmise pikkusega kuni pikk, harva lühike (puukoristaja, käblik, vesipapp). Kael, nokk ja jalad pole kunagi ülemääraselt pikad (pikanokalised linnud — jäälind ja vaenukägu, keda selles rühmas käsitletakse, kuuluvad teistesse seltsidesse). Sulestik enamasti mustriline, mõnikord ühevärvuseline, sageli tumedam ülapool kombineerub heleda alapoolega. Tunduv osa on head lauljad ja ka muud häälitsused on neil mitmekesised.

Värvulise tüüp — vt. lk. 116.

1. rühm: UJULINNU TÜÜP

1. Hane suurune. Pikk kael, pikk sirge saba, tugev, üle keskmise pikkusega ja tipul allapoole konksus nokk. **Sulestik läikivmust, valkjaskollaka kurgualusega** ja hundsulestikus väikese valge laiguga kere külgedel. Tiivaküüdust ei ole. Juv. alapool valgesegune. Nokk must, kollase tüvikuga, jalad mustad.

Ujudes istub keha sügavasti vees, pikk saba veepinnal, kael sirge ja nokk ülespoole suunatud. Sukeldub kestvalt. Lendab sirgjooneliselt pideval lennul, kael ette väljasirutatud ja keha tasapinnast veidi madalamal; lennupilt ristikujuline (2. joon., 2). Istub meres asuvail kividel ja mere lähedal puude otsas, seejuures on kehahoiak püstine (2. joon., 1). Hääl kare „kro kro" ja „gok". Haruldane läbirändaja, tali- ja suvikülaline. Kogu aasta.

Kormoran, *Phalacrócorax cárbo*

Kuulub sõudjalaliste *(Steganopodes)* seltsi.

2. Varblasest veidi suurem. Ujudes istub keha madalalt vees otsekui kerge korgitükk. Päris randjoone lähedal või rannikulähedastel madalatel lompidel (vt. 17. joon., 4—5).

Veetallaja, *Phalarópus lobátus* — vt. lk. 75.

Kuulub kurvitsaliste *(Limicolae)* seltsi.

3. Varese või haki suurused. Sulestiku värvus must või musthall, äärmisel juhul sabaalune valge ja kere külgedel valged vöödid. Tiivaküüdust ei ole. Nokk kooniline ja terava tipuga, **silmade vahele ulatub nokaga samavärvuseline laubakilp.** Taimestikurikkail veekogudel.

Kogu sulestik must, nokk ja laubakilp valged.

Vesikana, *Fúlica átra* — vt. lk. 78.

Sabaalune valge, nokk ja laubakilp punased.

Tüigikana, *Gallínula chlóropus* — vt. lk. 78.

Mõlemad kuuluvad rookanaliste *(Ralli)* seltsi.

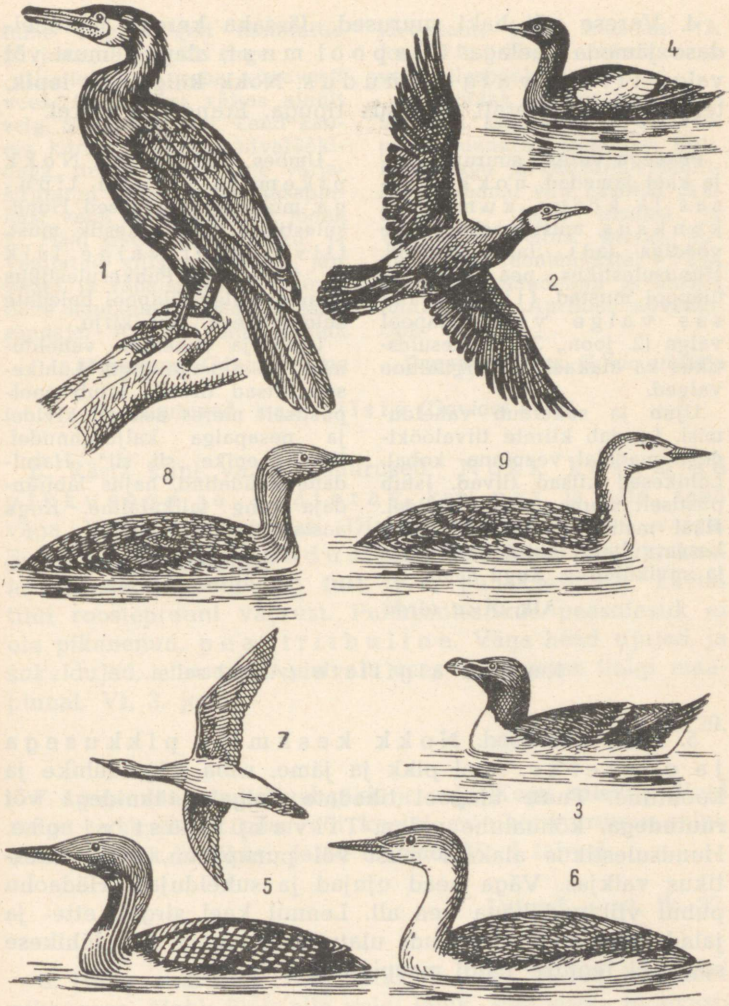

2. joon. 1—2 — kormoran *Phalacrocorax carbo*; 3 — alk *Alca torda*; 4 — krüüsel *Cepphus grylle*; 5—7 — järvekaur *Gavia arctica* (5 — hundsulestikus, 6 — puhkesulestikus); 8—9 punakurkkaur *Gavia stellata* (8 — hundsulestikus, 9 — puhkesulestikus).

4. Varese või haki suurused. Jässaka kerega ja lüheldase jämeda kaelaga. Ülapool must, alapool must või valge, tiival valge küüdus. **Nokk külgmiselt lapik,** terava või kumeralt konksus tipuga. Eranditult merel.

Peaaegu varese suurune. Pea ja kael jämedad, nokk kitsas ja kõrge, kumeralt konksus, must, keskel valge vöödiga (ad.). Jalad mustad. Hundsulestikus pea, kael ja ülapool mustad, tiival kitsas valge vööt, alapool valge (2. joon., 3). Puhkesulestikus ka alakael ja kurgualune valged.

Ujub ja sukeldub vaheldumisi. Lendab kiirete tiivalöökidega madalal veepinna kohal. Lühikesed kitsad tiivad. Istub püstiselt meres asuvail kividel. Hääl madal, kare „arr". Väikesearvuline läbirändaja, talija suvikülaline. Kogu aasta.

Alk, *Álca tórda*

Umbes haki suurune. Nokk pikem ja terava tipuga, must. Jalad punased. Hundsulestikus kogu sulestik must, tiival suur valge laik (2. joon., 4). Puhkesulestikus alapool valge, ülapool heledate suleääristega. Juv. kirju.

Ujub ja sukeldub vaheldumisi. Lend nagu algil. Lühikesed kitsad tiivad. Istub poolpüstiselt meres asuvail kividel ja pesapaiga kaljurahnudel. Hääl peenike „sii, sii". Haruldane haudelind, hajus läbirändaja ning talikülaline. Kogu aasta.

Krüüsel, *Cépphus grýlle*

Kuuluvad algiliste *(Alcae)* seltsi.

5. Hane suurused. Nokk keskmise pikkusega ja odaterav, kael pikk ja jäme, saba väga lühike ja kooniline. **Tume ülapool tihedate valgete tähnidega või ruutudega,** kõhualune valge. Tiivaküüdust ei ole. Hundsulestikus alakael must või punapruun, puhkesulestikus valkjas. Väga head ujujad ja sukeldujad. Hädaohu puhul viibivad kaua vee all. Lennul kael sirgelt ette- ja jalad tahapoole sirutatud, ulatudes kaugele üle lühikese saba. Ei tegutse iialgi maapinnal.

Hane suurune. Hundsulestikus pea tuhkhall, alakael must, tume selg reastatud valgete ruutudega (2. joon., 5). Puhkesulestikus alakael valge,

Väikese hane suurune. Hundsulestikus pea hall, alakael roostepunane, tume selg valgete tähnidega (2. joon., 8). Puhkesulestikus peaaegu nagu

tume selg valgelt tähnitatud (2. joon., 6). Nokk sirge.

Ujudes istub keha sügavasti vees, tihti veest väljas ainult selg. Sukeldub tihti. Lend kaunis kiirete pidevate tiivalöökidega, tiivad kitsad, ette väljasirutatud kael keha tasapinnast veidi madalamal (2. joon., 7). Hääl madal, kare „krrau" ja venitatud vilistus. Merel, järvedel ja rabalaugastel. Haruldane haudelind ja harilik läbirändaja. Aprillist novembrini.

Järvekaur, *Gávia árctica*

järvekaur, kuid heledam (2. joon., 9). Nokk saledam ja veidi ülespoole painutatud.

Kehahoiak ujudes nagu järvekauril, kuid nokk sageli ülespoole suunatud. Sukeldub tihti. Lend nagu järvekauril. Häälitsused: madal vali helirida „kakakak..." (eriti lennus) ja venitatud vilistus. Merel, järvedel ja rabalaugastel. Väga haruldane haudelind ja harilik läbirändaja. Aprillist novembrini.

Punakurk-kaur, *Gávia stellâta*

Kuuluvad kauriliste *(Gaviae)* seltsi.

6. Rästa kuni varese suurused. Nokk keskmise pikkusega ja odaterav, kael pikk ja sale, saba väga lühike ja puhmjas. Ülapool tume, alapool valge. Tiival valge küüdus. **Hundsulestikus peas ja kaelal pikenenud sulgedest tutt** (v. a. punakael-pütt), kaelal tihti roostepruuni värvust. Puhkesulestikus peasulestik ei ole pikenenud, pea triibuline. Väga head ujujad ja sukeldujad, elutsevad püsivalt vees. Ei tegutse iialgi maapinnal. Vt. 3. joon.

Pütid — vt. lk. 29.

7. Luige suurused. Kael pikk ja sale. **Kogu sulestik üleni valge** (ad.), ainult peas või kaelal mõnikord pruune sulgi. Juv. sulestik hallikas., jalad mustad. Vt. I tahvel.

Luiged — vt. lk. 32.

8. Hane suurused. Kael pikk ja sale, jalad keskmise pikkusega. Nokk ülalt alla veidi lapik, tipu poole tugevasti ahenev, kitsalt ümara otsaga. Sulestik enamikus tumedavärvuseline: tume ülapool ja heledam alapool (haned) või kogu sulestik suurte partiidena must-valge või üleni tume (lagled). Tagakõht alati valge. Tiiva-

küüdust ei ole. Läbirändavad haned ja lagled moodustavad lennus riviahelikke. Toituma laskuvad salkadena randniitudele, luhtadele, põldudele ja rabadele. Vt. I tahvel.

Haned ja lagled — vt. lk. 33.

9. Haki kuni ronga suurused. Nokk tugevasti lapik, laialt ümara otsaga, enam-vähem ühelaiune või tipu poole laienev. ♂ ad. hundsulestikus väga kirju, sageli marmoreeritud või peenviirulise mustriga ja mitmevärvuselise, servadel valge ja keskosas peaaegu kõigil (v.a. rääkspart) metalselt läikiva tiivaküüdusega. ♂ puhkesulestikus, ♀ ja juv. „pardipruunid" — helepruun sulestik vööditatud ja tähnitud tumeda kirjaga; tiivaküüdus enamikul ka selles sulestikus metalliläikeline. **Sulestikus ei esine laiadel aladel suuri must-valgeid partiisid,** sulerüü ei ole kunagi domineerivalt must või tumepruun, tiivaküüdus ei ole kunagi ainult valge. Ujudes istub keha suhteliselt madalalt vees, saba üle veepinna (4. joon., 3). Sukelduvad juhuslikult, toitu hangivad veepõhjast küünitades (4. joon., 4). Veepinnalt üles lennates tõusevad kohe õhku (4. joon., 6). Rände- ja sulgimisajal salkadena ja parvedena.

Ujupardid — vt. lk. 35.

10. Haki kuni ronga suurused. Nokk tugevasti lapik, laialt või kitsalt ümara otsaga, ühelaiune, tipu poole veidi laienev (vaerad) või ahenev (hahk). ♂ ad. hundsulestikus kirju, kusjuures **sageli esineb laiade must-valgete sulepartiide kombinatsioon,** ainult pea ja selg mõnedel liikidel värviküllasem. Tiivaküüdus ei ole metalselt läikiv, vaid kõige sagedamini ühevärvuseliselt valge (mõnedel hall, mustvaeral ja aulil puudub). ♂ puhkesulestikus, ♀ ja juv. harva „pardipruun" (hahk), enamasti aga tumepruuni ja valge suurelaiguline, valge (või halli või pruunika või puuduva) tiivaküüdusega. Mõned üleni mustad (mustvaeras). Ujudes istub keha sügavasti vees, sageli ka saba vee all (4. joon., 3).

Toitu hangivad veepõhja sukeldudes (4. joon., 5), ei küünita. Veepinnalt üles lennates jooksevad alguses pladistades mööda vett, enne kui tuule tiibade alla saavad (4. joon., 7). Rände- ja sulgimisajal salkadena ja parvedena.

Sukelpardid — vt. lk. 39.

11. Haki kuni ronga suurused. Nokk ümara ristlõikega, **ei ole lapik, kogu ulatuses väga sale,** ♂ ad. hundsulestikus kirju, tumeda või valge peaga, ♀ ja juv. punapruuni peaga ja halli või hallikaspruuni seljaga. Lai valge tiivaküüdus. Toidu hankimiseks sukelduvad. Üksikult või salkadena.

Kosklad — vt. lk. 44.

PÜTID

1. Peaaegu varese suurused. Pikk peenike kael. Hundsulestikus peas pikenenud sulgedest tutt, kurgualune valge või helehall.

Varese suurune. Alakael ja kogu muu alapool läikivalt siidvalge. Selg tume, tiivaküüdus ja tiiva ülaserv valged. Hundsulestikus peas kaheharaline mustpruun tutt ja kaela ümber pikenenud sulgedest roostepruun „kaelus". Põsed valged (3. joon., 1). Nokk punane. Puhkesulestikus puudub „kaelus", pea on valge, tumeda lagipeaga ja valge kulmutriibuga, nokk roosakas. Juv. sulestik üldiselt väga hele, pea musta-valge triibuline ja ilma pikenenud sulgedeta (3. joon., 2).

Ujub veepinnal, sukeldub sageli. Keha istub sügavalt vees. Ärevuses noogutab peaga. Üleslennul pikk jooks mööda vett. Lend kiirete tiivalöökidega.

Varesest väiksem. Alakael punapruun, kõhualune valge. Selg tumepruun, tiivaküüdus valge. Lagipea must, kaheharalise lühikese tutiga. Kurgualune ja põsed helehallid, piiratud valgega (3. joon., 4). Nokk must, kollase tüvikuga. Puhkesulestikus ja juv. põsed valkjad, alakael pruunikas, pea (juv.) musta-valge triibuline. Puhkesulestikus erineb vastavas sulestikus tuttpütist üleni musta lagipeaga (must värvus ulatub silmadeni), puuduva kulmutriibuga, kollase nokatüvikuga.

Käitumine nagu tuttpütil. Ei tegutse vabaveelistel aladel nii sageli nagu tuttpütt. Häälitsused: naksutav „kek kek", paa-

dega, kael sirgelt ette ja jalad pikalt taha suunatud (3. joon., 3). Häälitsused: madal kare „krraa" ja naksutav „tök tök". Noorlinnud piiksuvad või vilistavad. Suuremail veekogudel, mille kaldaroostik hästi väljakujunenud. Rändel ka vabaveelisel merel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Augustist novembrini, harva (pehmetel talvedel) ka hiljem.

Tuttpütt, *Pódiceps cristátus*

rimishüüd hirnuv „nhöö". Suuremail ja väiksemail veekogudel, kus kasvab roostikku, hundinuiastikku jne., kohati isegi väikestel tiikidel. Kaunis haruldane haudelind ja läbirändaja (läbirändel ka vabaveelisel merel). Aprillist septembrini (oktoobrini).

Hallpõsk-pütt, *Pódiceps grisélgena*

2. Haki suurused. Hundsulestikus kurgualune must, kaela ülaosa ümbritseb pikenenud sulgedest „krae", silmast kuklani ruugeist kuni kollakaist sulgedest tutt.

Hundsulestikus pikenenud peasulestik must, kulmututt roostjas. Ülapool must, tiivaküüdus valge. Kael ja puguala roostepruunid. (3. joon., 5). Nokk sirge, heleda tipuga. Puhkesulestikus ja juv. peasulestik ei ole pikenenud, kurgualune valge, alakael pruunikas.

Tegutseb varjatult taimestikus, vabal veepinnal harvemini kui suuremad pütiliigid. Ujudes istub keha sügavalt vees, pea näib jässakana. Sagedaim hääl hele „bibibi". Taimestikurikkail veekogudel, kuid ka rabalaugastel. Kohatise levikuga haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Sarvikpütt, *Pódiceps aurítus*

Hundsulestikus pikenenud peasulestik must, kulmututt roostekollane. Ülapool must, tiivaküüdus valge. Kael ja puguala mustad. Nokk veidi ülespoole kõver, üleni tume. Puhkesulestik ja juv. peasulestik ei ole pikenenud, kurgualune valge, alakael hallikas (väga raske eraldada eelmisest!).

Tegutseb veelgi varjatumalt kui sarvikpütt. Ujupilt nagu eelmisel. Eraldamine sarvikpütist võimalik üksnes läheda maa tagant ja põhjalikkude vaatluste tulemusel. Hääl sarnaneb sarvikpütile, üksikhüüd mahe „huit". Taimestikurikkail veekogudel. Väga haruldane suvilind.

Mustkael-pütt, *Pódiceps nigricóllis*

3. Tugeva rästa suurune, jässakas. Peas puudub pikenenud sulgedest tutt. Hundsulestikus ülapool mustpruun,

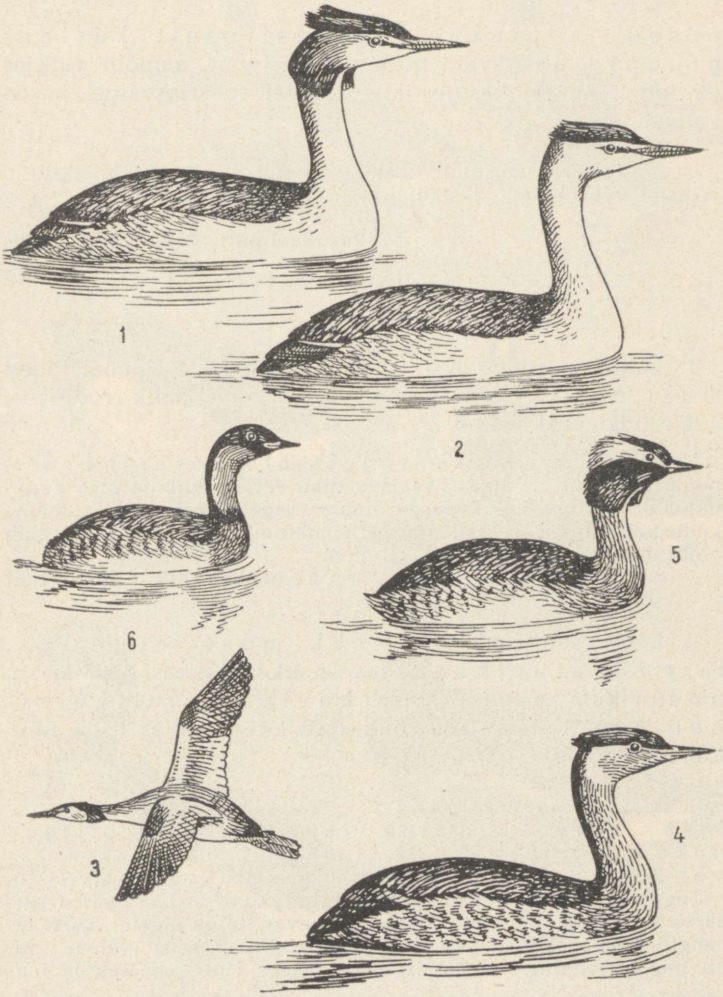

3. joon. 1—3 — tuttpütt *Podiceps cristatus* (1 — hundsulestikus, 2 — puhkesulestikus); 4 — hallpõsk-pütt *Podiceps griseigena;* 5 — sarvikpütt *Podiceps auritus;* 6 — punakael-pütt *Podiceps ruficollis.*

põsed ja alakael intensiivselt kastanpruunid, tiival vaid nõrk valkjas vööt, alapool valkjas (3. joon., 6). Puhkesulestikus alakael roostjasvalge, põsed valged.

Tegutseb väga varjatult, raske vaadelda. Väikestel taimestikurikastel veekogudel. Eksikülaline ja juhuslik suvilind.

Punakael-pütt, *Pódiceps ruficóllis*

LUIGED

1. Luige suurune. Ad. nokk punane, laubal tugev must nokakühm (I tahvel, 1). Juv. nokk roosakas, nokatüvik must.

Ujudes hoiab kaela rõngasjalt kõverana, allapoole suunatud nokaga. Tavatseb tiibu seljale kilbina üles kergitada, eriti vihasena. Peaaegu tumm. Sageli peetakse ilulinnuna kodustatult tiikides. Meil praegu haudelinnuna välja surnud, kuid võib siia eksida juhuslikult.

Kühmnokk-luik, *Cýgnus ólor*

2. Luige suurused. Ad. nokk must, laialt kollase nokatüvikuga. Juv. nokk roosakas ilma musta nokatüvikuta. Ujudes hoiab kaela sirgelt ülespoole ega tõmba seda rõngasjalt kõveraks. Ei tõsta tiibu kohevile üle selja.

Suurem. Nokatüviku kollane värvus ulatub noka keskpaigani (I tahvel, 2).

Tegutseb vees ujudes või vee ääres seistes ja puhates. Toitu hangib veepõhjast küünitades, nii nagu ujupardid. Lend sirg-

Väiksem. Nokatüviku kollane värvus piirdub ainult nokatüviku lähimise osaga (I tahvel, 3).

Käitumine ja häälitsused sarnanevad laululuigele, kuid tavatseb häälitseda vähem kui viimane. Tihti tegutseb ja len-

---

I tahvel. 1 — kühmnokk-luik *Cygnus olor*; 2 — laululuik *Cygnus cygnus*; 3 — väikeluik *Cygnus bewickii*; 4 — hallhani *Anser anser*; 5 — rabahani *Anser fabalis*; 6 — suur-laukhani *Anser albifrons*; 7 — väike-laukhani *Anser erythropus*; 8 — mustlagle *Branta bernicla*; 9 — valgepõsk-lagle *Branta leucopsis*.

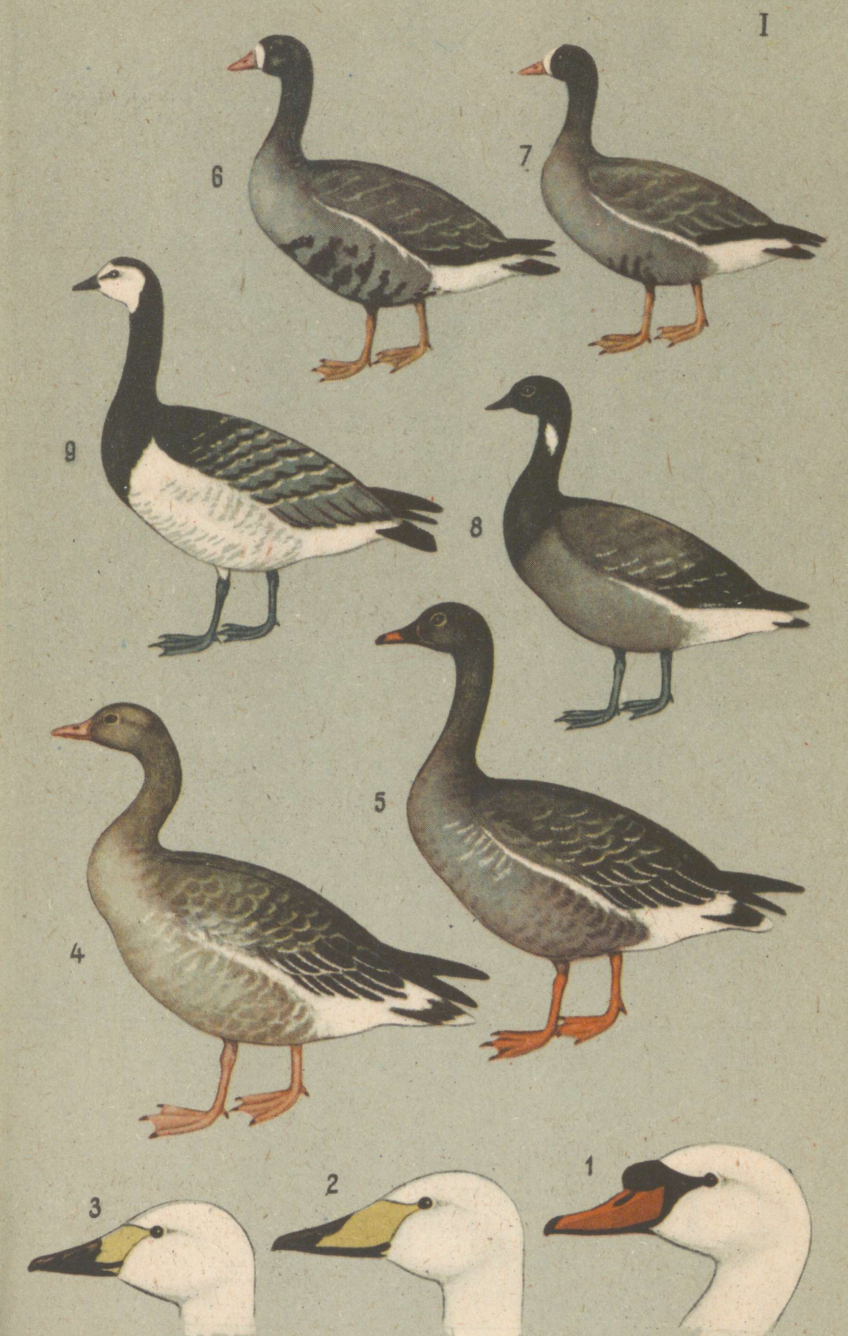
6
7
9
8
5
4
3
2
1

II

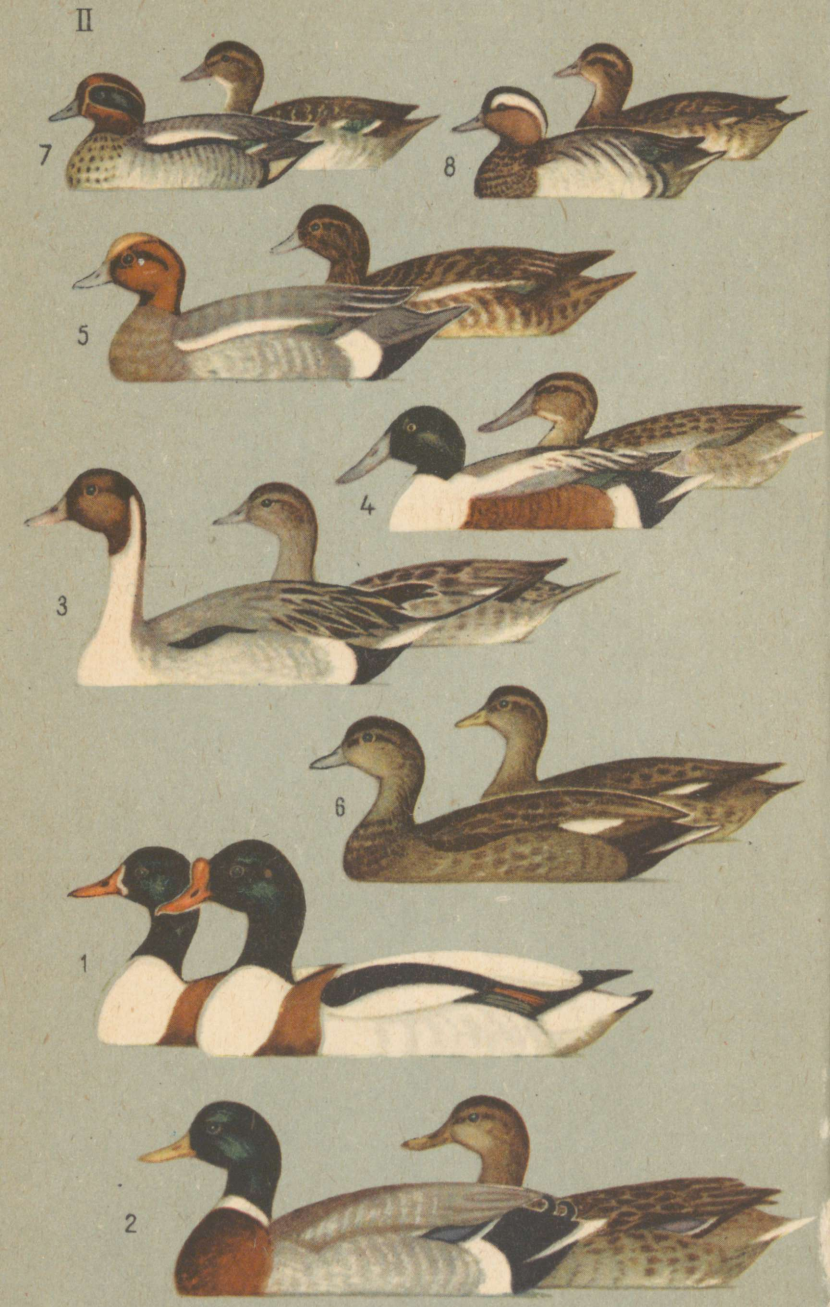

jooneline, aeglaste tiivalöökidega (4. joon., 1), salgal kaldrivina. Peaaegu alati salkadena. Hääl vali meloodiline „gluu gluu" ja „gluk gluk". Merel ja suurtel järvedel. Harilik läbirändaja. Märtsist maini ja oktoobrist detsembrini.

Laululuik, *Cýgnus cýgnus*

dab laululuikedega ühistes salkades, misjuhul nende kahe liigi suuruse vahe on eriti märgatav. Merel ja suurtel järvedel. Laululuigest väikesearvulisem. Märtsist maini ja oktoobrist detsembrini.

Väikeluik, *Cýgnus bewíckii*

HANED JA LAGLED

1. Koduhane suurused. Tumedam ülapool, heledam alapool. Sulestiku põhivärvus hall või hallikaspruun, mustad sulepartiid puuduvad nii ülakui ka alapoolel.

Sulestiku põhivärvus hall. Tiiva eesserv väga helehall. Sabapealne valge. Pea hall. Nokaküünis valge, nokk ja jalad roosakad. Vt. I tahvel, 4.

Pesitsusajal paaridena ja perekondadena, muidu salkadena. Lendab riviahelikes pidevate jõuliste tiivalöökidega. Maas kõnnib aeglasel sammul. Kahtlustades sirutab kaela kõrgele üles. Ujub sageli. Hääl koduhane taoline vali kaagutus „ngaa-ngaa-ngaa..." ja pasundav „goonk". Rannikuosades, eriti Lääne-Eestis väikesearvuline haudelind, sisemaal kohati vaid läbirändel. Märtsist novembrini (enamik lahkub juba septembris).

Hallhani, *Ánser ánser*

Sulestiku põhivärvus tume hallikaspruun, hallhanest palju tumedam. Pea tumepruun. Nokatüvik ja nokaküünis mustad, nokatipp ja jalad ruuged. Vt. I tahvel, 5.

Meil ainult läbirändel ja alati salkadena. Lennul suurte riviahelikena. Käitumine nagu hallhanel. Hääl pasundav „kaiaiai" ja „gonk". Ränne üle kogu maa. Peatub rannikuniitudel, lagedatel karjamaadel, rabades ja laialdastel põldudel. Aprillis-mais ja septembrist oktoobrini.

Rabahani, *Ánser fabális*

II tahvel. Ujupardid (♂ ja ♀): 1 — ristpart *Tadorna tadorna;* 2 — sinikael-part *Anas platyrhynchos;* 3 — soopart *Anas acuta;* 4 — luitsnokk-part *Spatula clypeata;* 5 — viupart *Anas penelope;* 6 — rääkspart *Anas strepera;* 7 — piilpart *Anas crecca;* 8 — rägapart *Anas querquedula.*

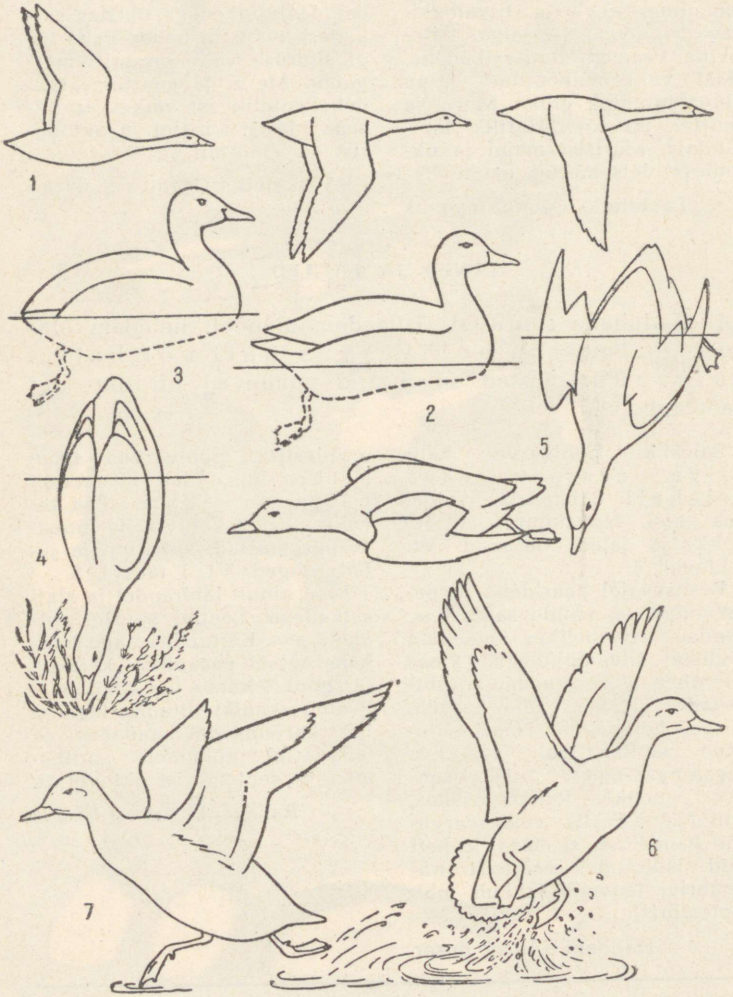

4. joon. 1 — laululuikede *Cygnus cygnus* ahelik lennus; 2 — ujupardi ujuprofiil; 3 — sukelpardi ujuprofiil; 4 — ujupardi toiduhankimine küünitades; 5 — sukelpardi toiduhankimine sukeldudes; 6 — ujupardi üleslend; 7 — sukelpardi üleslend.

2. Koduhanest väiksemad. Sulestiku põhivärvus tume, hallikaspruun. Kõhualuse keskosa must, laup valge. Nokk ja jalad ruuged.

Lauba valge värvus (ad.) ei ulatu silmade vahele. Juv. ilma valge laubata. Must kõhukilp koosneb suurtest laikudest (I tahvel, 6).

Käitumine nagu eelmistel. Lend riviahelikena, kiiremad tiivalöögid. Lennul kuulduv häälitsus on heledate lühikeste „kliu-kliu-kliu, kläu-kläu-kläu..." silpide rida. Mererannikul ja suurte järvede ääres. Kaunis harilik läbirändaja. Aprillist maini ja septembrist oktoobrini.

Suur-laukhani, *Ánser álbifrons*

Lauba valge värvus (ad.) ulatub silmade vahele. Juv. ilma valge laubata. Silma ümber kollane rõngas. Must kõhukilp (I tahvel, 7).

Käitumine nagu eelmistel. Lennul kiired tiivalöögid ja häälitsus heledalt vinguv (mitte kaagutav) „bji-viu-viu". Mererannikul ja suurte järvede ääres. Väikesearvuline läbirändaja. Aprillist maini ja septembrist oktoobrini.

Väike-laukhani, *Ánser erythrópus*

3. Koduhanest väiksemad. Sulestiku põhivärvus kas mustjashall või suurte partiidena musta-valgekirju. Nokk ja jalad mustad.

Sulestik üleni mustjashall, valge sabapealsega ja sabaalusega ning (ad.) külgkaelal väikese valge laiguga (I tahvel, 8).

Käitumine nagu eelmistel, kuid kõigist hanedest kõige enam merega seotud. Lend riviahelikena. Hääl vali „rott rott". Salkadena läbirändel, enamasti mere ääres või ulgumere kohal. Aprillist maini ja septembrist novembrini.

Mustlagle, *Bránta bernícla*

Laup, põsed, kurgualune ja kõhualune valged, saba valge, musta tipuga. Kogu muu sulestik must ja musthall (I tahvel, 9).

Lend riviahelikena. Hääl kaagutav „kä kä kä..." või pasundav „nkä". Salkadena läbirändel, peaaegu erandituit Lääne-Eesti mererannikul. Aprillist maini ja oktoobrist novembrini.

Valgepõsk-lagle, *Bránta leucópsis*

UJUPARDID

1. Ronga suurune. Pea ja kaela ülaosa mustroheline, kaela alaosa valge, ümber puguala ja turjalai roostepunane rõngas. Selg ja alapool valged, piki

kõhualust lai must joon. Tiibadel must, valge ja roostepruun värvus, tiivaküüdus läikivroheline. Nokk punane, jalad roosad (II tahvel, 1). Lennupilt vt. 5. joon., 1.

♂ ja ♀ värvuses ei ole suuri erinevusi. Ujub vees või tegutseb vee ääres. Võrdlemisi vaikne. Häälitsused: kare nasaalne „ak-ak-ak...“ Eranditult mererannikul, peaaegu ainult Lääne-Eestis, eriti meie läänesaarestikus. Väikesearvuline haudelind. Aprillist oktoobrini.

Ristpart, *Tadórna tadórna*

2. Varesest veidi suurem. Läikivalt sinivioletne tiivaküüdus, palistatud musta ja valge vöödiga. Saba serv laialt valge. Jalad punased või punaruuged. ♂ hundsulestikus pea metall-tumeroheline, valge kaelus, puguala kastanpruun, selg hall (musta-valge peenviiruline), saba kaks rõngas suletutti. Nokk rohekaskollane, ♀, juv. ja ♂ puhkesulestikus „pardipruun“ (II tahvel, 2). Lennupilt vt. 5. joon., 2.

Mittepesitsusajal tihti salkadena ja suurte parvedena. ♂ hääl madal plärisev „brääk“ või „bräk“, ♀ vali „kvääk“, pojad piiksuvad. Kõiksugustel veekogudel, samuti ka veest eemal. Tavaline haudelind ja läbirändaja. Lahtise vee puhul kogu aasta, talvitub salkadena.

Sinikael-part, *Ánas platyrhýnchos*

3. Umbes varese suurune. Kael pikk ja peenike, saba pikk ja teravatipuline. Tiivaküüdus tuhmilt metallroheline, ääristatud kitsalt valgega. Nokk ja jalad hallid. ♂ hundsulestikus pea tumepruun, kael põhiliselt valge, ülapool hall, alapool valge. Teised sulestikud „pardipruunid“, alapool vähese tumeda mustriga (II tahvel, 3). Lennupilt vt. 5. joon., 7.

Mittepesitsusajal salkadena. Lennul tiivad väga sirpjad, kael silmapaistvalt pikk (pikem kui teistel sama kasvu ujupartidel). ♂ hääl tasane „krük“, ♀ lühike järsk „präk“, pojad piiksuvad. Haudelinnuna väikesearvuline, läbirändel tavaline ja igasugustel veekogudel. Aprillist oktoobrini.

Soopart, *Ánas acúta*

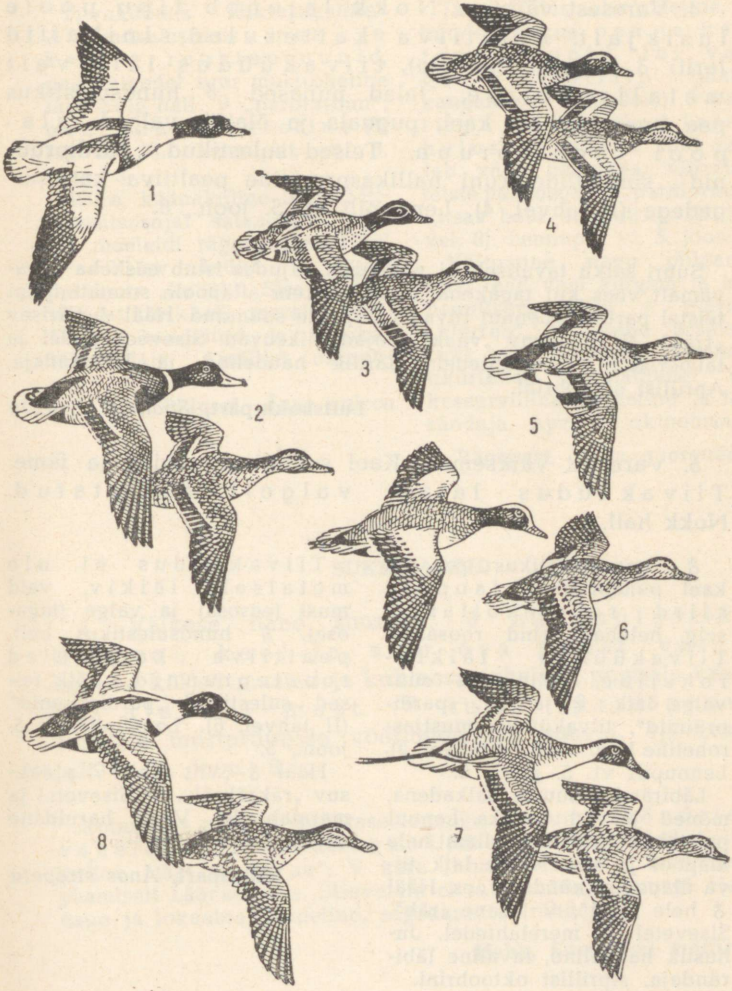

5. joon. Hundsulestikus ujupartide (♂ ja ♀) lennupildid: 1 — ristpart *Tadorna tadorna* (♂); 2 — sinikael-part *Anas platyrhynchos*; 3 — piilpart *Anas crecca*; 4 — rägapart *Anas querquedula*; 5 — rääkspart *Anas strepera* (♂); 6 — viupart *Anas penelope*; 7 — soopart *Anas acuta*; 8 — luitsnokk-part *Spatula clypeata*.

4. Varesest väiksem. Nokk laieneb tipu poole lusikjalt. Pealtiiva kattesuled sinihallid (eriti ♂ selgesti märgata), tiivaküüdus läikivalt metallroheline. Jalad punased. ♂ hundsulestikus pea tumeroheline, kael, puguala ja õlatiib valged, alapool roosteprunn. Teised sulestikud „pardipruunid", sinihallide kuni hallikaspruunide pealtiiva kattesulgedega (II tahvel, 4). Lennupilt vt. 5. joon., 8.

Suuri salku tavaliselt ei moodusta. Ujudes istub eeskeha sügavamalt vees kui tagakeha, nokk rohkem allapoole suunatud kui teistel partidel. Lennul tiivad tahapoole suunatud. Hääl ♂ kärisev „rrää", ♀ prääksuv „vaak", pojad piiksuvad. Siseveekogudel ja taimerikkail merelahtedel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Luitsnokk-part, *Spátula clypeáta*

5. Varesest väiksemad. Kael suhteliselt lühike ja jäme. Tiivaküüdus laialt valgelt ääristatud. Nokk hall.

♂ hundsulestikus pea ja kael punapruunid, laup ja kiird roostekollased, selg helehall, rind roosakas. Tiivaküüdus läikivroheline, selle ees suur valge laik, ♀ ja juv. „pardipruunid", tiivaküüdus mustjasroheline kuni must (II tahvel, 5). Lennupilt vt. 5. joon., 6.

Läbirändel suurte salkadena, mõned jäävad suveks. Lennul paistab kontrastselt silma hele alapool ja suur valge laik tiiva ülapoolel küüduse ees. Hääl ♂ hele „vivi", ♀ tasane „räb". Sisevetel ja merelahtedel. Juhuslik haudelind, tavaline läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Viupart, *Ánas penélope*

Tiivaküüdus ei ole metalselt läikiv, vaid must (eesosa) ja valge (tagaosa), ♂ hundsulestikus hall, pealtiiva kattesuled roosteprunnid, kõik teised sulestikud „pardipruunid" (II tahvel, 6). Lennupilt vt. 5. joon., 5.

Hääl ♂ „viit räb", ♀ prääksuv „räkräkräk..." Sisevetel ja merelahtedel. Väga haruldane suvilind.

Rääkspart, *Ánas strépera*

6. Umbes haki suurused. Tiivaküüdus roheline. Nokk ja jalad tumedad.

Tiivaküüdus läikivroheline. ♂ hundsulestikus pea ja kael roostepruunid, pea külgedel suur mustroheline laik. Selg hall. ♀ „pardipruun", pea ühevärvuseline (II tahvel, 7). Lennupilt vt. 5. joon., 3.

Kiire, käänakuline lend. Mittepesitsusajal salkadena. Seltsib meeleldi rägapardiga. Hääl ♂ vilistav „krük", ♀ tasane prääksuv „kvääk". Sisevetel ja taimestikurikkail merelahtedel. Harilik haudelind ja arvukas läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Piilpart, *Ánas crécca*

Tiivaküüdus tuhmroheline, ♂ hundsulestikus pea ja kael tumepruunid, lai valge kulmutriip (ulatub kaugele pea külgedele). Pealtiiva kattesuled laialt helesinihallid, lind paistab väga heledana, võrreldes teiste partidega. ♀ „pardipruun", kitsas hele kulmutriip (II tahvel, 8). Lennupilt vt. 5. joon., 4.

Käitumine nagu piilpardil, kuid lend veel kergem ja käänakulisem. Hääl ♂ plärisev „klerreb", ♀ tasane prääksuv „väk väk". Sisevetel ja taimestikurikkail merelahtedel. Väikesearvuline haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Rägapart, *Ánas querquédula*

SUKELPARDID

1. Väikese hane suurune. ♂ hundsulestikus ülapool, kael ja suur osa peast valged, lagipea küljed mustad ja kuklaosa roheline, puguala kreemjas, alapool must. ♀ tume „pardipruun" tihedate mustpruunide vöötidega (III tahvel, 1). Lennupilt vt. 6. joon., 8.

Kohmakas part, raskepärase lennuga, kusjuures sõudelend vaheldub liuglennuga. Ujub ja sukeldub hästi. Seltsinguline. Hääl ♂ „au au", ♀ kare „korr". Merel ja meresaartel, peamiselt Lääne-Eestis. Sisevetele ei satu peaaegu kunagi. Haruldane ja lokaalne haudelind, sagedane läbirändaja.

Hahk, *Somatéria mollíssima*

2. Peaaegu ronga suurused. Sulestikuvärvus (ka alapoolel) must või tumepruun, valget värvust esineb väga kitsapiiriliselt või see puudub täiesti.

Jässaka kehaehitusega. Kaunis kitsas valge tiivaküüdus, mida ujudes mõnikord näha pole. Silma taga väike valge laik. ♂ must, ruugete nokakülikutega, ♀ tumepruun (III tahvel, 2). Jalad ruuged kuni punased. Lennupilt vt. 6. joon., 6.

Kohmakas sukelpart. Lendab pidevate raskete tiivalöökidega, ujub ja sukeldub hästi. Mittepesitsusajal väikeste salkadena. Hääl kare „kraa". Merel ja meresaartel, läbirände ajal ka sisevetel. Harilik haudelind mererannikul, harilik läbirändaja; mõned talvituvad. Kogu aasta.

Tõmmuvaeras, *Oidémia fusca*

Saledam. Sulestikus puudub valge värvus. ♂ üleni must, kõrge musta nokakühmuga ja ruugete nokakülikutega. ♀ tumepruun (III tahvel, 3). Jalad mõlemal tumedad. Lennupilt vt. 6. joon., 7.

Käitumine üldiselt nagu tõmmuvaeral, kuid lend kergem. Ujub tihedate salkadena, kaelad jäigalt ülespoole suunatud. Väga seltsinguline, rände ajal moodustab suuri parvi. Maikuu teisel poolel massläbiränne (mitmesaja meetri kõrgusel sadadesse ulatuvates parvedes). Arvukam tagasiränne algab juba juulis. Hääl kare „krr" ja ülerändel meloodiline nagin. Peamiselt vaid merel, sisevetel ainult üksikuid juhuslikke isendeid. Arvukas läbirändaja, meil ei pesitse. Kogu aasta.

Mustvaeras, *Oidémia nigra*

3. Varesest väiksemad. Pea jässakas või ümmargune, nokk lühikene. Sulestikus vaheldub must, tumepruun või hallikaspruun rikkaliku valge värvusega. Tavatsevad peatuda salkadena avaveepinnal (merel või suurtel järvedel), kuna tiheda taimestikuga rannikuvetes ja madalatel väikestel veekogudel kohtab neid harva (enamasti vaid üksikisenditena).

Kõigis sulestikes tiival suur valge laik, pea

Kõigis sulestikes tiivaküüdus puudub, jalad tu-

III tahvel. Sukelpardid (♂ ja ♀): 1 — hahk *Somateria mollissima;* 2 — tõmmuvaeras *Oidemia fusca;* 3 — mustvaeras *Oidemia nigra;* 4 — sõtkas *Bucephala clangula;* 5 — aul *Clangula hyemalis;* 6 — punapea-vart *Nyroca ferina;* 7 — tuttvart *Nyroca fuligula;* 8 — merivart *Nyroca marila;* 9 — jääkoskel *Mergus merganser;* 10 — rohukoskel *Mergus serrator;* 11 — väikekoskel *Mergus albellus.*

11
5
10
7
8
4
6
9
3
2
1

IV

jäme ja kõrge, silm kollane, nokk tume ja jalad kollakad. ♂ hundsulestikus pea ja selg mustad, rohelise metalliläikega. Põsel suur ümmargune valge laik. Pealtiiva kattesuled valged, mustade triipudega, kogu alapool valge. ♀ pea tumepruun, ümber kaela valge rõngas, rind hall, ülapool must (III tahvel, 4). Lennupilt vt. 6. joon., 4.

Ujub ja sukeldub hästi. Mängul veepinnal heidab ♂ järsu liigutusega pea seljale ja tõmbab lähteasendisse tagasi. Lendab kiiresti, heliseva tiivavihinaga. Veepinnalt lendab kiiremini üles kui teised sukelpardid. Häälitseb harva — kare „krra". Merel ja sisevetel. Haruldane haudelind, tavaline läbirändaja, osalt talvitub meil. Kogu aasta.

Sõtkas, *Bucéphala clángula*

medad. Pea väike ja ümar. ♂ keskmised sabasuled tugevasti pikenenud ja teravad. Talvel domineerib sulestikus valge värvus, lind väga hele. Kevadel pea, kael ja selg pruunid, alapool ja „nägu" valged, ♀ ülapool pruun, alapool valge, kael valge- ja pruunikirju (III tahvel, 5). Lennupilt vt. 6. joon., 5.

Ujub ja sukeldub hästi. Ujudes paistab keha veepinnal laiana ja lamedana. Lennul tiibade poolt häält ei teki. Läbirändel mõnikord suurte seltsingutena. ♂ hääl kõlav meloodiline „aa au-li, aa au-li" (eriti kevadel), mida laseb kuulda nii ujudes kui ka lennus. Merel ja sisevetel. Tavaline läbirändaja ja talvituja, üksikud jäävad suveks (meil ei pesitse). Kogu aasta.

Aul, *Clángula hyemális*

4. Ligikaudu varese suurused või väiksemad. ♂ hundsulestikus pea ja kael mustad, metalliläikega, ♀ tumepruun valkja alapoolega. Kõigis sulestikes valge tiivaküüdus. Nokk ja jalad tumedad (hallid), silm kollane.

Peaaegu varese suurune. ♂ hundsulestikus pea rohelise metalliläikega, tiibade ülapool väga hele (eemalt peaaegu

Varesest väiksem. ♂ hundsulestikus pea violetse metalliläikega, tiibade ülapool tume (must). Kõhualune ja

IV tahvel. 1 — kivirullija *Arenaria interpres;* 2 — kiivitaja *Vanellus vanellus;* 3 — meriski *Haematopus ostralegus;* 4 — suurkoovitaja *Numenius arquata;* 5 — väikekoovitaja *Numenius phaeopus;* 6 — mustsaba-vigle *Limosa limosa;* 7 — vöötsaba-vigle *Limosa lapponica;* 8—9 — tutkas *Philomachus pugnax* (8 — ♂ ad. hundsulestikus, 9 — ♀).

valge). Kõhualune ja kehaküljed valged. Peas ei ole tutti. ♀ pruun, ümber nokatüviku lai valge rõngas (III tahvel, 8). Lennupilt vt. 6. joon., 3.

Läbirändel suurte salkadena ja parvedena, kes ujudes tihedasti koos hoiduvad. Lendab samuti salkadena, kusjuures hästi kätte paistab lai valge tiivakuudus ja hele selg. Hääl kare „krr". Merel ja suuremail sisevetel. Haruldane haudelind, harilik läbirändaja, osalt talvitub. Kogu aasta.

Merivart, *Nyróca marila*

kehaküljed valged. Peas lühike tutt (pole alati näha). ♀ pruun, nokatüvikut ümbritsev sulestik ei ole valge või on väga kitsalt valge (III tahvel, 7). Lennupilt vt. 6. joon., 2.

Paarikaupa ja väiksemais salkades kui merivart. Ujub ja sukeldub hästi. Liitub mittepesitsusajal tihti punapea-vardiga. Hääl ♂ kare „krrkrrkrr", ♀ prääksuv „rrhää rrhää". Merelahtedel ja sisevetel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist novembrini.

Tuttvart, *Nyróca fuligula*

5. Varesest väiksemad. Hundsulestikus pea ja kael roostepunased või punapruunid. Nokk ja jalad tumedad (hallid).

Varesest natuke väiksem. Kõigis sulestikes tiivakuudus hall. ♂ hundsulestikus pea ja kael punapruunid, rind must, ülapool helehall, alapool valkjas. Silm punane. ♀ tumepruun hallika varjundiga. Silm pruun (III tahvel, 6). Lennupilt vt. 6. joon., 1.

Kohmakas sukelpart. Ujub ja sukeldub hästi, lendab veidi raskepäraselt. Sulgimisajal ♂ ♂ suurte kooshoiduvate salkadena. Liitub meelsasti tuttvardi salkadega. Hääl ♂ heledalt piiksuv „vujii, vujii...", ♀ prääksuv „rärrp rärrp". Merelahtedel ja sisevetel. Haudelinnuna levinud kohati, läbirändel laialdasemalt. Aprillist oktoobrini.

Punapea-vart, *Nyróca ferina*

Varesest tunduvalt väiksem. Tiivakuudus valge. Eeskõht ja sabaalune valged. Silm valge. ♂ hundsulestikus pea, kael ja rind sügavalt kastanpruunid, ♀ rohkem tumepruunid.

Üksikult või mõnekaupa. Hääl kare „körr körr". Sisevetel. Haruldane suvilind.

Valgesilm-vart, *Nyróca nyróca*

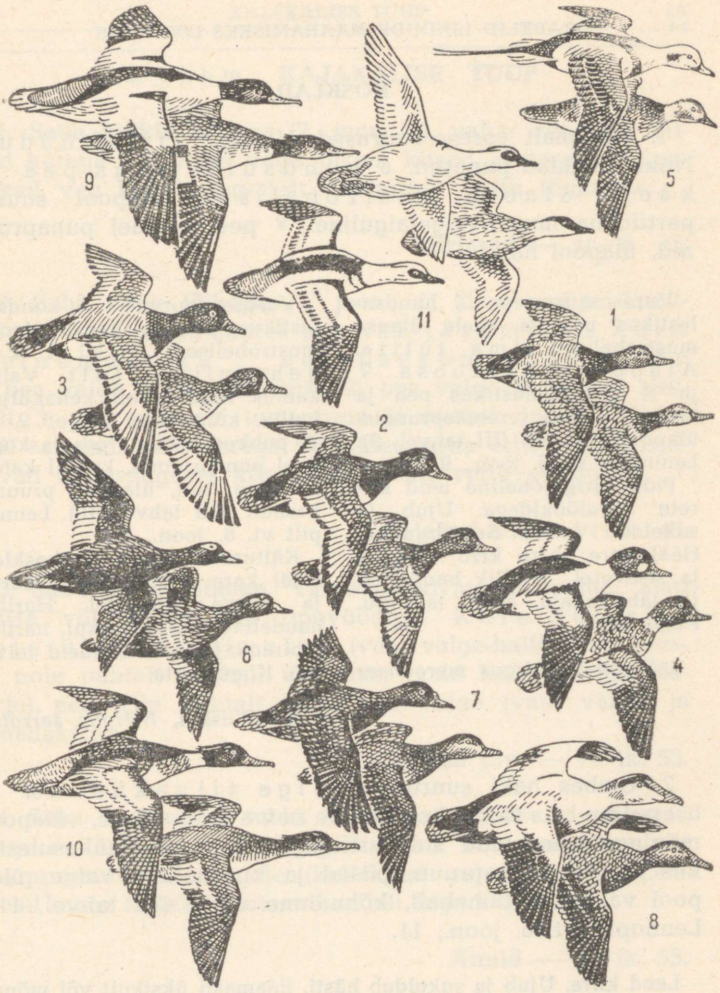

6. joon. Hundsulestikus **sukelpartide** (♂ ja ♀) lennupildid: 1 — punapea-vart *Nyroca ferina;* 2 — tuttvart *Nyroca fuligula;* 3 — merivart *Nyroca marila;* 4 — sõtkas *Bucephala clangula;* 5 — aul *Clangula hyemalis;* 6 — tõmmuvaeras *Oidemia fusca;* 7 — mustvaeras *Oidemia nigra;* 8 — hahk *Somateria mollissima;* 9 — jääkoskel *Mergus merganser;* 10 — rohukoskel *Mergus serrator;* 11 — väikekoskel *Mergus albellus* (♂ ülalt- ja altvaates, ♀ altvaates).

KOSKLAD

1. Vähemalt varese suurused. Valge tiivaküüdus. Nokk ja jalad punased. ♂ hundsulestikus pea ja kaela ülaosa mustrohelised, ülapool suurte partiidena musta-valgelaiguline. ♀ pea ja kael punapruunid, ülapool hall.

Varesest suurem. ♂ hundsulestikus pea ja kaela ülaosa mustrohelised, ilma tutita. Alapool lõheroosa. ♀ ja ♂ puhkesulestikus pea ja kaela ülaosa roostepruunid, ülapool tuhkhall (III tahvel, 9). Lennupilt vt. 6. joon., 9.

Pidev sirgjooneline lend kiirete tiivalöökidega. Ujub ja sukeldub hästi. Seltsinguline. Hääl kare „krro krro". Merel ja sisevetel. Harilik haudelind ja läbirändaja, osalt talvitub. Kogu aasta.

Jääkoskel, *Mérgus mergánser*

Varese suurune. ♂ hundsulestikus pea ja kaela ülaosa mustrohelised, kuklal kaheharuline tutt. Valge kaelus. Rind pruun, kehaküljed hallid, kõhualune valge, ♀ ja ♂ puhkesulestikus pea ja kogu kael punapruunid, kuklal kaheharuline tutt, ülapool pruunikashall (III tahvel, 10). Lennupilt vt. 6. joon., 10.

Käitumine nagu jääkoskl. Hääl kare „kõrr". Mere ääres ja harva sisevetel. Harilik haudelind mererannikul, harilik läbirändaja, osa isendeid talvitub. Kogu aasta.

Rohukoskel, *Mérgus serrátor*

2. Umbes haki suurune. Valge tiivaküüdus. ♂ hundsulestik domineerivalt valge, ülapool mõningate mustade sulepartiidega. ♀ ja ♂ puhkesulestikus lagipea punapruun, põsed ja kurgualune valge, ülapool valdavalt tumehall, kõhualune valge (III tahvel, 11). Lennupilt vt. 6. joon., 11.

Lend kiire. Ujub ja sukeldub hästi. Enamasti üksikult või mõnekesi, tihti seltsivalt teiste sukelpartidega (eriti sõtkaga). Hääl kare „krr". Maal ja sisevetel. Väikesearvuline läbirändaja ja suvikülaline. Aprillist novembrini.

Väikekoskel, *Mérgus albéllus*

2. rühm: KAJAKALISE TÜÜP

1. **Saba harkis lõikega** (7. joon., 2), valge või hall. Tiivad kerega võrreldes väga pikad, kitsad ja teravad. Lendavad vee kohal, aeg-ajalt pindmiselt vette tõukudes.

Tiirlased — vt. lk. 45.

2. **Saba sirge lõikega** (7. joon., 1), üleni valge. Lumivalge keresulestiku juures esinevad järgmised kolm iseloomulikku värvusekombinatsiooni: 1) pea valge ja mantel must, 2) pea valge ja mantel sinihall, 3) pea must või tumepruun ja mantel sinihall. Tiivad küll saledad, kuid kerega võrreldes mitte eriti kitsad. Lendavad mitmesuguses kõrguses, järsult vette ei tõuku.

Kajakad ad. — vt. lk. 48.

3. **Saba sirge lõikega,** valge-hallikirju või valge, alati musta või mustpruuni tipuvöödiga. Kere sulestik pole üleni lumivalge (vaid valge-hallikirju), mantel pole puhtalt sinihall või must (vaid halli- ja tumedakirju), pea pole puhtalt must ega valge (vaid valge- ja tumedakirju).

Kajakad juv. — vt. lk. 52.

4. **Saba keskmised suled äärmistest tunduvalt pikemad** (7. joon., 3), saba must. Kogu sulestik kas mustpruun või mustpruunide ja valkjate (kollakate) sulepartiidega. Lendavad mere kohal, kihutavad sageli taga kajakaid.

Ännid — vt. lk. 55.

TIIRLASED

1. Kere rästa suurune, kuid tiivad palju pikemad. Saba suhteliselt madala väljalõikega. Ad. sulestik põhiliselt musthall või must.

Saba hall. Tiib üleni hall. Ad. hundsulestikus kere ja pea mustad. Juv. ülapool hallikas, laup valge, alapool valkjas, puguala külgedel tumedad laigud. Ad. jalad mustpunased (8. joon., 1).

Lend kerge ja käänakuline. Nopib roolatvadelt või veepinna kohalt paigallennul putukaid. Istub postidel ja kividel. Veepinnale laskub harvemini. Koloniaalne. Hääl kilav „kljää", kirisev „kirrä" ja lühike „tlik". Taimestikurikkail veekogudel. Kohati harilik haudelind ja läbirändaja. Maist augustini.

Mustviires, *Chlidónias nígra*

Saba valge. Tiiva eesserv valge ja tiivaalune must. Ad. hundsulestikus kere ja pea mustad. Juv. nagu eelmisel, kuid puguala külgedel pole tumedaid laike. Ad. jalad helepunased (8. joon., 2).

Käitumine nagu mustviirel. Hääl kärisev „kerr". Taimestikurikkail veekogudel. Väga haruldane suvilind.

Valgetiib-viires, *Chlidónias leucóptera*

2. Kere rästast väiksem, kuid tiivad pikemad. Sulestik põhiliselt valge, mantel sinihall, laup valge, kiird must. Nokk ja jalad kollased. Juv. ülapool pruunikate suleääristega.

Lendab (8. joon., 3) vee kohal, aeg-ajalt vette tõukudes. Seejuures on tiivalöögid kiiremad ja paigallend kestvam kui teistel tiirudel. Häälitsused: „tleet", terav „kitt" ja kädisev „kerrr-ete kerrr-ete". Mere ääres ja väikestel meresaartel, harva sisevete ääres. Kohatise levikuga haudelind, väikesearvuline läbirändaja. Maist augustini.

Väiketiir, *Stérna albifróns*

3. Kere hakist väiksem, kuid tiivad pikad ja kitsad. Saba sügava väljalõikega. Valdav sulestikuvärvus valge ja ad. kogu lagipea üleni must. Jalad helepunased.

Kere sulestik valge, mantel helehall, lagipea must. Nokk punane, musta tipuga. Jalad istumisel nähtavad. Juv. valge laubaga ja sinihallil mantlil pruunikate laikudega.

Kerge lend õige aeglaste,

Kere sulestik valge, mantel helehall, lagipea must. Nokk üleni punane. Jalad istumisel peaaegu nähtamatud (lühikesed). Juv. nagu jõgitiirul.

Käitumine nagu jõgitiirul. Hääl ühesilbiline kriiskav

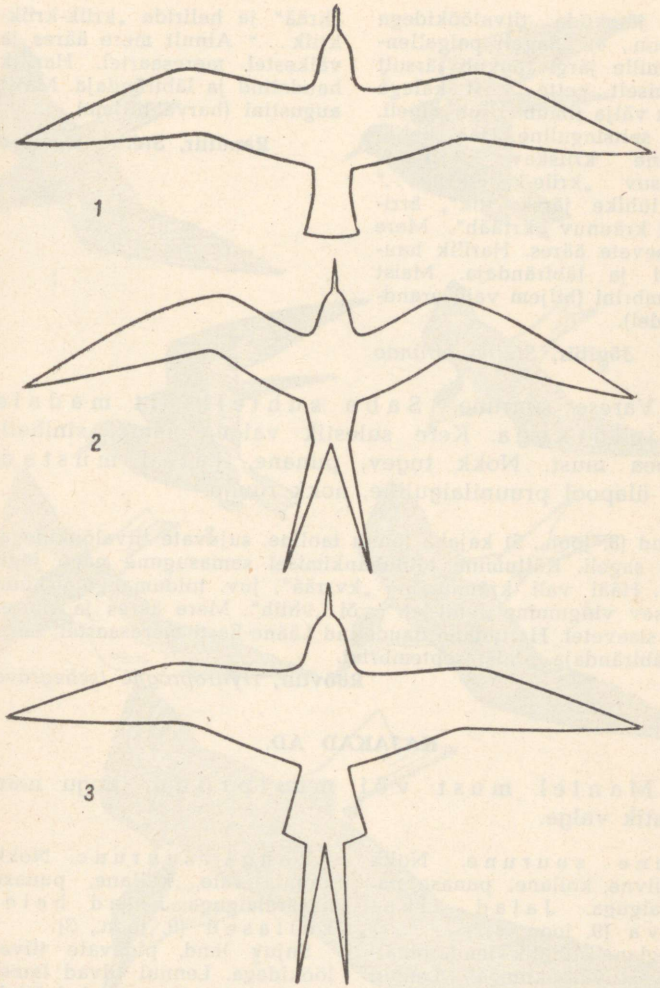

7. joon. 1 — kajaka lennusiluett; 2 — tiiru lennusiluett; 3 — änni lennusiluett.

kuid järskude tiivalöökidega (8. joon., 4). Sageli paigallennul, mille järgi tõukub järsult pindmiselt vette, kust kalaga nokas välja ilmub. Ujub sageli. Väga seltsinguline. Hääl kahesilbiline kriiskav „krii-ää", kriuksuv „kriie-kriie-kriie . . ." rida, lühike järsk „tlik", ärritatult kräunuv „krrääh". Mere ja sisevete ääres. Harilik haudelind ja läbirändaja. Maist septembrini (hiljem vaid erandjuhtudel).

Jõgitiir, *Stérna hirúndo*

„krää" ja helirida „kriik-kriik-kriik . . ." Ainult mere ääres ja väikestel meresaartel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Maist augustini (harva hiljem).

Randtiir, *Stérna macrúra*

4. Varese suurune. Saba suhteliselt madala väljalõikega. Kere sulestik valge, mantel sinihall, lagipea must. Nokk tugev, punane, jalad mustad. Juv. ülapool pruunilaiguline, nokk ruuge.

Lend (8. joon., 5) kajaka lennu taoline, sujuvate tiivalöökidega. Ujub sageli. Käitumine toiduhankimisel samasugune nagu jõgitiirul. Hääl vali kräunumine „kvrrää", juv. toidumangumishüüd kõhisev vingumine „vhii-jeh" või „vhiih". Mere ääres ja suuremail sisevetel. Haruldane haudelind Lääne-Eesti meresaartel, harilik läbirändaja. Maist septembrini.

Röövtiir, *Hydroprógne tschegráva*

KAJAKAD AD.

1. Mantel must või mustpruun, kogu muu sulestik valge.

Hane suurune. Nokk massiivne, kollane, punase nasaralaiguga. Jalad lihakarva (9. joon., 1).

Aeglane rahulik lend, pikaldaste tiivalöökidega. Lennul tiivad laiad ja kumeralt kaardus, meenutades veidi hallhaigrut. Ujub sageli. Puhkab sageli meres asuvail kividel ja jääserval. Hääl madal „ag, ag" ja kaugelekostuv kõlav „kjau".

Ronga suurune. Nokk kaunis sale, kollane, punase nasaralaiguga. Jalad helekollased (9. joon., 3).

Sujuv lend, pidevate tiivalöökidega. Lennul tiivad lamedalt kaardus, õige saledad. Ujub sageli. Saadab koos väiksemate kajakatega tihti laevu. Alaline külaline suuremate linnade sadamates. Hääl kähisev „haha" ja kõlav nasaalne „kjao". Mere

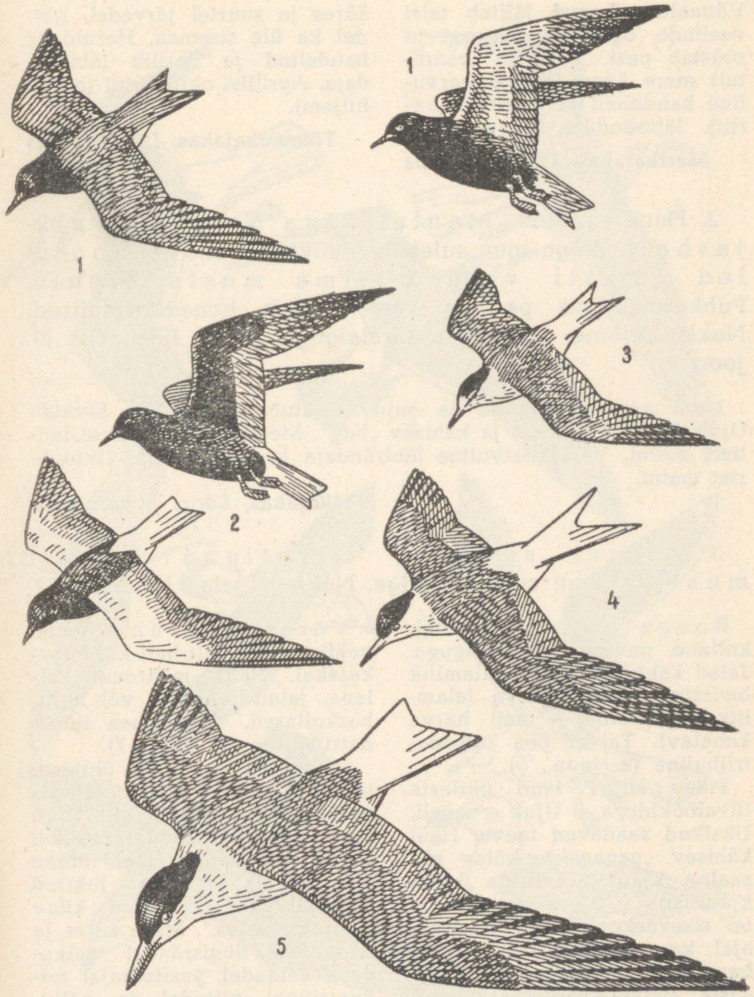

8. joon. 1 — mustviires *Chlidonias nigra*; 2 — valgetiib-viires *Chlidonias leucoptera*; 3 — väiketiir *Sterna albifrons*; 4 — jõgitiir *Sterna hirundo*; 5 — röövtiir *Hydroprogne tschegrava*.

Võimaluse korral jälitab teisi veelinde, õgib nende poegi ja rüüstab pesi. Peaaegu eranditult mere ääres. Väikesearvuline haudelind ja talvituja, harilik läbirändaja. Kogu aasta.

Merikajakas, *Lárus marínus*

ääres ja suurtel järvedel, rändel ka üle sisemaa. Haruldane haudelind ja harilik läbirändaja. Aprillist oktoobrini (harva hiljem).

Tõmmukajakas, *Lárus fúscus*

2. Hane suurune. Mantel väga heledalt valkjashall, kogu muu sulestik lumivalge. Kõik hoosuled täiesti valged, ilma musta tiputa. Puhkesulestikus pea ja kael nõrgalt tumedatriibulised. Nokk kollane, punase nasaralaiguga, jalad lihakarva (9. joon., 4).

Lend aeglane, rahulik ja sujuv. Peatub jääserval ja kividel. Ujub. Hääl „kau kau" ja kahisev „hag". Mere ääres ja talvel lahtisel merel. Väikesearvuline läbirändaja ja talikülaline. Oktoobrist maini.

Jääkajakas, *Lárus hyperbóreus*

3. Mantel sinihall, tiivatipud kitsalt mustad, muu sulestik valge. Nokk ja jalad kollased.

Ronga suurune. Nokk kollane, punase nasaralaiguga. Jalad kahkjaskollased (alamliik *omissus*) või lihakarva (alamliik *argentatus* — meil harva kohatav). Talvel pea tumedatriibuline (9. joon., 5).

Pidev sujuv lend ühtlaste tiivalöökidega. Ujub sageli. Üksikud saadavad laevu. Hääl kähisev „gagagak", kõlav nasaalne „kjau" ja helirida „kjaukjaukjau . . ." Mere ääres, suurtel siseveekogudel ja pesitusajal ka rabalaugastel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta (talvel väikesearvuliselt lahtisel merel).

Hõbekajakas, *Lárus argentátus*

Varese suurune. Mantel veidi tumedamalt hall kui hõbekajakal. Nokk määrdunudkollane, jalad rohekas- või hallikaskollased. Talvel pea tumedatriibuline (9. joon., 7).

Pidev sujuv lend ühtlaste tiivalöökidega, tiivad saledamad kui hõbekajakal. Ujub sageli. Saadab laevu. Tegutseb sageli sadamates. Hääl lühike hele „kjäk", reana lükitud „kjäkjäkjäk" ja kõrge kilav „kaijak, kaijak". Mere ääres ja sisevetel. Sügisrändel salkadena põldudel, pesitusajal toiduotsingul niitudel ja põllukünnil. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta (talvel väikesearvuliselt lahtisel merel).

Kalakajakas, *Lárus cánus*

9. joon. 1—2 — merikajakas *Larus marinus* (1 — ad., 2 — juv.); 3 — tõmmukajakas *Larus fuscus* ad.; 4 — jääkajakas *Larus hyperboreus* ad.; 5—6 — hõbekajakas *Larus argentatus* (5 — ad., 6 — juv.); 7—8 — kalakajakas *Larus canus* (7 — ad., 8 — juv.).

TRÜ Raamatukogu

4. Mantel sinihall, pea tumepruun või must (puhkesulestikus valge, tumeda kõrvalaiguga), muu sulestik valge. Nokk ja jalad punased.

Haki suurune. Tiibade alapool hele, ülapool sinihall, tiiva eesserv valge ja tipp must. Hundsulestikus pea kohvipruun, nokk ja jalad tumepunased (10. joon., 1). Puhkesulestikus pea valge, kõrvaalal poolkuu-kujuline tume laik, nokk ja jalad helepunased (10. joon., 2).

Kergem ja kiiremate tiivalöökidega lend kui suurematel kajakaliikidel. Jälitab tihti õhus lendlevaid putukaid. Ujub sageli. Väga seltsinguline. Pesitseb haudeasunditena. Häälitsused: kriiskav „khrää", lühike „käk, käkäk" ja teisi. Mere ääres ja sisevetel. Sageli salkadena põldudel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Märtsist oktoobrini. Üksikud talvel lahtise mere ääres.

Naerukajakas, *Lárus ridibúndus*

Hakist väiksem. Tiibade alapool must, ülapool ühtlaselt sinihall, ilma musta tiputa. Hundsulestikus pea must, nokk mustpunane, jalad helepunased (10. joon., 4). Puhkesulestikus pea valge, tumeda kõrvalaiguga, nokk ja jalad nagu suvel.

Kiirete tiivalöökidega kõikuv ja käänakuline lend. Jälitab tihti õhus lendlevaid putukaid. Ujub sageli. Väga seltsinguline. Pesitseb haudeasunditena, mõnikord üheskoos naerukajakaga ja jõgitiiruga. Häälitsused: mahe „tlet, tlet", kilav „kiiäk" ja „kljää", pikaldane mänguhäälitsus „kljää-kä kljää-kä . . ." Sisevetel ja mere ääres. Suuremate haudeasundite ümbruses tuleb põldudele. Haudelinnuna levinud kohati, läbirändel samuti. Maist augustini, aeg-ajalt ka septembris ja oktoobris, harva hiljem.

Väikekajakas, *Lárus minútus*

KAJAKAD JUV.

1. Hane suurused. Aeglane, pikaldaste tiivalöökidega lend.

Nokk väga massiivne, mustjas. Tiivad laiad, lennul kumeralt kaardus (nagu haigrul). Suured hoosuled mustpruunid. Saba tipp mustaga ja pruunikashalliga marmoreeritud (9. joon., 2).

Hääl lühike „ag" ja vinguv

Nokk tume, vähem massiivne. Tiivad veidi saledamad ja lennul mitte nii kaardus nagu eelmisel. Suured hoosuled valkjashallid. Saba tipp pruunikashall, muust sabast veidi tumedam.

Hääl kähisev „hag" ja vilis-

„giia". Merel ja mere ääres. Kogu aasta.

Merikajakas, *Lárus marínus*

tav vingumine. Merel. Oktoobrist maini.

Jääkajakas, *Lárus hyperbóreus*

2. Umbes ronga suurused. Aeglane, kuid sujuv ja pidevate tiivalöökidega lend.

Nokk mustjas. Suured hoosuled ja saba tipp mustpruunid. Alapool: valkjal foonil tihe ähmane pruun kiri. Ulapool: valkja- ja pruunikirju. Vanemas eas hakkab mantlil läbi lööma mustpruun värvus. Merel ja suurtel sisevetel. Aprillist oktoobrini.

Tõmmukajakas, *Lárus fúscus*

Nokk mustjas. Suured hoosuled ja saba tipp mustpruunid. Alapool: nagu tõmmukajakal, kuid tumedam. Ulapool: tõmmukajakast veidi heledam (9. joon., 6). Vanemas eas hakkab mantlil läbi lööma sinihall värvus. Merel ja sisevetel. Kogu aasta.

Hõbekajakas, *Lárus argentátus*

Praktiliselt on esimeses noorussulestikus tõmmukajakat samas sulestikus hõbekajakast looduses peaaegu võimatu eraldada.

3. Varese kuni haki suurused. Pidevate sujuvate tiivalöökidega rahulik, kuid eelmistest kiirem lend.

Umbes varese suurune. Ulapool valkja ja pruunikashalli segune. Alapool peaaegu valge. Tiiva eesserv ei ole valge. Saba tipp mustpruun (9. joon., 8).

Hääl kähisev virin „bjüü bjüü". Mere ääres ja sisevetel. Kogu aasta.

Kalakajakas, *Lárus cánus*

Umbes haki suurune. Ulapool sinihalli ja pruuni segune. Alapool peaaegu valge. Tiiva eesserv valge. Saba tipp mustpruun (10. joon., 3).

Hääl kähisev vingumine. Mere ääres ja sisevetel. Märtsist oktoobrini.

Naerukajakas, *Lárus ridibúndus*

4. Hakist väiksem. Selg mustpruun, laiade heledate suleääristega, alapool valge. Lennus näha tiiva hallil ülapoolel seljast tiiva tipuni kulgev lai mustjas poolkaar (10. joon., 5).

Tõttavate tiivalöökidega käänakuline lend. Peamiselt sisevetel. Maist oktoobrini.

Väikekajakas, *Lárus minútus*

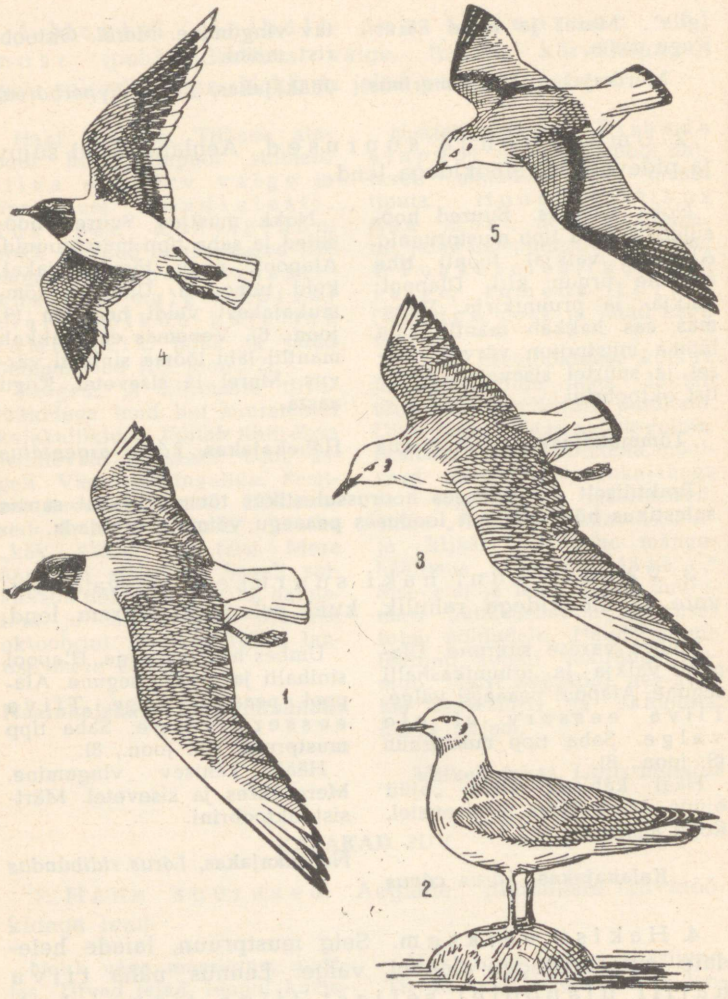

10. joon. 1—3 — naerukajakas *Larus ridibundus* (1 — hundsulestikus, 2 — puhkesulestikus, 3 — juv.); 4—5 — väikekajakas *Larus minutus* (4 — ad., 5 — juv.).

ÄNNID

1. Varese suurune. Keskmised pikenenud tüürsuled laiad ja keerdus. Sulestik kas üleni mustpruun või valdavalt mustpruuni sulestiku juures kael kollakasvalge ja alapool valge või valgekirju (11. joon., 1).

Lend rahulik, sageli liugleb liikumatuil tiivul. Jälitab kajakaid. Hääl vinguv „iijää". Mere ääres ja ulgumerel. Haruldane läbirändaja. Kevadel ja sügisel.

Laisaba-änn, *Stercorárius pomarínus*

2. Haki suurused. Keskmised pikenenud tüürsuled pikalt teravnevad (11. joon., 2 ja 3).

Sulestik kas üleni mustpruun või kael kollakas ja alapool valgesegune. Keskmised tüürsuled kitsad ja teravad. Lennupilt vt. 11. joon., 2.

Lend kaunis kiire ja käänakuline. Jälitab kajakaid. Hääl hele „jäu" ja „jiaa". Mere ääres ja ulgumerel. Väikesearvuline läbirändaja. Maist oktoobrini.

Söödikänn, *Stercorárius parasíticus*

Sulestik mustpruun, kollaka kaelaga ja valkja rinnaga. Keskmised tüürsuled teravad, äärmistest poole pikemad. Lennupilt vt. 11. joon., 3.

Lend kerge ja käänakuline. Jälitab kajakaid. Hääl hele „iija". Mere ääres ja ulgumerel. Hajus läbirändaja. Kevadel ja sügisel.

Pikksaba-änn, *Stercorárius longicáudus*

Ännide määramine väljas tekitab raskusi. Sabasulgede kuju on võimalik kindlaks määrata vaid lähedalt. Käitumine on kõigil ühesugune. Noorlindude keskmised sabasuled on kõigil lühikesed ja nende liiki väljas kindlalt eristada pole võimalik.

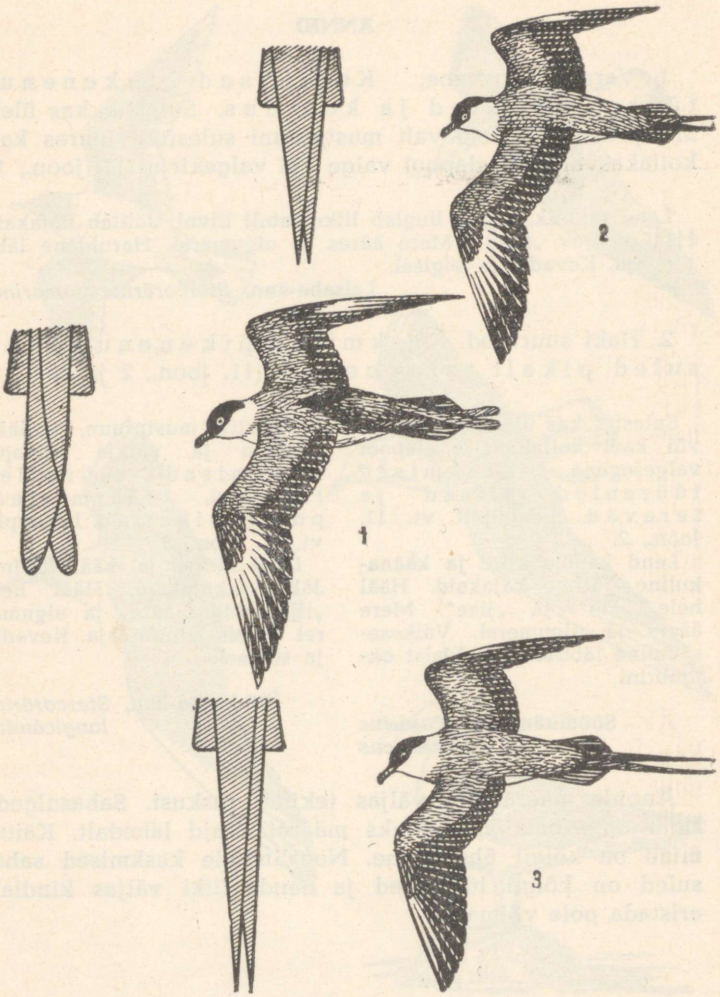

11. joon. Ännid, hele värvusefaas. 1 — laisaba-änn *Stercorarius pomarinus;* 2 — söödikänn *Stercorarius parasiticus;* 3 — pikksaba-änn *Stercorarius longicaudus.* Vasemal on skemaatiliselt kujutatud vastavate liikide sabad.

3. rühm: KURVITSALISE TUUP

1. Rästa kuni haki suurused. **Sulestiku domineeriv värvus must-valge,** mis jaotub kehal suurte kontrastsete partiidena. Võrdlemisi jässakad: kael ja jalad kaunis lühikesed. Häälitsused heledad, venitatud või järsud, kuid mitte flöötivad vilehääled. Tegutsevad varjamatult. Vt. IV tahvel, 1—3.

Kiivitaja ja lähedased — vt. lk. 59.

2. Haki kuni varese suurused. **Sulestiku domineeriv värvus pruunikashall,** miniatuurse tumeda mustriga. Suured saledad linnud **pika, allapoole vibujalt kõvera nokaga.** Kael ja jalad pikad, saledad. Häälitsused heledad, sageli flöötivad vilehääled ja pikk vilistav triller. Tegutsevad varjamatult. Vt. IV tahvel, 4 ja 5.

Koovitajad — vt. lk. 60.

3. Rästa kuni haki suurused. Sulestiku värvuses tavaliselt tumedam (mõnikord siiski ka ühtlaselt must või roostjas) ülapool kombineerub heleda alapoolega. Vähemalt ülapoolel alati ka miniatuurne muster. Enamikul liikidel (v. a. tutkas) päranipuala valge. Väga saledad linnud: **pikk sirge nokk,** kael ja jalad. Paljudele omased flöötivad vilehääled ja neist kombineeritud ülesalla liikuv, pikaldases tempos ette kantud vilerida, kuid mitte kiire triller. Mõned (tutkas) peaaegu häältetud. Tegutsevad varjamatult. Vt. 13. joon.

Tildrid ja lähedased — vt. lk. 62.

4. Rästa kuni haki suurused. **Sulestik väga mustriline** — nii üla- kui ka alapoolel heledamate ja tumedamate vöötidega, viirudega ja triipudega. Ülapoolel domineerivad roostjad, kollased ja mustad toonid. Päranipuala ei ole kunagi valge. Keha jässakas: jalad lühikesed, kael lüheldane, kuid nokk pikk ja sirge.

Häälitsustes ei esine kunagi vilehääli, vaid üleslennul kuuldub venitatud kääksumist, mängulennul aga tumedaid ebamusikaalseid toone. Tegutsevad varjatult taimestikus, üles lendavad alles siis, kui inimene on neile jõudnud üsna lähedale. Vt. 13. joon.

Kurvitsad — vt. lk. 66.

5. Varblase kuni peaaegu haki suurused. Sulestiku värvus võrdlemisi kontrastne: ülapool kas ühevärvuseline või mustriline, alapool peamiselt kas must või valge või mõlemad värvused kombineeruvad. Keha võrdlemisi jässakas: jalad ja kael lüheldased, nokk lühike, otsast kooniline. Enamik häälitsusi mahedalt flöötivad viled. Tegutsevad varjamatult. Vt. V tahvel.

Tüllid ja lähedased — vt. lk. 68.

6. Varblase kuni rästa suurused. Sulestiku värvus ülapoolel peamiselt pruunikashall (peene mustriga), alapoolel kas valge (seejuures pugualal tumedama valendusega), must või punapruun. Päranipuala ei ole või on ainult külgmiselt valge (v.a. kõvernokk-risla). Keha võrdlemisi jässakas: jalad ja kael lüheldased, nokk keskmise pikkusega, peenike ja sirge või veidi allapoole kõver. Häälitsused tasased lühikesed silbid või kuristav triller, mitte kunagi vile. Tegutsevad varjamatult. Vt. 16. joon.

Rislad ja lähedased — vt. lk. 70.

7. Varblasest suuremad. Ülapool pruun või pruunikashall, alapool suuremalt osalt valge. Päranipualal puudub valge värvus või on ainult servmiselt. Keha sale, millist muljet suurendab peenike kael ja peenike, sirge või nõrgalt ülespoole kaardus nokk (hallkibu). Jalad lühikesed kuni keskmise pikkusega. Hääl peenelt vilistav või lühisilbi-

line. Tegutsevad varjamatult, kas vee ääres või (veetallaja) ujudes vees. Vt. 17. joon.

Vihitaja ja lähedased — vt. lk. 75.

KIIVITAJA JA LÄHEDASED

1. Umbes rästa suurune. Sulestik laiguliselt musta-valgekirju, selg punapruun. Alapool valge, puguala l suur must kilp, nägu musta-valgekirju. Jalad lühikesed, ruuge värvusega, nokk lüheldane ja peaaegu sirge, tumeda värvusega (IV tahvel, 1). Lennul iseloomulik valge tagaselg ja laiad valged kaared tiibade ülapoolel — üks ees, teine taga (12. joon., 1).

Toitu otsides pöörab vee ääres kivikesi ümber. Häälitsus lõikav „kikikikik...“ ja üksikhüüd „kia“. Peaaegu eranditult väikestel klibustel meresaartel, harvem mandri rannikul (Lääne-Eestis hajus haudelind), läbirändel väga harva järvede kaldail. Maist septembrini, üksikud veel oktoobris.

Kivirullija, *Arenária intérpres*

2. Haki suurune. Kuklal pikk suletutt. Pea küljed ja alapool valged, puguala ja ülapool must, selg rohelise metalliläikega. Saba tüvikuosas valge ja tipuosas must, saba alapoole kattesuled kastanpruunid Nokk lühike, koonilise tipuga, tumedavärvuseline (IV tahvel, 2).

Kõnnib nobedal sammul, aeg-ajalt seisma jäädes ja eeskehaga alla noogutades. Kevadel (aprill, mai) sageli rinnuli maas pesalohku voolimas, kusjuures vibutab kehaga rütmiliselt üles-alla. Lend kiire ja käänakuline, mängul ühelt küljelt teisele viskuv. Seejuures näha linnu laiad ja ümarad tiivad, mis tekitavad kiirel lennul „vupvupvup...“-taolise õhuvihina. Tavaline häälitsus hele „kiivit“, mänguhüüd 3-silbiline „kii-e-viit“, ärevushüüd kilav „kiivje“. Avamaastikul: luhad, sood, niidud, põllud. Tavaline haudelind ja läbirändaja. Märtsist septembrini, üksikud ka hiljem.

Kiivitaja, *Vanéllus vanéllus*

3. Hakist suurem. Pea, kael ja suur osa ülapoolest must, alapool ja osa tiivast valge (IV tahvel, 3). Lennupildis ülaltvaates tagaselg, saba tüvikuosa ja lai kaar üle tiiva valged, mujalt must (12. joon., 2). Nokk kaunis pikk ja erepunane, jalad roosad. Juv. ülapool pruunide suleääristega ja nokk pruun.

Tegutseb vee ääres või vee lähedal. Lend sirgjooneline, kiirete pidevate tiivalöökidega. Häälitseb meelsasti: üksikhüüd lõikav „tlik", mänguhäälitsus rittalükitud „tliktliktlik...", teised häälitsused kõlav „tlii" ja tasane „kvit". Peaaegu ainult mererannikul, suuremate siseveekogude (Peipsi) äärde satub harva. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist septembrini.

Meriski, *Haematópus ostrálegus*

KOOVITAJAD

Nokk pikk ja allapoole vibujalt kõver. Jalad pikad.

Varese suurune. Ülapool pruunikashall, valge päranipualaga. Lagipea ühevärvuseline (IV tahvel, 4). Vähemalt kaenlasulestik täiesti valge. Nokk tumepruun, jalad sinihallid.

Lend jõuline, kaunis aeglaste ja pidevate tiivalöökidega (12. joon., 3). Mängulennul liugleb aeg-ajalt liikumatuil tiivul. Kõnnib aeglasel sammul. Häälitsused: valjult flöötiv „tljö-it", kõlav „tljoo-tljoo", mängulaul (kevadkuudel, kantakse ette lennul, harvemini maas) väga puhas vilehäälne triller, „grüüügrüüü-grüüü...", millele eelnevad tihti üksikud pikad viled. Soodes, luhtadel, niitudel, harvemini rabades, osalt ka põldu-

Varesest väiksem. Ülapool pruunikashall, valge päranipualaga. Lagipea keskel hele pikitriip (IV tahvel, 5). Kogu tiivaalune tumedavöödiline. Nokk mustpruun, jalad sinihallid.

Lend pidev, võrdlemisi kiirete tiivalöökidega (12. joon., 4). Mängulennul liugleb ka liikumatuil tiivul. Kõnnib aeglasel sammul. Häälitsused: läbirändel lühike „tü-it", pesitsusajal sageli aga järsud vilesilbid „tütütütü..." või „kikükik...". Mängulaul algab mõnede mahedate viledega ja muutub seejärel järsuks kilkamiseks: „hrüüi, hrüüi, tütütütü...", lõpusilbid langevad. Pesitsusajal rabades, rändeajal eriti mererannikul. Põlgab soid ja niite.

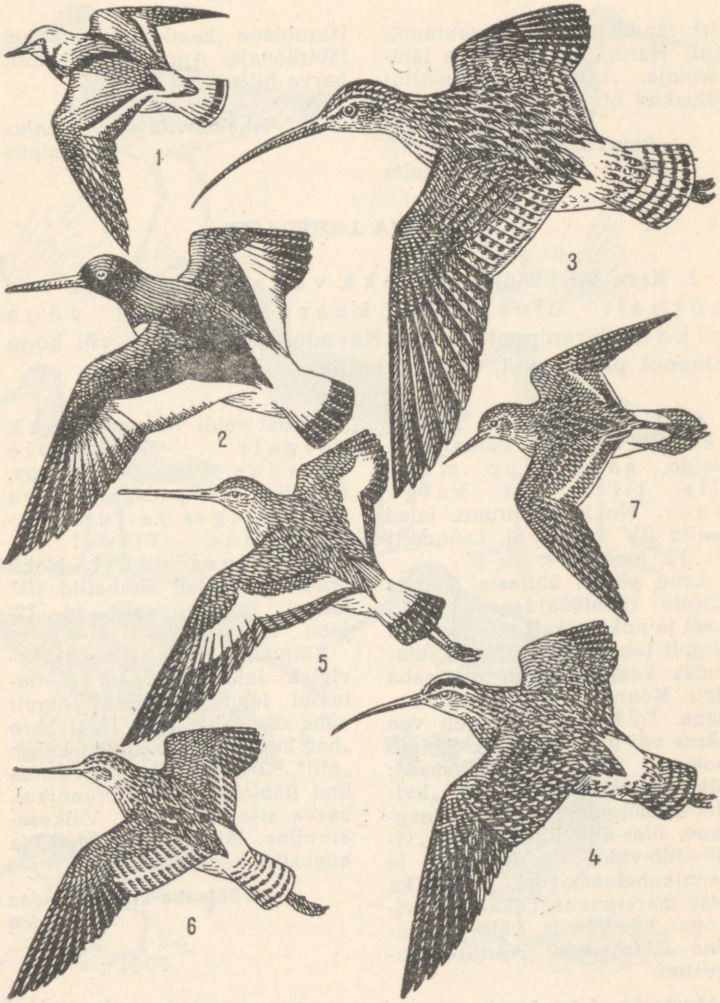

12. joon. Lennupildid: 1 — kivirullija *Arenaria interpres;* 2 — meriski *Haematopus ostralegus;* 3 — suurkoovitaja *Numenius arquata;* 4 — väikekoovitaja *Numenius phaeopus;* 5 — mustsaba-vigle *Limosa limosa;* 6 — vöötsaba-vigle *Limosa lapponica;* 7 — tutkas *Philomachus pugnax* juv.

del, rändeajal sageli mererannikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist septembrini (üksikud hiljem).

Suurkoovitaja, *Numénius arquáta*

Haruldane haudelind ja hajus läbirändaja. Aprillist augustini, harva hiljem.

Väikekoovitaja, *Numénius phaeópus*

TILDRID JA LÄHEDASED

1. Kere haki suurune. Nokk väga pikk, sirge või nõrgalt ülespoole kaardus, jalad väga pikad. Päranipuala valge. Kevadel kael ja rind või kogu alapool punapruun, sügisel hallikas.

Haki suurune. Nokk täiesti sirge. Päranipuala valge, saba tipp must. Üle tiiva lai valge kaar. Nokk helepruun, jalad hallid (IV tahvel, 6). Lennupilt vt. 12. joon., 5.

Lend pidev, ühtlaste, kaunis kiirete tiivalöökidega. Lennul kael ja nokk pikalt ette ja jalad sirgelt tahapoole sirutatud, ulatudes kaugele välja üle saba tipu. Kõnnib aeglaste sammudega. Toiduotsingul sageli vee ääres või madalas vees. Songib nokaga mudas. Häälitsused: lühike vali „kviiäh" ja „kviiiet", mänguhüüd lennus aeglane, üles-alla liikuv hele „vidö-vidö-vidö . . .". Niitudel ja rannikuheinamaadel, rändel ka otse mererannas. Lokaalse levikuga haudelind, väikesearvuline läbirändaja. Aprillist augustini.

Mustsaba-vigle, *Limósa limósa*

Hakist veidi väiksem. Nokk nõrgalt ülespoole kaardus. Päranipuala valge, tumedate triipudega, saba tipp valge- ja tumedavöödiline. Tiival ei ole valget vööti. Nokk pruunikas, jalad sinihallid (IV tahvel, 7). Lennupilt vt. 12. joon., 6.

Käitumine nagu mustsabaviglel. Jalad lühemad ja ulatuvad lennus seetõttu ainult vähe üle saba tipu. Hääl kare „heg-heg", ärevushüüd kõrge „pfii". Üldiselt kaunis tumm lind (läbirändel). Mererannikul, harva sisevete ääres. Väikesearvuline läbirändaja. Mais ja augustist septembrini.

Vöötsaba-vigle, *Limósa lappónica*

2. Vähemalt rästa suurune. Päranipuala ei ole valge, ainult saba küljed kitsalt valged. Tiival vaevalt märgatav heledam vööt. Nokk ainult pea

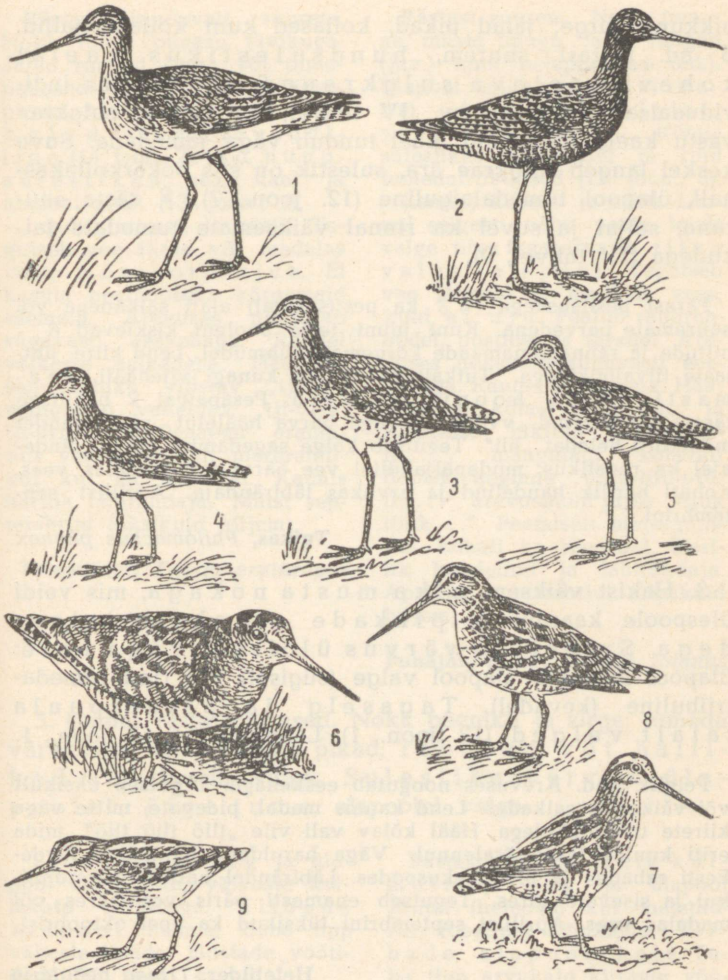

13. joon. 1 — heletilder *Tringa nebularia;* 2 — tumetilder *Tringa erythropus;* 3 — punajalg-tilder *Tringa totanus;* 4 — metstilder *Tringa ochropus;* 5 — mudatilder *Tringa glareola;* 6 — metskruvits *Scolopax rusticola;* 7 — tikutaja *Gallinago gallinago;* 8 — rohukurvits *Gallinago media;* 9 — mudakruvits *Lymnocryptes minimus.*

pikkune, sirge, jalad pikad, kollased kuni kollakashallid. ♂ ad. rästast suurem, hundsulestikus kaelal kohevileaetava sulgkraega, mille värvus individuaalselt väga erinev (IV tahvel, 8). Lennul sulgkrae vastu kaela tõmmatud, kael tundub väga jämedana. Suve keskel langeb sulgkrae ära, sulestik on siis ookerkollakashall, ülapool tumedalaiguline (12. joon., 7). ♀ rästa suurune, seljal ja suvel ka rinnal väiksemate tumedate laikudega (IV tahvel, 9).

Pärast pesitsusaega (♂ ♂ ka pesitsusajal) alati salkadena või suuremate parvedena. Kuni juuni teise pooleni kisklevad ♂ niitude ja rannaheinamaade kõrgemail kühmudel. Lend kiire, ühtlaste tiivalöökidega. Tutkalt ei kuuldu kunagi vilehääli, enamasti on ta hoopis hääletu. Pesapaigal ♀ häälitseb tasast sumbutatud „vvää", ♂ väga harva hääletut „nhö", rändel mõnikord heledat „hii". Tegutseb kõige sagedamini rohus, rändeajal ka roostikus, mudapaljanditel vee ääres või madalas vees. Kohati harilik haudelind ja arvukas läbirändaja. Aprillist septembrini.

Tutkas, *Philómachus púgnax*

3. Hakist väiksem, pika musta nokaga, mis veidi ülespoole kaardus ja pikkade rohekate jalgadega. Sulestiku värvus üldiselt väga hele: ülapool helehall, alapool valge (sügisel) või rind tumedatriibuline (kevadel). Tagaselg ja päranipuala laialt valged (13. joon., 1). Lennupilt vt. 14. joon., 1.

Pelglik lind. Ärevuses noogutab eeskehaga. Tegutseb üksikult või väikestes salkades. Lend kaunis madal, pidevate, mitte väga kiirete tiivalöökidega. Hääl kõlav vali vile „tliö tliö tliö", mida eriti kuulda laseb äralennul. Väga haruldane haudelind Kirde-Eesti rabades ja üleminekusoodes. Läbirändel harilik mereranni-kul ja sisevete ääres. Tegutseb enamasti päris vee ääres või madalas vees. Aprillist septembrini (üksikud ka veel oktoobris).

Heletilder, *Tringa nebulária*

4. Rästast suuremad. Nokk pikk, peenike ja sirge, kael sale, jalad pikad ja punased. Päranipuala valge. Ülapoole sulestiku värvus märksa tumedam kui heletildril. Alapool kohati tumedatriibuline või ühtlaselt must.

Rästast tunduvalt suurem. Nokk tume, punase tüvikuga. Jalad ruuged (juv.) või tumepunased (ad.). Ülapool hallikaspruun, tiibade tagaserv heleda-tumedavöödiline (14. joon., 2). Ad. hundsulestikus pea, kael ja alapool must (13. joon., 2).

Lendab kiiresti ja hästi. Tegutseb vee ääres või madalas vees, mõnikord ujub. Ei kasuta peatumiseks kõrgemaid esemeid. Ärevuses nõksutab sügavasti eeskehaga. Rändel väikeste salkadena. Häälitsused: lühike vilistav „tji-ui", mängulaul vahelduv „tji-ürru, tji-ürru...". Peaaegu eranditult vee ääres, nii mereranni- kui ka sisemaal. Kaunis harilik läbirändaja. Maist septembrini (üksikuid hiljem).

Tumetilder, *Tringa erythropus*

Rästast suurem. Nokk punane, musta tipuga. Jalad ruuged (juv.) kuni helepunased (ad.). Ülapool hallikaspruun, tiibade tagaserv laialt valge (14. joon., 3). Kõigis sulestikes pea, kael ja rind tumedatriibulised (13. joon., 3).

Lendab kiiresti ja hästi. Lennul selgesti näha peale laialt valge tiiva tagaserva ka tiiva valge alapool. Tegutseb vee lähedal ja madalas vees, kuid ei uju. Peatub rändrahnudel, postidel ja taradel. Ärevuses nõksutab sügavasti eeskehaga. Rändel salkadena. Häälitsused: kõlav vile „tlüü" ja ridadesse lükitud „tlüü-lülülü...", mängulaul kõlavalt flöötiv aeglane „tüliu-tüliu-tüliu...", ärevushüüd järsk „tliuk tliuk...". Peamiselt mereranni-kul, kohati ka sisemaal. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist septembrini (üksikuid hiljem).

Punajalg-tilder, *Tringa totanus*

5. Umbes rästa suurused. Nokk peenike ja sirge, tumeda värvusega, jalad kaunis pikad, rohekad või hallikad. Päranipuala valge. Sulestiku värvus ülapoolel õige tume, alapoolel valge.

Rästa suurune. Selg ja ülapool mustpruun, väikeste kollakate tähnidega. Tiibade alapool tume. Saba tipp väheste laiade mustade vöötidega (13. joon., 4).

Lend kiire ja järskude käänakutega (14. joon., 4—5). Istub tihti puu otsas. Ärevuses nõksutab eeskehaga. Seltsipõlglik. Häälitsused: vali vilistav „tluiit", üleslennul ritta lükitud

Rästast väiksem. Hele kulmutriip. Selg ja ülapool pruun (heledam kui metstildril), roostjate tähnidega. Tiibade alapool hele. Saba tipp arvukate kitsaste vöötidega (13. joon., 5).

Lend kiire, enam-vähem sirgjooneline (14. joon., 6—7). Istub võimaluse korral ka puu otsas ja teistel kõrgematel esemetel. Ärevuses nõksutab ees-

„tluiit-itit it, tluiit-itit...", mängulaul üles-alla liikuv pikaldane vilerida, ärevushüüd järsk „tlik". Soistes metsades ja metsaveekogude ääres. Harilik haudelind, hajus läbirändaja. Aprillist septembrini.

Metstilder, *Tringa ochrópus*

kehaga. Seltsinguline, mittepesitsusajal salkadena. Häälitsused: üleslennul metalne järsk „fififi...", ärevuses hele järsk „tljük tljük...", mängulaul pehme, üles-alla liikuv pikaldane vilerida „djuluiu-djuluiu-djuluiu..." (eemalt sarnaneb nõmmelõokese lauluga). Rabades ja üleminekusoodes, mittepesitsusajal rannikul ja igasuguste sisevete ääres. Hajus haudelind, tavaline läbirändaja. Maist septembrini.

Mudatilder, *Tringa glaréola*

KURVITSAD

1. Umbes haki suurune. Nokk pikk ja sirge. Ülapoole põhivärvus roostepruun, tihedalt kirjatud tumedate vöötidega ja seljal heledate juttidega. Alapool kollakas, peente tumedate viirudega. Kukal ja saba tumedamad (13. joon., 6).

Seltsipõlglik. Tegutseb peidetult metsataimestiku varjus, kust alles läheneja eest võrdlemisi kõikuval pehmel lennul üles lendab ja puude vahel laveerib. Mängulend kevadõhtute hämaruses metsaservadel, lagendike ja sihtide ääres, seejuures vaheldub mänguhäälitsuse piiksuv „psiip" madalalt krooksuva „kvorrr"-ga. Sega- ja lehtmetsades. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini (üksikud hiljem).

Metskurvits, *Scólopax rustícola*

2. Rästast suuremad. Nokk pikk ja sirge. Ülapoolel kollased ja pruunid triibud ja tähnid tumedal foonil, roostepruun värvus ei ole põhivärvuseks. Alapool valkjas, tumedamate vöötidega.

Kollane kiirutriip. Seljal heledad triibud. Äärmised tüürsuled roostjad. Väga pikk nokk (13. joon., 7).

Peitub rohus, kust läheneja eest käänakulisel sik-

Kollane kiirutriip. Seljal heledad triibud. Äärmised tüürsuled valged. Värvuse järgi tikutajast raske eraldada. Lühema nokaga (13. joon., 8).

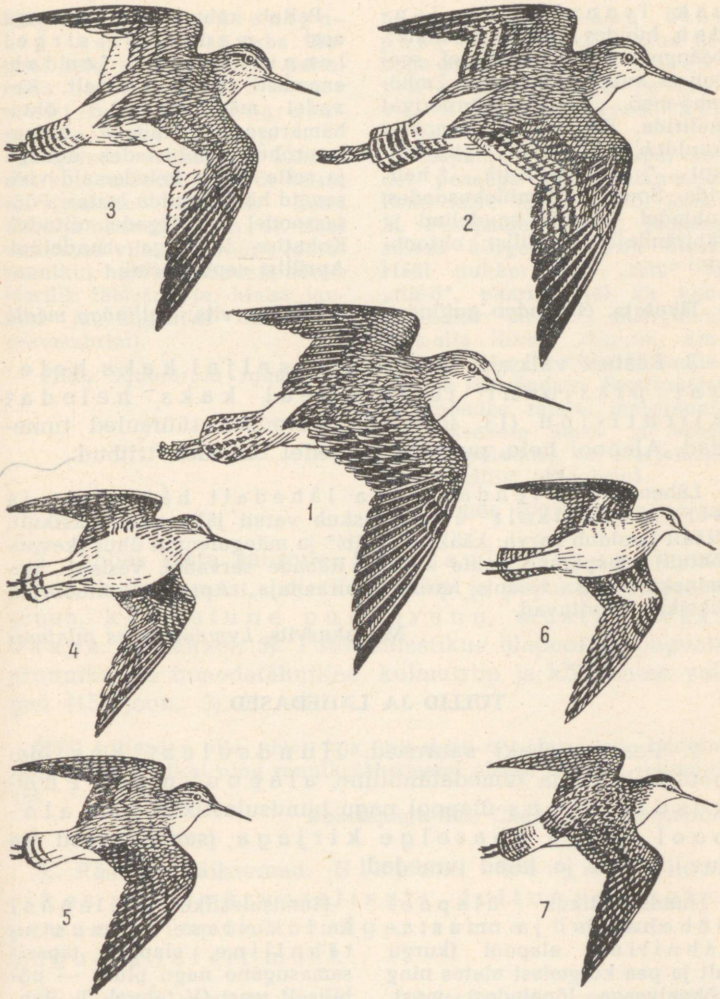

14. joon. Lennupildid: 1 — heletilder *Tringa nebularia*; 2 — tumetilder *Tringa erythropus*; 3 — punajalg-tilder *Tringa totanus*; 4—5 — metstilder *Tringa ochropus*; 6—7 — mudatilder *Tringa glareola*.

sak lennul üles lendab, hüüdes kääksuvat „käätš". Mängulend kaunis kõrgel, seejuures kuuldub määgivat „mhömhö-mhö ..."-taolist vibreerivat helirida. Rohus ja ka lennates kuuldub tikutavat „tikut-tikut ..." ja „tik-tik-tik ..." helirida. Soodes, üleminekusoodes, luhtadel. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Tikutaja, *Gallinágo gallinágo*

Peitub rohus, kust läheneja eest madalal sirgel lennul üles lendab, enamasti täiesti tummalt. Kevadel mängivad ♂♂ õhtuhämaruses salkadena heinamaarohus, klõbistades nokaga ja selle sekka heledamaid visisevaid hääli kuulda lastes. Pöösassoodel ja märgadel niitudel. Kohatise levikuga haudelind. Aprillist septembrini.

Rohukurvits, *Gallinágo média*

3. Rästast väiksem. Tumedal seljal kaks heledat pikijoont ja lagipeal kaks heledat kiirutriipu (13. joon., 9). Äärmised tüürsuled tumedad. Alapool hele, puguala külgedel tumedad triibud.

Läheneja eest lendab väga lähedalt hääletult ja sirgjooneliselt üles, laskub varsti jälle alla. Üksikult. Häält kuuldub harva: kääksuv „kätš" ja mängulennul õhus (kevadõhtuti) omapärane puine klobin. Rabade servadel, vesistes üleminekusoodes. Kaunis harilik läbirändaja. Aprillist oktoobrini; üksikud talvituvad.

Mudakurvits, *Lymnocrýptes mínimus*

TÜLLID JA LÄHEDASED

1. Peaaegu haki suurused. Hundsulestikus ülapool heleda- ja tumedatähniline, alapool must. Puhkesulestikus ülapool nagu hundsulestikus, kuid alapool valge ebaselge kirjaga (samasugused ka juv.). Nokk ja jalad tumedad.

Hundsulestikus ülapool hõbehalli- ja mustatähniline, alapool (kurgu alt ja pea külgedest alates ning kõhualusega lõpetades) must, valgega piiratud (V tahvel, 1). Puhkesulestikus ülapool hall, tumedatähniline, alapool valkjas tumedama pugualaga, hele kulmutriip (V tahvel, 2).

Hundsulestikus ülapool kuldkollase ja mustatähniline, alapool täpselt samasugune nagu plüül — põhiliselt must (V tahvel, 3). Puhkesulestikus ülapool kollakashall, tumedatähniline, alapool samasugune nagu plüül, kulmutriip ähmasem (V tahvel, 4). Kõigis sulestikes pära-

Kõigis sulestikes päranipuala valkjas ja saba ülapool hele, avatud tiibade puhul näha kaenla all suur must laik ja tiiva ülapoolel hele triip.

Tegutseb veekogude kaldail üksikult, mõnekaupa või teiste kurvitsaliste salkades. Lend kiire ja osav (15. joon., 1). Hääl venitatud vile „tlii-e-üü". Mererannikul, harvem sisevete ääres. Harilik läbirändaja. Maist juunini ja augustist oktoobrini (novembrini).

Plüü, *Squataróla squataróla*

nipuala ja saba ülapool tumedad, avatud tiibade puhul kaenla sulestik üleni valge ja tiiva ülapool ilma heleda triibuta.

Pesapaikadel paarikaupa, rändel peaaegu alati salkadena. Lend kiire ja osav (15. joon., 2). Pesapaigal valvet pidades seisab kõrgema mätta otsas. Hääl nukker vile „tlüü" ja „tlü-ö", paarimisajal ka kaugelekõlav „tra-tii", mängulaul üles-alla liikuv „dju-uiu, dju-uiu . . ."-vilerida. Harilik haudelind ja läbirändaja. Pesitsusajal lagerabades, rändel mererannikul, sisevete ääres ja veest eemal põldudel või karjamaadel. Aprillist oktoobrini.

Põldrüüt, *Pluviális apricárius*

2. Umbes rästa suurune. Hundsulestikus ülapool pruun, lagipea must, hele kulmutriip ja pugukaar pugualal pruun, kõhualune punapruun, musta keskosaga. (V tahvel, 5). Puhkesulestikus ülapool ja puguala pruunika- ja tumedatähniline, kulmutriip ja kõhualune valged (15. joon., 3).

Hääl trillerdav vile „dürrr" ja „titi-ri-titi-ri". Haruldane läbirändaja mererannikul ning rannikulähedastel aladel mais ja septembris.

Roostepugu-tüll, *Charádrius morinéllus*

3. Rästast väiksemad. Ülapool kõigis sulestikes ühevärvuseliselt luitunud helepruun, alapool valge, silma ümbrus ja puguala laialt must.

Laup, silma tagalaik, kurgualune, kaelus ja alapool valged, silma ümbrus ja lai pugukilp mustad. Tiival kitsas valge vööt. Nokk kollane, musta tipuga, ja-

Sulestik väga sarnane liivatülli sulestikuga, kuid esinevad järgmised erinevused: must pugukilp kitsam, silmast üle lauba käib kitsas must riba ja selle kohal valge riba. Tiival ei

lad kollakasruuged. Silm tume (V tahvel, 6).

Kulgeb maapinnal sibavalt joostes, mida katkestavad lühikesed seisatused. Lend kiire ja käänakuline. Väga seltsinguline. Rände ajal salkadena, ka seltsivalt teiste kurvitsalistega (eriti alpi rislaga). Hääl mahe vile „tlüü", mängulaul lennul rütmiline, pehme vilerida „djuluiu, dju-luiu...". Mereranni-kul, rändel ka sisevete ääres. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Liivatüll, *Charádrius hiatícula* ole valget vööti. Nokk üleni must, jalad liha-karva. Tumeda silma ümber helekollane rõngas (V tahvel, 7).

Käitumine nagu liivatüllil. Hääl vibreerivalt vilistav „driiõh", mängulaul kiirem ja karedam kui liivatüllil, umbes kui „tri-ä tri-ä tri-ä...". Mereranni-kul ja sisevete ääres. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist septembrini.

Väiketüll, *Charádrius dúbius*

RISLAD JA LÄHEDASED

1. Umbes rästa suurune. Pea ja ülakael pruun, rind tume, kõhualune valge. Lennul näha valged kaared tiibadel, valge päranipuala, tume saba tipp. Jalad lühikesed, ruuge värvusega, nokk lüheldane ja peaaegu sirge, tumeda värvusega.

Häälitsus järsk „kikikik..." või üksikhüüd „kia". Mereranni-kul ja väikestel merelaidudel, läbirändel väga harva järvede kaldail. Maist septembrini, üksikud veel oktoobris.

Kivirullija, *Arenária intérpres,* puhkesulestikus ja juv. (vt. ka lk. 59.).

2. Umbes rästa suurused. Hundsulestikus kogu alapool punapruun, puhkesulestikus valge, rinnal ja pugualal tumedama valendusega. Jalad tumedad.

Rästast veidi suurem. Jässaka kehaehitusega, lühikese kaelaga, lühikese sirge nokaga ja madalate jalgadega. Hundsulestikus ülapool roostepruuni ja mustakirju, alapool roostepruun (16. joon., 1).

Rästast veidi väiksem. Võrdlemisi saleda kehaehitusega, allapoole vibujalt kõvera nokaga ja keskmise pikkusega jalgadega. Hundsulestikus ülapool peaaegu nagu eelmisel, alapool kastanpruun (16. joon., 2).

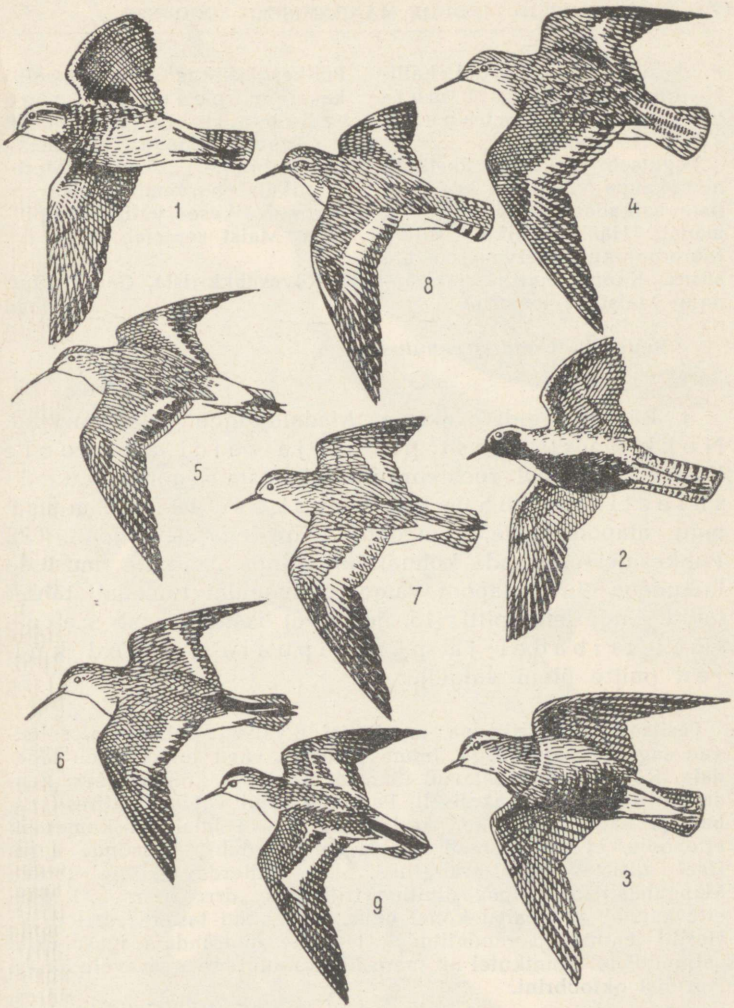

15. joon. Lennupildid: 1 — plüü *Squatarola squatarola* (puhkesulestikus); 2 — põldrüüt *Pluvialis apricarius* (hundsulestikus); 3 — roostepugu-tüll *Charadrius morinellus;* 4 — suurrisla *Calidris canutus;* 5 — kõvernokk-risla *Calidris ferruginea;* 6 — alpi risla *Calidris alpina* (puhkesulestikus); 7 — leetelind *Crocethia alba;* 8 — vihitaja *Actitis hypoleucos;* 9 — veetallaja *Phalaropus lobatus* (puhkesulestikus).

Puhkesulestikus ülapool hallikaspruun, heledalt marmoreeritud sabapealsega (15. joon., 4).

Tegutseb vee ääres üksikult, mõnekaupa või teiste kurvitsaliste salkades. Lend kiire ja madal. Hääl lühike „tlilit". Mererannikul, harva sisevete ääres. Kaunis harilik läbirändaja. Maist septembrini.

Suurrisla, *Calídris canútus*

Puhkesulestikus ülapool hallikaspruun, peaaegu valge sabapealsega (15. joon., 5).

Käitumine nagu suurrislal. Hääl lühike „dürrit". Mererannikul, harvemini sisevete ääres. Väikesearvuline läbirändaja. Maist septembrini.

Kõvernokk-risla, *Calídris ferrugínea*

3. Rästast veidi väiksem. Madalajalgne, jalad mustad. Nokk must, peast pikem ja veidi allapoole kõver. Ülapool roostepruuni ja musta segune. Hundsulestikus kõhualuse keskosa laialt must, muu alapool hele, tumedate triipudega (16. joon., 3). Puhkesulestikus ad. kõhualune valge, üksikute mustade laikudega. Juv. alapool valge ja pugualal tumedalt tähnitatud. Liigi lennupilti (15. joon., 6) iseloomustab valge vööt tiibadel ja päranipuala valged küljed (mitte üleni valge!).

Pesitsusajal paarikaupa, muul ajal tavaliselt salkadena, seltsivad sageli liivatüllidega. Inimese suhtes väga julge, laseb lähedale. Kõnnib kiirel sammul. Sumab mõnikord kõhuni vees. Lendab kiiresti ja käänakuliselt. Paarimislennul võbistab kiiresti tiibadega nagu põldlõoke, sirutab siis tiivad laiali ja kumerdab ettepoole, et madalamale liuelda; nii kordub see mõnda aega. Hääl kuristav „grui-grui-grui..." ja trillerdav kõrge „trrii". Mänguhäälitsus langevasilbiline trillerdus „drrr-rrr-rrr...", mida ette kannab pesapaiga kohal õhus. Juv. hüüd tasane „drri drri". Harilik haudelind randniitudel, tavaline läbirändaja igasugustel paljandilistel rannikutel nii mere kui ka suuremate sisevete ääres. Aprillist oktoobrini.

Alpi ja **balti risla,** *Calídris alpína*

V tahvel. 1—2 — plüü *Squatarola squatarola* (1 — hundsulestikus, 2 — puhkesulestikus); 3—4 — põldrüüt *Pluvialis apricarius* (3 — hundsulestikus, 4 — puhkesulestikus); 5 — roostepugu-tüll *Charadrius morinellus;* 6 — liivatüll *Charadrius hiaticula;* 7 — väiketüll *Charadrius dubius.*

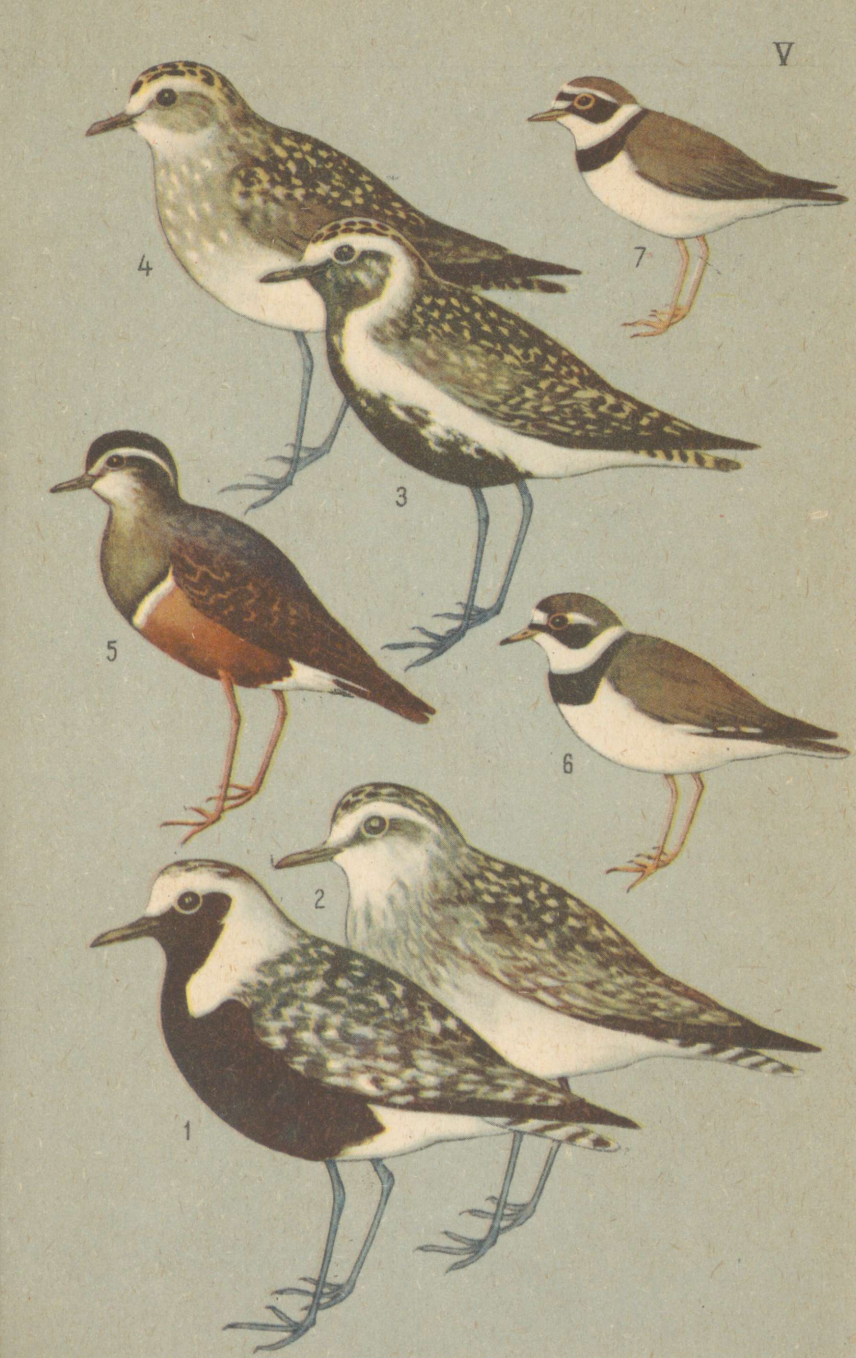
4
7
3
5
6
2
1

VI

4. Varblase suurused. Nokk tume, sirge ja kõige rohkem pea pikkune, jalad madalad. Ülapool tume, alapool hele.

Selg roostepruun, heleda kolmnurkse turjavööga. Puguala küljed roostjad. Külgmised tüürsuled hallid. Jalad mustad. (16. joon., 4).

Vee ääres salkadena, tihti koos alpi risladega. Hääl tasane viristav „dirr-it-it". Mererannikul, harva sisevete ääres. Harilik läbirändaja. Mais ja augustist septembrini.

Väikerisla, *Calidris minúta*

Selg hallikas, hele turjavööt puudub. Puguala hall. Külgmised tüürsuled valged. Jalad rohekad või pruunikad (16. joon., 5).

Vee ääres üksikult või salkadena. Hääl tasane trillerdav „dirr". Mererannikul, vähem sisevete ääres. Harilik läbirändaja. Mais ja juulist septembrini.

Värbrisla, *Calidris temmínckii*

5. Varblasest veidi suuremad. Nokk kuni pea pikkune, jalad lüheldased, tumeda värvusega. Ülapool kas tumepruun heleda mustriga või heledalt hallikaspruun, alapool valge.

Ülapool heledalt hallikaspruun, kulmutriip ähmane või puudub. Tiival lai valkjas vööt. Kevadel pea ja kael roostepruunid. Sügissulestik väga hele — pea, kael ja alapool peaaegu valged (16. joon., 6). Lennupilt vt. 15. joon., 7.

Tegutseb üksikult või mõnekesi mererannikul vee ääres. Liitub mõnikord alpi risladega. Hääl lühike „pit". Väikesearvuline läbirändaja. Augustist oktoobrini.

Leetelind, *Crocéthia álba*

Ülapool tumepruun, heledama mustriga. Hele kulmutriip. Kevadel pea ja kael tumedatriibulised. Sügissulestik pole silmapaistvalt hele, alapool valge ainult rinnast tahapoole (17. joon., 1).

Tegutseb üksikult või mõnekesi mererannikul, harvemini sisevete ääres. Hääl kuristav „tirri". Väikesearvuline läbirändaja. Maist juunini ja augustis-septembris.

Sooplütt, *Limícola falcinéllus*

VI tahvel. 1 — jahipistrik *Falco rusticolus*; 2—3 — rabapistrik *Falco peregrinus* (2 — ad., 3 — juv.); 4 — lõopistrik *Falco subbuteo*; 5—6 — väikepistrik *Falco columbarius* (5 — ♂, 6 — ♀); 7—8 — tuuletallaja *Falco tinnunculus* (7 — ♂, 8 — ♀); 9—10 — punajalg-pistrik *Falco vespertinus* (9 — ♂, 10 — ♀).

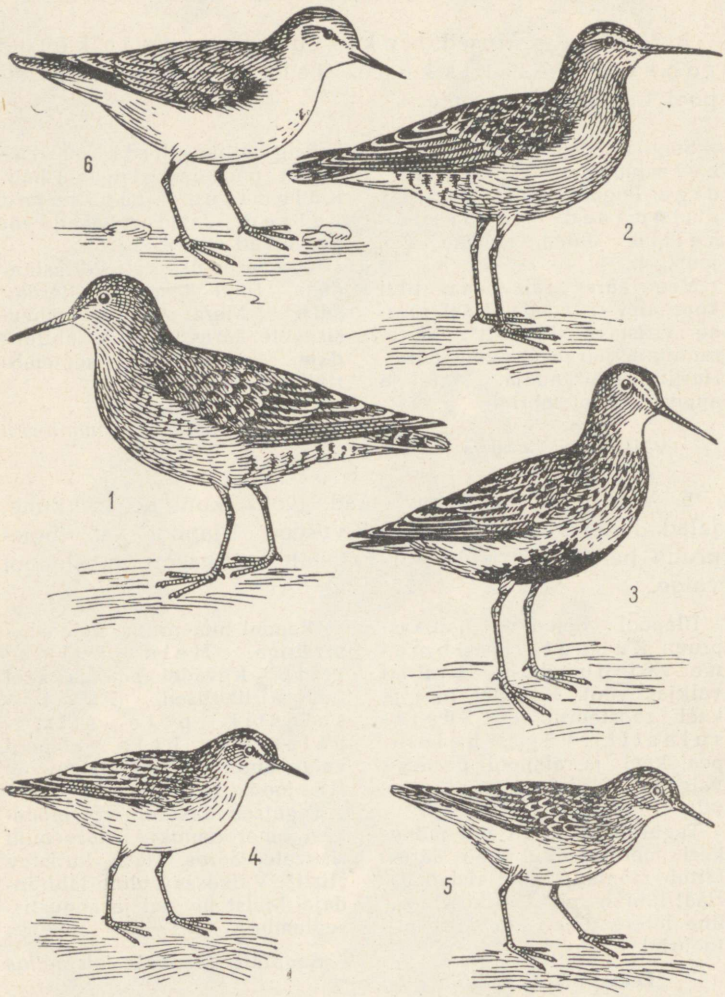

16. joon. 1 — suurrisla *Calidris canutus* (hundsulestikus); 2 — kõvernokk-risla *Calidris ferruginea* (hundsulestikus); 3 — alpi risla *Calidris alpina* (hundsulestikus); 4 — väikerisla *Calidris minuta;* 5 — värbrisla *Calidris temminckii;* 6 — leetelind *Crocethia alba* (puhkesulestikus).

VIHITAJA JA LÄHEDASED

1. Varblasest veidi suuremad. Nokk keskmise pikkusega, jalad lüheldased. Ülapool pruunikashall, rind tumeda valendusega, alapool valge. Tiival valge vööt (näha lennus). Päranipuala keskel tume, äärtel valge.

Nokk sirge. Jalad hallikad või pruunikad. Vt. 17. joon., 2. Lennupilt 15. joon., 8.

Tegutseb päris vee ääres, pesitsusajal paarikaupa, seejärel üksikult või mõnekesi. Vibutab tagakehaga üles-alla. Lend madalal mööda veepinda kiirete tõmblevate tiivalöökidega. Hääl peenike vilistav „hiih" ja „hiididi", mängulaul lennus rütmiline vilerida „titihiidi-titihiidi...". Jõgede ja järvede kallastel, mererannikul. Harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Vihitaja, *Actítis hypoléucos*

Nokk selgesti ülespoole kaardus. Jalad kollased. Vt. 17. joon., 3.

Käitumine üldiselt nagu vihitajal. Hääl meloodiline vile „kuvitrüü" ja lühike „tik". Mererannikul ja siseveekogude ääres. Väga haruldane läbirändaja.

Hallkibu, *Terékia cineréa*

2. Varblasest natuke suurem. Nokk keskmise pikkusega, must, jalad lühikesed, tumedad. Tiival valge vööt. Päranipuala külgedelt valge. Hundsulestikus pea must-pruun, ülapool tume-pruunikashall, puguala l ja kaela külgedel lai punapruun riba, kurgualune ja alapool valged (17. joon., 5). Puhkesulestikus ülapool helehall, silma taga must triip, pea ja alapool valged (selles väga heledas sulestikus sarnaneb sügissulestikus leetelinnuga) (17. joon., 4). Lennupilt vt. 15. joon., 9.

Seotud täielikult randjoonega, madalate rannikulompidega ja rannikumerega. Ujub madalas vees, kusjuures keha istub väga pindmiselt vees nagu kerge korgitükk, pöörleb sageli enda ümber ja nokib veepinda. Harvemini tegutseb kaldal. Inimese laseb läheneda mõne meetri kauguseni. Lend madal, kiirete tiivalöökidega. Üksikult või mõnekaupa, ka teiste kurvitsaliste salkades. Hääl lühike tasane „tlit" ja „bürüt". Haruldane haudelind, väikesearvuline läbirändaja. Maist septembrini.

Veetallaja, *Phalaropus lobátus*

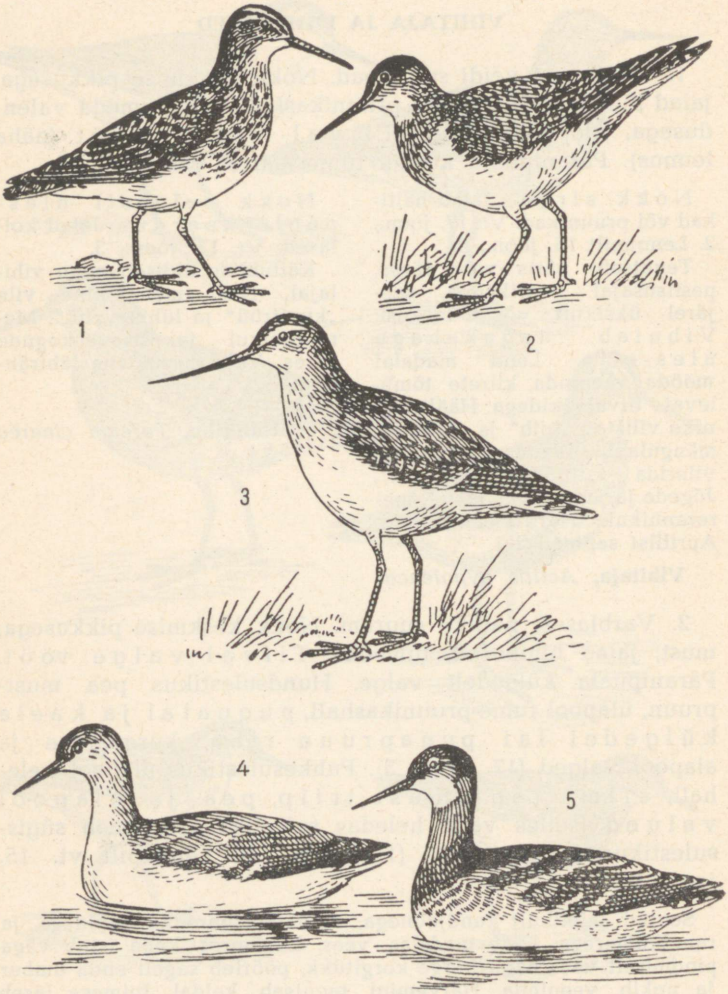

17. joon. 1 — sooplütt *Limicola falcinellus;* 2 — vihitaja *Actitis hypoleucos;* 3 — hallkibu *Terekia cinerea;* 4—5 — veetallaja *Phalaropus lobatus* (4 — puhkesulestikus, 5 — hundsulestikus).

4. rühm: ROOKANALISE TÜÜP

1. Rästa suurune. Ümarik keha, pruun sulestik. **Kolmesilbiline hüüd** „vuttvudvutt". Peamiselt viljapõldudel.

Põldvutt, *Cotúrnix cotúrnix* — vt. lk. 82.

Kuulub kanaliste *(Galli)* seltsi.

2. Sulestiku värvuses valdavad tumepruunid või roostepunakad toonid. Orasepõldudel, heinamaadel või veekogude äärses tihedas rohus.

Hakist väiksem. Selg pruun, tiivad roostepunakad. Pea hall (♂) või pruun (♀ ja juv.). Jalad pruunid (18. joon., 1).

Tegutseb väga peidetult taimestikus, kust eriti õhtuti ja öösiti kuuldub kärisevat „rräärp-rräärp"-taolist rääksumist. Rohust lendab harva üles. Orase- ja ristikupõldudel, niitudel, luhtadel ja soodes. Harilik haudelind. Maist septembrini (harva hiljem).

Rukkirääk, *Créx créx*

Rästa suurune. Kogu ülapool tumepruun, valgetähniline. Pea pruun, valgetähniline. Jalad rohelised (18. joon., 3).

Tegutseb väga peidetult taimestikus. Eriti öösiti kostab siit monotoonset tilksuvat, palju kordi korratavat „uit, uit, uit...". Üksikhüüd järsk hele „üitt". Rohust lendab harva üles. Soodes, luhtadel ja veekogude äärses taimestikus. Harilik haudelind. Maist oktoobrini.

Täpik-vesivutt, *Porzána porzána*

3. Sulestiku värvuses valdavad tumepruunid ja hallid toonid. Veekogude äärseis roostikes, hundinuiastikes ja osjastikes.

Rästast suurem. Ülapool mustpruun, pea ja alapool tumehall, keha küljed musta-valgevöödilised. Nokk punane, jalad punapruunid (18. joon., 2).

Õnnestub harva vaadelda, kuid hääle järgi kergesti sedastada. Liigub tihedais taime-

Rästast väiksem. Ülapool ühtlaselt pruun, pea ja alapool ♂ helehall, ♀ kreemjas. Nokk ja jalad rohekad (joon., 4).

Nagu eelmine. Liigub tihedais taimetihnikuis mööda veepinnal ujuvaid taimeviirge. Laseb lähedale, kuid on raske silmata.

tihnikuis roolademeid ja vees ujuvaid taimi mööda. Ajab saba püsti ja vibutab seda. Häälitseb eriti öösiti: jõuline „krrjek-krrjek-krrjek..."- või „lök-tök-tök..."-rida, alguses põrisev ja lõpul ruigav „krruiiv, krru-iiv", tumedalt oigav „hhaoo" ja teisi hääli. Tihedais roostikes, harvemini kõrgete tarnamätaste vahel. Kohatise levikuga haudelind. Aprillist oktoobrini (harva hiljem).

Rookana, *Rállus aquáticus*

Häälitseb öösiti palju intensiivsemalt kui päeval: närisev „uärr", hele „uiit", kombineeritud „uiit uärrr...", kiire helirida „vait-vait-vait..." ja teisi hääli. Kõik häälitsused on heledakõlalised. Madalas vees kasvavais hundinuiastikes ja roostikes. Haruldane suvilind.

Väike-vesivutt, *Porzána párva*

4. Haki suurune. Sulestik musthall (juv. pruunikashall), keha küljed valgete vöötidega, sabaalune valge. Noka tipp kollane, nokk ja laubakilp punased, jalad rohelised (18. joon., 5.)

Tegutseb tihedas taimestikus. Ujub vabaveelistel kohtadel roostiku vahel, peaga rütmiliselt noogutades ja saba püsti ajades. Häälitsused: vali „kik kik", järsk „grok", kriiskav „krruhiio" ja teisi. Kinnikasvavail veekogudel, järvede kaldataimestikus. Kohatise levikuga haudelind. Aprillist oktoobrini (üksikud hiljem).

Tiigikana, *Gallínula chlóropus*

5. Varese suurune. Sulestik üleni must, nokk ja laubakilp valged (18. joon., 6).

Pesitsusajal enamasti varjatult roostikus, muidu ujub aga sageli vabavee-aladel (koos teiste vesikanade ja partidega). Tihti sukeldub. Pesapaigal jälitab nii oma liigikaaslasi kui ka teisi liike, millest tekib alaline veesolin roostikes, kus elutsevad vesikanad. Üles lennates jookseb tükk maad pladistades mööda veepinda (18. joon., 7). Lennul kiired tiivalöögid ja jalad kaugele taha alla sirutatud. Sagedasemad häälitsused: pasundav hele „kjöv, kjöv", lühike „tjuk" ja naksutav „blök". Pojad piiksuvad. Taimestikurikkail merelahtedel, järvedel ja suurtel jõekoolmetel. Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini (harva hiljem).

Vesikana, *Fúlica átra*

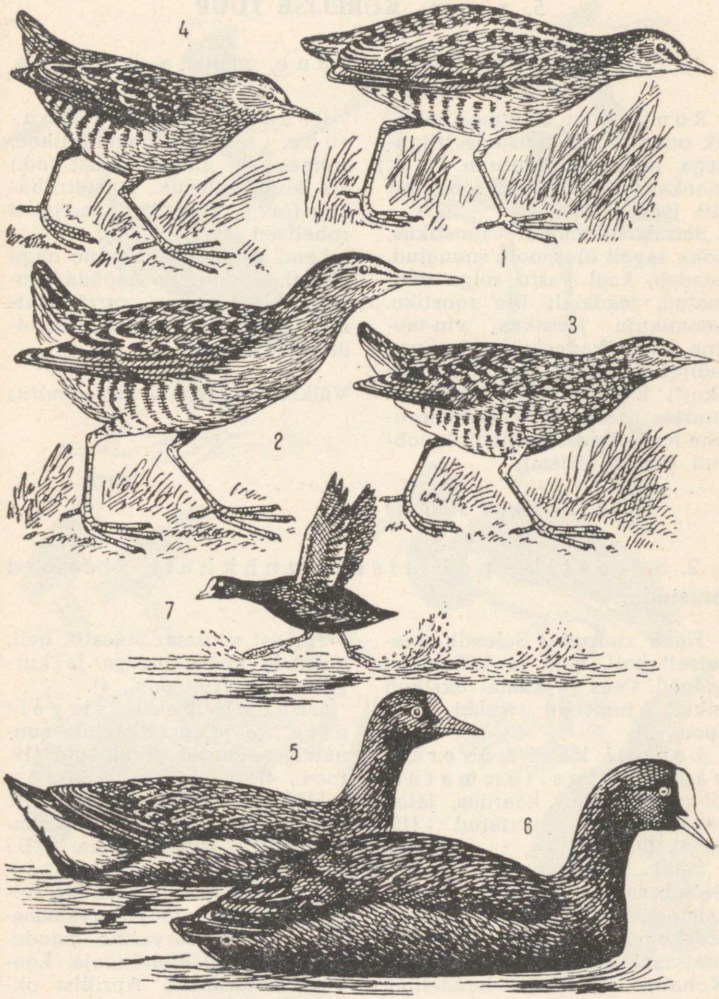

18. joon. 1 — rukkirääk *Crex crex*; 2 — rookana *Rallus aquaticus*; 3 — täpik-vesivutt *Porzana porzana*; 4 — väike-vesivutt *Porzana parva*; 5 — tiigikana *Gallinula chloropus*; 6—7 — vesikana *Fulica atra* (6 — ujudes, 7 — üleslennul).

5. rühm: KURELISE TÜÜP

1. Sulestik ookerkollane, musta kirjaga.

Ronga suurune. Sulestik ookerpruun, mustade triipudega, lagipea mustpruun. Nokk rohekaskollane, jalad rohelised (19. joon., 1).

Seisab liikumatult roostikus, nokk sageli ülespoole suunatud. Lendab, kael vastu selga tõmmatud, madalalt üle roostiku. Lennukuju jässakas, viu-taoline. Hääl kaugelekostev tume möirgav „uump", lennul lühike „kot". Elutseb väga peidetult suurtes roostikes. Väikesearvuline haudelind. Aprillist oktoobrini (harva hiljem).

Hüüp, *Botáurus stelláris*

Peaaegu haki suurune. Sulestik ookerkollane, lagipea ja ülapool must (ad.) või kogu sulestik mustatriibuline (juv.). Nokk kollane, jalad rohelised (19. joon., 2).

Lend ja muu käitumine nagu hüübil. Ronib ka mööda roovarsi. Hääl tasane „rurr". Elutseb peidetult roostikus. Haruldane suvilind.

Väikehüüp, *Ixobrýchus minútus*

2. Sulestik põhiliselt tuhkhall, hoosuled mustad.

Hane suurune. Sulestik peamiselt hall, kael ja kõhualune valged. Peas ja kaelal üksikud pikad tumedad suled (19. joon., 3).

Lennul kael kõveralt vastu selga tõmmatud, tiivad kumeralt kaardus, jalad pikalt taha sirutatud (19. joon., 3).

Hääl järsk, kare „khrräi". Seisab sageli liikumatult kaldataimestikus. Rändel üksikult. Veekogude kaldail. Pesitseb metsas kõrgete puude ladvus. Kohatise levikuga haudelind. Aprillist oktoobrini.

Hallhaigur, *Árdea cinérea*

Hanest suurem. Sulestik hall, mustade hoosulgedega ja kurgualusega (19. joon., 4).

Lennul kael sirgelt ette ja jalad tahapoole suunatud, aeglased tiivalöögid (19. joon., 4).

Hääl kõlavalt kruuksuv, „krruu, krruu". Rändel kolmnurksete riviahelikena. Ei lasku kunagi puu otsa. Pesitseb soodes ja rabades, toiduotsingul ka mujal avamaastikul. Väikesearvuline haudelind, harilik läbirändaja. **Loodusmälestusmärk**. Aprillist oktoobrini.

Sookurg, *Grús grús*

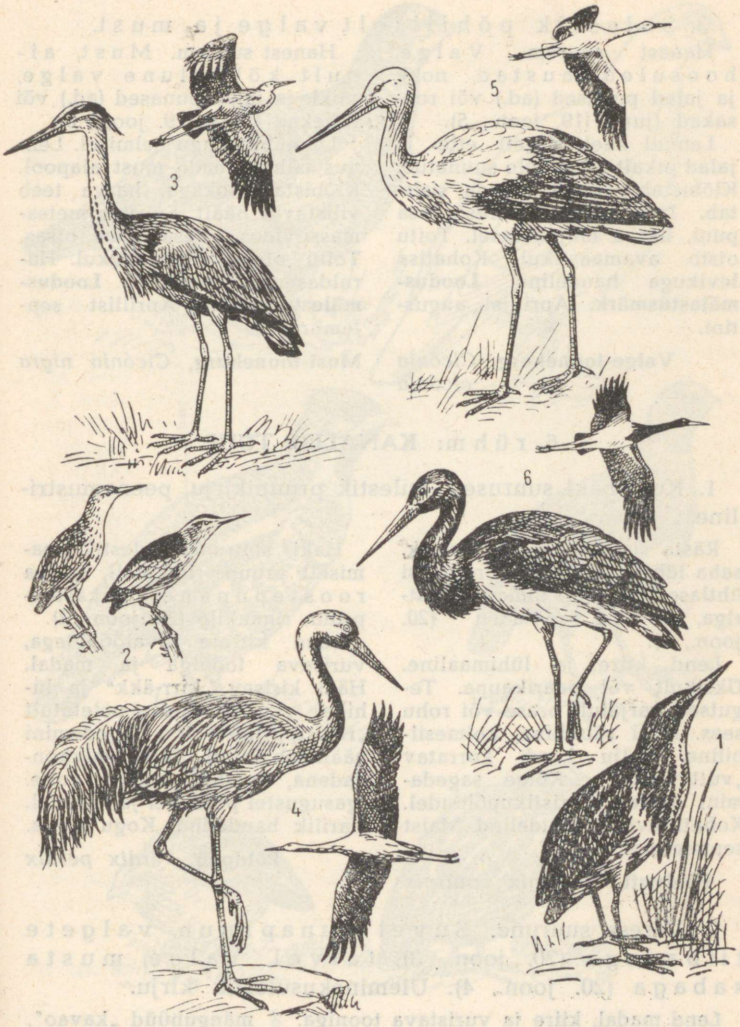

19. joon. 1 — hüüp *Botaurus stellaris*; 2 — väikehüüp *Ixobrychus minutus* (paremal — ad., vasemal — juv.); 3 — hallhaigur *Ardea cinerea*; 4 — sookurg *Grus grus*; 5 — valge-toonekurg *Ciconia ciconia*; 6 — must-toonekurg *Ciconia nigra*.

3. Sulestik põhiliselt valge ja must.

Hanest suurem. Valge, hoosuled mustad, nokk ja jalad punased (ad.) või roosakad (juv.) (19. joon., 5).

Lennul kael sirgelt ette- ja jalad pikalt tahapoole suunatud. Klõbistab valjusti nokaga, sisistab. Inimasulate juures. Pesa puul, harva majakatusel. Toitu otsib avamaastikul. Kohatise levikuga haudelind. **Loodusmälestusmärk.** Aprillist augustini.

Valge-toonekurg, *Cicónia cicónia*

Hanest suurem. Must, ainult kõhualune valge, nokk ja jalad punased (ad.) või rohekad (juv.) (19. joon., 6).

Lennupilt nagu eelmisel. Lennus näha tiibade must alapool. Klõbistab nokaga, harva teeb vilistavat häält. Suurtes metsamassiivides. Pesa puu otsas. Toitu otsib avamaastikul. Haruldasem haudelind. **Loodusmälestusmärk.** Aprillist septembrini.

Must-toonekurg, *Cicónia nígra*

6. rühm: **KANALISE TÜÜP**

1. Kuni haki suurused. Sulestik pruunikirju, peenemustriline.

Rästa suurune. Keha ümarik, saba lühike. Sulestik võrdlemisi ühtlaselt pruun, tumeda mustriga, saba pruun (20. joon., 1).

Lend kiire ja lühimaaline. Üksikult või paarikaupa. Tegutseb varjatult orase või rohu sees. Hääl rütmiline, kolmesilbiline, palju kordi korratav „vuttvudvutt". Kõige sagedamini orase- ja ristikupõldudel. Kohati levinud haudelind. Maist septembrini.

Põldvutt, *Cotúrnix cotúrnix*

Haki suurune. Sulestik peamiselt pruun, rind hall, saba roostepunane. ♂ kastanpruun rinnakilp (20. joon., 2).

Lend kiirete tiivalöökidega, vuriseva tooniga ja madal. Hääl kirisev „kirr-äkk" ja lühike „kurr", üles peletatult „ripripripripp . . .". Sagedamini häälitseb õhtuti. Talvel salkkondadena, kraabib lumme auke. Igasugustel põldudel ja niitudel. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Põldpüü, *Pérdix pérdix*

2. Varese suurune. Suvel punapruun, valgete tiibadega (20. joon., 3), talvel valge, musta sabaga (20. joon., 4). Üleminekusulestik kirju.

Lend madal, kiire ja vuristava tooniga. ♂ mänguhüüd „kavao", tavaline hüüd „ekk, ekk". Tegutseb pidevalt maas ja varjevärvuse tõttu on raskesti märgatav. Suurtel lage- ja põõsasrabadel. Väikesearvuline haudelind. Kogu aasta.

Rabakana, *Lagópus lagópus*

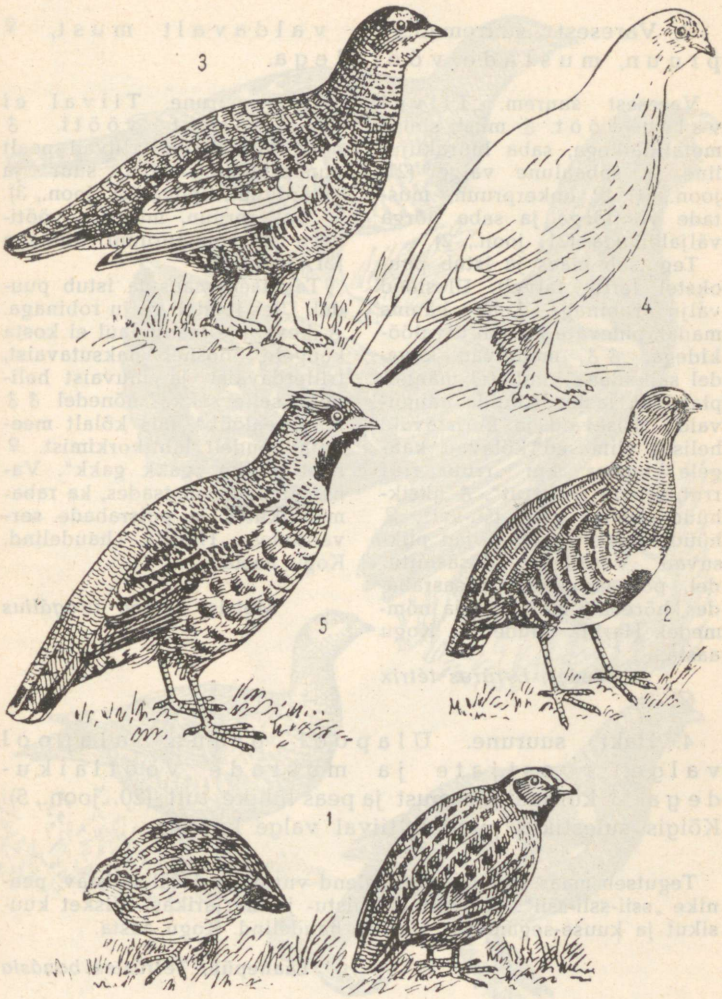

20. joon. 1 — põldvutt *Coturnix coturnix*; 2 — põldpüü *Perdix perdix*; 3—4 — rabakana *Lagopus lagopus* (3 — hundsulestikus, 4 — puhkesulestikus); 5 — laanepüü *Tetrastes bonasia.*

3. Varesest suuremad. ♂ valdavalt must, ♀ pruun, mustade vöötidega.

Varesest suurem. Tiival valge vööt. ♂ must, sinise metalliläikega, saba lüürakujuline ja sabaalune valge (21. joon., 1). ♀ ookerpruun, mustade vöötidega ja saba nõrga väljalõikega (21. joon., 2).

Tegutseb maas ja istub puuokstel (eriti talvel). Uleslend valju robinaga. Lend kaunis madal, pidevate kiirete tiivalöökidega. ♂ ♂ mängivad kevadel salkadena kindlatel mänguplatsidel, lastes kuulda näuguvaid, sisisevaid ja kuristavaid helisid, viimased kõlavad kaugele umbes kui „rrutu rrut rrut, utt-rru rrut rrut". ♂ üksikhüüd sisistav vali „tšu-švi", ♀ hüüd lühike „gak", pojad piiksuvad. Võsades, põõsasniitudel, põõsassoodes, põõsasrabades, hõredais metsades ja nõmmedel. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Teder, *Lyrúrus tétrix*

Hane suurune. Tiival ei ole valget vööti. ♂ must ja tumehall, tiivad pealt punapruunid, saba suur ja ümardunud tipuga (21. joon., 3). ♀ ookerpruun, mustade vöötidega ja punapruuni rinnaga (21. joon., 4).

Tegutseb maas ja istub puudel. Üles lendab valju robinaga. ♂ kevadine mängulaul ei kosta kaugele, koosneb naksutavaist, trillerdavaist ja ihuvaist helidest, selle sekka mõnedel ♂ ♂ nn. „pealöök", mis kõlalt meenutab pudeli lahtikorkimist. ♀ hääl lühike „gakk gakk". Vanemates okasmetsades, ka rabamännikutes ja puisrabade servaosades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Metsis, *Tetráo urogállus*

4. Haki suurune. Ülapool pruun, alapool valge, roostjate ja mustade vöötlaikudega. ♂ kurgualune must ja peas lühike tutt (20. joon., 5). Kõigis sulestikes puudub tiival valge küüdus.

Tegutseb maas ja puudel. Üleslend vurinaga. Hääl vilistav, peenike „ssii-ssii-ssii". Eelistab alapuistu- ja marjarikast niisket kuusikut ja kuuse-segametsa. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Laanepüü, *Tetrástes bonásia*

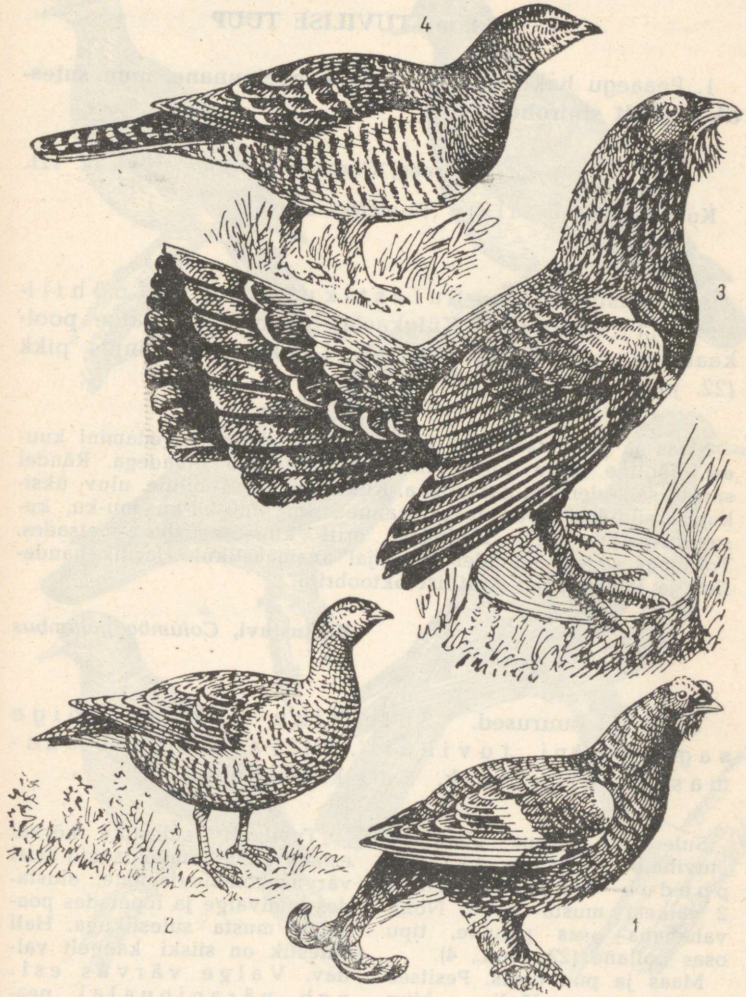

21. joon. 1—2 — teder *Lyrurus tetrix* (1 — ♂, 2 — ♀); 3—4 — metsis *Tetrao urogallus* (3 — ♂, 4 — ♀).

7. rühm: TUVILISE TÜÜP

1. Peaaegu haki suurune. **Selg kaneelpunane, muu sulestik eredalt siniroheline.**

Siniraag, *Corácias gárrulus* — vt. lk. 111.

Kuulub siniraaliste *(Coraciae)* seltsi.

2. Hakist suurem. Sulestiku värvus põhiliselt „tuvihall". Külgkaelal (ainult ad.) valge poolkaar, tiival suur valge laik. Saba kaunis pikk (22. joon., 5).

Maas ja puu otsas. Pesitseb puuokstel, kõige sagedamini kuusel. Jõuline kiire lend. Äralennul laksutab tiibadega. Rändel suurte salkadena ja parvedena. Kudrutamine rütmiline, uluv, üksikutest silpidest koosnev ettekanne: „kuk-kuu-ku-ku ruu-ku, kuruu-ku-ku-kuu-ruk". Kõikides, eriti kuusesegustes metsades. Toitumas sageli põldudel ja mujal avamaastikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Kaelustuvi, *Colúmba palúmbus*

3. Haki suurused. Sulestiku värvus kõige sagedamini „tuvihall". Tiival puudub enamasti valge laik. Saba kaunis lühike.

Sulestiku värvus põhiliselt „tuvihall". Valge värvus puudub kõikjal. Tiival 2 väikest musta vööti. Nokk vahanaha osas punane, tipu osas kollane (22. joon., 4).

Maas ja puu otsas. Pesitseb puuõõnsustes. Jõuline kiire lend. Lennukuju väga sarnane kodutuvile. Kudrutamine kõmisev „huu, huu, huu". Hõredates leht- ja segametsades, puisniitudel. Toiduotsingul põldudel ja „Tuvihalli" sulestiku kõrval esineb ka kõikmõeldavaid teisi värvusekombinatsioone, alustades lumivalge ja lõpetades peaaegu musta sulestikuga. Hall sulestik on siiski kaugelt valdav. Valge värvus esineb päranipualal peaaegu alati. Tiival sageli 2 suurt musta vööti. Nokk üleni must (22. joon., 3).

Käitumine nagu eelmisel. Kudrutamine monotoonne

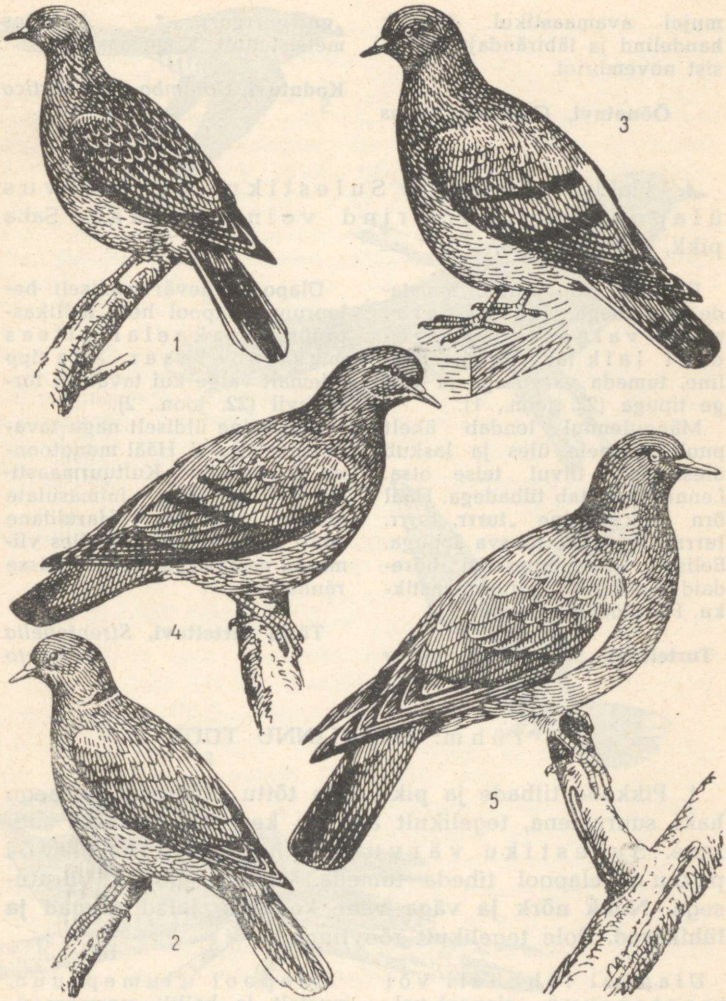

22. joon. 1 — turteltuvi *Streptopelia turtur*; 2 — türgi turteltuvi *Streptopelia decaocto*; 3 — kodutuvi *Columba livia rustica*; 4 — õõnetuvi *Columba oenas*; 5 — kaelustuvi *Columba palumbus*.

mujal avamaastikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Märtsist novembrini.

Õõnetuvi, *Colúmba oénas*

„gurrgurrgurr . . ." Asulates metsistunult. Kogu aasta.

Kodutuvi, *Colúmba lívia rústica*

4. Hakist väiksemad. Sulestiku põhivärvus ülapoolel pruun, rind veinipunakas. Saba pikk, valge tipuga.

Ülapool punapruun, mustade tähnidega. Külgkaelal must-valgetest sulgedest laik (ad.). Saba astmeline, tumeda värvusega ja valge tipuga (22. joon., 1).

Mängulennul lendab ühelt puult kõrgele üles ja laskub üleshoitud tiivul teise otsa. Lennul laksutab tiibadega. Hääl õrn kudrutamine „turrr, turrr, turrr", iga järk tõusva lõpuga. Eelistab liivapinnaselisi hõredaid metsi ja kultuurmaastikku. Haruldane suvilind.

Turteltuvi, *Streptopélia túrtur*

Ülapool ühevärvuseliselt helepruun, alapool hele hallikaspruun. Ülakaelal kitsas must poolkaar. Saba tipp laiemalt valge kui tavalisel turteltuvil (22. joon., 2).

Käitumine üldiselt nagu tavalisel turteltuvil. Hääl monotoonne „ku-kuu-ku". Kultuurmaastikul — parkides, inimasulate juures puistutes. Haruldane suvi- ja aastalind, kes alles viimastel aastatel on Eestisse sisse rännanud.

Türgi turteltuvi, *Streptopélia decaócto*

8. rühm: RÖÖVLINNU TÜÜP

1. Pikkade tiibade ja pika saba tõttu tunduvad peaaegu haki suurustena, tegelikult aga on kere ainult rästa suurune. Sulestiku värvus põhiliselt hall või pruun, alapool tiheda tumeda vööditusega ja viirutusega. **Nokk nõrk ja väga vähe konksus, jalad nõrgad ja lühikesed.** Pole tegelikult röövlinnud.

Ülapool tuhkhall või roostepruun, alapool valge, tihedate tumedate vöötidega. Saba pikk ja astmeline, tiivad pikad. Jalad kollased, silm kollakas (23. joon., 1).

Oksal istudes hoiab keha

Ülapool tumepruun, mustalt ja hallilt marmoreeritud, alapool kollakaspruun, musta viirutusega. Lai lame pea, pisike nokk. Jalad lühikesed ja tumedad, silm mustpruun (23. joon., 3).

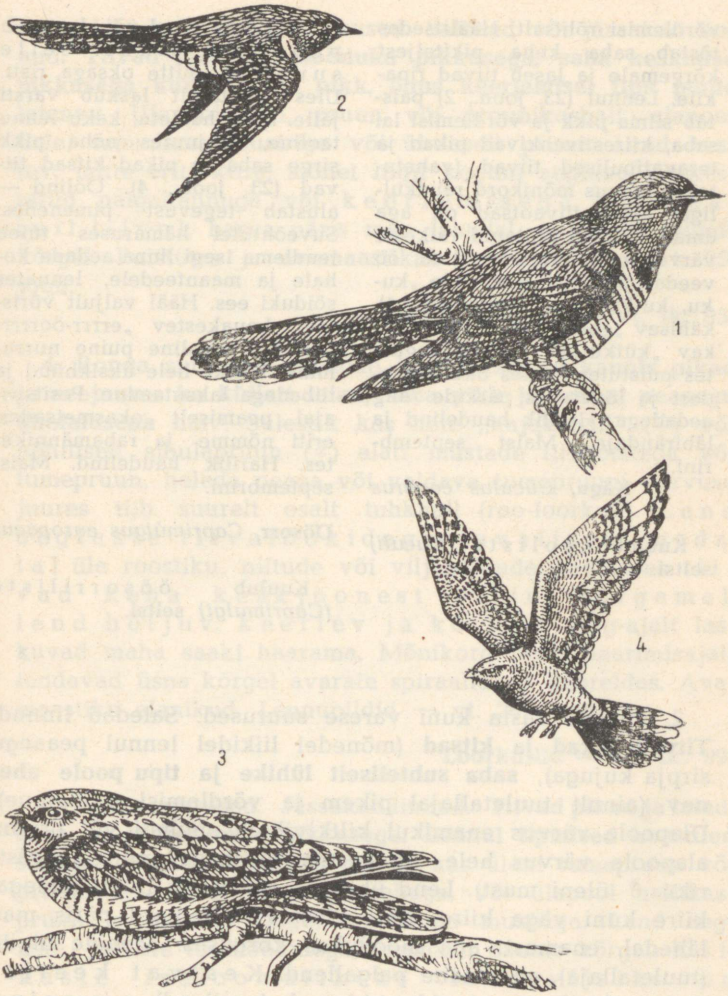

23. joon. 1—2 — kägu *Cuculus canorus*; 3—4 öösorr *Caprimulgus europaeus.*

võrdlemisi rõhtsalt. Häälitsedes tõstab saba keha pikiteljest kõrgemale ja laseb tiivad ripakile. Lennul (23. joon., 2) paistab silma pikk ja võrdlemisi lai saba, kiirestivehkivad pikad ja teravatipulised tiivad (vahetatakse lennus mõnikord raudkulliga, kelle tiivaotsad on aga ümarad). Tihti jälitatud väikeste värvuliste poolt. Päevalind, öö veedab puhates. Hääl hele „kuku, ku-ku" (käo „kukkumine"), kähisev „godä-dädäd" ja ♀ kilkav „kütkütküt...". Igasugustes puistutes, alates okasmetsadest ja lõpetades parkide ning aedadega. Harilik haudelind ja läbirändaja. Maist septembrini.

Kägu, *Cúculus canórus*

Kuulub käoliste *(Cuculi)* seltsi.

Istub maapinnal või lamab puuoksal pikuti selle suunaga, mitte oksaga risti. Ules peletatult laskub varsti jälle. Lend hääletu, kaku lennu taoline, seejuures näha pikk sirge saba ja pikad kitsad tiivad (23. joon., 4). Öölind — alustab tegevust pimenedes. Suveõhtutel hämaruses tuleb lendlema isegi linna aedade kohale ja maanteedele, lennates sõiduki ees. Hääl valjult võristav, kauakestev „errrr-öorrrr-öorrrr..."-taoline puine nurrumine, lühike hele üksikhüüd ja tiibadega laksutamine. Pesitusajal peamiselt okasmetsades, eriti nõmme- ja rabamännikutes. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Öösorr, *Caprimúlgus europáeus*

Kuulub öösorriliste *(Caprimulgi)* seltsi.

2. Tugeva rästa kuni varese suurused. Saledad linnud. **Tiivad pikad ja kitsad** (mõnedel liikidel lennul peaaegu sirpja kujuga), **saba suhteliselt lühike ja tipu poole ahenev** (ainult tuuletallajal pikem ja võrdlemisi ühelaiune). Ülapoole värvus enamikul kiltkivihall, sinihall või pruun, alapoole värvus hele, tumedama mustriga (punajalg-pistriku ♂ üleni must). Lend ühtlaste pidevate tiivalöökidega, kiire kuni väga kiire, tihti sööstev, mõnikord päris maa lähedal, enamasti aga mõõdukas kõrguses. Mõnele liigile (tuuletallaja) on omane paigallend. Kestvat keerlemist liikumatuil tiivul (purilend) ei esine ühelgi. Peamiselt seotud puistutega, kuid saagijahil avamaastiku kohal. Lennupildid — vt. 24. joon.

Pistrikud — vt. lk. 92.

3. Haki kuni ronga suurused. Saledad või jässakad linnud. **Tiivad laiad ja mõõduka pikkusega, saba keskmise pikkusega kuni kaunis pikk, õhus keerlemisel tipu poole laienev.** Ülapool hall, pruun või pruunikashall, alapool hele, tumedama mustriga või ühtlaselt pruun. Lend kestev, mitte eriti kiire, mõnel liigil koguni aeglane, katkestatud paigallennuga või keerlemisega liikumatuil tiivul, harva päris maa lähedal, enamasti küllalt kõrgel. Puistutes ja avamaastikul. Lennupildid — vt. 25. joon.

Haukad ja viud — vt. lk. 95.

4. Ronga suurused. Saledad linnud. **Tiivad kaunis pikad ja seejuures ka küllalt laiad, saba pikk ja lennul peaaegu ühelaiusena** näiv. Sulestik kas hele „kajakahall" (♂) või põhiliselt sibulapruun (♀) alati mustade tiivaotstega või tumepruun, heleda peaga või valdava tumepruuni värvuse juures tiib suurelt osalt tuhkhall (roo-loorkull). Lend aeglaste tiivalöökidega, tavaliselt madalal üle roostiku, niitude või viljapõldude, seejuures tiivad keha keskjoonest palju kõrgemal, lend hõljuv, keerlev ja kõikuv. Aeg-ajalt laskuvad maha saaki haarama. Mõnikord (eriti paarimisajal) lendavad üsna kõrgel avarate spiraalidena keereldes. Avamaastiku elanikud. Lennupildid — vt. 26. joon.

Loorkullid — vt. lk. 99.

5. Kotka suurused. Jässakad linnud. **Tiivad pikad ja laiad, saba lai ja keskmise pikkusega. Lennul tipmised hoosuled sõrmjalt harali.** Sulestiku värvus kas üleni tumepruun või pruun, heledama peaga ja sabaga, või ülapool hallikaspruun ja alapool valge, tumedama mustriga. Lend aeglane, jõuliste tiivalöökidega, enamasti kaunis kõrgel. Kotkaste iseloomulikuks lennuviisiks on purilend, kusjuures tõusvaid õhuvoole kasutades lind „kruvib" enese laialdastes spiraalides liikumatuil tiivul järjest kõrgemale. Puistutes ja avamaastikul. Lennupildid — vt. 27. joon.

Kotkad — vt. lk. 101.

6. Rästa kuni kotka suurused. Jässakad linnud. Tiivad laiad ja tömbid, saba mitmesuguse pikkusega, kaunis lai. Sulestiku värvus hall, pruun, kollakas või koguni valge, väga mitmekesise tumeda mustriga nii üla- kui ka alapoolel. Enamikul **suured, mustpruunid, kollased või ruuged silmad, mis paiknevad pea eesküljel** (vaatavad otse ette) ja on **ümbritsetud jäikadest sulgedest „looriga".** Mõnel liigil pikenenud sulgedest „kõrvad". Jalad sulistunud kuni küünisteni. Kogu sulestik väga pehme ja kohev, lend hääletu. Lendavad madalal, maa ligi, harvem puuvõrade kõrgusel. Öölinnud, enamiku tegevus algab alles pimenedes. Päeval peituvad tihedais puuvõrades, puuõõnsustes, heinaküünides jm. varjatud kohtades. Mõned (näit. lumekakk, vöötkakk) tegutsevad päeval. Ärevuses naksutavad nokaga ja kähistavad. Osa puistu-, teine osa avamaastiku linnud. Kehahoiak ja sulestiku üldine muster — vt. X tahvel.

Kakulised — vt. lk. 104.

PISTRIKUD

1. Varesest suuremad. Kaugelt rabapistrikust raske eraldada. Lähedalt rabapistrikust suurem, saba pikem, tiivad laiemad ja tömbimad. Sulestiku värvus rabapistrikust märksa heledam ja haberiba väga nõrk või puudub.

Ülapoole põhivärvus helehallikas, alapool valge, tumedate triipudega (VI tahvel, 1). Lennupilt altvaates nagu rabapistrikul, kuid saba laiem (24. joon., 1).

Käitumiselt, tegevuslaadilt ja häälitsustelt õige sarnane rabapistrikuga. Enamasti avamaastikul. Põlgab metsamassiive. Eksikülaline.

Jahipistrik, *Fálco rusticolus*

Ülapoole põhivärvus valge, tumedate tähnidega, pea ja alapool lumivalged (selline hele sulestik meenutab lumekakku, kuid viimane on jämeda peaga ja ümarate tiivaotstega). Lennupildis altvaates peaaegu lumivalge, ainult tiibade tipud mustad (24. joon., 2).

Nagu eelmine. Haruldane eksikülaline.

Islandi jahipistrik, *Fálco rusticolus islándus*

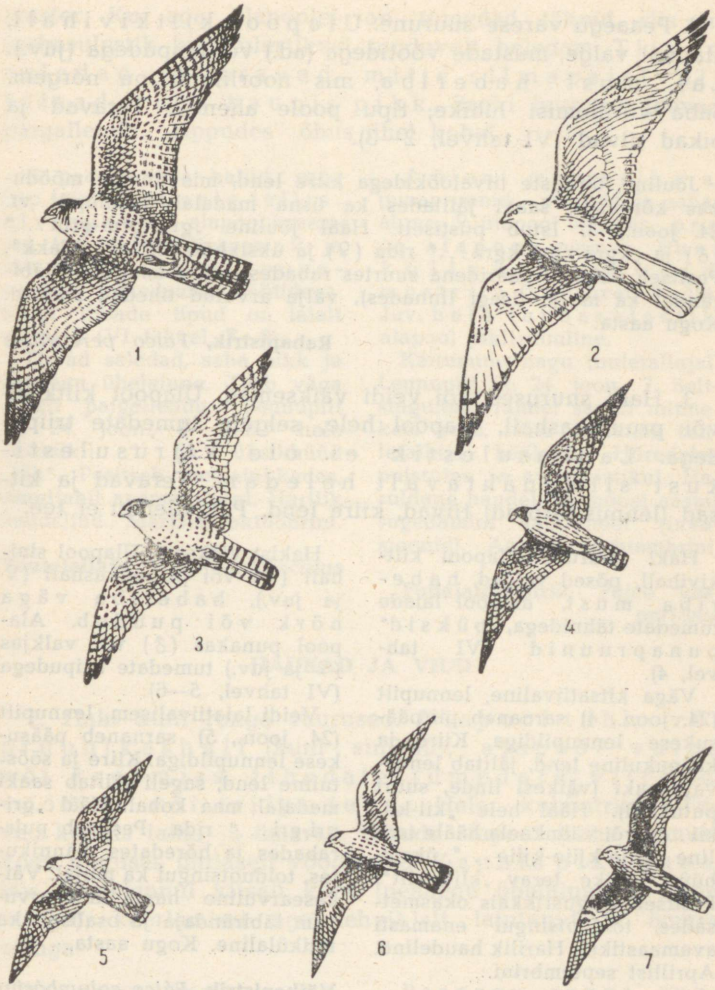

24. joon. Lennupildid: 1 — jahipistrik *Falco rusticolus*; 2 — islandi jahipistrik *Falco rusticolus islandus*; 3 — rabapistrik *Falco peregrinus*; 4 — lõopistrik *Falco subbuteo*; 5 — väikepistrik *Falco columbarius*; 6 — tuuletallaja *Falco tinnunculus*; 7 — punajalg-pistrik *Falco vespertinus* ♂ ad.

2. Peaaegu varese suurune. Ülapool kiltkivihall, alapool valge, mustade vöötidega (ad.) või triipudega (juv.). Lai must haberiba, mis noorlinnul on nõrgem. Saba võrdlemisi lühike, tipu poole ahenev. Teravad ja pikad tiivad (VI tahvel, 2—3).

Jõuline, ühtlaste tiivalöökidega kiire lend, mis toimub mööda kas kõrguses, saaki jälitades ka üsna madalal. Lennupilt vt. 24. joon., 3. Istub püstiselt. Hääl jõuline „grui-grui-grui..." (♂) ja „kgrä-kgrä-kgrä..." rida (♀) ja üksikhüüd kõlav „kjakk". Pesitseb väheste paaridena suurtes rabades, toiduotsingul ja läbirändel ka mujal (isegi linnades), välja arvatud tihedad metsad. Kogu aasta.

Rabapistrik, *Fálco peregrínus*

3. Haki suurused või veidi väiksemad. Ülapool kiltkivi- või pruunikashall, alapool hele, selgete tumedate triipudega. Laubasulestik ei ole kiirusulestikust silmanähtavalt heledam. Teravad ja kitsad (lennus sirpjad) tiivad, kiire lend. Paigallendu ei tee.

Haki suurune. Ülapool kiltkivihall, põsed valged, haberiba must, alapool laiade tumedate tähnidega, „püksid" punapruunid (VI tahvel, 4).

Väga kitsatiivaline, lennupilt (24. joon., 4) sarnaneb piirpääsukese lennupildiga. Kiire ja käänakuline lend, jälitab lendavat saaki (väikesi linde, suuri putukaid). Hääl hele „kii-kii-kii..." või väänkaela hääle taoline „kjiie-kjiie-kjiie...", üksikhüüd lühike terav „klit, klit". Pesitseb valgusrikkais okasmetsades, toiduotsingul enamasti avamaastikul. Harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Lõopistrik, *Fálco subbúteo*

Hakist väiksem. Ülapool sinihall (♂) või pruunikashall (♀ ja juv.), haberiba väga nõrk või puudub. Alapool punakas (♂) või valkjas (♀ ja juv.) tumedate triipudega (VI tahvel, 5—6).

Veidi laiatiivalisem, lennupilt (24. joon., 5) sarnaneb pääsukese lennupildiga. Kiire ja söösttuline lend, sageli jälitab saaki madalal maa kohal. Hääl „grigri-gri..." rida. Pesitseb puisrabades ja hõredates männikutes, toiduotsingul ka mujal. Väikesearvuline haudelind, arvukam läbirändaja ja osaliselt ka talikülaline. Kogu aasta.

Väikepistrik, *Fálco columbárius*

4. Umbes haki suurused. Ülapool kas põhiliselt telliskivipunane, valkja, tumedatriibulise alapoolega, või musthall, mustja või punapruuni alapoolega, millel puudub

muster. Kui aga alapoolel on tumedad tähnid, siis on laubasulestik kiirusulestikust tunduvalt heledam. Tiivad saledad ja teravad, mitte silmapaistvalt kitsad; saba kaunis pikk. Saaki luurates teevad paigallendu, „rippudes" õhus ühel kohal.

♂ pea ja saba hallid, saba tipp laialt must, selg tellis-kivipunane, alapool kreemjas, tumeda tähnitusega. ♀ ja juv. kogu ülapool puna-pruun, tumedamate vöötidega. Kõigi tiibade tipud on laialt mustjad (VI tahvel, 7—8).

Tiivad saledad, saba pikk ja peaaegu ühelaiune. Teeb väga sageli paigallendu. Lennupilt vt. 24. joon., 6. Hääl hele „kiikiikii..." ja üksikhüüd „kik". Pesitseb metsatukkades, saagijahil avamaastikul. Harilik haudelind. Märtsist oktoobrini.

Tuuletallaja, *Fálco tinnúnculus*

♂ üleni musthall, v. a. punapruunid „püksid" ja sabaalune. ♀ ülapool hallikas, pea ja alapool puna- kuni kollakaspruunid, mustrita (VI tahvel, 9—10). Juv. hele laubasulestik, alapool pikitriibuline.

Käitumine nagu tuuletallajal. Lennupilt vt. 24. joon., 7. Seltsinguline, rändel sageli mitmekesi koos. Hääl sarnaneb tuuletallaja häälega. Hõredates puistutes ja avamaastikul. Haruldane haudelind, mõnel aastal sagedamini läbirändel (invasioonid). Aprillist septembrini.

Punajalg-pistrik, *Fálco vespertínus*

HAUKAD JA VIUD

1. Haki kuni ronga suurused. Ülapool tuhk- või pruunikashall (kuni sinihall), alapool valge või kreemjas, tihedate tumedate viirude, vöötide või triipudega. Hele kulmutriip. Tiivad kaunis laiad ja ümarad, tiibade alapool (näha lennus) kogu ulatuses ühtlaselt vööditatud. Kaunis pikk saba, mis sõudelennul kitsalt koos (peaaegu ühelaiune ja sirge otsaga), keerlemisel aga lehvikjalt laiutatud ja ümara otsaga.

Peaaegu haki suurune. Alapool kõigis sulestikes vöödiline. Sabal 4 tumedat vööti. Jalad pikad ja saledad (VII tahvel, 1—2).

Saba pikk, peaaegu ühtlase

Peaaegu ronga suurune. Alapool vöödiline (ad.) või triibuline (juv.). Sabal 4 laia tumedat vööti. Jalad massiivsemad (VII tahvel, 3—4).

laiusega, tiivad kaunis laiad. Lend kiire, tõukeline. Keerleb harva, paigallendu ei tee. Tihti tormab läbi võsa või puuvõrade. Jälitab inimasulate ümbruses värvulisi. Lennupilt vt. 25. joon., 1. Hääl hele „hiie-hiie-hiie . . .“ rida, harva üksikhüüd „krik“. Pesitseb tihedais võsametsades, saagijahil ka avamaastikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta.

Raudkull, *Accípiter nísus*

Laiad ümarad tiivad. Lend kiire, sööstev. Mõnikord keerleb. Paigallendu ei tee. Sageli lendab läbi puuvõrade. Jälitab inimasulate ümbruses kanu. Lennupilt vt. 25. joon., 2. Hääl hele „hii-hii-hii . . .“ rida, üksikhüüd kilkav „giak“. Igasugustes puistutes ja avamaastikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta.

Kanakull, *Accípiter gentílis*

2. Peaaegu ronga suurune. Ülapool pruun, alapool valge, laiade tumedate vöötidega või peaaegu mustrita või päris tumepruun (enamasti juv.) (VII tahvel, 5). Lennul (25. joon., 3) näha võrdlemisi saledad tiivad ja keskmise pikkusega vähe laiutatud saba, millel lai must tipuvööt ja paar kitsamat vööti tüvikuosas. Tiiva tagaserv tume.

Lend hiireviu taoline. Keerleb sageli, paigallennul harvemini. Aeglased rahulikud tiivalöögid. Lennul paistab pea väiksem ja kael pikem kui hiireviul, tiivad hiireviu tiibadest saledamad, saba pikem ja saledam. Tihti tegutseb maas. Hääl õige meloodiline „viiä“, ka teisi heledaid hüüde. Eelistab lagendikega vahelduvaid sega- ja lehtmetsi. Kaunis harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Herilaseviu, *Pérnis apívorus*

3. Ronga suurused. Ülapool tumepruun, pea kas pruun või valkjas, alapool väga varieeruva värvusega — pruun kuni õige hele, mõnikord peaaegu valge, tumedama mustriga. Tiivad laiad ja ümarad, saba lühike ja lai, keerlemisel lehvikjalt laiutatud ja ümara otsaga. Aeglane kohmakas lend, mis vaheldub ulatusliku laiakaarelise liuglemise või paigallennuga ühel kohal.

VII tahvel. 1—2 — raudkull *Accipiter nisus* (1 — ♂, 2 — ♀); 3—4 — kanakull *Accipiter gentilis* (3 — ad., 4 — juv.); 5 — herilaseviu *Pernis apivorus*; 6 — hiireviu *Buteo buteo*; 7 — karvasjalg-viu *Buteo lagopus*; 8 — must-harksaba *Milvus migrans*.

3
8
2
5
1
6
7

8
4
7
3
6
2
5
1

Sulestiku sagedane värvus nii üla- kui ka alapoolel tumepruun, roostja nüansiga, mustriline. Tiivanukk ei ole muust tiiva alapoolest kuigi palju tumedam. Saba tipul laiem tume vööt, tüvikuosas saba kitsamalt vöödiline. Pea tume (VII tahvel, 6). Lennupilt vt. 25. joon., 4.

Istub sageli puudel, postidel ja kivide otsas. Hääl hele „via". Metsades ja avamaastikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Hiireviu, *Búteo búteo*

Ulapool tume, alapool valkjas, kõhualuse keskosa tumepruun (eriti juv.). Tiivanukil teravalt eralduv tume kolmnurkne laik. Sabatipul lai tume vööt, kogu muu saba helehall. Pea hele (VII tahvel, 7). Lennupilt vt. 25. joon., 5.

Istub nii puudel kui ka maas. Sageli paigallennul. Hääl nagu hiireviul. Peamiselt avamaastikul. Harilik läbirändaja. Septembrist maini (harva esineb ka vahepealsel ajal).

Karvasjalg-viu, *Búteo lagópus*

4. Ronga suurused või veidi suuremad. Ulapool pruun, alapool roostepruun kuni punakas. Pea hele. **Saba madalalt või sügavalt harkis.**

Ulapool tumepruun, alapool roostepruun, pea heledam (VII tahvel, 8). Lennul (25. joon., 6) tiivad ühevärvuseliselt tumepruunid, pikad ja kaunis saledad, nurkjalt painutatud. Saba pikk ja sirge, **nõrga ümarnõgusa väljaiõikega,** mida pole näha saba laiutamise puhul (näit. keerlemisel).

Lendab mõõdukas kõrguses, keerlemisel tõuseb kõrgele. Võrdlemisi seltsinguline, mõnikord mitmekesi koos. Hääl kilav (eemalt noore kalakajaka häält meenutav) „vii-ähähä". Metsades ja avamaastikul, veekogude läheduses. Kaunis haruldane haudelind. Aprillist septembrini.

Must-harksaba, *Milvus migrans*

Ulapool punapruun, alapool ja saba roostepunane, pea palju heledam, valkjas. Lennul (25. joon., 7) tiivad nagu eelmisel, kuid tiiva alapoolel suur hele laik ja **saba sügavalt harkis.** Tunduvalt saledam eelmisest.

Käitumine samasugune nagu eelmisel. Hääl hele „vi-ä" ja kiire helirida „kikiki". Eksikülaline.

Puna-harksaba, *Milvus milvus*

VIII tahvel. 1—2 — roo-loorkull *Circus aeruginosus* (1 — ♂ ad., 2 — juv.); 3—4 — välja-loorkull *Circus cyaneus* (3 — ♂, 4 — ♀); 5 — 6 — soo-loorkull *Circus pygargus* (5 — ♂, 6 — ♀); 7—8 — kõrbe-loorkull *Circus macrourus* (7 — ♂, 8 — ♀).

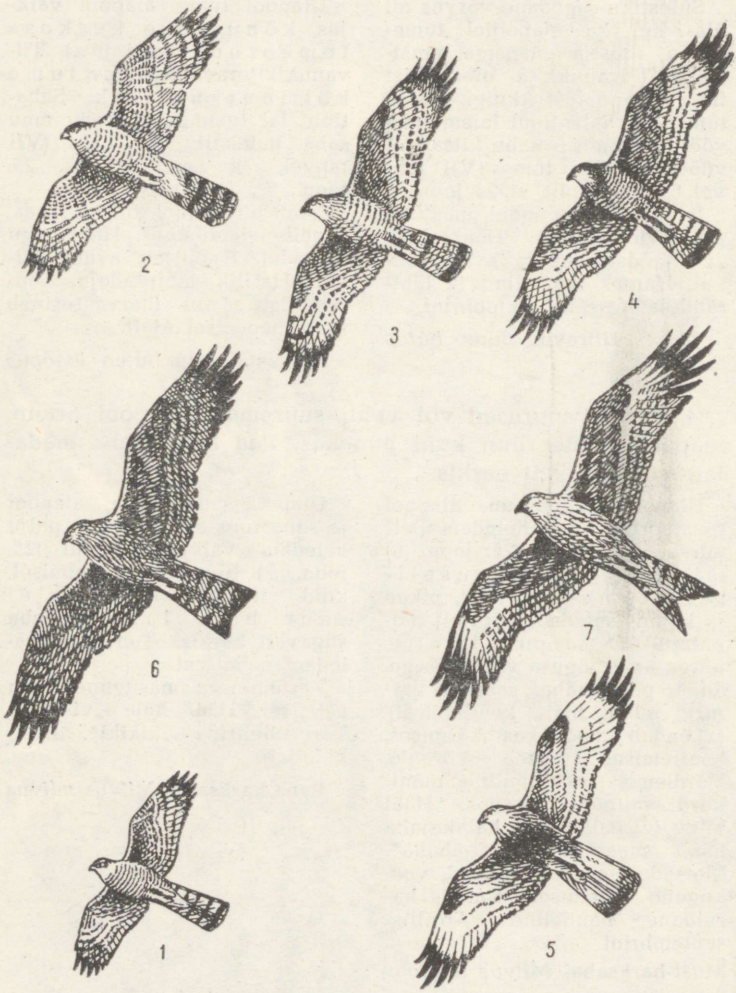

25. joon. Lennupildid: 1 — raudkull *Accipiter nisus*; 2 — kanakull *Accipiter gentilis*; 3 — herilaseviu *Pernis apivorus*; 4 — hiireviu *Buteo buteo*; 5 — karvasjalg-viu *Buteo lagopus*; 6 — must-harksaba *Milvus migrans*; 7 — puna-harksaba *Mivus milvus*.

LOORKULLID

1. Rongast veidi suurem. Pea hele, kere sulestik valdavalt või üleni tumepruun. **Päranipuala kõigis sulestikes pruun, mitte kunagi valge,** saba ühevärvuseline, ♂ selg tumepruun, alapool roostepruun, suur osa tiivast ja saba tuhkhallid (VIII tahvel, 1), ♀ ja juv. kogu keha tumepruun, ainult lagipea kollakas (VIII tahvel, 2). Lennupilt vt. 26. joon., 1.

Saaki varitsedes lendab kaunis madalal roostiku kohal, aegajalt alla laskudes. Paarimismängul keerleb üsna kõrgel. Ainult kevadel häälitseb sagedamini, muidu vaikne. Mänguhüüd ♂ hele „kiää", ♀ kõhisev „khii khii", ärritatult kilkav „kjek-kjek-kjek . . ." Roostike, harvemini põõsassoode kohal. Harilik haudelind, kuid levinud kohati. Aprillist oktoobrini.

Roo-loorkull, *Circus aeruginósus*

2. Umbes ronga suurused, kuid palju saledama kehaga. ♂ hele „kajakahall", mustade tiivaotstega, ♀ sibulapruun, tumedama kirjaga. **Päranipuala kõigis sulestikes valge,** saba ♀ ja juv. vöödiline.

♂ ühtlaselt valkjashall, mustrita (VIII tahvel, 3—4). Tiiva alapool valge, must tiiva tipp eraldub sellest längus joonena (26. joon., 2). ♀ ja juv. sibulapruunid, tumedama kirjaga, päranipuala puhasvalge.

Saagilennul heinamaade, viljapõldude ja soode kohal. Häälitseb sageli ainult paarimisajal: ♂ hele „kjekjekje . . .", ♀ kiunuv „küüõh". Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini.

Välja-loorkull, *Circus cyáneus*

♂ helehall, **tiiva ülapoolel must triip,** kõhualune roostjate triipudega (VIII tahvel, 5—6). Tiiva alapool hall, tumedate tähnidega ja triipudega (26. joon., 3). ♀ ja juv. sulestik nagu väljaloorkullil, valge värvus päranipualal veidi kitsam (raske eraldada eelmistest).

Saagilennul põõsasniitude ja soode kohal, harvemini põldudel. Häälitseb harva, hääl sarnaneb välja-loorkulli häälega. Haruldane suvilind.

Soo-loorkull, *Circus pygárgus*

3. Umbes ronga suurune, kuid saledam. ♂ hele „kajakahall" valge alapoolega (VIII tahvel, 7—8). Tiiva tipu must värvus tungib tiiva alapoolel terava kiiluna val-

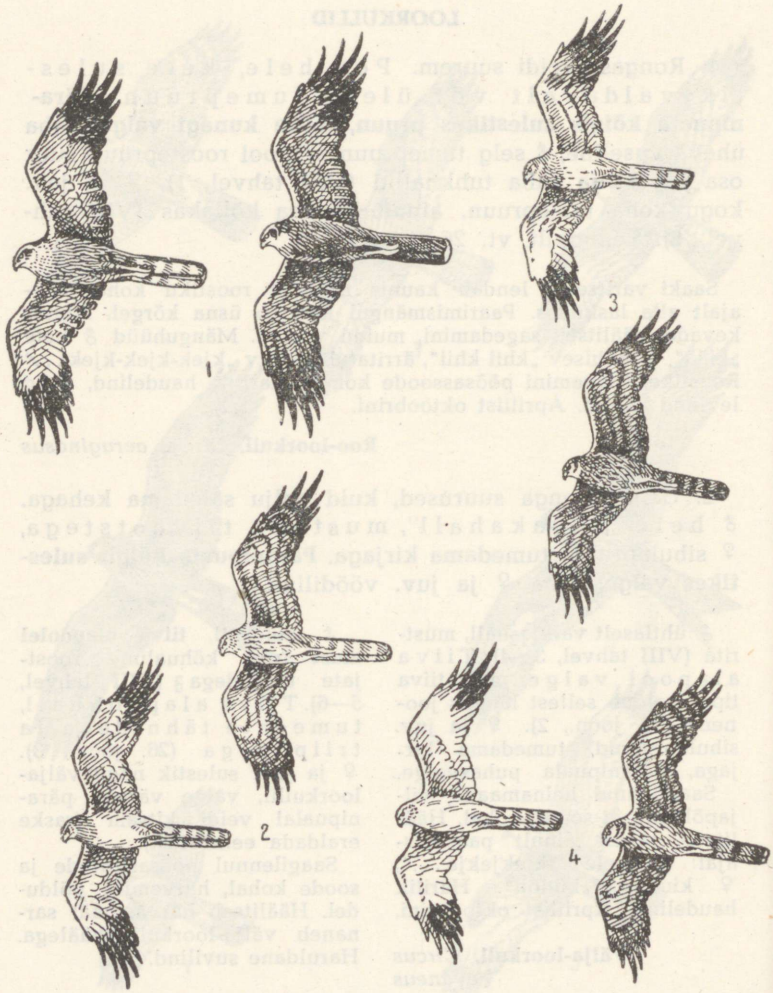

26. joon. Loorkullide ♂ ♀ lennupildid (ees ♂, taga ♀): 1 — roo-loorkull *Circus aeruginosus*; 2 — välja-loorkull *Circus cyaneus*; 3 — soo-loorkull *Circus pygargus*; 4 — kõrbe-loorkull *Circus macrourus*.

gele alale (26. joon., 4). ♀ ja juv. sulestik nagu väljaloorkullil. Valge päranipuala (ad.) üksikute tumedate tähnidega.

Lend ja häälitsused nagu kahel eelmisel. Avamaastikul. Eksikülaline.

Kõrbe-loorkull, *Circus macroúrus*

KOTKAD

1. Kotka suurused. Sulestik tumepruun, sageli heledama peaga või ka sabaga. Tiivad laiad ja massiivsed, saba lai. Jalad kollased. Lennul aeglased rasked tiivalöögid. Sageli keerlevad liikumatuil tiivul.

Ad. kere sulestik tumepruun, heledamate suleääristega. **Pea ja kael kahkjaspruunid, nokk helekollane, saba valge** (IX tahvel, 1). Juv. üleni tumepruun, roostjate laikudega, nokk must, saba tumepruun.

Lennus (27. joon., 1) näha väga massiivsed laiad tiivad, lühike saba. Kael ja saba hoitakse keha pikiteljest madalamal. Sageli keerleb liikumatuil tiivul, tõustes üha kõrgemale. Hääl kare „krau", hele „plöt-plöt-plöt...", venitatud „bjääk bjääk" ja jõuline „mhäkk-mhäkk-mhäkk..." rida. Pesitseb metsades, saagijahil suuremate veekogude ääres ja mujal avamaastikul. Haruldane haudelind. **Loodusmälestusmärk.** Kogu aasta.

Merikotkas, *Haliaeëtus albicílla*

Ad. kere sulestik tumepruun, heledamate suleääristega, **roostja lagipea ja ülakaelaga.** Saba tüvik hall, tipp mustjas (IX tahvel, 2). Juv. nagu ad., kuid saba tüvik ja „pükste" sulestik valged.

Lennus (27. joon., 2) näha laiad, kuid saledad tiivad, keskmise pikkusega saba. Kael ja saba hoitakse keha pikiteljega peaaegu samal tasemel. Keerleb samuti nagu merikotkas, kuid lennukuju saledam. Hääl meloodiline „kluk kluk" ja kilav „klijaa", pesapojad viiksuvad „viilõk viilõk". Pesitseb rabasaarte ja rabade servade okasmetsades, saagijahil metsa-raba loodusmaastikul. **Loodusmälestusmärk.** Kogu aasta.

Kaljukotkas, *Áquila chrysaëtos*

2. Kotka (väikese) suurused. Sulestik tumepruun, heledamate laikudega, ad. pea ja kael kere sulestikust enamasti heledamad. Saba pole silmapaistvalt hele, **vaid enamasti üleni tumepruun.** Jalad kollased.

Tiivad saledamad kui kahel eelmisel liigil ja tiivanuki kohal rohkem painutatud, lend kergem. Sageli keerlevad liikumatuil tiivul.

Ad. üleni tumepruun. Juv. ülapool teravalt eristuvate valkjate või helehoostjate laikudega (IX tahvel, 4). Kõigis sulestikes päranipuala valge või valgelaiguline.

Lennus saledad, kuid seejuures küllalt laiad tiivad hästieralduva tiivanukiga. Keerleb sageli liikumatuil tiivul. Sõudelend kergemate tiivalöökidega kui kaljukotkal. Hääl järsk hele „kjeff kjeff". Pesitseb metsades, saagijahil sageli veekogude ääres. Haruldane haudelind. **Loodusmälestusmärk**. Aprillist oktoobrini.

Suur-konnakotkas, *Áquila clánga*

Ad. tumepruun heledama pea ja kaelaga, ka ülapool võrdlemisi hele (IX tahvel, 3). Juv. tumepruun, ülakaela kuk. laosas roostjas laik ja sulestik ei ole teravalt heledalaiguline. Kõigis sulestikes päranipuala pruun. Raske eraldada eelmisest.

Lennupilt (27. joon., 3) nagu eelmisel, samuti lennu iseloom. Hääl ei erine suurkonnakotka häälest. Pesitseb metsades, saagijahil metsalagendikel, soodes ja niitudel. Väikesearvuline haudelind. **Loodusmälestusmärk**. Aprillist septembrini.

Väike-konnakotkas, *Áquila pomarína*

3. Kotka (väikese) suurused. Ülapool hallikaspruun, **alapool põhiliselt valge, tumeda kirjaga.** Võrdlemisi saledad linnud. Jalad hallid.

Ülapool tume, alapool valge, tumedama pugualaga. Pikenenud kuklasulestik valge. Tiiva alapool valge, tumedama kirjaga, tiivanuki kohal tume laik (näha lennus) (IX tahvel, 5).

Lennus (27. joon., 4) pikad saledad tiivad, tiivanuki kohal nurkjalt painutatud. Keskmise pikkusega, tihedasti vööditatud saba. Keerleb ja teeb paigallende veekogu kohal, tõukub järsku alla vette kala tabama. Hääl hele „kjük, kjük". Pesitseb metsades, saagijahil ainult

Ülapool tume, alapool valge, hõredate pruunide tähnidega. Puguala tumedam. Tiiva alapool peaaegu valge. Pea jäme, silmad suured, kollased (IX tahvel, 6).

Lennus (27. joon., 5) pikad, kaunis saledad tiivad, tiivanuki kohal nõrgalt kaares (mitte nurkjalt painutatud). Keskmise pikkusega, kaunis lai saba, ainult 3 vööga. Keerleb sageli, paigallendu ei soorita. Pole seotud veekogudega. Hääl kõlav „jü-ok". Elualaks on lagendikega vahelduvad sega-

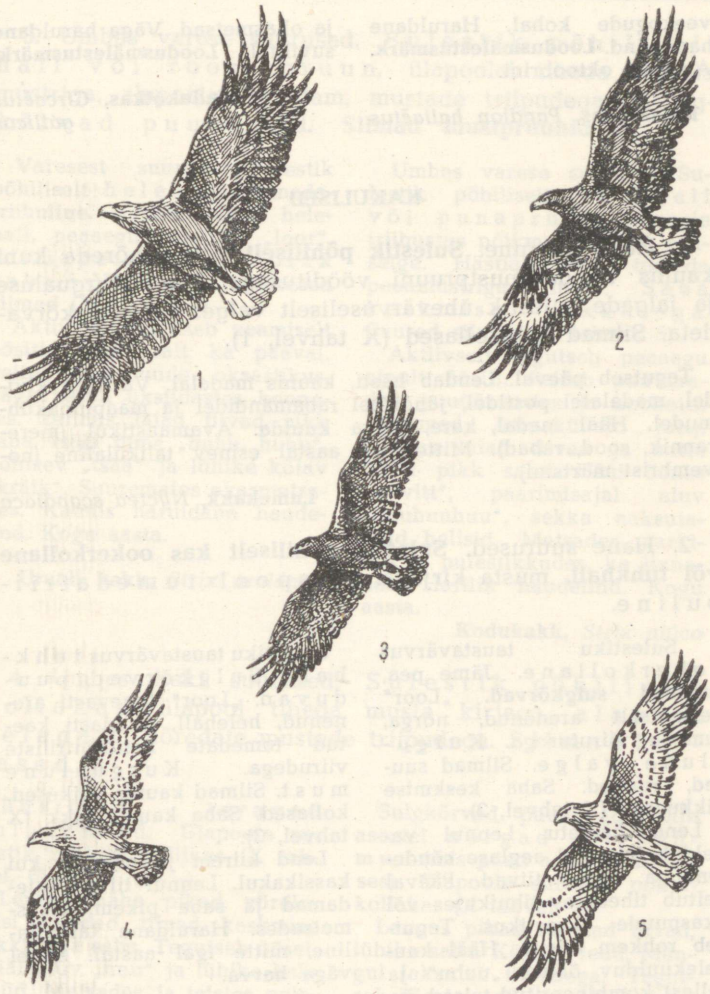

27. joon. Lennupildid: 1 — merikotkas *Haliaeëtus albicilla*; 2 — kaljukotkas *Aquila chrysaëtos*; 3 — väike-konnakotkas *Aquila pomarina*; 4 — kalakotkas *Pandion haliaëtus*; 5 — madukotkas *Circaëtus gallicus*.

veekogude kohal. Haruldane haudelind. **Loodusmälestusmärk.** Aprillist oktoobrini.

Kalakotkas, *Pandíon haliaëtus*

ja okasmetsad. Väga haruldane suvilind. **Loodusmälestusmärk.**

Madukotkas, *Circaëtus gállicus*

KAKULISED

1. Hane suurune. **Sulestik põhiliselt valge,** hõreda kuni kaunis tiheda mustpruuni vööditusega. Näo, kurgualuse ja jalgade sulestik ühevärvuseliselt valge. Pea sulgkõrvadeta. Silmad helekollased (X tahvel, 1).

Tegutseb päeval. Lendab hästi, kaunis madalal. Varitseb kividel, madalatel postidel, jändrikel rabamändidel ja maapinnakühmudel. Hääl madal, kare, harva kuulda. Avamaastikul (mererannik, sood, rabad). Mitte igal aastal esinev talikülaline (novembrist märtsini).

Lumekakk, *Nýctea scandíaca*

2. Hane suurused. **Sulestik põhiliselt kas ookerkollane või tuhkhall,** musta kirjaga. Alapool tumedatriibuline.

Sulestiku taustavärvus ookerkollane. Jäme pea, **tugevad sulgkõrvad.** „Loor" keskmiselt arenenud, nõrga, tumeda viirutusega. Kurgualune valge. Silmad suured, ruuged. Saba keskmise pikkusega (X tahvel, 2).

Lend hääletu. Lennul vaheldub liuglend aeglase sõudelennuga. Laiad tiivad. Päeval peitub tihedates tihnikutes või okaspuude oksastikus. Tegutseb rohkem öösiti. Hääl kaugelekuulduv õõnes „uuhu" ja sellest kombineeritud teised, ka lühikesed heledad hüüded. Okasmetsades. Üldlevinud, kuid väikesearvuline haudelind. Kogu aasta.

Kassikakk, *Búbo búbo*

Sulestiku taustavärvus tuhkhall. Sulgkõrvad puuduvad. „Loor" tugevasti arenenud, helehall, tihedasti kaetud tumedate kontsentriliste viirudega. Kurgualune must. Silmad kaunis väikesed, kollased. Saba kaunis pikk (X tahvel, 3).

Lend kiirem ja osavam kui kassikakul. Lennul tiivad saledamad ja saba pikem. Okasmetsades. Haruldane talikülaline, mitte igal aastal. Suvel väga harva.

Lapi kakk, *Strix nebulósa*

3. Umbes varese suurused. Sulestik põhiliselt hall või roostepruun, ülapoolel tiheda tumeda mustriga, alapoolel heledam, mustade triipudega. Sulgkõrvad puuduvad. **Silmad mustpruunid.**

Varesest suurem. Sulestik põhiliselt helehall, tumedatriibuline. Hästiarenenud helehall, peaaegu mustrita „loor". Silmapaistvalt pikk saba. Võrdlemisi väikesed silmad (X tahvel, 4).

Aktiivselt tegutseb peamiselt öösiti, kuid osalt ka päeval. Peitub okaspuude oksastikus, väga harva üksildastes hoonetes. Lennus laiad tiivad, pikk saba. Hääl tume „huhu, huhu", kõhisev „tšää" ja lühike kõlav „kräik". Suuremates okasmetsades. Kaunis haruldane haudelind. Kogu aasta.

Uraali kakk, *Strix uralénsis*

Umbes varese suurune. Sulestik põhiliselt tuhkhall või punapruun, ülapoole triibustus põikmustri tõttu ebaselge. Hästiarenenud tumeda peenmustriga „loor". Saba keskmise pikkusega. Suured silmad (X tahvel, 5).

Aktiivselt tegutseb peaaegu ainult öösiti. Peitub puuvõrades, puuõõnsustes ja hoonetes (varemed, heinaküünid jne.). Lennus laiad tiivad ja mitte kuigi pikk saba. Hääl õõnes „kuvitt", paarimisajal uluv „huuhuuhuu", sekka naksutavaid helisid. Metsades, parkides ja puiestikkudes, ka linnades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Kodukakk, *Strix alúco*

4. Umbes haki suurused. Sulestik põhiliselt kollakas, ülapool tiheda musta kirjaga, alapool heledam, hõredate mustade triipudega. Silmad kollased.

Püstised teravad sulgkõrvad. Ulapoole sulestik rohkem hallikas (X tahvel, 6).

Lennus näha pikad, võrdlemisi saledad tiivad, keskmise pikkusega saba. Tegutseb öösel. Hääl uluv „huu" ja lühike hele hüüd. Metsades ja teistes puistutes. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Kõrvukas räts, *Asio ótus*

Sulgkõrvad puuduvad, selle asemel nõrgad sulgkühmud (mis püsti aetakse ärevuses). Ulapoole sulestik ookerkollakas (X tahvel, 7).

Lennus pikad saledad tiivad, lühike saba. Kõikuv lend. Mängul laksutab tiibadega. Tegutseb öösel ja päeval. Hääl „käv, käv, käv..." ja teised hüüded. Soodes, rabades, luhtadel. Väikesearvuline haudelind. Märtsist oktoobrini; üksikud talvituvad.

Sooräts, *Asio flámmeus*

5. Rästa kuni haki suurused. Sulestik põhiliselt hele- kuni tuhkhall, tumeda mustriga. Sulgkõrvad puuduvad. Võrdlemisi väikesed kollased silmad. Silmast nokani must triip.

Umbes haki suurune. Ülapool pruunikashall, tumedama mustriga. Keskmise suurusega pea. „Loori" külgedel laiad mustad ribad. Alapool tihedalt tumedavöödiline. Saba pikk (X tahvel, 8).

Aktiivne päeval. Lendab kiiresti ja hästi, lennupilt nagu pistrikul. Sageli teeb paigallendu. Istub väljapaistvatel kohtadel. Hääl hele „kiikiikii" (nagu tuuletallajal). Peamiselt avamaastikul. Talikülaline, oktoobrist aprillini, väga haruldane suvilind.

Vöötkakk, *Súrnia úlula*

Rästa suurune, kuid jässakam. Ülapool pruunikashall, tumedama mustriga. Väga jäme pea. „Loor" ühevärvuseliselt valkjashall. Alapool (peamiselt rind) hajusate tumedate laikudega. Saba lühike (X tahvel, 9).

Aktiivne öösiti. Lend lühike, puult puule. Paigallendu ei tee. Istub varjatult puuokstel, puuvõrades. Hääl lühike „gu-uk", paarimisajal pehme „ugugug". Okasmetsades, peamiselt kuusikutes. Haruldane haudelind. Kogu aasta.

Karvasjalg-kakk, *Aególius funéreus*

6. Varblasest suurem. Pea madal ja lame. Sulestik põhiliselt hall. Ülapool tumedamalt pruunikas, alapool peaaegu valge, tumedate triipudega. Väikesed kollased kuni ruuged silmad (X tahvel, 10).

Liikuv ja kogu päev aktiivne pisikakk. Vibutab sabaga. Istub puuokstel. Hääl peenike vilerida. Metsades, puisniitudel, rändel ka parkides ja juhuti linnaaedades. Haruldane haudelind. Kogu aasta.

Värbkakk, *Glaucídium passerínum*

9. rühm: RÄHNILISE TÜÜP

1. Varblasest väiksemad. Ülapool mustrita, sinihall või peenemustriline, helepruun, alapool valge. Igasugustes puistutes.

Ülapool sinihall, nokk sirge.

Puukoristaja, *Sitta europáea* — vt. lk. 128.

Ülapool helepruun, nokk kõver.

Porr, *Cérthia familiáris* — vt. lk. 128.

Mõlemad kuuluvad värvuliste *(Passeres)* seltsi.

2. Varblasest veidi suurem. Sulestiku põhitoon pruunikas ja hallikas, ülapool kirju, puukoore värvusega. **Üle turja lai must triip.** Alapool ookerjas ja valkjas (28. joon., 1).

Tegutseb sageli längus ja poolpüstseil tüvedel ning okstel. Istub oksal nii põigiti kui ka pikuti. Pöörab pead igas suunas, kusjuures keha jääb liikumatuks. Toitu tuleb otsima ka maha. Kevadel häälitseb palju — monotoonne vali „piipiipii..." või „pjääpjääpjää..." helirida. Valgusrikaste puistute ja metsaservade elanik. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Väänkael, *Jýnx torquílla*

3. Kuni rästa suurused. Sulestik kontrastselt must-valgekirju. Sabaalune ei ole punane.

Varblasest veidi suurem. Selg valge, tumedama kirjaga. Kiird punane (♂) või määrdunudvalge (♀) (28. joon., 3).

Sagedasem häälitsus lühike järsk helirida „kii-kii-kii..." harvem üksikhüüd „kik". Trummeldab kuival puuoksal. Segaja lehtmetsades, parkides ja aedades. Väikesearvuline haudelind. Kogu aasta.

Väike-kirjurähn, *Dryóbates mínor*

Rästa suurune. Selg valge, tumedama kirjaga. Kiird kuldkollane (♂) või hõbevalge (♀). Pealtiiva kattesuled mustad (28. joon., 2).

Hüüd mahe „gjük", ärevushüüd „gigrägrä...". Trummeldab kuival puuoksal. Varjukais kuusemetsades. Haruldane aastalind.

Kolmvarvas-rähn, *Picóides tridáctylus*

28. joon. 1 — väänkael *Jynx torquilla*; 2 — kolmvarvas-rähn *Picoides tridactylus*; 3 — väike-kirjurähn *Dryobates minor*; 4 — suur-kirjurähn *Dryobates major*; 5 — valgeselg-kirjurähn *Dryobates leucotos*.

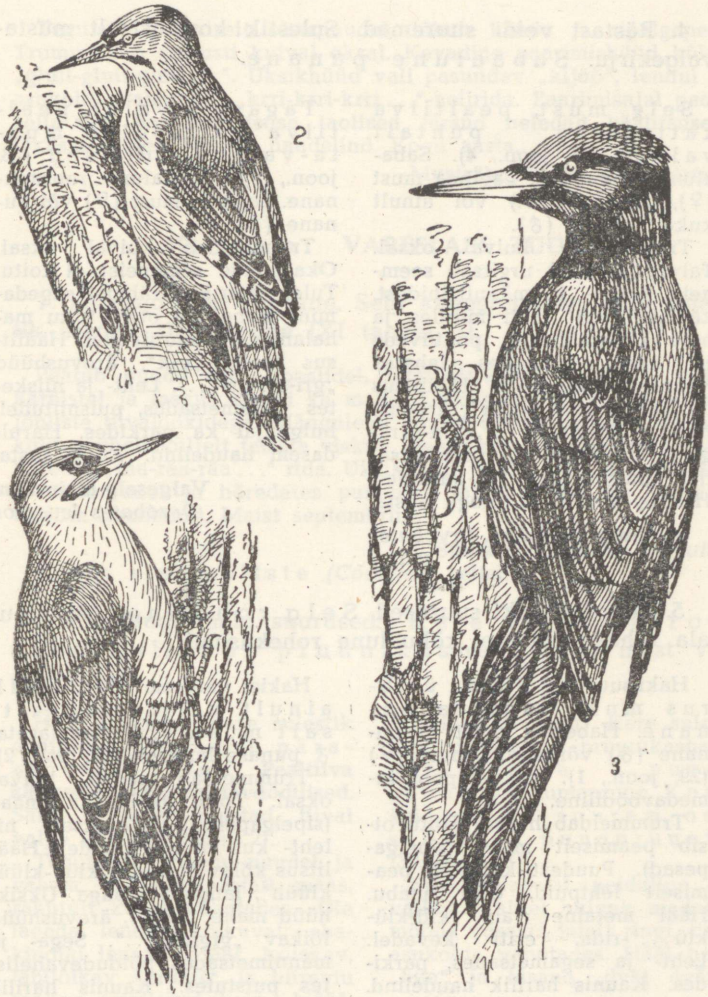

29. joon. 1 — roherähn *Picus viridis*; 2 — hallrähn *Picus canus*; 3 — muströhn *Dryocopus martius*.

4. Rästast veidi suuremad. Sulestik kontrastselt musta-valgekirju. Sabaalune punane.

Selg must, pealtiiva kattesuled puhtalt valged (28. joon., 4). Sabaalune erepunane. Lagipea must (♀), punane (juv.) või ainult kukal punane (♂).

Trummeldab kuival oksal. Talvepoolaastal urgitseb seemneid kuuse- ja männikäbidest, käbisid puult lahti murdes ja neid kännulõhedes, puutüvede ja okste pragudes lahates (rähni „sepikojad"). Häälitsus lühike terav „kgikk", ärevushüüd kärisev „grrä-grrägrrä...". Okas- ja segametsades, puisniitudel ja parkides. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Suur-kirjurähn, *Dryóbates májor*

Tagaselg valge, pealtiiva kattesuled musta-valgevöödilised (28. joon., 5). Sabaalune roosapunane. Lagipea must (♀) või punane (♂).

Trummeldab kuival oksal. Okaspuude seemneist ei toitu. Tuleb suur-kirjurähnist sagedamini maha või otsib toitu mahalangenud puutüvedel. Häälitsus mahe „gik", ärevushüüd „gri-gri-gri...". Leht- ja niisketes segametsades, puisniitudel, hulguajal ka parkides. Haruldasem haudelind. Kogu aasta.

Valgeselg-kirjurähn, *Dryóbates leucótos*

5. Peaaegu haki suurused. Selg roheline, päranipuala rohekaskollane, kõhualune rohekashall.

Haki suurune. Silma ümbrus must, lagipea punane. Haberiba must ja punane (♂) või ainult must (♀) (29. joon., 1). Juv. alapool tumedavöödiline.

Trummeldab harva. Toitu otsib peamiselt maas (sipelgapesad). Puudest külastab peamiselt lehtpuid, eriti haabu. Hääl metalne vali „klü-klüklü..."-rida, eriti kevadel. Leht- ja segametsades, parkides. Kaunis harilik haudelind. Kogu aasta.

Roherähn, *Pícus víridis*

Hakist väiksem. Pea hall, ainult valjasriba kitsalt must. ♀ ilma punaseta, ♂ punase laubaga (29. joon., 2).

Trummeldab sageli kuival oksal. Toitu otsib ka maas (sipelgapesad). Tegutseb nii leht- kui ka okaspuudel. Häälitsus kõlav helirida „klüü-klüüklüüh", langeva lõpuga. Üksikhüüd mahe „kjük", ärevushüüd lõikav „gigigig...". Sega- ja männimetsades, põldudevahelistes puistutes. Kaunis harilik haudelind. Kogu aasta.

Hallrähn, *Pícus cánus*

6. Peaaegu varese suurune. Uleni must, pea osalt punane (♂ kogu lagipea, ♀ ainult kukal) (29. joon., 3).

Tegutseb peamiselt okaspuudel, lõhub kände ja sipelgapesi. Trummeldab valjusti kuival oksal. Kevadine paarimishüüd kõlav „gluit-gluit-gluit...". Üksikhüüd vali pasundav „kljöö", lennul ja asukohta vahetades „krri-krri-krri..."-helirida. Paarimisajal peale selle veel haki häälitsuse taolised järsud heledad häälitsused. Okasmetsades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Musträhn, *Dryócopus mártius*

10. rühm: VARESLASE TÜÜP

1. Peaaegu haki suurune. **Selg kaneelpunane, muu sulestik eredalt siniroheline** (XI tahvel, 1).

Peatub puude otsas, postidel, telefonitraatidel, taradel, viljakärbistel ja laskub sageli ka maha. Lend pidev ja sirgjooneline, jõuliste tiivalöökidega. Mängulend kõrgel üle puulatvade, käänakuline, ühelt küljelt teisele viskuv. Seejuures kuuldub ragistavat, karedat „räa-räa-räa..." rida. Üksikhüüd järsk „rak" ja „rakrak". Metsaservadel ja hõredates puistutes, toiduotsingul ka lagedal. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Siniraag, *Corácias gárrulus*

Kuulub siniraaliste *(Coraciae)* seltsi.

2. Ligikaudu haki suurused. Kere sulestik roosakashall või pruunikashall, saba must või punapruun.

Haki suurune. Kere sulestik põhiliselt roosakashall, päranipuala valge. **Pealtiiva kattesuled sini-mustavöödilised.** Saba ja tiivad mustad, tiival valge laik (30. joon., 2).

Tegutseb rohkem puudel ja vähem (talvepoolaastal) maas, rahutult kohta vahetades. Üle lageda lendab kõikuval, ebakindlal lennul. Hääl kriiskav, läbilõikav „rrääts" ja hiireviu taoline venitatud hele „hiää". Jäljendab teiste lindude hääli. Metsades ja teistes puistutes. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta.

Pasknäär, *Gárrulus glandárius*

Hakist väiksem. Kere sulestik põhiliselt pruunikashall, päranipuala punapruun, pea tumepruun. Kere küljed ja suurem osa sabast punapruunid (30. joon., 1).

Suvepoolaastal peiduline ja vaikne. Talvel hulgub madalal mööda võsasid laialt ringi, tihti asukohta vahetades. Hääl hele „hüa" ja tasane „dvät dvät".

Laanenäär, *Cráctes infáustus*

3. Haki suurune. **Sulestik tumepruun tihedate valgete tähnidega.** Tiivad mustjaspruunid, saba mustjaspruun, valge tipuga (30. joon., 3).

Tegutseb puudel ja vähem maas. Eelistab istuda kõrgete kuuskede ladvaokstel. Avaraid lagendikke püüab vältida. Hääl mitu korda järjest korratav krääksuv „krää", aeg-ajalt hüüab vinguvat „viä", mitu lindu omavahel koos tegutsedes ka tasast nurruvat „kurr". Varjukates okasmetsades, sügisel ka sarapikes. Haruldane haudelind, vahelduva arvukusega läbirändaja. Kogu aasta.

Mänsak, *Nucifraga caryocatactes*

4. Haki suurune, pika sabaga. **Sulestik kontrastselt musta-valgelaiguline,** must saba ja tiivad rohelise metalliläikega (30. joon., 4).

Tegutseb puudel ja maas, samuti igasugustel tehisvormidel. Hüppab kahel jalal korraga. Madal sirgjooneline lend sagedate tiivalöökidega. Hääl pikk kiire kädistav „ksädksädksäd...", pesitusajal sagedamini üksikhüüd „käad". Pesitseb kõrgvõsades ja tiheda alapuistuga metsades, talvepoolaastal tegutseb põldudel ja hoonete lähedal. Külastab prügihunnikuid ja jäätmete mahapanekukohti. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Harakas, *Pica pica*

5. Haki suurune. **Sulestik üleni must, helehalli kaelaga** (30. joon., 5).

Tegutseb maas, kõiksugustel tehisvormidel ja puude otsas. Kõnnib ja hüppab. Lend pidev, sirgjooneline, tõttavate tiivalöökidega. Pesitseb õõnsates puudes ja hoonetes (peamiselt müürides ja varemetes) peaaegu alati seltsinguliselt. Hääl kõlav, järsk „kjakk, kjakk". Mittepesitsusajal suurte salkadena, külastab põlde, linnade juurviljamaid ja prügi mahapanekukohti. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta.

Kaelushakk, *Colóeus monédula*

IX tahvel. 1 — merikotkas *Haliaeëtus albicilla*; 2 — kaljukotkas *Aquila chrysaëtos*; 3 — väike-konnakotkas *Aquila pomarina*; 4 — suur-konnakotkas *Aquila clanga* juv.; 5 — kalakotkas *Pandion haliaëtus*; 6 — madukotkas *Circaëtus gallicus*.

1
3
5
6
2
4

X

6. Varese suurune. **Kere sulestik tuhkhall, pea, tiivad ja saba mustad** (31. joon., 1).

Tegutseb maas, puudel ja tehisvormidel. Kõnnib aeglaselt. Sirgjooneline pidev lend, aeglased tiivalöögid. Hääl karedalt kraaksuv „krraa, krraa". Pesitseb igasugustes puistutes, välja arvatud suured metsad. Mittepesitsusajal sageli kultuurmaastikul — põldudel, asulate juures, linnades. Vahetab elupaika päeva jooksul (lennud ööbimiskohtade ja toitemaa vahel). Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta.

Hallvares, *Córvus coróne*

7. Vähemalt varese suurused. **Kogu sulestik must, tugeva metalliläikega.**

Varese suurune. Nokk sale, nokatüvik ad. sulevaba ja valkja värvusega (31. joon., 2). Tegutseb maas ja puudel. Sageli salkadena põldudel. Lend aeglaste pidevate tiivalöökidega. Häälitseb sageli: kõhisev „kroa" ja lame „kaak". Pesitseb koloniaalselt põldudevahelistes puistutes, parkides ja inimasulate vahel puudel, sageli mitu pesa ühe puu otsas. Harilik haudelind ja läbirändaja. Märtsist novembrini. Üksikud talvituvad.

Künnivares, *Córvus frugílegus*

Ronga suurune. Nokk massiivne, nokatüvik sulistunud (31. joon., 3).

Tegutseb maas ja puudel. Lend aeglaste pidevate tiivalöökidega, mõnikord keerleb liikumatuil tiivul. Seejuures paistab silma tema kiilukujuline (tipul ahenev) saba. Hääl jõuline „krronk" ja kare „rak", paarimisajal kõlav „klong". Ka kuuldub pudeli lahtikorkimist meenutavaid heledaid helisid. Pesitseb okas- ja segametsades. Mittepesitsusajal ka kultuurmaastikul, isegi linnades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Ronk, *Córvus córax*

X tahvel. 1 — lumekakk *Nyctea scandiaca*; 2 — kassikakk *Bubo bubo*; 3 — lapi kakk *Strix nebulosa*; 4 — uraali kakk *Strix uralensis*; 5 — kodukakk *Strix aluco*; 6 — kõrvukas räts *Asio otus*; 7 — sooräts *Asio flammeus*; 8 — vöötkakk *Surnia ulula*; 9 — karvasjalg-kakk *Aegolius funereus*; 10 — värbkakk *Glaucidium passerinum.*

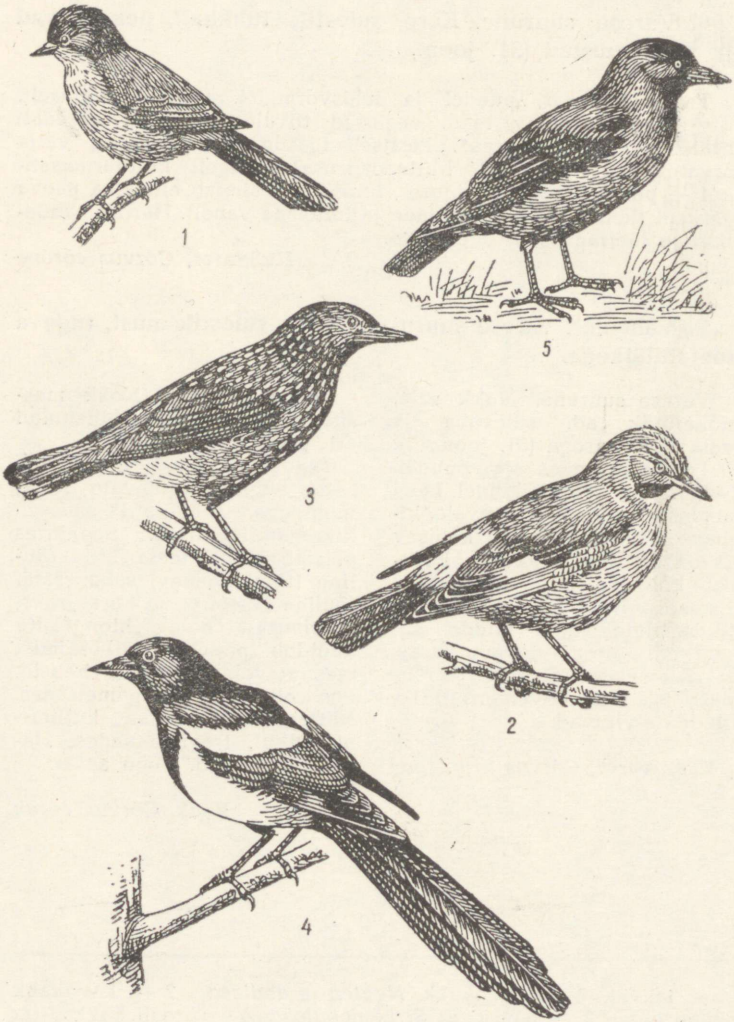

30. joon. 1 — laanenäär *Cractes infaustus*; 2 — pasknäär *Garrulus glandarius*; 3 — mänsak *Nucifraga caryocatactes*; 4 — harakas *Pica pica*; 5 — kaelushakk *Coloeus monedula*.

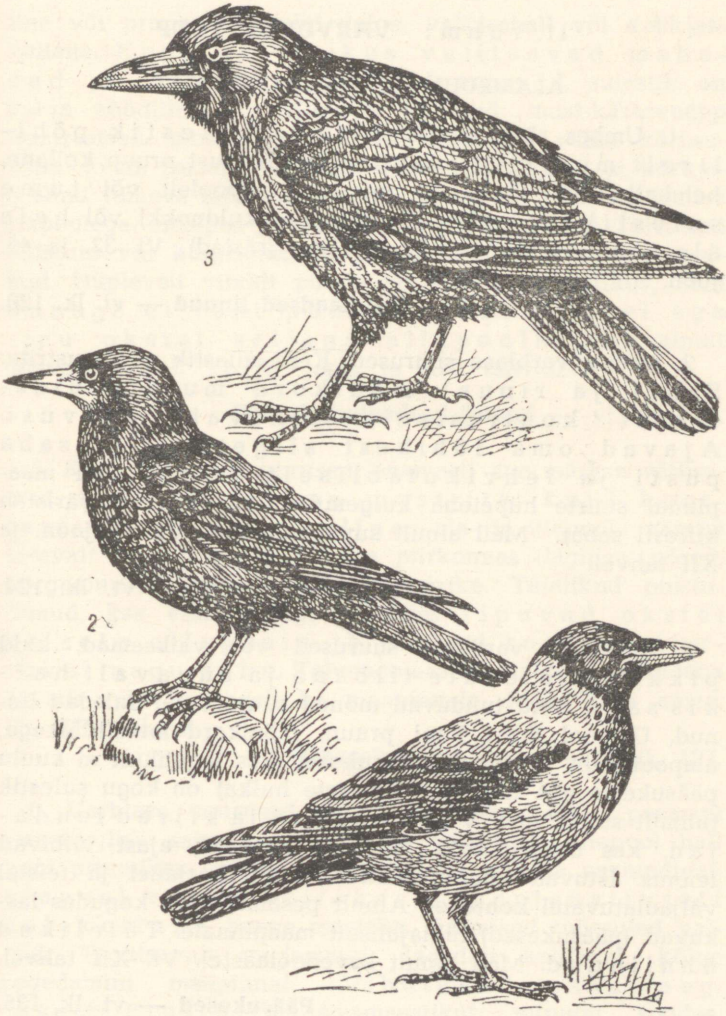

31. joon. 1 — hallvares *Corvus corone*; 2 — künnivares *Corvus frugilegus*; 3 — ronk *Corvus corax*.

11. rühm: VÄRVULISE TÜÜP

ALAMRÜHMADE MÄÄRAMISTABEL

1. Umbes rästa suurused. Kere sulestik põhiliselt mustrita (ühevärvuseliselt must, pruun, kollane, helehall kuni valge — viimane alapoolel) või tume sulestik heledatähniline (kuldnokk) või hele alapool tumedatähniline (rästad). Vt. 32. ja 45. joon.

Rästalaadsed linnud — vt. lk. 120.

2. Umbes varblase suurused. Kere sulestik peenmustrita. Sabal ja rinnal mõnikord muust sulestikust kontrastselt erinevaid värvusi. Ajavad oma lühikest sirgetipulist saba püsti ja lehvikutaoliselt laiali, eriti maapinnal suurte hüpetena kulgemisel (aed-lepalind väristab kiiresti saba). Meil ainult suvepoolaastal. Vt. 33. joon. ja XII tahvel.

Täksilaadsed linnud — vt. lk. 124.

3. Peaaegu varblase suurused või väiksemad, kuid pikkade saledate tiibade ja sügavalt harkis saba tõttu tunduvad mõned suuremana. Saledad linnud. Ülapool must kuni pruun, mõnikord metalliläikega, alapool hele. Ainult piirpääsukesel (kes tegelikult ei kuulu pääsukeste ega üldsegi värvuliste hulka) on kogu sulestik tuhmilt suitsumust. Väga osavad ja kiired lendajad, kes õhuputukaid jälitades enamiku ajast viibivad lennus. Istuvad telefonitraatidel, katuseharjadel ja teistel väljaulatuvatel kohtadel. Ainult pesamaterjali kogudes laskuvad (pääsukesed) lühiajaliselt maapinnale. Täielikud õhulinnud. Meil ainult suvepoolaastal. Vt. XII tahvel.

Pääsukesed — vt. lk. 135.

4. Varblase suurused või väiksemad, harva (rästas-roolind) suuremad. Sulestiku värvus on kõige sagedamini ülapoolel ühevärvuseliselt hall, hallikaspruun, hallikasrohe-

line või pruun, alapoolel valge, valkjashall või kahkjaskollane. Kogu sulestikus valitsevad mahedad ja vähekontrastsed toonid, sulestik on harva vöödiline või triibuline (erandid: must-kärbsenäpp kontrastselt must-valge värvusejaotusega, väike kärbsenäpp ♂ ad. punapruuni pugualaga, ritsiklinnud ja kõrkjaroolind tumeda tähnitusega, vööt-põõsalind tumedaviirulise alapoolega, mustpea-põõsalind tumeda lagipeaga). Täielikud puistute või kõrgrohustute (kaasa arvatud roostik) elanikud. Hüplevad vilkalt puude võrades või roostikus, kuid kunagi ei roni puudel rähni kombel ega ripu okstel seljaga allapoole. Meil ainult suvepoolaastal. Vt. 35. joon. ja XIII tahvel.

Põõsalinnulaadsed linnud — vt. lk. 126.

5. Kuni varblase suurused, enamasti aga märksa väiksemad. Sulestik peene mustrita, kuid kontrastselt suurelaiguline: ala- ja ülapoole värvus teravalt erinev, sageli ka pea piirkonnas (lagipea, põsed, kurgualune) kontrastseid värvuselaike. Täielikud puistulinnud, kes vilkalt ringi hulkudes ripuvad okstel ka selg allapoole ja mõned ronivad puutüvel nagu rähn. Talvepoolaastal enamasti salkadena ja siis tulevad sageli ka maapinnale. Meil kogu aasta. Vt. XIV tahvel.

Tihaselaadsed linnud — vt. lk. 127.

6. Varblase suurused. Saledad linnud, pika, peaaegu sirgetipulise sabaga ja saledate jalgadega. Ülapool hall kuni pruunikas (mõnikord roheka või kollaka varjundiga), alapool valge, kollakas või intensiivselt helekollane, peene mustrita. Äärmised tüürsuled valged. Tegutsevad varjamatult lagedail kohtadel, kõige sagedamini maapinnal. Vibutavad saba aeglaselt üles-alla. Avamaastikul: niitudel, soodes, veekogude kallastel ja inimasulate juures (linavästrik) jne. Meil ainult suvepoolaastal. Vt. 37. joon.

Hänilased — vt. lk. 147.

7. Varblase suurused. Mitte eriti saledad linnud, keskmise pikkusega, pisut nõgusatipulise sabaga ja keskmise pikkusega jalgadega. Sulestiku värvus tagasihoidlik ja peenemustriline: ülapool pruun, tumedama kirjaga, alapool valkjas, sageli puguala l ja rinnal tumedate triipudega (kontrastsed toonid ainult sarviklõokesel: kollane laup ja kurgualune, must haberiba ja puguala). Enamik tegutseb lagedatel kohtadel varjamatult, mõned metsaservadel ja hõredates puistutes (nõmmelõoke, metskiur). Laulavad kõrgematel esemetel paigal istudes või õhus lenneldes. Enamik liike meil ainult suvepoolaastal Vt. 38.—39. joon.

Lõokesed ja kiurud — vt. lk. 148.

8. Enamik varblase suurused või pisut suuremad, osa ka väiksemad. Keha jässakas. Väga iseloomulik lühike kooniline nokk või (käbilinnud) üksteisega ristamisi noka tipud. Sulestiku värvus väga mitmekesine: alates peene mustriga hallist ja pruunist ning lõpetades helekollaste või erepunaste toonidega kas teatavail kehaosadel või peaaegu üle kogu keha. Kõiki iseloomustab (teiste väikeste värvulistega võrreldes) suhteliselt vähene liikuvus, mis ei takista aga vindilaadseid puistulinde okstel tegutsemast õige mitmekesistes poosides, ka selg allapoole (käbilinnud, siisike, urvalind). Osa puistu-, teine osa avamaastiku linnud. Osa rändlinnud, teine osa liike meil kogu aasta. Vt. XV—XVI tahvel.

Vindilaadsed linnud — vt. lk. 128.

9. Määramistunnused ei kuulu ühtegi eelmainitud alamrühma. Kehakuju ja sulestiku muster — vt. XI tahvel, 2—5.

Nimetu alamrühm — vt. lk. 119.

NIMETU ALAMRÜHM

1. Varblasest pisut suurem. Väga lühikese sabaga ja pika terava nokaga (♂ ja juv. nokk üleni must, ♀ noka tüvik punane). **Selg ja sabapealne eredalt lasuursinised,** muu ülapool põhiliselt tuhmroheline, kurgualune ja suur laik külgkaelal valged, alapool roostepunakas. Jalad korallpunased (ad.) või mustjad (juv.). Kehakuju jässakas (XI tahvel, 2). **Ainult veekogude ääres,** eriti väikestel selgeveelistel jõgedel.

Istub liikumatult veeäärsetel okstel, risul või kividel. Sukeldub vette kala järele. Lendab kiirel sirgel lennul madalal veepinna kohal. Häälitsused: lühike terav „tjii", kombineeritud „tji-tiiih..." ja krigistav „kritkritkrit...". Väikesearvuline haudelind. Märtsist novembrini. Üksikud talvituvad.

Jäälind, *Alcédo átthis*

Kuulub siniraaliste *(Coraciae)* seltsi.

2. Rästa suurune. Sulestiku põhivärvus pruunjasruuge, **saba ja tiivad kontrastselt musta-valgevöödilised.** Peas suur tutt, mida erutatuna püsti ajab. Pikk kõver nokk (XI tahvel, 3).

Toitu otsides kõnnib nobedasti maapinnal. Istub puuokstel. Lend ebakindel, kõikuvate tiivalöökidega, eemalt pasknääri lendu meenutav. Paarimishüüd (kevadel) õõnes „upupup", kutsehüüd tasane kare „krrä", noorte toidumangumishüüd kõhisev „vhuist". Kuivadel aasadel, mis vahelduvad metsatukkadega. Haruldane haudelind. Maist augustini, üksikud veel septembris.

Vaenukägu, *Úpupa épops*

Kuulub vaenukäoliste *(Upupae)* seltsi.

3. Varblase suurune. Ülapool kirju, puukoore värvusega, **üle turja must triip.** Istub oksal põigiti ja pikuti, tavatseb peaga pöörelda igas suunas. Häälitsus monotoonne, vali „piipiipii..." Hõredates metsades ja metsaservadel.

Väänkael, *Jýnx torquílla* — vt. lk. 107.

Kuulub rähniliste *(Pici)* seltsi.

4. Peaaegu varblase suurune. Ülapool pruunikashall, vähese mustriga (meenutab koduvarblase ülapoolt), **kurgualune ja rind tuhkhallid** (XI tahvel, 4). Nokk sale ja terav.

Tegutseb võrdlemisi varjatult kuusetihnikutes, kust ilmub ainult laulu ajaks puu tippu või mõnele teisele väljapaistvale kohale. Laul meenutab struktuurilt käbliku laulu, kuid on õrnem ja tasasem. Kutsehüüd hele „tsi-tsi". Puistutes, eriti kuuse alusvõsaga metsades. Väikesearvuline haudelind. Aprillist oktoobrini.

Võsaraat, *Prunélla moduláris*

5. **Varblasest palju väiksem.** Sulestiku värvus roostepruun, tumeda viirutusega. Saba lühike, hoitakse püsti (XI tahvel, 5).

Väga vilgas lind, kes lakkamatult hüpleb madalal põõsastes, risuhunnikutel ja metsaaluses taimestikus. Lend lühimaaline, madalal maapinna ligi. Laul väga kõlav ja vali vaheldusrikas ettekanne. Ärevuses nõksutab sügavasti kehaga ja hüüab valjusti „tserrr". Kutsehüüd lühike „tsikk". Puistutes, eriti metsaaluses tihedas põõsastikus. Harilik haudelind. Märtsist novembrini. Üksikud talvituvad.

Käblik, *Troglódytes troglódytes*

ALAMRUHM: RÄSTALAADSED LINNUD

1. Rästa suurune. Lühike püstihoitud saba. Peale lumivalge kurgualuse ja rinna on kogu muu sulestik mustpruun (XI tahvel, 6). **Ainult veekogude ääres,** eriti kärestikulistel jõgedel, ka veskipaisude all.

Tegutseb kärestiku kividel või jääserval, kust lühikeste vaheaegade järel **vette sukeldub.** Nõksutab sügavasti kehaga, eriti enne ja pärast sukeldumist. Lend sirgjooneline, madalal üle veepinna. Laul kaunis pikk, kuid mitte vali, vahelduv ettekanne, osalt kuldnoka, osalt punarinna laulu meenutav. Kutsehüüd lühike „drit". Väikesearvuline talikülaline. Novembrist aprillini.

Vesipapp, *Cínclus cínclus*

2. Rästa suurune. Saba ja tiivad mustad, muu sulestik kas **erekollane** (♂) või **kollakasroheline** (♀). Nokk punakas, jalad tinahallid (XI tahvel, 7).

Tegutseb võrdlemisi varjatult kõrgel puudevõrades. Lend üle lageda lainekujuline, üles-alla. Häälitsused: ♂ kõlav vile „füo-jüo" ja „fühiiho-jüo", mõlemal sugupoolel kräunuv „krä-ää", juv. hele „kää-däd". Laul tasane kädin. Puistutes. Harilik haudelind. Maist augustini.

Peoleo, *Oríolus oríolus*

3. Rästa suurune. **Peas suur tutt.** Sulestiku värvus punakashall. Kurgualune ja valjasriba mustad, saba tipp helekollane. Tiival kollaseid, valgeid ja punaseid vööte (XI tahvel, 8).

Lendab ringi salkadena ja parvedena, harva üksikult. Eemalt vaadates on salkade lennupilt väga sarnane kuldnokkade lennupildiga. Külastavad marjukandvaid puid-põõsaid. Hääl peenike, tilisev „sirr". Puistutes, eriti kultuurmaastikul. Harilik talikülaline ja läbirändaja. Oktoobrist maini, kuid harva pidevalt kogu talv läbi.

Siidisaba, *Bombycílla gárrulus*

4. Peaaegu rästa suurused. Tugev konksus nokk. **Pikk, valgega kanditud ümaraotsaline saba.** Läbi silma lai tume triip. Tavatsevad istuda väljapaistval kohal. Vibutavad saba.

Rästa suurune. Kogu ülapool tuhkhall, alapool valge, tiivad ja saba põhiliselt mustad, valgete sulepartiidega (32. joon., 1). ♂ ja ♀ värvuselt ei erine.

Peatub puude tipul. Saaki varitseb sageli paigallennul. Häälitsused: vibreeriv „tirlüü" ja kare „kät kät". Laul tasane, segatud kutsehüüetega. Pesitsusajal peamiselt rabades, muul ajal ka mujal avamaastikul. Harilik haudelind ja läbirändaja. Kogu aasta.

Hallõgija, *Lánius excúbitor*

Rästast väiksem. ♂ pea tuhkhall, muu ülapool roostepunane, alapool kreemjas (32. joon., 2). ♀ ja juv. kogu ülapool roostjas, alapool valkjas, tumedavöödiline (32. joon., 3).

Peatub igasugustel väljaulatuvatel esemetel. Paigallendu ei tee. Kutsehüüd kõhisev „gääth", hoiatus „drvät-drvät..."-rida. Laul vahelduv, tasane sirtsumine ja vidistamine, jäljendab selles teiste lindude hääli. Hõredates metsades, puisniitudel. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Punaselg-õgija, *Lánius collúrio*

5. Rästa suurused. **Kogu sulestik must või must-pruun,** või tähnitatud heledate tilktähnidega.

Saba lühike. Hundsulestik üleni must, roheka ja violetse metalliläikega ja kollase nokaga (32. joon., 4). Puhkesulestik heledatähniline, nokk pruun. ♂ ja ♀ ühesuguse värvusega. Juv. sulestik tuhmilt pruunikashall, heledama kurgualusega (32. joon., 5).

Maapinnal kõnnib sammudes. Saba püsti ei aja. Lend kiire ja vuhisev. Pärast pesitsusaega moodustab isendirohkeid ööbimisparvi veekogude äärseis roostikes ja põõsasniitudel. Laulu ajal tiivad ripakil, vehib nendega. Laul väga vaheldusrikas, sellesse on rohkesti põimitud teiste lindude hääli. Aeg-ajalt kõlab laulus pikk vile. Kutsehüüd „skveer". Pesitsusajal igasugustes puistutes, alates looduslikest metsadest ja lõpetades parkide ning aedadega. Rändeajal ja toitu otsimas ka avamaastikul. Tavaline haudelind ja läbirändaja. Märtsist novembrini. Üksikud talvituvad.

Kuldnokk, *Stúrnus vulgáris*

Saba pikem. ♂ sulestik tuhmmust, nokk kollakasruuge (32. joon., 6). ♀ ja juv. sulestik tumepruun, tumeda nokaga.

Maapinnal kulgeb hüpates. Aeg-ajalt peatub ja ajab saba püsti. Tegutseb metsaaluses põõsastikus, ainult laulmise ajal istub liikumatult kõrgel puu otsas. Suuri seltsinguid ei moodusta. Laul väga meloodiline vilistus, vaheldusrikas. Kutsehüüd lühike „tak", hoiatushüüd lõikav „gikikik..." Pesitsusajal metsades ja puisniitudel, rändeajal ilmub ka inimasulate lähedusse. Kaunis harilik haudelind. Märtsist oktoobrini. Üksikud talvituvad.

Musträstas, *Túrdus mérula*

6. Rästa suurused. Kõiki iseloomustab tume (kastan- kuni oliivpruun) ülapool ja hele (valge kuni kollakas) alapool, kusjuures rind ja kõhualune on kõigil kirjatud enamvähem tihedate ovaalsete või ümarate mustpruunide **„rästatähnidega".** Kõigil on mõõduka pikkusega, peaaegu sirge otsaga saba ja kaunis pikad saledad jalad. Puistulinnud, kuid toiduotsingul tegutsevad sageli maapinnal. Lauldes istuvad liikumatult kõrgel puuvõras (sageli päris ladvatipus) või (hallrästas)

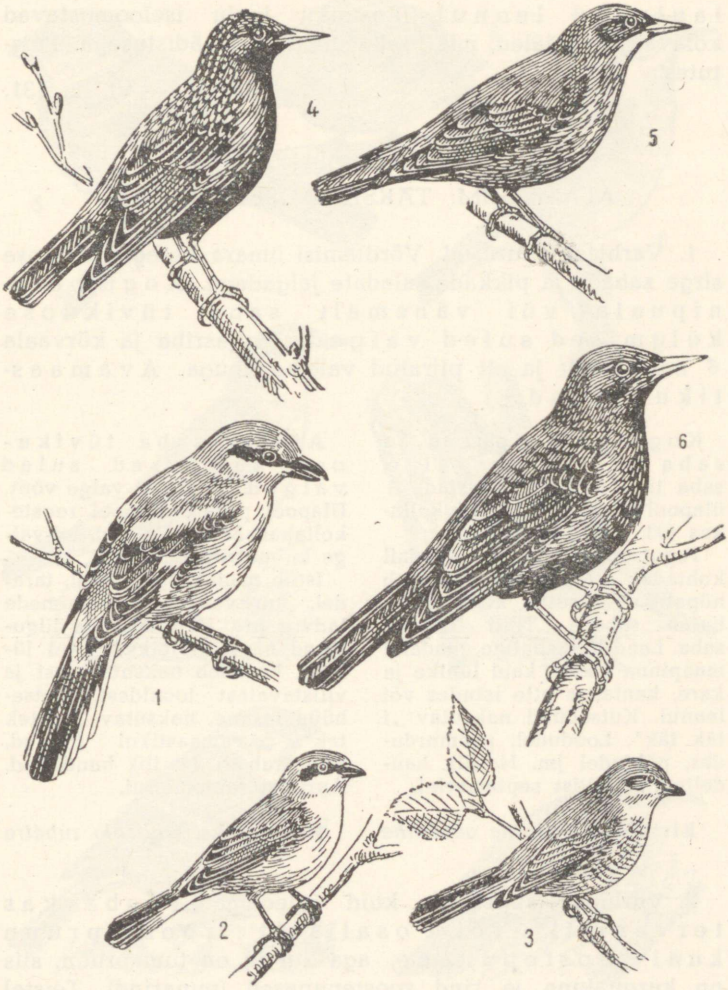

32. joon. 1 — hallõgija *Lanius excubitor*; 2—3 — punaselgõgija *Lanius collurio* (2 — ♂, 3 — ♀); 4—5 — kuldnokk *Sturnus vulgaris* (4 — ad. hundsulestikus, 5 — juv.); 6 — musträstas *Turdus merula*.

laulavad lennul. Enamiku laulu iseloomustavad kõlavad vilehääled, mis osal vahelduvad kädistusega. Puistutes.

Rästad — vt. lk. 131.

ALAMRÜHM: TÄKSILAADSED LINNUD

1. Varblase suurused. Võrdlemisi ümara kerega, lühikese sirge sabaga ja pikkade saledate jalgadega. Kogu päranipuala või vähemalt saba tüvikuosa külgmised suled valged. Valjasriba ja kõrvaala ♂ must, ülalt ja alt piiratud valge triibuga. Avamaastiku linnud.

Kogu päranipuala ja saba tüvikuosa valge, saba tipp ja tiivad mustad. ♂ ülapool tuhkhall, ♀ liivkollakas (33. joon., 1).

Tegutseb varjamatult lagedail kohtadel. Maapinnal kulgeb hüpates. Nõksutab kehaga, vibutab sabaga. Tihti laiutab saba. Lend lühimaaline, madalal maapinna kohal. Laul lühike ja kare, kantakse ette istudes või lennul. Kutsehüüd naksutav „i täk täk". Loodudel, paemurdudes, põldudel jm. Harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Kivitäks, *Oenánthe oenánthe*

Ainult saba tüvikuosa külgmised suled valged. Tiival lai valge vööt. Ülapool pruun, alapool roostekollakas. Mustad põsed, lai-valge kulmutriip (33. joon., 2).

Istub madalal põõsastel, taradel, tugevamate rohttaimede ladvus jne. Käitumine ja liigutused nagu kivitäksil. Laul lühike, koosneb naksutavatest ja vilistavatest toonidest. Kutsehüüd tasane, naksutav „iid tek tek". Avamaastikul (niidud, sood, rabad). Harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Kadakatäks, *Saxícola rubétra*

2. Varblase suurused, kuid saledamad. Saba kas tervenisti või osaliselt roostepruun kuni roostepunane, aga kui ta on tumepruun, siis on kurgualune ja rind roostepunased (punarind). Teistel liikidel võib kurgualune olla rukkilillesinine (sinirind), must (lepalinnud) või ühtlaselt muu alapoolega helehall. Teevad sabaga iseloomulikke liigutusi: ajavad püsti, vibutavad või väristavad seda. Hoiavad tiibu

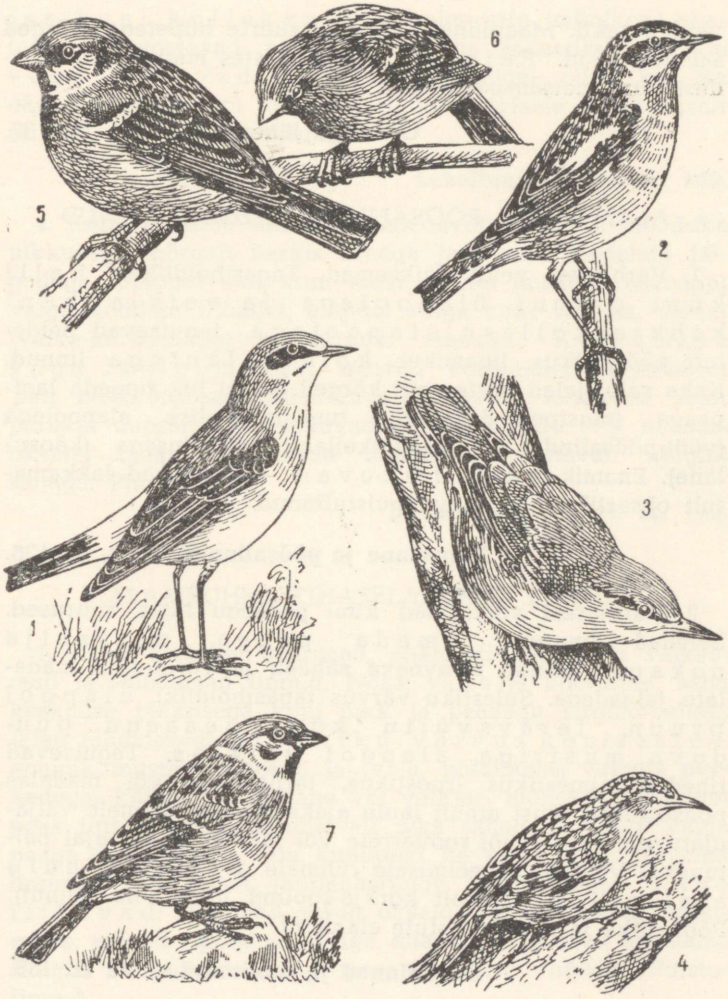

33. joon. 1 — kivitäks *Oenanthe oenanthe*; 2 — kadakatäks *Saxicola rubetra*; 3 — puukoristaja *Sitta europaea*; 4 — porr *Certhia familiaris*; 5—6 — koduvarblane *Passer domesticus* (5 — ♂, 6 — ♀); 7 — põldvarblane *Passer montanus*.

veidi ripakil. Maapinnal kulgevad suurte hüpetega. Kõrged saledad jalad. Puistulinnud: alates madalatest võsadest kuni metsamassiivideni.

Ööbik ja lähedased — vt. lk. 132.

ALAMRÜHM: PÕÕSALINNULAADSED LINNUD

1. Varblasest veidi väiksemad. Tagasihoidlikult halli kuni pruuni ülapoolega ja valkja kuni kahkjaskollase alapoolega, tegutsevad peidetult põõsastikus. Enamikus kõlava lauluga linnud. Keha sale, jalad mitte eriti kõrged. Mõni liik tumeda lagipeaga (mustpea-põõsalind), tumedaviirulise alapoolega (vööt-põõsalind) või väävelkollaka kõhualusega (käosulane). Enamik väga liikuvad — hüplevad lakkamatult oksastikus. Täielikud puistulinnud.

Käosulane ja põõsalinnud — vt. lk. 136.

2. Varblasest väiksemad kuni peaaegu rästa suurused. Saledad linnud, lameda peaga, naaskelja nokaga, **kiiljalt teravneva sabaga** ja võrdlemisi madalate jalgadega. Sulestiku värvus tagasihoidlik: ülapool pruun, teravavõitu kuni peaaegu puuduva mustriga, alapool valkjas. Tegutsevad tihedas taimestikus (roostikus, tarnastikus või madalas põõsastikus), kust ainult laulu ajaks ilmuvad mõnele väljaulatuvale oksale või roovarrele või jäävad ka sel ajal peitunuks. Vastandina eelmisele rühmale püsivad laulu ajal paigal (ainult kõrkja-roolind laulab ka lennul). Põõsastike ja kõrgrohustute elanikud.

Ritsiklinnud ja roolinnud — vt. lk. 138.

3. Varblasest palju väiksemad. Saledad linnud lüheldastvõitu sirge sabaga ja kaunis madalate jalgadega. Sulestiku värvus tagasihoidlik, ilma kontrastse mustrita: ülapool rohekashall kuni rohekas, alapool valk-

jas kuni kollakas. Hele kulmutriip (mõnikord ebaterav). Tegutsevad puude lehestikus (okastikus) ja on väga liikuvad. Laulavad nii paigal olles kui ka okstel hüpeldes või lennul ühelt puult teisele (ühelt oksalt teisele). Täielikud puistulinnud.

Lehelinnud — vt. lk. 140.

4. Kuni varblase suurused. Saledavõitu linnud, mõõduka pikkusega, nõrgalt harkis sabaga ja kaunis madalate jalgadega. Ülapool hall kuni must, mõnel (must-kärbsenäpp) valge vöödiga tiibadel, alapool valge kuni valkjas, mõnel (väike-kärbsenäpp) punapruuni rinnaga. Käitumine väga iseloomulik: istuvad võrdlemisi varjamatult puu keskkõrguse väljaulatuvatel okstel, lendavad sealt putukat napsama ja laskuvad samale kohale (või naaberoksale) tagasi. **Kehitavad tiibadega,** vibutavad nõrgalt sabaga. Puistulinnud.

Kärbsenäpid — vt. lk. 142.

ALAMRUHM: TIHASELAADSED LINNUD

1. Kuni varblase suurused, enamasti aga palju väiksemad ja saledamad linnud. Nokk väike ja kooniline, saba keskmise pikkusega kuni pikk ja peaaegu sirgelõikeline; jalad lüheldased. Sulestiku värvus kontrastne: enamik musta lagipeaga ja (v. a. pöialpoiss) **valgete põskedega,** kõhualune kollane või valkjas, mõnel (tutt-tihane) peas tutt, mõni silmapaistvalt pika sabaga ja üleni valge peaga (sabatihane). Siia kuuluvad ka meie kõige pisemad linnud — pöialpoisid (kollakasruuge kiirutriibuga). Väga liikuvad: hüplevad oksalt oksale, alatasa midagi nokitsedes, mõned rippudes seljaga allapoole. Tulevad ka maha. Kõigilt kuuldub tasaseid peeneid „sisi" hüüde. Puistulinnud.

Tihased ja pöialpoisid — vt. lk. 143.

2. Varblasest väiksemad. Ülapool mustrita sinihall või peenemustriline helepruun, alapool valge. **Ronivad rähni**

kombel piki puutüve, taovad või urgitsevad nokaga puukoore vahelt toitu.

Ülapool sinihall, alapool valkjas, keha küljed kastanpruunikad, läbi silma must triip. Nokk sirge, saba lühike ja sirge otsaga (33. joon., 3).

Ronib puutüvel vertikaalsuunas alt üles ja ülalt alla, viimasel juhul peaga allapoole. Väga liikuv. Toidupalasid tükeldab nokaga toksides nagu rähn. Tuleb ka maapinnale. Talvepoolaastal seltsib tihastega. Häälitsused: mahe „djudjutt, djujutjutjut..."-rida, peenike „viit", lühike „sit" ja „si", varakevadel vali vilistus „viää, viää". Metsades, puisniitudel, parkides jt. puistutes. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Puukoristaja, *Sitta europáea*

Ülapool oliivpruun, alapool valge. Nokk peenike ja allapoole kõver, saba pole eriti lühike, keskelt teravnev (33. joon., 4).

Ronib puutüvel tõugetena (nõksuliselt) ainult alt üles, spiraalselt ümber puu. Väga liikuv. Toidupalasid urgitseb koorepragude vahelt, ei tao neid nokaga. Maapinnale tuleb harva. Talvepoolaastal seltsib tihastega. Kutsehüüd vibreeriv „srii", ka lühike „sit". Laulab juba alates veebruarist: heledakõlaline õige lühike vali stroof tõusva lõpuga. Metsades, eriti kuusikutes, ka parkides. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Porr, *Cérthia familiáris*

ALAMRUHM: VINDILAADSED LINNUD

1. Varblase suurused või pisut suuremad. Suhteliselt jässaka kehaga, lühikese koonilise nokaga, **keskmisest pikema madalharkis sabaga** ja kaunis lühikeste jalgadega. Sulestiku värvus väga mitmekesine: tagasihoidlikult hall (halltsiitsitaja) või alapool kollane (talvike) kuni kahvaturoostjas (põldtsiitsitaja), või peaaegu valge (lumetsiitsitaja) või kontrastselt kirju (rootsiitsitaja ja lapi tsiitsitaja). Äärmised tüürsuled kas või osaliseltki valged (v. a. halltsiitsitaja). Võrdlemisi fleg-

XI tahvel. 1 — siniraag *Coracias garrulus*; 2 — jäälind *Alcedo atthis*; 3 — vaenukägu *Upupa epops*; 4 — võsaraat *Prunella modularis*; 5 — käblik *Troglodytes troglodytes*; 6 — vesipapp *Cinclus cinclus*; 7 — peoleo *Oriolus oriolus* (all — ♂, ülal — ♀); 8 — siidisaba *Bombycilla garrulus*.

4
2
3
7
8
5
6
1

XII

maatilised linnud, kes tavatsevad vähe liikuda. Talvepoolaastal väga seltsingulised, mõned liigid suurte parvedena. Häälitsused monotoonsed, laul lühike ja lihtne. Häälitsedes tõmblevad pisut sabaga. Avamaastikul, ainult talvike ka hõredates puistutes.

Tsiitsitajad — vt. lk. 152.

2. Varblase suurused. Jässakad linnud, lühikese koonilise nokaga, keskmise pikkusega sabaga ja lüheldaste jalgadega. Ülapool pruun, tumedama mustriga, alapool ühtlaselt hele, hallikaspruun. Pea piirkonnas kontrastsem värvus (v. a. koduvarblane ♀). Maapinnal kulgevad hüpates. Häälitsuseks on monotoone silpsumine. Kultuurmaastikul, inimasulate ümbruses.

♂ kiird tuhkhall, kukal mõlemal küljel kastanpruun, läbi silma must triip, põsed helehallid, kurgualune must (33. joon., 5). ♀ pea pruunikashall (33. joon., 6).

Tegutseb sageli maapinnal. Talvepoolaastal salkadena. Kutsehüüd silpsuv „šilp", ärevuses „tetetet". Inimasulate vahetus naabruses. Tavaline haudelind. Kogu aasta.

Koduvarblane, *Pásser doméstícus*

♂ ja ♀ pea ühesuguse värvusega: kogu lagipea punapruun, valgel põsel must laik, kurgualune must, kitsas valge kaelus (33. joon., 7). Tegutseb maapinnal harvemini. Talvepoolaastal salkadena. Häälitsused koduvarblasest mahedamad. Lennul puine „tlek". Inimasulate naabruses, kuid ka põldudevahelistes puistutes. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Põldvarblane, *Pásser montánus*

3. Varblase suurused või pisut suuremad. Jässakad linnud lühikese tüseda nokaga, keskmise pikkusega nõrgalt harkis sabaga ja lühikeste jalgadega. ♂ **kere**

XII tahvel. 1 — ööbik *Luscinia luscinia*; 2 — sinirind *Luscinia svecica*; 3 — punarind *Erithacus rubecula*; 4 — aed-lepalind *Phoenicurus phoenicurus* (ees — ♂, taga — ♀); 5 — mustlepalind *Phoenicurus ochruros* (ees — ♂, taga — ♀); 6 — piirpääsuke *Micropus apus*; 7 — kaldapääsuke *Riparia riparia*; 8 — suitsupääsuke *Hirundo rustica*; 9 — räästapääsuke *Delichon urbica*.

sulestikus domineerib punane, punaroosa või punaruuge värvus. ♀ ja juv. hallimad, ühevärvuselised või mustriga. Võrdlemisi väheliikuvad kohmakad linnud. Mittepesitsusajal salkadena ja parvedena. Häälitsused kas vilistavad või järsud heledad helid. Täielikud metsaelanikud, leevikesed tulevad peale selle ka inimasulate juurde puudele.

Leevikesed ja käbilinnud — vt. lk. 154.

4. Kuni varblase suurused, kuid saledamad ja õrnemad. Enamik liike varblasest märksa väiksemad. Nokk terav ja kooniline, saba keskmise pikkusega ja madalharkis, jalad lühikesed. ♂♂ esineb iseloomulikke punaseid värvusepartiisid peas ja rinnal või sulestik on domineerivalt kollakasroheline (sel juhul puudub igasugune punane värvus). Sageli salkadena ja parvedena. Võrdlemisi elavad linnud, kes tihti asukohta vahetavad, kuid sobiva toitepaiga leidnud, kestvalt nokitsevad kas umbrohupuhmail või lehtpuude urbade kallal. Seejuures võtavad igasuguseid poose, rippudes mõnikord seljaga allapoole (nagu tihased). Laulu ajal istuvad paigal väljaulatuval kohal. Laul võrdlemisi pikk ja keerukas, sisaldab mõnedel vilistavaid, teistel klõbistavaid, kääksuvaid, vidistavaid või siristavaid helisid. Puistulinnud: alates metsadest ja lõpetades parkide ning aedadega.

Ohakalind ja lähedased — vt. lk. 156.

5. Varblase suurused või veidi suuremad. Nokk teravalt kooniline või väga massiivne, kere võrdlemisi jässakas, saba madalalt harkis ja keskmise pikkusega kuni lüheldastvõitu, jalad lühikesed. Sulestiku värvus mitmekesine: punane värvus puudub alati, kuid tihti on puguala pruunikas või ruugjas, päranipuala värvus erineb kontrastselt seljast ja tiival on 1—2 heledat (valget või kollast) vööti. Aeglastvõitu linnud, kes ainult rände ajal rohkem liiguvad, moodustades salku või suuri parvi. Lauldes istuvad paigal, kas vabal oksal või lehestikku peitunult. Laul lühike ja võrdlemisi monotoonne,

kuid mõnel (metsvint) väga kõlav ja vali. Puistulinnud: alates metsadest ja lõpetades inimese poolt loodud igasuguste puistutega.

Vindid ja lähedased — vt. lk. 158.

RÄSTAD

1. Kogu sulestik must või tumepruun.

Musträstas, *Túrdus mérula* — vt. lk. 122.

2. Suuremad, p i k e m a s a b a g a. Selg kastan- või oliivpruun, peaaegu mustrita. Kaenlasulestik (näha lennus) valge. H e l e k u l m u t r i i p p u u d u b (või ebaterav).

S e l g k a s t a n p r u u n, p e a j a p ä r a n i p u a l a h a l l i d. Alapool kollakas, hõredate tumedate tähnidega (34. joon., 1).

Liikuv lind. Seltsinguline: pesitseb koloniaalselt, rändab salkadena. Laul vilets kädin, mida ette kannab peamiselt mängulennul pesapaiga kohal. Muud häälitsused: vali kädistav „ksäd-ksäd-ksäd . . ." ja venitatud hele „ksii", viimane eriti talvel. Igasugustes puistutes, v. a. suured metsamassiivid. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Hallrästas, *Túrdus piláris*

K o g u ü l a p o o l o l i i v p r u u n. Alapool valge või kollakas, tihedate ümarate tumedate tähnidega (34. joon., 2).

Maapinnal kulgeb suurte hüpetega. Laulab kõrgel puu otsas. Laul koosneb kõlavaist vilestroofidest, sarnaneb musträsta lauluga, kuid on vähem mahe ja ühetoonilisem. Kutsehüüd näristav „šärrr". Kuivades valgusrikastes männikutes, rändel ka mujal. Harilik haudelind. Märtsist oktoobrini.

Hoburästas, *Túrdus viscívorus*

3. Väiksemad, l ü h e m a s a b a g a. Selg pruun, vaevalt märgatava tumeda kirjaga. Kaenlasulestik (näha lennus) ruuge kuni punapruun. E s i n e b h e l e k u l m u t r i i p.

Alapool valge, tihedate tumedate ovaalsete tähnidega. Kulmutriip nõrgem. K a e n l a s u l e s t i k r u u g e (34. joon., 3).

Kulgeb maapinnal kiirete hüpetega. Ärevuses tõmbleb tiibadega ja naksutab nõrgalt nokaga. Laulu ajal istub liikumatult kõrgel puuladvas. Laul on parimaid linnulaule, kõlav ja

Alapool valge, mitte väga tihedate tumedate triip-tähnidega. K u l m u t r i i p v ä g a s e l g e. K a e n l a s u l e s t i k p u n a p r u u n (34. joon., 4).

Kulgemine maapinnal ja käitumine ärevuses nagu laulurästal. Laulu ajal istub rahulikult kõrgel puu otsas. Laul koosneb tõusvaist või lange-

vaheldusrikas, koosneb üksikutest, pausidega eraldatud stroofidest. Kutsehüüd lühike „tsip", hoiatushüüd kiire „gigigig..."-rida. Metsades, eriti kuusikutes ja kuusesegametsades. Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini.

Laulurästas, *Túrdus philomélos*

vaist monotoonseist vilestroofidest, mis vahelduvad kädinaga. Muud häälitsused: kädistav: „dsräd-dsräd-dsräd..." (hallrästa kädistuse sarnane, kuid sellest teravam), lühike „dak" ja rändehüüd venitatud „tsii". Rändesalgad sädistavad kevadel valjusti. Metsades, eriti lehtpuude ülekaaluga, ja parkides. Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini. Mõnikord talvel.

Vainurästas, *Túrdus músicus*

ÖÖBIK JA LÄHEDASED

1. Ülapool, eriti saba, punapruun. Alapool helehall, rinnal uduse, tumedama laigustusega. Jalad kõrged (XII tahvel, 1).

Maapinnal kulgeb hüpetega. Hoiab tiibu ripakil, saba püsti ja vibutab seda. Laulab madalal põõsas (harva kõrgemal kui paar meetrit) lehestikku peitunult. Laul on parimaid linnulaule, kõlav ja väga vaheldusrikas, deklameeriva laadiga, korratavate samade stroofidega. Kutsehüüd peenike „fiit", millele lisatakse kare „arr". Kevadel laulab kogu päeva, suve poole peamiselt öösiti. Laul vaikib pärast juuni keskpaika. Madalates lehtpuistutes, eriti veekogude ümbruses. Rändel isegi linnaaedades. Harilik haudelind. Maist augustini.

Ööbik, *Luscínia luscínia*

2. Ülapool pruun. Saba tipp must, saba tüvik kummalgi küljel roostepunane. ♂ **kurgualune ja puguala rukkililleSinine;** piiratud kõhtmiselt kitsa musta ja sellele järgneva roostepunase poolkaarega. Keset sinist ala valge (alamliik *cyanecula*; XII tahvel, 2) või neerjas roostepunane tähn (alamliik *svecica*). ♀ ja juv. kurgualune ja rind nagu kogu muu alapoolgi helehall, pugul poolkaarjas tume vööt. Kõrgejalgne.

Kulgeb kiiresti ja poeb osavasti maapinnalähedases taimestikus. Ajab saba püsti ja laiali. Hoiab tiibu ripakil. Laulmiseks tõuseb mõnele väljaulatuvale oksale või laulab lennul ühelt põõsalt teisele. Laul kõlav ja vali, algab üksikute pikaldasemate helidega, millele järgnevad poolvilistavad, sisistavad ja vuristavad stroo-

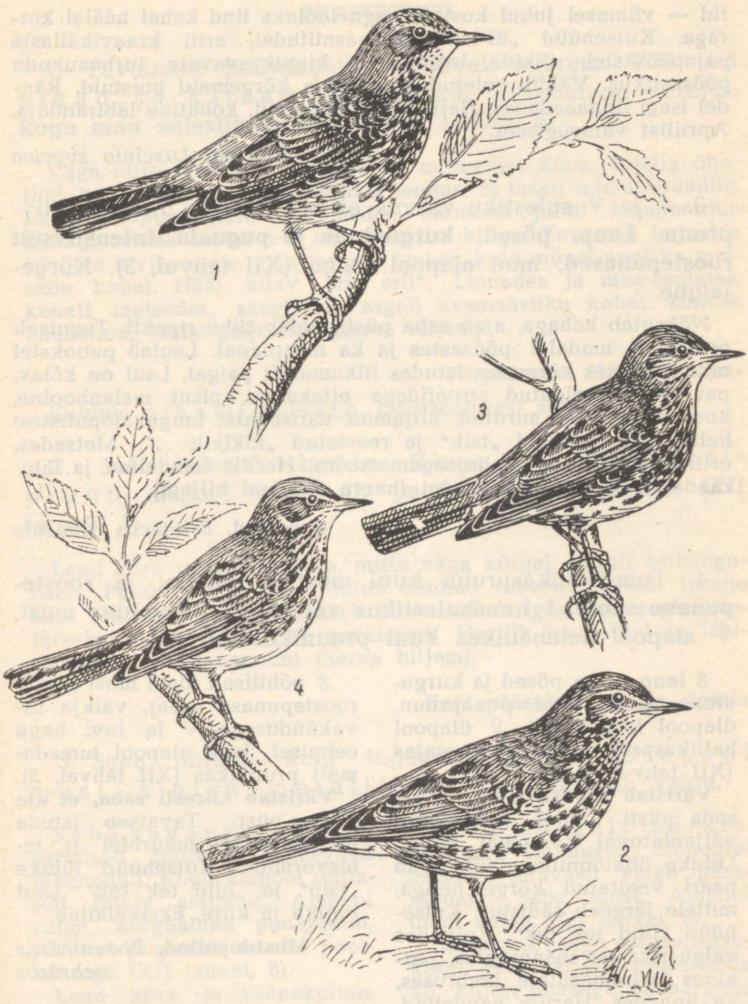

34. joon. 1 — hallrästas *Turdus pilaris*; 2 — hoburästas *Turdus viscivorus*; 3 — laulurästas *Turdus philomelos*; 4 — vainurästas *Turdus musicus*.

fid — viimasel juhul kostab, nagu laulaks lind kahel häälel korraga. Kutsehüüd „üi-tak". Põõsasniitudel, eriti kraavikallaste pajupõõsastel, tiikide, lompide ja kinnikasvavate turbaaukude põõsastikus. Väldib suletud võsasid ja kõrgemaid puistuid. Rändel isegi linnaaedades. Haruldane haudelind, kohatine läbirändaja. Aprillist varasügiseni.

Sinirind, *Luscínia svécica*

3. ♂ ja ♀ sulestiku värvus ei erine. Kogu ülapool oliivpruun. **Laup, põsed, kurgualune ja puguala intensiivselt roostepunased,** muu alapool valge (XII tahvel, 3). Kõrgejalgne.

Nõksutab kehaga, ajab saba püsti, hoiab tiibu ripakil. Tegutseb peamiselt madalal põõsastes ja ka maapinnal. Laulab puuokstel mitmesuguses kõrguses, istudes liikumatult paigal. Laul on kõlav, pausidega eraldatud stroofidega ettekanne, pisut melanhoolne, koosneb alguses surutud, hiljemini värisevaist langevalõpulistest helidest. Kutsehüüd „tsik" ja reastatud „kikikik...". Metsades, eriti kuusikutes ja kuusesegametsades. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini (harva üksikud hiljem).

Punarind, *Erithacus rubécula*

4. Tumehallikaspruun kuni mustjas ülapool ja **roostepunane saba.** ♂ hundsulestikus vähemalt kurgualune must, ♀ alapool helehallikas kuni pruunikashall.

♂ laup valge, põsed ja kurgualune must, rind punapruun, ülapool kiltkivihall. ♀ ülapool hallikaspruun, alapool kreemjas (XII tahvel, 4).

Väristab kiiresti saba, ei aja seda püsti. Laulab liikumatult väljaulatuval kõrgemal kohal. Lühike ühetooniline laul algab paari venitatud kõrge heliga, millele järgneb sädistus. Kutsehüüd „füid tek tek". Kuivades valgusrikastes männikutes, parkides ja inimasulate ümbruses, ka linnades. Harilik haudelind. Maist septembrini (harva oktoobris).

Aed-lepalind, *Phoenicúrus phoenicúrus*

♂ põhiliselt üleni must (peale roostepunase saba), valkja tiivaküüdusega. ♀ ja juv. nagu eelmisel, kuid alapool tumedamalt pruunikas (XII tahvel, 5).

Väristab kiiresti saba, ei aja seda püsti. Tavatseb istuda majakatustel, müüridel jt. tehisvormidel. Kutsehüüd lühike „tsip" ja „hiid tek tek". Laul lühike ja kiire. Eksikülaline.

Must-lepalind, *Phoenicúrus ochrúros*

PÄÄSUKESED

1. Tavalisest pääsukesest tunduvalt suurem. Tiivad pikad ja kitsad, saba harkis. Kurgualune valkjas, **kogu muu sulestik must.** Vt. XII tahvel, 6.

Väga kiire lend, sageli lendavad mitmekesi koos. Täielik õhulind, keda **näeb peaaegu ainuüksi lennus.** Ei lasku telefonitraadile, katusele, puuokstele ega maha, äärmisel juhul klammerdub kuhugi rõhtsa müüri või seinakarniisi külge. Tavatseb lennelda kõrgete kivihoonete, eriti tornide ümber, kuid mõnel pool ka metsade kohal. Hääl kilav „srii, srii". Linnades ja maa-asulates, kohati metsades, saagijahil sageli avamaastiku kohal. Harilik haudelind. Maist augustini (harva hiljem).

Piirpääsuke, *Micrópus ápus*

Kuulub pikatiivaliste *(Macrochires)* seltsi.

2. Saba nõrgalt harkis. Kogu ülapool hallpruun, alapool valge, **üle puguala lai pruun riba** (XII tahvel, 7).

Lend kiire ja käänakuline, mitte väga kõrgel. Sageli seltsinguliselt. Pärast pesitsusaega tuleb ööbima roostikku. Hääl tasane kare „šurr" ja „kre". Pesitseb koloniaalselt igasugustes pinnasejärsakutes, kuhu uuristab pesatorud. Harilik haudelind ja läbirändaja. Maist augustini (harva hiljem).

Kaldapääsuke, *Ripária ripária*

3. Saba nõrgalt kuni tugevasti harkis. Ülapool must, sinise metalliläikega, alapool valge.

Saba sügavalt harkis, äärmised tüürsuled tugevasti pikenenud. Kogu ülapool ühtlaselt läikiv sinimust. Alapool valge, **kurgualune punapruun,** piiratud pugualal musta poolkaarega (XII tahvel, 8).

Lend kiire ja käänakuline. Istub telefonitraadil, katuseharjal ja raagus puuoksal. Pesa loomalautades ja mujal siseruumides, harva välisräästa all. Pesa ülalt lahtine poolkera.

Saba nõrgalt harkis. Läikivalt sinimustal ülapoolel eraldub teravasti **valge päranipuala.** Saba must. Alapool üleni valge (XII tahvel, 9).

Käitumine nagu suitsupääsukesel. Pesa väljas, katuseräästa all, kujult peaaegu ümmargune ja ümara lennuavaga. Põhja-Eesti paekaldal pesitseb kohati kaljude küljes. Roostikus ei ööbi peaaegu kunagi. Kutsehüüd lühike „rt", laul lühike,

Ööbib sageli roostikus. Kutsehüüd lühike „vit", laul kestev vidin säristava lõpuga. Inimasulate läheduses, saagijahil ka mujal. Harilik haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini.

Suitsupääsuke, *Hirúndo rústica*

tasane sädin. Inimasulate läheduses, saagijahil ka mujal. Harilik haudelind ja läbirändaja. Maist septembrini.

Räästapääsuke, *Délichon úrbica*

KÄOSULANE JA PÕÕSALINNUD

1. Ülapool pruunikashall, alapool ühtlaselt valkjaskollane. Sulestik mustrita (35. joon., 1).

Väga elav lind, kes ainult teatavate laulujärkude ajal püsib paigal. Laulab lehestikus, kuid mitte väga varjatult. Sagedamaks laulupaigaks on puuvõra keskkõrgus või alumine pool. Lauldes pöörab sageli pead, kiirusulestik turris, kael ja nokk õieli. Istepoos võrdlemisi püstine, elavas lauluhoos rappub kogu keha. Lennul ei laula. Laul vali ja vaheldusrikas, kordab kiires rütmis samu stroofe, jäljendab teiste lindude häälitsusi ja põimib neid oma ettekandesse. Kutsehüüd lühike „vät", sageli ka „täk-terüi" (mis kordub ka laulus) ja „err". Kahte tüüpi puistutes: lehtmetsades (kaasa arvatud pargid ja aiad) ja kuivades valgusrikastes männikutes. Harilik haudelind. Maist augustini.

Käosulane, *Hippoláis icterina*

2. Ülapool pruunikashall, alapool valkjas. Lagipea ♂ must, ♀ punapruun (35. joon., 2).

Väga liikuv lind. Tegutseb peaaegu eranditult põõsarindes, mõnikord päris maa lähedal, kiiresti oma asukohta vahetades. Laul kiiretempoline, pikk ja vahelduv, algab võrdlemisi tasase vilehäälse sädinaga, muutub teises osas toredateks flöödihelideks ja lõpeb paari üles-alla liikuva kõlava vilestroofiga. Viimast esile tuues jääb lind oma liikumisel peatuma. Kutsehüüd lühike „tak". Kuuse-segametsades, lehtpuistutes, parkides ja aedades. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Mustpea-põõsalind, *Sýlvia atricapílla*

3. Ülapool ühtlaselt hall või pruunikashall, ilma tumeda lagipeata ja kontrastselt valge kurgualuseta. Alapool valkjas või tumedavöödiline.

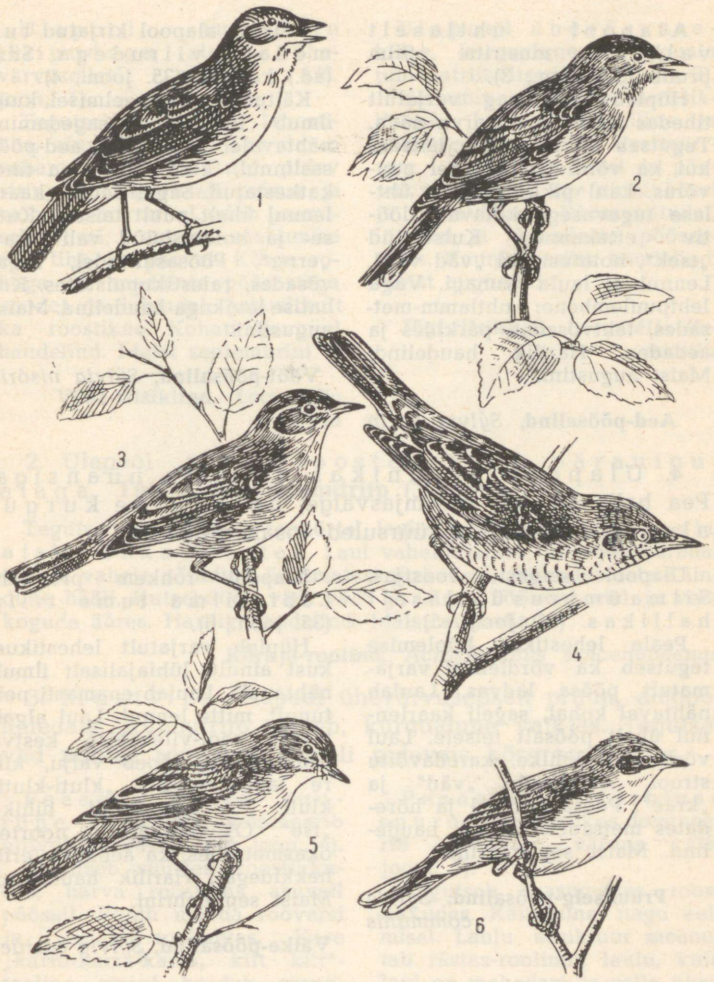

35. joon. 1 — käosulane *Hippolais icterina*; 2 — mustpea-põõsalind *Sylvia atricapilla*; 3 — aed-põõsalind *Sylvia borin*; 4 — vööt-põõsalind *Sylvia nisoria*; 5 — pruunselg-põõsalind *Sylvia communis*; 6 — väike-põõsalind *Sylvia curruca*.

Alapool ühtlaselt valkjas, mustrita. Silm pruun (35. joon., 3).

Hüpleb kogu aeg varjatult tihedas lehestikus, harva näha. Tegutseb nii maapinna lähedal kui ka võrdlemisi kõrgel puuvõras. Laul pikk ja kiire, ühtlase tugevusega kõlavalt flöötiv ettekanne. Kutsehüüd „tsek", hoiatushüüd „väd väd". Lennul ei laula kunagi. Väga lehtpuulembene: uhtlamm-metsades, lehtvõsades, parkides ja aedades. Harilik haudelind. Maist augustini.

Aed-põõsalind, *Sýlvia bórin*

Valkjas alapool kirjatud tumedate viirudega. Silm (ad.) kollane (35. joon., 4).

Käitumine nagu eelmisel, kuid ilmub lehestikust sagedamini nähtavale. Laul nagu aed-põõsaslinnul, kuid lühem ja tihti katkestatud. Sageli laulab kaarlennul ühelt puult teisele. Kutse- ja hoiatushüüd vali terav „errrr". Põõsasniitudel, segavõsades, raiestikupuistutes. Kohatise levikuga haudelind. Maist augustini.

Vööt-põõsalind, *Sýlvia nisória*

4. Ülapool pruunikas, roostja nüansiga. Pea hall. Alapool kreemjasvalge, helevalge kurgualusega. Äärmised tüürsuled osalt valged.

Ülapool selgesti roostjas. Silma ümbrus ühtlaselt hallikas. (35. joon., 5).

Peale lehestikus hüplemise tegutseb ka võrdlemisi varjamatult põõsa ladvas. Laulab nähtaval kohal, sageli kaarlennul ühelt põõsalt teisele. Laul võrdlemisi lühike, karedavõitu stroof. Kutsehüüd „väd" ja „kräe". Põõsasniitudel ja hõredates metsades. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Pruunselg-põõsalind, *Sýlvia commúnis*

Ülapool rohkem pruunim. Läbi silma tume triip (35. joon., 6).

Hüpleb varjatult lehestikus, kust ainult lühiajaliselt ilmub nähtavale. Laulab enamasti peitunult, mitte lennul. Laul algab tasase pool-vilehäälse kestva sädinaga ja lõpeb valju, kiire laperdusega „kluti-kluti-kluti..." Kutsehüüd lühike „tse". Okasvõsades ja noortes okasmetsades, ka aedades (eriti hekkidega). Harilik haudelind. Maist septembrini.

Väike-põõsalind, *Sýlvia currúca*

RITSIKLINNUD JA ROOLINNUD

1. Ülapool pruunikas, alapool valkjas. **Laul monotoonne, rohutirtsu taoline sirin,** kantakse ette oksal paigal istudes.

Ülapool tumedate triipudega, alapool ühevärvuseliselt valkjas (36. joon., 1).

Tegutseb peitunult lehestikus, ainult laulu ajaks ilmub vabamale oksale. Laul pidev sirin, kõlatugevuselt paisuv ja vaibuv „sirrrrrr". Laulab peamiselt öösel, kevadel saabumise ajal tihti ka päeval. Kõrge rohuga ja madalate põõsastega soodes ja luhtadel, juhuslikult ka roostikus. Kohati levinud haudelind. Maist septembrini.

Võsa-ritsiklind, *Locustélla náevia*

Ülapool ühevärvuseline, kurgualune ja puguala tumedatriibulised (36. joon., 2).

Käitumine nagu võsa-ritsiklinnul. Laul ühetooniline ja ühetugevune serin „serrserrserr...". Laulab öösel ja päeval, suve poole aga ainult öösel ja videvikus. Põõsasniitudel, lodudel ja jõekallaste põõsastikus. Kaunis harilik haudelind. Maist augustini.

Jõgi-ritsiklind, *Locustélla fluviátilis*

2. Ülapool pruun, roostepruuni päranipualaga. **Tugev hele kulmutriip** (36. joon., 3).

Tegutseb põõsastes ja rookõrtel, laulab neil hüpeldes või laulu ajaks õhku tõustes. Laul vaheldusrikas, koosneb karedatest ja vahele põimitud õrnematest järkudest, jäljendab teiste lindude hääli. Kutsehüüd „väd, väd" ja „ärr". Põõsassoodel ja veekogude ääres. Harilik haudelind. Maist augustini.

Kõrkja-roolind, *Acrocéphalus schoenobáenus*

3. Mustrita. Ülapool ühevärvuseliselt pruun, alapool heledam. Kulmutriip esineb, kurgualune valkjas. Tegutsevad **puhtas roostikus,** sageli pidevais kõrgrooväljades.

Peaaegu rästa suurune. Sulestikus domineerib oliivpruun värvus (36. joon., 4).

Tegutseb suurtes roostikkudes, harva roostikus asuvail põõsail. Ronib mööda roovarsi ja laulab rooladvas. Kare „karra-karra-karra, kiit kiit"-taoline stroof kordub monotoonselt kogu pikas laulus. Kutsehüüd kare „arr". Kohati harilik haudelind. Maist augustini.

Rästas-roolind, *Acrocéphalus arundináceus*

Peaaegu varblase suurune. Sulestikus domineerib roostjas värvus (36. joon., 5).

Tegutseb igasugustes roostikkudes. Käitumine nagu eelmisel. Laulu struktuur meenutab rästas-roolinnu laulu, kuid laul on mahedam ja selle üksikud järgud lühemad. Kutsehüüd „tše". Kohati kaunis harilik haudelind. Maist augustini.

Tiigi-roolind, *Acrocéphalus scirpáceus*

4. Mustrita. Ülapool oliivpruunikas, alapool valkjas. Laul väga vaheldusrikas, pikk ja kõlav. Mitte kunagi ei asu roostikus ega ulatuslikes soodes.

Värvus nagu üldtunnustes antud (36. joon., 6).

Tegutseb varjatult lehestikus, ainult laulu ajaks tõuseb mõnikord kõrgemale oksale. Laul meenutab käosulase laulu, on väga vaheldusrikas, pausideta kõlav ettekanne, millesse rohkesti põimitakse teiste lindude häälitsuste imitatsioone. Laulab päeval ja öösel. Kutsehüüd lühike „krr". Jõeorgude tihedais põõsastikes, umbrohustutes, metsistunud aedades, mõnikord ka kõrsviljapõldudel. Kohatise levikuga haudelind. Maist augustini.

Soo-roolind, *Acrocéphalus palústris*

Värvuselt ei erine eelmisest. Käitumine nagu soo-roolinnul. Laulu iseloom nagu eelmisel, erinevusega selles, et üksikud stroofid on eraldatud pausidega ja terava „tšek-tšek"-taolise häälitsusega. Laulab peamiselt öösel. Järsakute tihedates põõsastikkudes, kõrgetes nõgesepuhmastes, metsistunud aedades ja parkides. Haruldane haudelind. Maist augustini. Väga raske eraldada eelmisest.

Aed-roolind, *Acrocéphalus dumetórum*

LEHELINNUD

1. Ülapool rohekashall, alapool valkjas. Kulmutriip valkjas. Tiival puudub hele vööt.

Jalad tumedad. Alapool alati valkjas (XIII tahvel, 1).

Tegutseb puuvõrades ja harvemini madalail põõsail. Peamiselt kuuskedel ja lehtpuudel. Laul monotoonne tilksuv „silk salk silk, silk silk salk...", mille vahele lükitakse tasane „tsr tsr". Kutsehüüd kahesilbiline „vii-ed". Igasugustes metsades, v. a. puhtad männikud. Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini.

Väike-lehelind, *Phyllóscopus collybíta*

Jalad heledad. Sügisel alapool kollane (XIII tahvel, 2). Tegutseb puudel ja põõsastel hüpeldes, tihti päris maapinna lähedal. Peaaegu kõigil puudel, sageli ka mändidel. Laul on õrnadest molltoonidest koosnev meloodiline vilerida, langeva lõpuga, kaudselt metsvindi laulu meenutav, kuid palju mahedam. Kutsehüüd mahe „hüid". Igasugustes puistutes. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Salu-lehelind, *Phyllóscopus tróchilus*

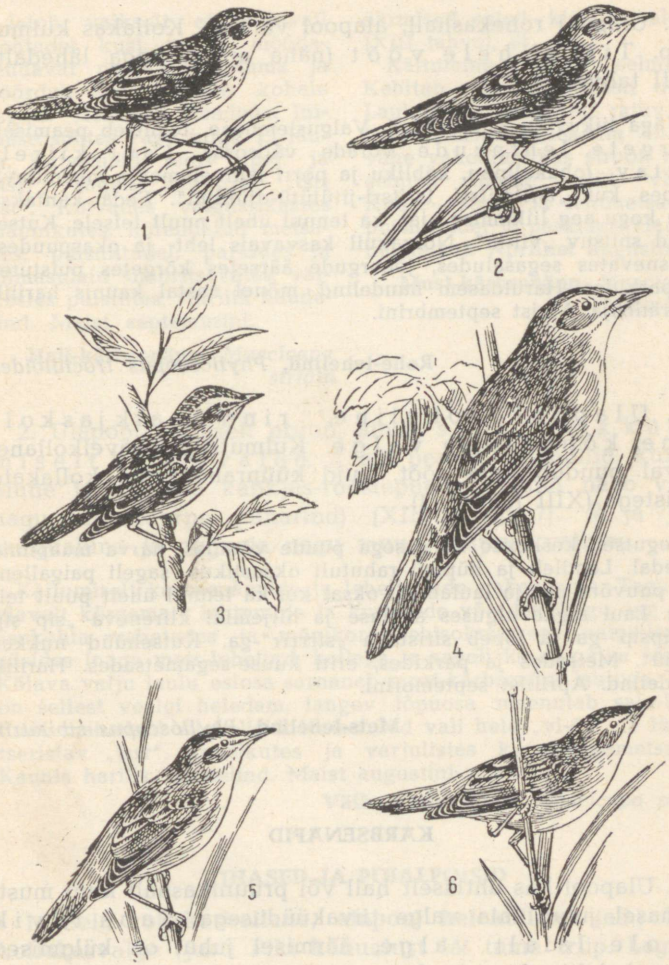

36. joon. 1 — võsa-ritsiklind *Locustella naevia*; 2 — jõgi-ritsiklind *Locustella fluviatilis*; 3 — kõrkja-roolind *Acrocephalus schoenobaenus*; 4 — rästas-roolind *Acrocephalus arundinaceus*; 5 — tiigi-roolind *Acrocephalus scirpaceus*; 6 — soo-roolind *Acrocephalus palustris*.

2. Ülapool rohekashall, alapool valkjas. Kollakas kulmutriip. Tiival hele vööt (näha ainult väga lähedalt) (XIII tahvel, 3).

Väga liikuv ja rahutu lind. Valguslembene, tegutseb peamiselt kõrgete lehtpuude võrade välisosas. Laul kiirelt tõttav (ohakalinnu, käbliku ja porri lauluelemente meenutav), umbes kui „tsritsritsri, tsritsri-jitütütü-djüidjüi". Seda kantakse ette kogu aeg liikumise ajal, ka lennul ühelt puult teisele. Kutsehüüd siutsuv „vil-ih". Nõlvakuil kasvavais leht- ja okaspuudest koosnevates segasaludes, jõeorgude äärsetes kõrgetes puistutes ja parkides. Haruldasem haudelind, mõnel aastal kaunis harilik läbirändaja. Maist septembrini.

Rohe-lehelind, *Phyllóscopus trochilóides*

3. Ülapool roheline, rind valkjaskollane, kõhualune valge. Kulmutriip väävelkollane. Tiival puudub hele vööt, kuid küünrahoosuled kollakate ääristega (XIII tahvel, 4).

Tegutseb keskmise kõrgusega puude võrades, harva maapinna lähedal. Lendleb ja hüpleb rahutult oksastikus, sageli paigallennul puuvõra ees ja laulab nii oksal kui ka lennul ühelt puult teisele. Laul algab alguses aeglase ja hiljemini kiireneva „sip sip sipsipsip"-ga ja lõpeb siristava „sirrrrr"-ga. Kutsehüüd nukker „djüü". Metsades ja parkides, eriti kuuse-segametsades. Harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Mets-lehelind, *Phyllóscopus sibilátrix*

KÄRBSENÄPID

1. Ülapool kas ühtlaselt hall või pruunikashall kuni must, viimasel juhul laia valge tiivaküüdusega. Saba tüvik ei ole laialt valge, äärmisel juhul on külgmised sabasuled kitsalt valged.

Ülapool ühtlaselt hall. Alapool valkjas, kurgualusest kuni rinnani tumedate triipudega. Saba ühtlaselt hall (XIII tahvel, 5).

Ülapool must (♂ ad.) või pruunikashall (♀ ja juv.), kitsa valge laubatähniga ja laia valge tiivaküüdusega. Alapool valge. Saba tüviku

Istub vaikselt etteulatuvail kohtadel, kust ruttab möödalendavat putukat napsama ja pöördub siis endisele kohale tagasi. Kehitab tiibadega. Inimese suhtes väga julge. Ei laula. Kutsehüüd terav „pst" ja „tšri", sageli üheskoos „tšri pst". Kuivades valgusrikastes männikutes, hõrendatud metsades, puisniitudel, parkides ja inimasulaid ümbritsevates väikestes puistutes. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Hall-kärbsenäpp, *Muscicapa striáta*

äärmised suled kitsalt valged (XIII tahvel, 6).

Käitumine nagu eelmisel. Kehitab sageli sügavasti tiibu. Laul hele, rütmiliselt raiuv vilistav-vidistav üles-alla liikuv vähe vaheldusrikas stroof. Kutsehüüd lühike „vlüt, vlüt". Kuuse-, sega- ja lehtmetsades, puisniitudel ja parkides. Harilik haudelind. Aprillist augustini.

Must-kärbsenäpp, *Muscicapa hypoléuca*

2. Ülapool ühtlaselt pruun, ainult s a b a t ü v i k k ü l g - m i s e l t l a i a l t v a l g e. ♂ ad. pea küljed hallid, kurgualune ja puguala kahkjas-roostepunakad (lind näeb välja nagu miniatuurne punarind) (XIII tahvel, 7). ♀ ja juv. kurgualune ja puguala nagu muugi alapool valkjas.

Käitumiselt kärbsenäppide ja lehelindude vahepealne. Tegutseb elavalt kõrgemate lehtpuude ja kuuskede võrades, kogu aeg oma asukohta vahetades ja mõnikord lehisokste ees paigallennul püsides (nagu mets-lehelind, kellega ta sageli ka elupaika jagab). Kõlava valju laulu esiosa sarnaneb must-kärbsenäpi lauluga, kuid on sellest veelgi heledam, langev lõpuosa meenutab salu-lehelinnu mahedaid vilehelisid. Kutsehüüd vali hele „vi-öd" ja lühike tseristav „tsrr". Kuusikutes ja varjulistes kuuse-segametsades. Kaunis harilik haudelind. Maist augustini.

Väike-kärbsenäpp, *Muscicapa párva*

TIHASED JA PÕIALPOISID

1. Selg rohekaskollane, **alapool helekollane** (ad.) kuni kollakasvalge (juv.) Piki kõhualust lai tume triip. Lagipea must või helesinine.

Varblase suurune. K o g u l a g i p e a m u s t, põsed valged. Piki kõhualust lai must triip (XIV tahvel, 1).

Elav ja liikuv lind. Tegutseb

Varblasest väiksem. L a g i - p e a h e l e s i n i n e, piiratud valgega. Põsed valged, läbi silma kitsas tume triip (XIV tahvel, 2).

sageli inimasulate juures, eriti talvel. Ronib ja ripub osavasti puuokstel. Laul lühike, metalselt kõlav „sititin, sititin". Kutsehüüd hele „pink" ja „tsitsidädä", hoiatus täristav „trettettett". Igasugustes puistutes. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Rasvatihane, *Párus májor*

Nagu eelmine. Laul pärlendav värisev triller, langeva lõpuga. Kutsehüüd kare „trrrä-dädä" ja lühike „sit-sit". Pesitsusajal eriti lehtmetsatukkades ja parkides. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Sinitihane, *Párus caerúleus*

2. Selg pruunikashall. Lagipea laialt must. Alapool valkjas.

Kurgu all teravalt piiritletud kitsas must tähn. Tiib ühevärvuseliselt pruun (XIV tahvel, 3).

Lehtpuu-lembene. Elav nagu kõik teisedki tihased. Laul hele „dipdipdip..." rida. Kutsehüüd „tsitje" või „tsiiu-tsiiudädädä" (rasvatihase taoline). Metsaservade põõsastikus, jõekallaste võsades, parkides ja aedades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Sootihane, *Párus palústris*

Kurgu all servadel udune lai must laik. Tiiva välisserval heledam laik (XIV tahvel, 4). Värvuse järgi eelmisest väga raske eraldada.

Okaspuude, eriti kuuselembene. Laul vahelduv, pressitud, kuristavate ja sidistavate helide kiire rida. Kutsehüüd laialt venitatud „dää dää" (väga iseloomulik!), lühike „sit" või hele „düü düü düü" (kevadel). Peamiselt okasmetsades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Põhjatihane, *Párus atricapíllus*

3. Selg tumedalt sinihall. Lagipea, kurgualune ja külgkael mustad, alapool, põsed ja (eriti iseloomulik) lai kuklalaik valged (XIV tahvel, 5).

Tegutseb meelsasti kõrgete kuuskede okastikus. Laul rütmiline hele „vide-vide-vide..." rida. Kutsehüüd hele „tüititi" ja

---

XIII tahvel. 1 — väike-lehelind *Phylloscopus collybita*; 2 — salu-lehelind *Phylloscopus trochilus* (paremal hundsulestikus, vasemal — puhkesulestikus); 3 — rohe-lehelind *Phylloscopus trochiloides*; 4 — mets-lehelind *Phylloscopus sibilatrix*; 5 — hallkärbsenäpp *Muscicapa striata*; 6 — must-kärbsenäpp *Muscicapa hypoleuca* (vasemal — ♂, paremal — ♀); 7 — väike-kärbsenäpp *Muscicapa parva.*

2
7
1
3
6
5
4

3
4
2
5
7
6
1

lühike „si si". Okasmetsades, eriti kuusikutes. Kaunis harilik haudelind. Kogu aasta.

Musttihane, *Párus áter*

4. Peas teravatipuline musta-valge-kirju suletutt. Ülapool hallikaspruun, alapool valkjas. Põsed valged, läbistatud keskel väiksema ja kõrvade taga piiratud suurema musta poolkaarega. Kurgualune must (XIV tahvel, 6).

Tegutseb kõikidel okaspuudel, kuid on teistest tihastest rohkem männilembene. Tuleb eriti talvel sageli maha. Moodustab ühissalku eriti põhjatihasega. Laul tasane, siristav ja sädistav ettekanne. Kutsehüüd kuristav „tsitsi-ürrr", ka tasane „si". Okasmetsades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Tutt-tihane, *Párus cristátus*

5. **Saba väga pikk. Pea üleni valge,** alapool valkjas, selg ja keskmised tüürsuled mustad, tumedal tiival suur valge laik, turja sulestik roosakaspruun (XIV tahvel, 7).

Hulgub paariviisi (pesitsusajal) või salkadena (sügisel ja talvel) võsasid ja hõredaid metsi mööda, kogu aeg häälitsedes lühikest karedat „tserrt" ja tasast „tsiissii". Kaunis harilik haudelind. Kogu aasta.

Sabatihane, *Aegíthalos caudátus*

6. Väga pisikesed linnud, varblasest palju väiksemad. Ülapool hallikasroheline, alapool valkjas. **Kiirutriip kollakasruuge,** piiratud kummalgi küljel musta triibuga.

Selja sulestik rohekas. Silma ümbruse sulestik Selja sulestik rohekaskollane. Kulmutriip valge. Läbi

---

XIV tahvel. 1 — rasvatihane *Parus major*; 2 — sinitihane *Parus caeruleus*; 3 — sootihane *Parus palustris*; 4 — põhjatihane *Parus atricapillus*; 5 — musttihane *Parus ater*; 6 — tutt-tihane *Parus cristatus*; 7 — sabatihane *Aegithalos caudatus*.

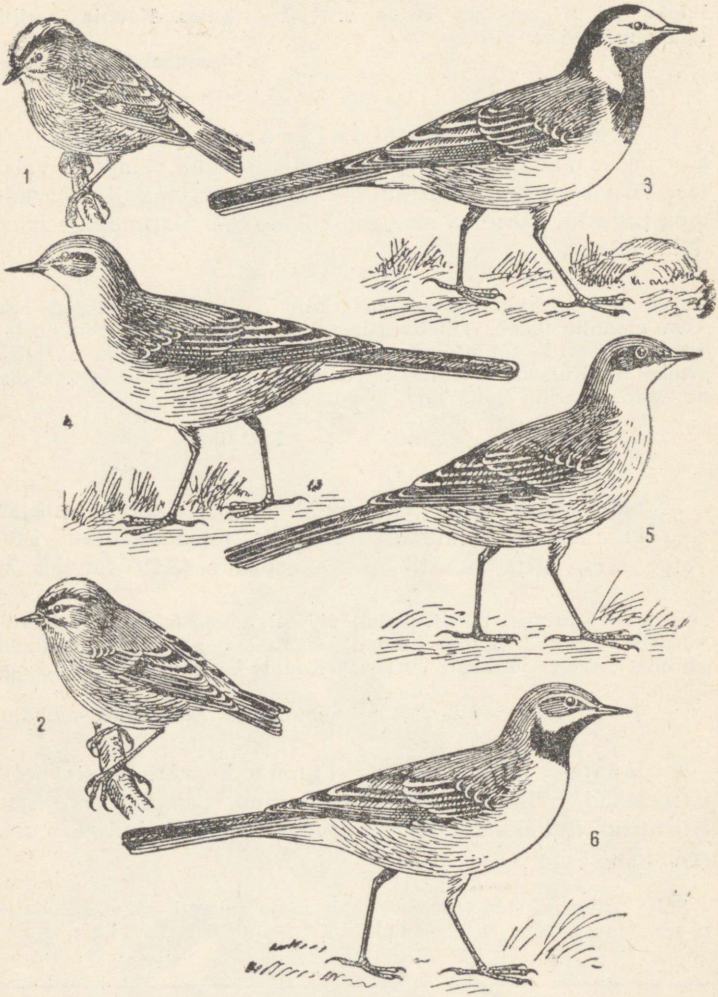

37. joon. 1 — kuldpea-põialpoiss *Regulus regulus*; 2 — tulipea-põialpoiss *Regulus ignicapillus*; 3 — linavästrik *Motacilla alba* ♂; 4 — lambahänilane *Motacilla flava flava* ♂; 5 — põhjahänilane *Motacilla flava thunbergi* ♂; 6 — jõgivästrik — *Motacilla cinerea* ♂.

ühtlaselt hele, rohekashall (37. joon., 1).

Väga elav lind, kes nobedasti hulgub okaspuude okastikus, kus teda raske on silmata. Mõnikord paigallennul väljaulatuvate okste ees. Mittepesitusajal salkadena, tihti koos tihastega. Laul tasane, viiuldav, rütmikindlalt üles-alla liikuv. Kutsehüüd tasane „si" ja „sit". Peamiselt okasmetsades. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Kuldpea-pöialpoiss, *Régulus régulus*

silma kitsas must triip (37. joon., 2).

Käitumine nagu eelmisel. Laul ühekõrgune, tasane sidin, valjema heliga järsult lõppev. Kutsehüüd tasane „sit". Eksikülaline.

Tulipea-pöialpoiss, *Régulus ignicapíllus*

HÄNILASED

1. Alapool valge, selg tuhkhall. Laup ja põsed valged, kurgualune, alakael ja kukal kas mustad (ad.) või mustvalge laigulised (juv.) (37. joon., 3).

Tegutseb enamasti maas või peatub madalatel kohtadel. Vibutab pikka saba üles-alla. Lend madal, lainjas. Laul kõlatu sädin. Kutsehüüd silpsuv „slipp", ärevushüüd kõhisev „tsiss-iss". Avamaastikul, veekogude ääres, inimasulate ümbruses. Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini.

Linavästrik, *Motacílla álba*

2. Alapool kollane või kollakas. Selg kollakashall või pruunikashall.

Saba kaunis pikk. ♂ kogu alapool helekollane, ♀ valkjaskollane. ♂ pea helehall, valge kulmutriibuga (alamliik *flava*) (37. joon., 4) või tumehall, ilma kulmutriibuta (alamliik *thunbergi*) (37. joon., 5). Juv. alapool valkjas.

Istub madalal põõsastel või tugevail rohukõrtel. Vibutab

Saba väga pikk. ♂ kurgualune must, muu alapool helekollane, kulmutriip ja haberiba valkjad. Päranipuala rohekaskollane (37. joon., 6). ♀ ja juv. kahvatuma alapoolega, kurgualune valkjas.

Tegutseb peamiselt kiviste kallastega kiirevooluliste jõgede ääres. Laul sidistav-vilistav

saba. Lend madal ja lainjas. Laul (enamasti madalal paigallennul) lühike sidistus. Kutsehüüd vibreeriv „sriib" või „psii". Soodes, luhtadel ja niitudel. Harilik haudelind. Aprillist septembrini.

Lambahänilane, *Motacílla fláva*

lühike stroof. Kutsehüüd „tsittsitt". Eksikülaline.

Jõgivästrik, *Motacílla cinérea*

LÕOKESED JA KIURUD

1. Peas teravatipuline suletutt. Ülapool hallikaspruun, alapool valkjaspruun, puguala ja rind tumedate triipudega (38. joon., 1).

Tegutseb maapinnal ja on raskesti märgatav. Laulab pinnasekühmudel istudes või õhus. Laul põldlõokese taoline, kuid tasasem. Kutsehüüd mahe „didrülii". Liivikutel, kõnnustikkudel, lagedal kuival kultuurmaastikul. Kaunis haruldane haudelind. Kogu aasta.

Tuttlõoke, *Galerída cristáta*

2. Peas ei ole suletutti, kuid lind turritab mõnikord kuklasulestikku. Sulestiku värvus tagasihoidlikult pruunikas, heledama alapoolega ja tumedate triipudega pugualal.

Saba keskmise pikkusega. Selg ja lagipea ähmaste tumedate triipudega. Kulmutriip ebaselge (38. joon., 2).

Tegutseb maas, peatub pinnasekühmudel, kividel, viljakärbistel jne. Laulab ka maas, kuid enamasti õhus. Laul on tuntud lõõrimine, mida lind alustab lendu tõustes ja jätkab kõrgel õhus värisevail tiivul lenneldes. Kutsehüüd kilav „drii". Põldudel, niitudel, lagerabades. Harilik haudelind. Märtsist oktoobrini.

Põldlõoke, *Alaúda arvénsis*

Saba lühike. Selg ja lagipea teravate tumedate triipudega. Valge kulmutriip (38. joon., 3).

Tegutseb maas, istub ka puude otsas. Laulab maas, puu otsas ja lennul. Laul koosneb mahedalt lullitavaist, vahelduvalt üles-alla liikuvaist heliridadest. Kutsehüüd kiire „düdli düdli". Nõmmedel, raiendikel, hõredates männikutes. Harilik haudelind. Märtsist oktoobrini.

Nõmmelõoke, *Lúllula arbórea*

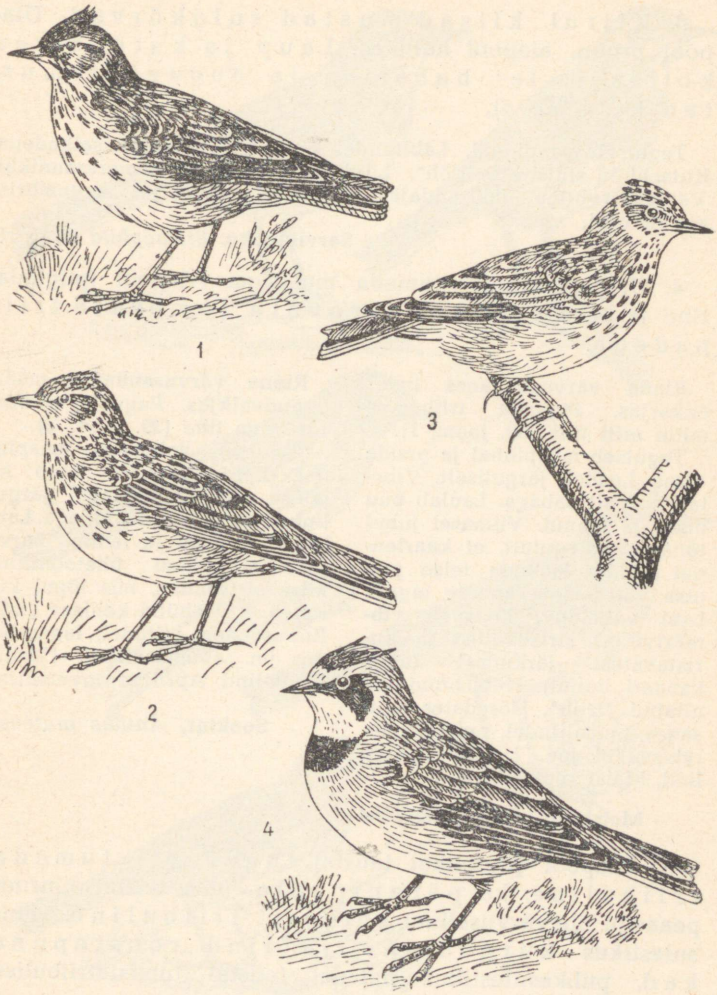

38. joon. 1 — tuttlõoke *Galerida cristata*; 2 — põldlõoke *Alauda arvensis*; 3 — nõmmelõoke *Lullula arborea*; 4 — sarviklõoke *Eremophila alpestris*.

3. Kiirul kitsad mustad sulgkõrvad. Ülapool pruun, alapool hallikas. Laup ja kurgualune kollased, lai haberiba ja puguvööt mustad (38. joon., 4).

Tegutseb maapinnal. Läbirändel enamasti väikeste salkadena. Kutsehüüd siutsuv „vii-õh". Liivikutel ja luidetel, mererannikul. Väikesearvuline läbirändaja. Aprillist maini ja septembrist novembrini.

Sarviklõoke, *Eremóphila alpéstris*

4. Ülapool pruun, tumeda mustriga. Alapool (puguala, rind ja kehaküljed) hele, teravate tumedate triipudega.

Rinna värvusenüanss heleookerjas. Puguala triibustus mitte eriti tihe (39. joon., 1).

Tegutseb maapinnal ja puude otsas. Lendab järguliselt. Vibutab nõrgalt sabaga. Laulab puu otsas ja lennul. Viimasel juhul tõuseb ühelt puult, et kaarlennul lauldes laskuda teise puu otsa või samale kohale tagasi. Laul vahelduv, koosneb vibreerivatest, sirtsuvatest ja kuristavatest järkudest (nagu kanaari linnul). Kutsehüüd venitatud „tsiih". Hõredates metsades, puisniitudel, puisrabades, raiesmikel jne. Harilik haudelind. Maist septembrini.

Metskiur, *Ánthus triviális*

Rinna värvusenüanss määrdunudvalkjas. Puguala triibustus väga tihe (39. joon., 2).

Tegutseb valdavalt maapinnal, kuid ärevuses istub ka põõsa otsa. Lend madal, järguline, kiirete tiivalöökidega. Laulab maapinnal ja lennul, harva puuoksal. Laul ühetooniline, kiire sirtsumine, mis lõpul kiireneb. Kutsehüüd kõhisev „ist". Rohusoodes, niitudel, lagerabades jm. avamaastikul. Harilik haudelind. Aprillist novembrini.

Sookiur, *Ánthus praténsis*

5. Ülapool pruunikal taustal tugevasti tumedatriibuline, ka päranipuala (mis teistel kiirudel peaaegu ühevärvuseline) selgesti triibuline. Hundsulestikus kurgualune ja rind roostepunakad, puhkesulestikus heledal taustal tumedatriibulised (39. joon., 3).

Meil kohatakse mererannikul, rannikulähedastel karjamaadel ja põldudel, väga harva sisemaal. Kutsehüüd läbirändel venitatud kõhisev „tsiih". Väga haruldane läbirändaja kevadel ja sügisel.

Tundrakiur, *Ánthus cervínus*

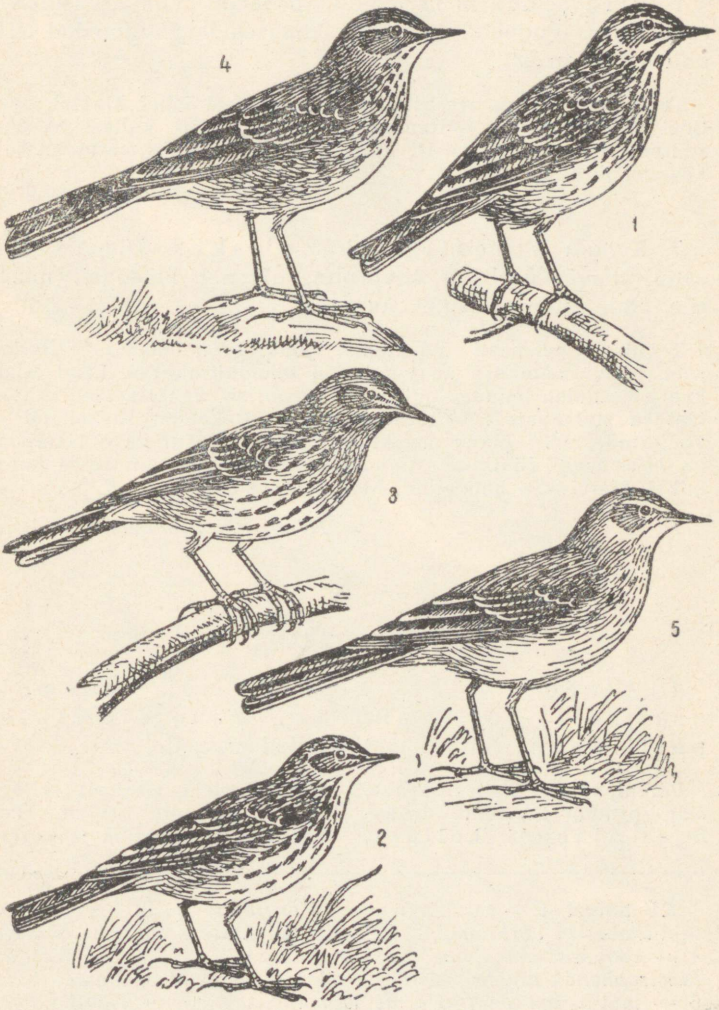

39. joon. 1 — metskiur *Anthus trivialis*; 2 — sookiur *Anthus pratensis*; 3 — tundrakiur *Anthus cervinus*; 4 — randkiur *Anthus spinoletta*; 5 — nõmmekiur *Anthus campestris*.

6. Ulapool mustrita, peaaegu ühevärvuseliselt tumepruun. Pugualal ja rinnal ähmased laiad tumedad triibud (39. joon., 4).

Tegutseb peaaegu eranditult maas, äärmisel juhul kividel, postidel või põõsastel. Käitumine nagu sookiurul, kellest on aga suurem. Kutsehüüd „sisisi". Haruldane läbirändaja mererannikul, kevadel ja hilissügisel.

Randkiur, *Anthus spinolétta*

7. Kogu sulestik liivkollakas. Ulapool peaaegu ühevärvuseliselt liivpruun, alapool heledam, mustrita. Hele kulmutriip (39. joon., 5).

Tegutseb enamasti maapinnal, jookseb nobedasti. Vibutab saba. Istub mõnikord ka puudel ja telefonitraatidel. Lend laialt kaarjas. Laulab lennus, laul on ühetooniline, vähestest kuristavatest ja siutsuvatest helidest koosnev ettekanne. Kutsehüüd — venitatud „tsiih" (nagu metskiurul) vaheldub kuristava „tsiürrr"-ga. Nõmmedel, liivikutel, hõredates liivastes männikutes ja raiesmikel. Haruldane haudelind. Maist septembrini.

Nõmmekiur, *Anthus campéstris*

TSIITSITAJAD

1. Alapool üleni kollane või vähemalt osaliselt kollakate või ruugjate sulepartiidega. Äärmised tüürsuled valged.

Päranipuala kaneelpunane, selg pruun, tumedate triipudega. Alapool kollane, Päranipuala võrdselt seljaga ühevärvuseliselt pruun. Pea hallikas. ♂ haberiba ja kurgu-

---

XV tahvel. 1 — talvike *Emberiza citrinella* ♂; 2 — põldtsiitsitaja *Emberiza hortulana* ♂; 3 — halltsiitsitaja *Emberiza calandra*; 4 — rootsiitsitaja *Emberiza schoeniclus* ♂; 5 — lumetsiitsitaja *Plectrophenax nivalis* (ees — ♂ ad. hundsulestikus, taga — juv.); 6 — lapi tsiitsitaja *Calcarius lapponicus* ♂; 7 — leevike *Pyrrhula pyrrhula* (ees — ♂, taga — ♀); 8 — karmiinleevike *Carpodacus erythrinus* ♂; 9 — männileevike *Pinicola enucleator* ♂; 10 — kuuse-käbilind *Loxia curvirostra* (ees — ♂, taga — ♀); 11 — vööt-käbilind *Loxia leucoptera* ♂.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

8
2
6
4
3
1
5
9
7

tumedama pugualaga. Pea kollane (♂) või hallikaskollane (♀ ja juv.) (XV tahvel, 1).

Tegutseb maas ja puudel. Talvepoolaastal salkadena, tuleb maanteedele ja inimasulate juurde. Lend lainjas. Häälitsedes tõmbleb sabaga. Kohmakas ja rahuliku käitumisega lind. Laul ühetooniline „tsiitsiitsii... tsiivi". Kutsehüüd lühike „tsik", lennus kuristav „vidrrr". Põldudel, kännustikkudel, puisniitudel, hõredates metsades jne. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Talvike, *Emberiza citrinélla* alune kahkjaskollased, kõhualune kahjas-tellis-kivipunane (XV tahvel, 2). ♀ alapool ruugjas, tumedamate triipudega.

Tegutseb peamiselt maas. Laulab maas, kividel, puuokstel ja telefonitraadil. Laul pehme, melanhoolne, aed-lepalinnu laulu meenutav: „vii-õh vii-õh jüdjüdjüd". Kutsehüüd siutsuv „vii-üt". Põldudel, kõnnustikkudel, jäätmaadel, kuivade männikute servadel jm. liivase või kivise pinnasega kultuurmaastikul. Kohati levinud haudelind. Maist septembrini.

Põldtsiitsitaja, *Emberiza hortulána*

2. Jässaka kehaga. Sulestikus puudub igasugune kollane värvus. Üleni hallikaspruun, tumeda mustriga (triibustus eriti selge alapoolel). Äärmised tüürsuled pruunid (XV tahvel, 3).

Tegutseb maas, ainult laulu ajaks tõuseb mõnele kõrgemale kohale istuma. Tõmbleb sabaga. Lühike lihtne laul algab siutsumisega ja lõpeb kliriseva heliga. Kutsehüüd terav „tsüks". Põldudel ja mujal kuival kultuurmaastikul. Haruldane suvilind.

Halltsiitsitaja, *Emberiza calándra*

3. Pea suurelt osalt must (♂ ad. hundsulestikus) või vähemalt laiade tumepruunide triipudega ja laikudega. Selg roostepruun, mustade triipudega. Äärmised tüürsuled valged.

XVI tahvel. 1 — ohakalind *Carduelis carduelis*; 2 — kanepilind *Carduelis cannabina* (vasemal — ♂, paremal ♀); 3 — urvalind *Carduelis flammea* (vasemal — ♂, paremal — ♀); 4 — siisike *Carduelis spinus* ♂; 5 — kanaari vint *Serinus serinus* ♂; 6 — metsvint *Fringilla coelebs* (vasemal — ♂, paremal — ♀); 7 — põhjavint *Fringilla montifringilla* (all — ♂, ülal — ♀); 8 — rohevint *Chloris chloris* ♂; 9 — suurnokk-vint *Coccothraustes coccothraustes.*

♂ ad. kevadel pea ja kurgualune mustad, haberiba ja kaelus valged. ♀ haberiba — must ja valge triip kõrvuti. Selg pruun, tumeda triibustusega, pealtiiva kattesuled roostepunakad. Alapool valge, kere külgedel tumedad triibud (XV tahvel, 4).

Tegutseb maas, madalal põõsastel ja roovartel. Tõmbleb sageli sabaga. Istub rahulikult väljaulatuvatel okstel või roovartel, kust ette kannab oma lühikest laulu — siutsuv-sädistavat „tsüit tsüit tsüit tsürrr". Kutsehüüd venitatud „tsiiü". Roostikus, veekogude kaldapõõsastes, soodes. Harilik haudelind. Aprillist oktoobrini.

Rootsiitsitaja, *Emberíza schóeniclus*

♂ ad. kevadel lagipea, kurgualune ja alakael mustad, ülakael roostepunane (XV tahvel, 6). ♀ palju ühetoonilisem. Sügisel kogu sulestik tuhmim ja mustad suled heledate ääristega. Võib vahetada rootsiitsitajaga, kuid ei tegutse kunagi roostikus.

Tegutseb salkadena, peaaegu eranditult maas. Jookseb kiiresti rohus. Laulab ainult lennus — läbisegi sädin ja vidin. Kutsehüüd krutitav „rt rt" ja mahedalt flöötiv „höid". Lagedatel kõrre- ja söötpõldudel, mererannikul. Haruldane läbirändaja aprillist maini ja septembrist oktoobrini. Suvel puudub.

Lapi tsiitsitaja, *Calcárius lappónicus*

4. Tiib suuremalt osalt valge (eriti selgesti näha lennus), tiiva tipp aga laialt must. Kevadel selg must (♂) või pruun (♀), pea, kael ja alapool lumivalged (♂) või pruunikate toonidega (♀) (XV tahvel, 5). Sügisel sulestik samuti hele, kuid pruunisegune. Äärmised tüürsuled valged.

Tegutseb salkadena, peaaegu eranditult maas. Jookseb väledasti. Laul lihtne sädin. Kutsehüüd flöötiv „diö", kuristav „biterük" ja lennul „bidrrük, bidrrük". Põldudel, mererannikul, toitumas ka taliteedel. Harilik läbirändaja ja väikesearvuline talikülaline oktoobrist aprillini. Suvel puudub.

Lumetsiitsitaja, *Plectrophénax nivális*

LEEVIKESED JA KÄBILINNUD

1. Varblasest suurem. Nokk lühike, tüse ja kooniline. Lagipea ja kurgualune must, selg hall, päranipuala valge. ♂ alapool helepunane, ♀ roosa-

kashall. Tiival lai valge vööt. Saba lühikese väljalõikega (XV tahvel, 7). Juv. sulestik hallikaspruun, kaasa arvatud ka pea.

Tegutseb enamasti puudel. Aeglane kohmakas lind. Mittepesitsusajal sageli väikeste salkadena toitumas seemneist ja marjadest. Laul (harva kuulda) tasane sädin. Kutsehüüd karedalt flöötiv „gjööp gjööp" ja tasane mahe „diü". Metsades (pesitsusajal eriti kuusikutes), talvel sageli inimasulate juures. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Leevike, *Pýrrhula pýrrhula*

2. Varblase suurune. Nokk lühike, tüse ja kooniline. ♂ ad. pea, eeskeha ja päranipuala sügavalt karmiinpunased, tiivad pruunid, kõhualune kahvatult roosakashall (XV tahvel, 8). ♀ ja juv. sulestikus puudub igasugune punane värvus, sulestik on üldiselt varblasepruun, tumedate triipudega.

Tugevasti lehtpuulembene. Tegutseb kaunis varjatult madalal põõsastikus, ainult laulu ajal istub väljapaistval kohal. Võrdlemisi väheliikuv. Laul (♂ paarimishüüd) puhtalt vilistav „vidjödidö", meenutab peoleo vilistust miniatuuris. Kutsehüüd tasane „sip", hoiatushüüd kääksuv „hhääi". Salupuistutes, jõeorgudes põõsastikes, parkides ja aedades. Kaunis harilik haudelind ja läbirändaja. Maist augustini.

Karmiinleevike, *Carpódacus erythrínus*

3. Peaaegu rästa suurune. Nokk keskmise pikkusega, tüse ja kooniline. Tumedal tiival kaks valget vööti. ♂ kere sulestik punane, vaarikpunase päranipualaga (XV tahvel, 9), ♀ ja juv. rohekashallid, tumedama mustriga.

Kohmakas ja flegmaatiline lind. Looduslikes oludes tugevasti okaspuulembene, kuid talvel näljaga tuleb väikeste salkadena inimasulate juurde toituma pihlakamarjadest. Laul tasane flöötimine. Kutsehüüd puhas kõlav vile „piid-je piid-je", toidu kallal nokitsedes ka tasane „gurr". Okasmetsades, ka parkides ja aedades. Mitte iga-aastane talikülaline, oktoobrist märtsini.

Männileevike, *Pinícola enucleátor*

4. Suuruselt varblase ja rästa vahepealsed. Nokk keskmise pikkusega, tüse ja ristamisi üksteisest üle

ulatuvate otstega. Saba ja tiivad pruunid, heledate vöötideta, kere sulestik punane (♂), kollakasroheline (♀) või pruunikas, tumedatriibulise alapoolega (juv.).

Nokk tugev, kuid mitte eriti kõrge (XV tahvel, 10).

Tegutseb enamasti salkadena kõrgel puuvõras, harva tuleb maha. Laul koosneb vidistavate, kuristavate ja flöötivate helide segust. Kutsehüüd (peamiselt lennus) teravalt metalne „kjiff kjiff", puul istudes ka tasasem „tök". Metsades. Tegutseb peamiselt kuuskedel. Mitte iga-aastane haudelind ja invasioonikülaline. Kogu aasta.

Kuuse-käbilind, *Lóxia curvirόstra*

Nokk väga tugev, peaaegu sama kõrge kui pikk. Väga raske eraldada eelmisest (nii sulestiku kui ka käitumise järgi).

Käitumine ja tegevus nagu kuuse-käbilinnul. Laul sarnaneb kuuse-käbilinnu lauluga. Kutsehüüd tugev „kjöpp kjöpp", puul istudes „tsokk". Okasmetsades. Tegutseb peamiselt mändidel. Väikesearvuline haudelind. Kogu aasta.

Männi-käbilind, *Lóxia pytyopsíttacus*

5. Suurus, noka kuju ja sulestiku värvus nagu kuuse-käbilinnul, kuid tumedal tiival kaks laia valget vööti (XV tahvel, 11).

Tegevus ja häälitsused nagu kuuse-käbilinnul. Juhuslik invasioonikülaline, kes esineb üksikute isenditena teiste käbilindude hulgas.

Vööt-käbilind, *Lóxia leucóptera*

OHAKALIND JA LÄHEDASED

1. Varblase suurune. Laup, nägu ja kurgualune erepunased, selle taga suur valge laik, piiratud lagipea ja kaela poolt musta kaarega. Saba ja tiivad mustad, tiival lai helekollane laik. Selg ja puguala pruunikad, kõhualune valge (XVI tahvel, 1). Juv. puudub peas punane värvus, pea hallikaspruun.

Mittepesitsusajal tegutseb meelsasti salkadena kõrgete korvõieliste (näiteks ohakate ja jumikate) puhmail nende seemneid nokkides. Pesitsusajal sageli kõrgete lehtpuude võrades. Laul vahelduv ja kestev ettekanne, vidistavate, klõbistavate ja lühidalt

vilistavate helidega. Kutsehüüd klõbistav „tikelit", hoiatushüüd tasane „häi". Kultuurmaastikul. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Ohakalind, *Carduélis carduélis*

2. Varblasest väiksemad. Sulestiku põhitoon ülapoolel pruun ja alapoolel valkjas, ♂ peas ja rinnal punaseid sulepartiisid. Sulestikus puudub igasugune kollane ja roheline värvus. Saba madala, kuid selge kolmnurkse väljalõikega.

Pea hall, tiivad pealt punapruunid, kõhualune helehall. ♂ laup ja rind helekarmiinpunased (XVI tahvel, 2). Peatub puudel, majakatustel, telefonitraatidel jne. Mittepesitsusajal salkadena. Oma vaheldusrikast, mahedatest vilehäältest rikast laulu kannab ette kõrgemal kohal. Kutsehüüd sädistav „gegege" või „didak". Peamiselt avamaastikul — põldude vahel, põõsaskarjamaadel, kõnnustikkudel, ka parkides ja aedades. Harilik haudelind. Märtsist oktoobrini.

Kanepilind, *Carduélis cannábina*

Ülapool hallikaspruun, alapool valkjas. Tiival kaks kitsast heledat vööti, kurgu all must tähn. Laup tume-karmiinpunane, ♂ rind roosa (XVI tahvel, 3). Peaaegu alati salkadena või parvedena (mõnikord koos siisikestega). Tegutseb kase- ja lepaurbade kallal, toitub ka suurte umbrohtude (näiteks pujude) seemneist. Laul kõlatu sädin. Kutsehüüd sädistav „tšätt-tšätt" ja siisikese taoline venitatud „hhüüi". Hõredates sega- ja lehtmetsades, puisniitudel, parkides ja aedades. Harilik talikülaline. Oktoobrist maini.

Urvalind, *Carduélis flámmea*

3. Varblasest väiksemad. Sulestiku põhitoon hele rohekaskollane, alati puudub punane värvus. Saba madala, kuid selge kolmnurkse väljalõikega.

Sulestik rohekaskollane, kere külgedel tumedate triipudega ja tiibadel kahe kollaka vöödiga. Päranipuala rohekaskollane. Saba must, külgmised tüürsuled rohekaskollased. Lagipea ♂ must (XVI tahvel, 4), ♀ rohekas.

Ülapool rohekaskollane, tumeda mustriga, päranipuala kollane. Saba must. Laup ja alapool kuni kõhuni ühevärvuseliselt rohekaskollased. Nokk väike ja lühike (XVI tahvel, 5). Üksikult või paarikaupa. Tegutseb puude võrades, ei

Mittepesitsusajal peaaegu alati salkadena. Tegutseb väga osavasti, sageli selg allapoole, kase- ja lepaurbadest seemneid nokkides. Laulab puuvõras paigal istudes või kõrgkaares metsa kohal lenneldes. Laul algab sidistavate helidega ja lõpeb laialt venitatud kääksuva heliga (umbes kui „tüitüitüi... tiõtiõtiõ... djäääh"). Kutsehüüd sädistav „tettettett..." ja venitatud „djiee" ja hele „tüli". Pesitsusajal peamiselt kuusemetsades, muidu ka teistsugustes puistutes. Harilik haudelind. Kogu aasta.

Siisike, *Carduélis spínus*

hulgu laialt ringi. Laulab väljaulatuval kohal (puuladvas, kuivanud oksal, telefonitraadil jne.) või mängulennul ühelt puult teisele. Laul on ühetooniline, kaunis pikk, siristav ja vidistav ettekanne. Kutsehüüd klirisev „girlitt" ja venitatud „juiit". Parkides, kalmistutel ja aedades. Väga haruldane suvilind. Maist augustini.

Kanaari vint, *Serínus serínus*

VINDID JA LÄHEDASED

1. Varblase suurused. Keha suhteliselt sale. Nokk võrdlemisi lühike ja kooniline, mitte eriti tüse. Tiival kaks valget vööti.

Päranipuala rohekaskollane. ♂ lagipea sinihall, põsed punakad, eesselg kastanpruun, alapool veinipunakas. ♀ ja juv. pea rohekaspruun, alapool rohekashall (XVI tahvel, 6).

Võrdlemisi väheliikuv. Maas kõnnib kiirel sammul. Lend lainjas. Laul jõuline, mitte pikk, kiiretempoline ja lõpeb markeeritud lõpplöögiga. Kutsehüüd kõlav metalne „pink" (nagu rasvatihasel), kuristav „trüüt" (nn. vihmahüüd) ja lennul õrn „gjüb gjüb". Juv. sirtsuvad varblase taoliselt. Igasugustes puistutes. Tavaline

Päranipuala valge. ♂ hundsulestikus pea ja eesselg mustad, kurgualune ja puguala ruugjad. Kõigis teistes sulestikes pea kollakaspruun, tähnitatud tumedaga. ♀ üldiselt pruun, kreemika pugualaga (XVI tahvel, 7).

Käitumine nagu metsvindil. Rändel sageli üheskoos viimasega. Laul üksik venitatud heli „hhrrüüüi" (meenutab tublisti rohevindi venitatud kutsehüüdu). Kutsehüüd kääksuv „kvääts" ja lennul „gägä". Metsades, metsaservadel ja puisniitudel, rändel ka avamaastikul. Väga haruldane

haudelind ja läbirändaja. Aprillist oktoobrini. Üksikud talvituvad.

Metsvint, *Fringilla cóelebs*

haudelind, harilik läbirändaja. Aprillist novembrini. Üksikud talvituvad.

Põhjavint, *Fringilla móntifringilla*

2. Varblasest veidi suurem. Nokk tüsedalt kooniline. Saba võrdlemisi lühike. Tiiva külgserv ja äärmised tüürsuled laialt helekollased. Sulestiku põhitoon rohekaskollane (♂) või hallikaskollane (♀) (XVI tahvel, 8).

Kohmakas, mittepesitsusajal väheliikuv lind. Tegutseb puuvõras, toitu otsib ka maas. Laulab kas puu otsas või lennul. Laulu põimitakse kutsehüüete vahele igasuguseid sidistavaid ja kuristavaid hääli. Kevadine kutsehüüd vali „šrüü" (kantakse ette kõrgel kohal), tavaline kutsehüüd siutsuv „jütjütjüt" (puu otsas ja lennul) ja tasane „hoid". Metsaservadel, puisniitudel, parkides ja aedades. Harilik haudelind. Kogu aasta (talvel väikesearvuline).

Rohevint, *Chlóris chlóris*

3. Varblasest tublisti suurem. Lühisabaline. Nokk väga massiivne, kooniline. Saba tipp ja suur laik tiiva eesserval valged. Sulestik põhiliselt punapruun, eesselg tumepruun, tiivad ja kurgualune mustad (XVI tahvel, 9).

Lehtpuude lembene (sageli tammedel). Tegutseb tavaliselt varjatult ja vaikselt kõrgete lehtpuude võrades; ainult pesitsusajal rohkem liikuv. Laul lühike ja lihtne vidin. Kutsehüüd lühike terav „tsiks" ja rohkem venitatud „tliie". Hõredates lehtmetsades, puisniitudel ja parkides. Väikesearvuline haudelind. Kogu aasta.

Suurnokk-vint, *Coccothráustes coccothráustes*

KUIDAS VAADELDA LINDE

Algajatele linnuhuvilistele, kes soovivad lindude tundmaõppimisega alustada või oma kogemusi sel alal täiendada, võib soovitada vaatlustega algust teha talve lõpul või kevade alguses (veebruar — märts). Siis on linnuliike alles vähe, nähtavus raagus puude tõttu hea ja meil talvituvad värvulised tegutsevad varjamatult. Kuna värvulisi esineb kõigis maastikutüüpides ja nende jälgimine on enamikul juhtudel teiste linnuseltside esindajate jälgimisest lihtsam, siis tuleb algajal sageli tegemist teha just nendega.

Kui lindudehuvilisi loodusesõpru on rohkem kui üks, siis on soovitav retki lindude tundmaõppimiseks ette võtta mitmekesi. Vastastikune mõtte- ja muljetevahetus, samuti ka lindude jälgimine mitmekesi koos süvendab huvisid ja kisub kaasa raskuste võitmisele nii matka kui ka lindude tundmaõppimise alal. Ei ole aga soovitav lindude tundmaõppimise ekskursioonist osavõtjate arvu paisutada liiga suureks, mis segaks vaatlusi. Kõige parem, kui lindudevaatlejate rühmas ei ole üle 5 inimese.

Palju kergendaks lindude tundmaõppimise vaeva, kui algajad linnusõbrad leiaksid oma kodukohas mõne kogenuma lindudevaatleja, kes oleks nõus koos nendega ekskurreerima ja neile oma kogemusi jagama. Ka oleks kasulik külastada nii sageli kui võimalik kohalikku muuseumi ja selle väljapanekute kaudu tutvuda vaadeldavate lindudega.

Kuidas ka oleks — kas algaja linnusõber ekskurreerib üksinda või mitmekesi, kogenud lindudevaatleja seltsis või ilma selleta — hea tahtmise juures saab ta oma kodukoha sagedasemate linnuliikidega tuttavaks juba võrdle-

misi lühikese aja jooksul. Linde esineb kõikjal ja esialgseks nendega tutvumiseks pole sugugi vaja sõita kaugele ega ette võtta pikki ekskursioone. Isegi teel töökohta ja tagasi — koguni linnades — võib hoolas vaatleja igapäev registreerida mitmeid linnuliike ja teha nende kohta mõnegi huvitava tähelepaneku. Sagedane kohtumine tundmatu linnuliigiga koguni tõstab temas huvi teada saada linnuliigi nime ja mõndagi lähemat tema eluviisi kohta.

Nagu juba öeldud, on vaatlusi parem alustada liigivaeses linnustikus — s. o. varakevadel. Linnades on selleks sobivad kohad puiestikud, pargid ja kalmistud, maal on aga vaatluspaiku veel rohkem. Palju sõltub vaatlustel ka ümbrusest — kas läheduses on mets või avamaastik, elab vaatleja sisemaal või mere ääres jne.

Kui kord juba süsteemikindlalt vaatlusi alustada, siis on soovitav üht ja sama vaatluspaika külastada võimalikult sageli — mitte harvem kui 1—2 korda nädalas. Vähemalt püha- ja puhkepäevadel peaks linnusõber alati viibima väljas. Kui kutsetöö annab vähegi korraldada, oleks soovitav kord ka nädala sees ekskurreerida valitud vaatlusalal.

Teiseks oluliseks tingimuseks on teostada vaatlusi kõigil aastaaegadel. Sellega saab vaatleja võimaluse tutvuda ala linnustiku sesooniliste aspektidega, mis on esimestel aastatel tähtis tema liikide tundmise süvendamiseks, hiljem aga teaduslikku väärtust omavate andmete saamiseks. Lindude vaatlemise seisukohalt esineb looduses sama palju sesoone, nagu on aastaaegu, millest igaühele on omane erilaadne linnuelu. Talvel saab linnusõber teha huvitavaid tähelepanekuid paigalindude ja meile saabunud talikülaliste tegevuse kohta. Kevad on rändlindude saabumise ja läbirändajate meilt läbilendamise sesooniks. Suvel köidab linnusõbra tähelepanu lindude pesitsemine ja terve rida sellega seoses olevaid nähteid. Sügis omakorda pakub talle võimalusi mitme kuu vältel jälgida lindude läbirännet ja kohalike haudelindude lahkumist.

Lindudevaatlejal tuleb oma töö pikemaaegsel planeerimisel kõiki sesoonilisi nähteid linnuriigis silmas pidada ja püüda neid jõukohaselt jälgida.

Mis puutub ornitoloogiliste vaatluste päevaaegadesse, siis puistulindude ja väikeste värvuliste vaatlemiseks on kõige sobivam varahommik. Eriti on hommikul elav lindude laul. Paljud värvulised laulavad kevadise saabumise ajal ja mõni aeg pärast seda peaaegu terve päev, kuid mida enam suve poole, seda rohkem hakkab laul koonduma hommikutundidele. Suve keskel laulavad linnud peamiselt vaid varahommikul ja on ülejäänud osa päevast vait. Sellepärast on lindude jälgimise kõige paremaks päevaajaks mõni tund pärast päikese tõusu. See aga ei tähenda, et teistel päevaaegadel vaatlusi ei tuleks teha. Lindude ööpäevase tegevuse dünaamika jälgimisel on vaatlused vajalikud kõigil päevaaegadel, öölindude tegevusega tutvumiseks aga nimelt just öösel, hommiku- ja õhtuhämaruses.

Vaatlused on vajalikud ka igasuguse ilmastiku puhul. Muidugi on vaatluste mugavuse mõttes kõige kohasem ilus ilm, kuid linnuelu kõikide nähetega tutvumiseks on kasulik aeg-ajalt vaatlusi korraldada ka vihma- ja lumesajuga, uduga, tormiga jne. Sel puhul võib kergesti veenduda, et ühed linnuliigid on ilmastikutingimuste suhtes palju tundlikumad kui teised ja ühtedele mõjub üks ning teistele teine ilmastikuelement kõige rohkem. Lindude rändevaatluste juures on ilmastikutingimused eriti suure tähtsusega, mida iga vaatleja tingimata peab arvestama.

Võõraste linnuliikide tundmaõppimiseks, keda vaatleja kodukohas ei leidu, tuleb muidugi ette võtta ka sõite kaugemale. Nii pakub sisemaa elanikule suurt rahuldust mõni kasulikult veedetud vaatluspäev mererannikul, rannikuelanik leiab palju õpetlikku ekskursioonilt suurde metsamassiivi jne. Ornitoloogilise silmaringi laiendamiseks on sellised kaugemad retked hädavajalikud.

Lindude vabas looduses vaatlemise meetodeid võib jaotada kahte rühma: ühed on sellised, kus vaatleja liigub n. ö. lindude kannul, teised aga sellised, kus vaatleja viibib paigal ja linnud tulevad tema juurde.

Esimene viis on kõige harilikumaks lindude jälgimise meetodiks asjaarmastajate poolt. Selleks, et häid vaatlusi teha lindude kohta, on vaja kannatlikkust ja hoolikust.

Teise meetodi puhul püstitatakse vaatlustelk või varjend linnu pesa juurde, või jälgitakse linde tihedast võsast, mõne puu otsast jne. Süsteemikindlalt korraldatud vaatlused üksikute linnuliikide ökoloogia ja käitumise kohta nõuavad tingimata selliseid statsionaarseid vaatlusi. Nendega on lahutamatult seotud samuti lindude pildistamine, filmimine, heliülesvõtted jne.

Ornitoloogilise vaatlusmatka varustus ei ole kuigi keeruline. Tema kõige tähtsamateks koostisosadeks on: märkmik, pliiats, binokkel ja välimääraja.

Kõik vaatlused, mida looduses tehakse, tuleb viibimatult kanda m ä r k m i k k u, mitte ootama jäädes selleks mõnda hilisemat momenti või koguni tagasijõudmist. Inimese mälu on petlik ja saadud muljed võivad kergesti üksteisega segi minna, kui neid otsekohe üles ei märgita. Vaatlusmärkmikku (või ekskursioonipäevikusse — kui tegemist on juba süsteemikindlate teaduslikkude vaatlustega) tuleb kõige esmalt kirjutada vaatluste kuupäev, koht (või marsruut, teekond) ja kellaaeg, seejärel aga lühidalt andmed ka maastiku (elupaiga) ja ilmastiku kohta. Sellele järgnevad siis põhjalikud ülestähendused vaadeldud lindude kohta.

Soovitav on vaatlusmärkmik valida taskuformaadis, köidetud kalingurisse või kõvasse köitesse. Taskuformaadis vaatlusmärkmik mahub hõlpsasti taskusse, suuremas formaadis märkmikku on kohane kanda välitaskus. Vaatlusmärkmiku formaat on soovitav jätta kogu aeg samaks, et hiljem oleks märkmikke hõlbus korraldada. Vaatlusmärkmiku sisekaanele või eeslehele tuleb alati märkida omaniku nimi ja aadress, et märkmiku kaotamise korral leidjal oleks võimalik seda tagastada. Ei teeks paha, kui sellekohane märge oleks koguni omaniku nime juures („Leidmise korral palutakse tagastada aadressil . . .").

Vaatluste sissekandmisse märkmikku tuleb alati suhtuda tugeva kriitikaga ja enesekriitikaga. Sisse tuleb kanda ainult sellised vaatlused, mida tõepoolest tehti, aga mitte ilustada neid omapoolse fantaasiaga. Head välivaatlejat tunneb tema märkmikust alati selle järgi, et sissekanded on varustatud rohkete küsimärkidega, kahtlased

ja ebakindlalt määratud liigid on selgelt välja tõstetud, teiste suust kuuldud andmed on varustatud sellekohase märkusega jne. Kõige halvemad on need vaatlused, kus tõepoolest nähtu või kuuldu ei ole eraldatud enda oletusest, kus ainult riivamisi nähtud ja kuuldud või ebakindlalt määratud linnuliik on esitatud täiesti kindlana.

Mis puutub ekskursioonidel kaasaskantavasse pliiatsisse, siis peab see olema harilik must pehme grafiitpliiats. Keemiline pliiats ja täitesulepea märkmete tegemiseks ei kõlba, kuna nende kiri läheb vihmase ilmaga või märkmiku juhuslikult vette kukkudes laiali.

Vaatlusteks kohane binokkel on prismabinokkel. Et märkmiku ja pliiatsi kõrval binokkel on lindudevaatleja järgmiseks tähtsamaks töövahendiks, tuleb see varem või hiljem endale muretseda. Metsa- ja puistulinde võib edukalt vaadelda 6-kordse suurendusega binokliga, avamaastiku lindude vaatlusteks on sobivam 8—10-kordse suurendusega binokkel, kuna aga vaatlused mererannikul nõuavad mõnikord binoklit, mis suurendaks 15 korda. Üldiseks kasutamiseks on kõige kohasem 8-kordse suurendusega binokkel, mis võikski jääda lindudevaatleja universaalseks matkakaaslaseks.

Kaasas kanda tuleks alati ka välimäärajat. Käesoleva välimääraja kasutamist lindude määramiseks looduses on lähemalt käsitletud raamatu esimeses peatükis „Juhiseid määramiseks". Praegu käibelolevad paremad kodu- ja välismaa välimäärajad on esitatud käesoleva peatüki järel olevas kirjanduse loendis.

Peale ülalmainitud esmajärguliste töövahendite on lindudevaatlejal vaja kaasas kanda veel mitmeid teisi töövahendeid, ilma milleta süsteemikindlad linnuteaduslikud matkad pole mõeldavad.

Kõigepealt on selleks seljakott, mis mahutab nii enamiku matkavarustust kui ka toidu ja vajaduse korral (pikematel retkedel) ka magamistarbed. Seljakott on soovitav valida kergest materjalist, kuid vihmakindel ja avar, mitmete välistaskutega. Väga vajalik on muretseda ka küljel kantav välitasku, mis mahutab endasse vaatlusmärkmiku, kirjutusvahendid ja mõned teised väiksemad

töövahendid. Viimaste hulka kuuluvad tugev n u g a (okste lõikamiseks, pliiatsi teritamiseks jne.), metallist m õ õ t l i n t (rulett), k o m p a s s ja, kui võimalik, siis ka v a a t l u s a l a s k i t s või skeem. Kui sama ala on pideva vaatluse all, võib selle ise silmamõõduliselt valmistada.

Oluliseks töövahendiks on f o t o a p a r a a t, kuid selle juurde tuleme veidi hiljem lindude pildistamist käsitlevas osas.

Lõpuks veel paar sõna r i i e t u s e ja j a l a n õ u d e kohta. Need ei tohi olla uued, sest seni kandmata riided eriti aga jalanõud, võivad matkadel põhjustada palju ebamugavusi (hõõrdumisi, vesiville jne.). Riietuse ja jalanõude valik sõltub muidugi sellest, kas ekskurreeritakse kuival maal, soodes või veekogude ääres jne. Vaatleja peab ennast varustama nii võimaliku vihma vastu (kerge vihmamantel) kui ka võimalike vesiste maa-alade vastu (kummisäärikud), mis eriti kevadisel ja sügisesel ajal võivad kergesti ette tulla. Talvel on lindudevaatlejal mõnus liikuda suuskadel.

Vaatlejal, kes on lindude välimääramises jõudnud juba nii kaugele, et ta tunneb enamikku kodukoha linnustiku esindajaid, kerkib kindlasti küsimus ka selle kohta, m i d a v a a d e l d a. On ju lindude tundmaõppimine ja välimääramisharjutused ainult esialgseks eeltööks lindudega põhjalikumal tegelemisel, mille poole kahtlemata püüab iga tõsisem asjaarmastaja.

Põhjalik kava lindude ökoloogiliseks uurimiseks, mille on koostanud ameerika ornitoloog Hickey, leidub W. M a k a t s c h i meilgi laialt levinud raamatus „Die Vögel in Feld und Flur" (Radebeul und Berlin, 1954), millele olgu juhitud asjahuviliste tähelepanu. Siinkohal toome ainult selle kava põhipunktid, mis näitavad võimalikkude uurimissuundade mitmekülgsust:

1. Kevadine saabumine. — 2. Laul. — 3. Pesapaik. — 4. Paaride moodustamine. — 5. Pesaehitus. — 6. Munemine ja haudumine. — 7. Lõimetishooldus. — 8. Pesast lahkumine. — 9. Sugude vahekord. — 10. Populatsiooni küsimused. — 11. Ööbimine. — 12. Parasiidid. — 13. Käitumine salkades. — 14. Üldküsimused.

Võttes appi mõne ornitoloogilise üldteose (mille kohta andmeid leidub käesoleva peatüki järel asuvas kirjanduse loendis), võib iga linnusõber valida esitatud kavast punktid, mis teda kõige enam huvitavad, ja rakendada neid mõne linnuliigi uurimiseks, kes köidab ta tähelepanu. Isegi juhul, kui aja ja võimaluste puudumise tõttu pole vaatlusi võimalik arendada täies ulatuses, on nende tulemustest siiski teatav kasu nii vaatlejale enesele kui ka linnuteaduslikule uurimistööle.

Eesti ornitoloogid tegelevad sõjajärgsetel aastatel eriti intensiivselt lindude rände uurimisega — niihästi rände vahetute vaatlustega kui ka ornitofenoloogiliste vaatlustega ja lindude rõngastamisega. Sellest meie linnuteadlaste põhitööst oleks soovitav ulatuslikult osa võtta ka amatöör-ornitoloogidel. Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures oleva Loodusuurijate Seltsi poolt on trükis avaldatud ka vastavad tööjuhendid, mille järgi on võimalik igaühel oma tööd otstarbekalt organiseerida (vt. kirjanduse loend käesoleva peatüki järel).

Huvitavaid vaatlusi lindude pesakastide ja söötmismajakeste juures võiksid teha noored naturalistid, kes pesakaste ja söötmismajakesi hooldavad. Selleks tuleksid pesakastid teha lahtikäivatena, et oleks võimalik kontrollida nende sisu ja sügisel tehispesadest kõrvaldada vanade pesade materjal. Tehispesade kontroll oleks kasulik läbi viia sel teel, et iga pesa kohta oleks sisse seatud vastav kaart järgmiste lahtritega: tehispea tüüp, asukoht, kontrollimise kuupäev, kontrolli tulemus. Et selliste tehispesade juures (kus pealegi pesitseb väike arv linnuliike ja neist ainult mõni suurel isendite arvul) on väga hõlbus teostada linnuteaduslikke vaatlusi, fotografeerida pesaomanike elutegevust ja rõngastada nende pesapoegi, on nad tänuväärseks ornitoloogiliste uurimistööde baasiks kõigile asjahuvilistele.

Linnuhuviliste kodanike heaks rakendusvõimaluseks on l i n d u d e r õ n g a s t a m i n e, mida teostatakse ühelt poolt lindude rände, teiselt poolt aga nende bioloogia eriküsimuste uurimiseks. Selleks, et linde rõngastada, peab linnuliike hästi eraldada oskama, nende bioloogiat tundma

ja kõigiti kodus olema ka linnukaitse küsimustes. Asjahuvilistel tuleks selles asjas pöörduda Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudi (aadress Tartu, Vanemuise 21) poole, kes juhib lindude rõngastamist meie vabariigis.

Huvitavaks küsimuseks on lindude pildistamine, mis meie vabariigis on seni alles nõrgalt arenenud. Et oskamatu fotografeerimine hävitab palju linnupesi ja on ohtlik ka vanalindudele, saab seda tegevust lubada ainult tõeliselt usaldusväärsetele naturalistidele-fotograafidele. Alati tuleb meeles pidada, et lindude vaatlemine on tähtsam kui nende fotografeerimine ja haruldastele lindudele rahu tagamiseks võib lubada nende pesade juures pildistamist ainult eri juhtudel.

Lindude pildistamiseks pesade juures, rändepeatuspaikades ja muudel koondumiskohtadel seatakse üles puldanist vaatlustelgid sellekohaste piludega vaatlemiseks ja fotografeerimiseks. Telk seatakse üles juba mitu päeva enne pildistamise algust, et lind saaks sellega harjuda. Telki poeb fotograaf-vaatleja ja saab terve seeria võtteid vaatlusalustest objektidest. Kodumaistest fotoaparaatidest on lindude pildistamiseks eriti kohane teleobjektiiviga varustatud „Zenit". Tuleb meeles pidada, et heade fotode saamine vabaltelavatest lindudest nõuab palju aega ja kannatlikkust. Kuid selline foto on tõeliseks ja ehtsaks loodusürikuks, millega ei saa võrrelda neid fotosid, mis on tehtud loomaaias või muul viisil vangistuses viibivatest taltsatest või pooltaltsatest lindudest.

Suur väärtus lindude telgist pildistamisel on ainult siis, kui paralleelselt sellega tehakse ka vaatlusi ja nende tulemused üles märgitakse. Lähemaid juhendeid lindude pildistamiseks looduses võib leida tagapool järgnevast kirjanduse loetelust.

Kuidas vaadelda linde — see on ulatuslik ja tähtis küsimus. Käesolevas lühikeses käsitluses oli selle kohta võimalik anda ainult mõningaid kõige üldisemaid juhtnööre, silmas pidades eriti algajate nõudeid. Põhjalikumaid näpunäiteid lindude vaatlemise tehnika ja metoodika kohta leiab asjahuviline jällegi tagapool loetletud kirjanduses.

TÄHTSAM KIRJANDUS

1. Üldteosed

Kumari, E. Eesti NSV linnud. Tallinn 1954.

Kumari, E. Juhend lindude rände uurimiseks. Loodusuurijate Selts (Abiks loodusevaatlejale nr. 18), Tartu 1955.

Põder, L. Juhend lindude rõngastamiseks. Loodusuurijate Selts (Abiks loodusevaatlejale nr. 5), Tartu 1952.

Tamm, R. Ornitofenoloogilised vaatlused. Loodusuurijate Selts (Abiks loodusevaatlejale nr. 32), Tartu 1957.

Бутурлин А. Что и как наблюдать в жизни птиц. Москва 1948.

Дементьев Г. П. Птицы. Руководство по зоологии, том VI. Москва—Ленинград 1940.

Fisher, J. Watching Birds. Harmondsworth — Middlesex 1951.

Hutson, H. P. W. The Ornithologists' Guide. London 1956.

Lister, M. The Bird Watcher's Reference Book. London 1956.

Wallace, G. J. An Introduction to Ornithology. New York 1955.

Zimmer, C. Anleitung zur Beobachtung der Vogelwelt. Leipzig 1929.

2. Välimäärajad

Михеев А. В. Определитель птичьих гнезд. Москва 1957.

Промптов А. П. Птицы в природе. Ленинград 1957.

Creutz, G. Taschenbuch der heimischen Singvögel. Jena 1954.

Creutz, G. Taschenbuch der heimischen Raub- und Rabenvögel. Jena 1954.

Creutz, G. Taschenbuch der heimischen Sumpf- und Wasservögel. Jena 1954.

Frieling, H. Exkursionsbuch zum Bestimmen der Vögel in freier Natur. Berlin 1933.

Frieling, H. Was fliegt denn da? Stuttgart 1955.

Peterson, R., Mountfort, G. and Hollom, P. A. D. A Field Guide to the Birds of Britain and Europe. London 1954. (Sama teose täielik tõlge on ilmunud ka saksa, rootsi jt. keeltes.)

Rosenberg, E. Fåglar i Sverige. Stockholm 1955.

Söderberg, R. Alla Nordens fåglar. Stockholm 1951.
Voigt, A. Exkursionsbuch zum Studium der Vogelstimmen. Leipzig 1933.

3. **Lindude pildistamine**

Огнев С. И. Фотография живой природы. Москва 1949.
Смородин В. А. Фотографирование природы. Москва 1957.
Туров С. С. Натуралист-фотограф. Москва 1957.
Olberg, G. Tierfotografie. Halle (Saale) 1955.
Steiniger, F. Die Photographie freilebender Tiere. Baden-Baden 1955.

LINNUKAITSE ALUSED

Linnukaitse on osa looduskaitsest ja teda teostatakse tihedas seoses maastikkude, pinnavormide, taimestiku ja loomastiku üldise kaitsega. Linnukaitset reguleerib rida rahvusvahelisi kokkuleppeid ning igas riigis välja antud seadused ja määrused.

Looduskaitse ja koos sellega ka linnukaitse aluseks meie vabariigis on Eesti NSV seadus 7. juunist 1957. a. Eesti NSV looduse kaitsest. Looduskaitseseadus määrab kindlaks, et hoolitsus loodusvarade ratsionaalse kasutamise, kodumaa looduse ilu ja omapära säilitamise eest, tähelepanuväärsete maa-alade ja loodusmälestusmärkide kaitse on vajalikuks tingimuseks rahva kasvavate materiaalsete, kultuuriliste ja esteetiliste vajaduste rahuldamisel ning teaduslikuks uurimistööks. Looduse kaitsmine on sotsialistliku riigi ja kogu nõukogude üldsuse tähtsaks ülesandeks.

Eesti NSV looduskaitseseadus näeb ette maa-aladel, mida asustavad teaduslikust seisukohast erilist huvi pakkuvad taime- ja loomaliigid, looduskaitsealade asutamist, kuna aga maa-alad, kus vajab kaitset loodusliku kompleksi mingi osa (näiteks loomastik), kuulutatakse kas alatisteks või ajutisteks keelualadeks.

Riikliku kaitse alla kuuluvad samuti üksikud loodusmälestusmärgid (näiteks loomaliigid), mis on haruldased ja mida ähvardab väljasuremise või hävimise oht, kui ka looduse objektid, mis vajavad säilitamist teaduslikel, kultuurilistel või esteetilistel kaalutlustel.

Eesti NSV looduskaitseseaduse alusel andis Eesti NSV Ministrite Nõukogu sama aasta suvel välja määruse

„Abinõudest looduskaitse organiseerimiseks Eesti NSV-s", millega teiste seas loodi ka rida ornitoloogilisi looduskaitse- ja keelualasid.

Linnukaitsealadeks on Matsalu ja Vaika riiklikud looduskaitsealad, ornitoloogilisteks keelualadeks Linnulahe ja Virtsu alatised keelualad. Peale selle kaitstakse linde veel real teistel looduskaitse- ja keelualadel, kus on keelatud jahipidamine ja lindude elupaikade hävitamine või rikkumine. Lindude kaitsmise alused igas neist on fikseeritud looduskaitsealade põhimäärustes ja keelualade kasutamise kordades.

Üksikute linnuliikide individuaalse kaitse alused on kindlaks määratud Eesti NSV Ministrite Nõukogu sellekohase määrusega. Selle järgi on Eestis loodusmälestusmärkideks tunnistatud järgmised 9 suurlinnuliiki:

kaljukotkas,
suur-konnakotkas,
väike-konnakotkas,
merikotkas,
madukotkas,
kalakotkas,
valge-toonekurg,
must-toonekurg,
sookurg.

Kogu aasta läbi on samuti kaitse all ka järgmised haruldased, majanduslikult kasulikud ja teaduslikku või esteetilist tähtsust omavad linnuliigid:

rabakana,
metsis,
turteltuvid,
rabapistrik,
punajalg-pistrik,
tuuletallaja,
herilaseviu,
hiireviu,
karvasjalg-viu,
must-harksaba,
puna-harksaba,
kakulised,
kaurid,
pütid (välja arvatud tuttpütt),
alk,
krüüsel,
luiged,
hallhani,
ristpart,
hahk,
kägu,

öösorr,
siniraag,
jäälind,
vaenukägu,
piirpääsuke,
rähnilised ja kõik värvulised (välja arvatud ronk, hallvares, harakas, pasknäär, kodu- ja põldvarblane).

Loodusmälestusmärke ja teisi kaitse all olevaid linnuliike on keelatud jälitada, püüda ja tappa ükskõik mil viisil ja tülitada neid nende asukohtades, samuti ka nende pesapaiku hävitada, pesi rüüstata, mune korjata ja poegi pesast välja võtta.

Loodusmälestusmärkideks kuulutatud linnuliikide pesapaigad on erilise kaitse all ja looduse muutmine nende lähemas ümbruses võib toimuda ainult kooskõlastatult Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Looduskaitse Valitsusega. Loodusmälestusmärkide teaduslik uurimine, filmimine ja fotografeerimine nende asukohtades võib toimuda ainult Looduskaitse Valitsuse loal.

Kogemata kombel püünistesse sattunud looduskaitse all olevad loomaliigid tuleb viibimata vabadusse tagasi lasta, vigastatud või surma saanud loodusmälestusmärgid aga üle anda teaduslikele asutustele. Keelatud on neid kasutada jahitrofeedena või turustamise otstarbel.

Looduskaitsealadel, keelualadel ja lindude haudeasundites ei ole lubatud läbi viia töid, mis on seotud kaitsealuste lindude massilise hävitamisega (erandeid lubatakse siin ainult eriti tungivatel juhtudel võitluseks epideemiate ja parasitaarsete haiguste vastu Looduskaitse Valitsuse loal).

Kohtades, kus linnud võivad tekitada tunduvat majanduslikku kahju, võib Looduskaitse Valitsus igakordsete erilubadega võimaldada võitlust pidada mõningate kaitsealuste linnuliikide vastu nende arvukuse reguleerimiseks.

Neid linde, kelle püüdmine või surmamine on jahipidamise eeskirjadega lubatud, võidakse püüda ainult selliste seadmetega, mis lindu ei vigasta, ja tappa ainult sel viisil, mis linnu koheselt surmavad. Lindude püüdmiseks on keelatud kasutada raudu, linge, silmuseid, linnuliimi, mürk- ja uimastusaineid.

Keelatud on rohtu ja roogu põletada ning võsa lõigata lindude massilise pesitsemise kohtades pesitsemise ajal. Kalapüügi-rajoonides tuleb mõrdade kuivatamist teostada avatud päradega, et neisse lennanud linnud sealt jälle välja pääseksid.

Laululindude jt. tavaliste lindude püüdmine puuris pidamise otstarbel on lubatud ainult 1. septembrist 28. veebruarini piiratud arvul ja Looduskaitse Valitsuse igakordsete erilubade alusel. Vabariikliku alluvusega linnades ja nende ümbruses (10 km raadiusega) on lindude püüdmine keelatud kogu aasta vältel.

Lindude püüdmine rõngastamiseks ja muuks teaduslikuks otstarbeks, mis loomi ei surma ega vigasta, on lubatud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudi ettepanekul aasta läbi ja igal pool.

Lubasid lindude püüdmiseks, ükskõik mis otstarbel see ka sünniks, antakse ainult neile isikutele, kes linnuliike hästi eraldada oskavad, nende bioloogiat tarvilikul määral tunnevad ja on hästi tuttavad jahipidamist ja looduskaitset reguleerivate määrustega ning eeskirjadega.

Seadustega ja määrustega lindude kaitseks ettenähtud abinõud loovad soodsad eeldused lindude säilitamiseks ja nende arvu suurendamiseks Eestis, millele on kutsutud kaasa aitama iga loodusesõber ja lindude vaatleja. Nende ülesandeks on avastada ja võimude kätte anda ka isikud, kes linnukaitsele vastu töötavad ja kehtestatud määrusi ning korraldusi rikuvad.

Linnusõprade õilsaks ülesandeks on teostada jõu ja võimaluse piirides praktilist linnukaitset. Eelkõige seisab see järgmises:

1) lindude ja nende looduslike pesade kaitse, selle organiseerimine oma kodukoha ümbruses ja propageerimine elanikkonna seas;

2) suluspesitsejaile linnuliikidele tehispesade soetamine niihästi hoonete küljes kui ka aedades, parkides, metsades ja veekogude kallastel;

3) avaspesitsejate linnuliikide pesitsemise soodustamine rea biotehniliste abinõude kaudu;

4) lindude söötmine talvel.

Rahva ürgjõulist poolehoidu lindude vastu tuleb rahvahulkades õhutada kavakindla selgitustööga. Meie kasvav noorsugu peab läbi imbuma linnukaitse ideedest ja põlvest põlve edasi kandma meie esiisade häid traditsioone lindude suhtes.

Linnukaitse elluviimisel on palju ära teha jahindusorganisatsioonidel. Jahimehed tunnevad praegu veel halvasti linde ega oska küllaldase kindlusega eraldada üht liiki teisest, mistõttu ka lastakse linde, keda lasta ei tohi. Eriti laastav on kulliliste hävitamine röövlindude jalgade normi katteks, sest et paljudel juhtudel langevad jahimeeste saagiks kasulikud ja jahindusele ükskõiksed kullilised, keda tuleks hoida. Pealegi on Eestis kullilisi ainult üksikutes kohtades ja teatavatel sesoonidel sel määral, et nad muutuvad tõepoolest kahjulikuks. Kõike seda arvesse võttes oleks kõige parem kulliliste hävitamise kohustus jahiorganisatsioonides kõrvaldada ja lubada kullilisi erijuhtudel lasta ainult seal, kus selle järgi on tõeline vajadus.

Suur osa praktilises linnukaitses on täita metsaametnikkudel. Seda saavad nad rakendada kõikjal oma igapäevases töös. Lindude kaitse ja nende pesitsema meelitamine metsadesse tehispesade ülesseadmise teel pole ainult lihtne ajaviide ega huvitav eksperiment, vaid tõsise tähtsusega metsakaitse abinõu, mida meie metsamajandites on juba asutud rakendama, kuid mis vajaks veelgi laialdasemat kasutusele võtmist.

Hooldusraiete teostamine pärast lindude pesitsusaega on esimene samm linnupesade kaitseks, kuna aga kultuuride õige hooldamine parandab juba iseenesest lindude pesitsustingimusi. Samuti peaks kõigiti vältima hao ja küttepuude väljavedu metsast ja kändude juurimist lindude pesitsusajal, mis toob suurt kahju lindudele, kuna paljud neist ehitavad oma pesad haohunnikutesse, puuriitadesse ja puujuurte alla. Teisest küljest on õõnsad puud, eriti rähnide vanad pesakoopad, suluspesitsejatele väiksematele linnuliikidele suurepärasteks looduslikeks pesapaikadeks, mille allesjätmist metsa peaks soodustama. Järgimist väärivaks eeskujuks on siin Vene NFSV Metsamajanduse ministri käskkiri 30. septembrist 1948, mille järgi õõnsad puud, kui neid

kasutavad linnud pesitsemiseks, tuleb metsa kasvama jätta.

Ka avaspesitsejaid linnuliike, kes kasutavad pesade paigutamiseks maapinda, vett või puuoksi, saab inimene abistada. Mitte kõikjal pole tingimata vaja raiuda võsa ja põõsaid, paljudes kohtades on aga vaja istutada uusi puid ja põõsaid, mille liikide valikuga saab ka avaspesitsejaid linnuliike teataval määral pesitsema meelitada. Palju kahju toob maapinnal pesitsevatele linnuliikidele karjatamine, mistõttu lindude massilise pesitsemise kohtades tuleks seda võimalikult vältida. Karjatamine hävitab mitte ainult otseselt (tallamisega) lindude pesi, vaid loomad vähendavad samuti kaudselt avaspesitsejate linnuliikide pesitsusvõimalusi okste ja kõrgete rohttaimede söömise tõttu. Veel kahjulikum on roo ja rohu põletamine lindude pesitsemise ajal — eriti veekogude kallastel, kuhu on koondunud vee- ja soolinde tihedasti pesitsema. Neis kohtades oleks vaja veelindude pesitsemise soodustamiseks üles seada vastavaid pesaaluseid.

Linnukaitse üheks heaks abinõuks on ka lindude talvine söötmine. Vähe sellest, et sel teel aitame paiga- ja hulgulindudel üle elada nende jaoks kõige raskemat aastaaega, jääb ka talvise söömise mõjul osa linde ümbrusse edasi elutsema ka suveks ja aitab sel viisil tõsta kohaliku linnustiku kasulikku tegevust.

Igal kevadel, enne rändlindude saabumist, viiakse kõigis koolides läbi l i n d u d e p ä e v. Lindude päev on ilusaks üleliiduliseks traditsiooniks, mille kaudu kooliõpilased aitavad kaasa linnukaitseideede ellurakendamisele. Seoses lindude päevaga riputatakse ka iga kooli ümbrusse üles uusi pesakaste.

Tehispesade valmistamiseks ja ülesseadmiseks, kuid samuti lindude üldiseks hooldamiseks ja praktilise linnukaitse teostamiseks on eesti keeles ilmunud hea brošüür, mida võib soovitada kõigile asjahuvilistele:

V. M a s i n g ja J. L a a s i m e r. Pesitsusvõimaluste loomine kasulikkudele lindudele. Teine parandatud trükk. Loodusuurijate Selts (Abiks loodusevaatlejale nr. 35), Tartu 1958.

EESTI LINDUDE SÜSTEMAATILINE NIMESTIK

Seisuga 1. veebruariks 1959. a. on Eestis kindlaks tehtud 286 linnuliiki. Koos alamliikidega, keda esineb 18 meie linnuliigi juures, tõuseb Eestis sedastatud linnuvormide üldarv 304-ni.

Eesti lindude süstemaatiline nimestik on koostatud lindude klassi teadusliku süsteemi alusel ühes seltside, sugukondade, perekondade, liikide ja alamliikide äramärkimisega. Lindude nimed — nii eesti- kui ka ladinakeelsed (trinaarse nomenklatuuri järgi) on nimestikus täielikult välja kirjutatud ja ladinakeelsed linnunimed varustatud autorite nimede üldkehtivate lühenditega.

Sel kombel on allpool esitatud Eesti lindude süstemaatiline nimestik ühtlasi ka meie linnuliikide inventarinimestikuks, mis peegeldab Eesti linnustiku liigilise koostise praegusaegset seisu. Tarvidus sellise nimestiku järgi on väga aktuaalne. Tänu elavale linnuteaduslikule tegevusele avastatakse meie vabariigis igal aastal mitmeid haruldasi eksikülalisi ja viimased aastad on meie linnustikku rikastanud koguni mitme uue liigiga. Allpool esitatud Eesti lindude süstemaatiline nimestik pakub kõigile asjahuvilistele võimaluse teada saada, millised linnuliigid ja alamliigid kuni antud momendini on Eestis avastatud, kus nad asuvad lindude süsteemis ja milline on nende täpne eesti- ja ladinakeelne nimetus.

I selts: **KANALISED,** *GALLI*

1. sugukond: **Metsislased,** *Tetraonidae*

1. perekond: R a b a k a n a, *Lagopus* Briss.

1. Rabakana, *Lagopus lagopus rossicus* Ser.

2. perekond: T e d e r, *Lyrurus* Swains.
2. Teder, *Lyrurus tetrix tetrix* (L.).
3. perekond: M e t s i s, *Tetrao* L.
3. Metsis, *Tetrao urogallus karelicus* Lönnb.
4. perekond: L a a n e p ü ü, *Tetrastes* Keys. et Blas.
4. Laanepüü, *Tetrastes bonasia volgensis* But.

2. sugukond: **Faasanlased,** *Phasianidae*

5. perekond: P õ l d p ü ü, *Perdix* Briss.
5. Põldpüü, *Perdix perdix lucida* (Altum)
6. perekond: P õ l d v u t t, *Coturnix* Bonn.
6. Põldvutt, *Coturnix coturnix coturnix* (L.).

II selts: **TUVILISED,** *COLUMBAE*

3. sugukond: **Tuvilased,** *Columbidae*

7. perekond: T u v i, *Columba* L.
7. Kaelustuvi, *Columba palumbus palumbus* L.
8. Õõnetuvi, *Columba oenas oenas* L.
9. Kodutuvi, *Columba livia rustica* Bogd.
8. perekond: T u r t e l t u v i, *Streptopelia* Bp.
10. Turteltuvi, *Streptopelia turtur turtur* (L.)
11. Türgi turteltuvi, *Streptopelia decaocto decaocto* (Friv.)

III selts: **KÕRBEPÜÜLISED,** *PTEROCLETES*

4. sugukond: **Kõrbepüülased,** *Pterocletidae*

9. perekond: K õ r b e p ü ü, *Syrrhaptes* Ill.
12. Kõrbepüü, *Syrrhaptes paradoxus* (Pall.)

IV selts: **ROOKANALISED,** *RALLI*

5. sugukond: **Rookanalased,** *Rallidae*

10. perekond: R o o k a n a, *Rallus* L.
13. Rookana, *Rallus aquaticus aquaticus* L.
11. perekond: V e s i v u t t, *Porzana* Vieill.
14. Täpik-vesivutt, *Porzana porzana* (L.)
15. Väike-vesivutt, *Porzana parva* (Scop.)
12. perekond: R ä ä k, *Crex* Bechst.
16. Rukkirääk, *Crex crex* (L.)
13. perekond: T i i g i k a n a, *Gallinula* Briss.
17. Tiigikana, *Gallinula chloropus chloropus* (L.)
14. perekond: V e s i k a n a, *Fulica* L.
18. Vesikana, *Fulica atra atra* L.

V selts: **KURELISED,** *GRUES*

6. sugukond: **Kurglased,** *Gruidae*

15. perekond: S o o k u r g, *Grus* Pall.
19. Sookurg, *Grus grus grus* (L.)

VI selts: **TRAPILISED,** *OTIDES*

7. sugukond: **Traplased,** *Otididae*

16. perekond: T r a p p, *Otis* L.
20. Suurtrapp, *Otis tarda tarda* L.
21. Väiketrapp, *Otis tetrax orientalis* Hart.

VII selts: **KURVITSALISED,** *LIMICOLAE*

8. sugukond: **Jämejalglased,** *Burhinidae*

17. perekond: J ä m e j a l g, *Burhinus* Ill.
22. Jämejalg, *Burhinus oedicnemus oedicnemus* (L.)

9. sugukond: **Tülllased,** *Charadriidae*

18. perekond: K i i v i t a j a, *Vanellus* Boie
23. Kiivitaja, *Vanellus vanellus* (L.)
19. perekond: P l ü ü, *Squatarola* Cuv.
24. Plüü, *Squatarola squatarola* (L.)
20. perekond: R ü ü t, *Pluvialis* Schaeff.
25. Põldrüüt, *Pluvialis apricarius apricarius* (L.)
26. Põhjarüüt, *Pluvialis apricarius altifrons* (Brehm)
21. perekond: T ü l l, *Charadrius* L.
27. Liivatüll, *Charadrius hiaticula hiaticula* L.
28. Tundratüll, *Charadrius hiaticula tundrae* (Lowe)
29. Väiketüll, *Charadrius dubius curonicus* Gm.
30. Meritüll, *Charadrius alexandrinus alexandrinus* L.
31. Roostepugu-tüll, *Charadrius morinellus* L.
22. perekond: K i v i r u l l i j a, *Arenaria* Briss.
32. Kivirullija, *Arenaria interpres interpres* (L.)
23. perekond: R i s l a, *Calidris* Merr.
33. Kõvernokk-risla, *Calidris ferruginea* (Pont.)
34. Alpi risla, *Calidris alpina alpina* (L.)
35. Balti risla, *Calidris alpina schinzii* (Brehm)
36. Väikerisla, *Calidris minuta* (Leisl.)
37. Värbrisla, *Calidris temminckii* (Leisl.)
38. Suurrisla, *Calidris canutus canutus* (L.)
24. perekond: L e e t e l i n d: *Crocethia* Billb.
39. Leetelind, *Crocethia alba* (Pall.)

25. perekond: Tutkas, *Philomachus* Merr.
40. Tutkas, *Philomachus pugnax* (L.)
26. perekond: Plütt, *Limicola* Koch
41. Sooplütt, *Limicola falcinellus falcinellus* (Pont.)
27. perekond: Tilder, *Tringa* L.
42. Tumetilder, *Tringa erythropus* (Pall.)
43. Punajalg-tilder, *Tringa totanus totanus* L.
44. Sootilder, *Tringa stagnatilis* (Bechst.)
45. Heletilder, *Tringa nebularia* (Gunn.)
46. Metstilder, *Tringa ochropus* L.
47. Mudatilder, *Tringa glareola* L.
28. perekond: Vihitaja, *Actitis* Ill.
48. Vihitaja, *Actitis hypoleucos* (L.)
29. perekond: Kibu, *Terekia* Bp.
49. Hallkibu, *Terekia cinerea* (Güld.)
30. perekond: Veetallaja, *Phalaropus* Briss.
50. Veetallaja, *Phalaropus lobatus* (L.)
31. perekond: Naaskelnokk, *Recurvirostra* L.
51. Naaskelnokk, *Recurvirosta avosetta* L.
32. perekond: Vigle, *Limosa* Briss.
52. Mustsaba-vigle, *Limosa limosa limosa* (L.)
53. Vöötsaba-vigle, *Limosa lapponica lapponica* (L.)
33. perekond: Koovitaja, *Numenius* Briss.
54. Suurkoovitaja, *Numenius arquata arquata* (L.)
55. Väikekoovitaja, *Numenius phaeopus phaeopus* (L.)
34. perekond: Metskurvits, *Scolopax* L.
56. Metskurvits, *Scolopax rusticola* L.
35. perekond: Rohukurvits, *Gallinago* Briss.
57. Tikutaja, *Gallinago gallinago gallinago* (L.)
58. Rohukurvits, *Gallinago media* (Lath.)
36. perekond: Mudakurvits, *Lymnocryptes* Kaup
59. Mudakurvits, *Lymnocryptes minimus* (Brünn.)
37. perekond: Meriski, *Haematopus* L.
60. Meriski, *Haematopus ostralegus ostralegus* L.

VIII selts: **KAJAKALISED**, *LARI*

10. sugukond: **Tiirlased**, *Sternidae*

38. perekond: Viires, *Chlidonias* Raf.
61. Mustviires, *Chlidonias nigra nigra* (L.)
62. Valgetiib-viires, *Chlidonias leucoptera* (Temm.)
39. perekond: Röövtiir, *Hydroprogne* Kaup
63. Röövtiir, *Hydroprogne tschegrava tschegrava* (Lep.)
40. perekond: Tiir, *Sterna* L.
64. Jõgitiir, *Sterna hirundo hirundo* L.
65. Randtiir, *Sterna macrura* Naum.
66. Väiketiir, *Sterna albifrons albifrons* Pall.

11. sugukond: **Kajaklased,** *Laridae*

41. perekond: K a j a k a s, *Larus* L.

67. Merikajakas, *Larus marinus* L.
68. Rand-hõbekajakas, *Larus argentatus argentatus* Pont.
69. Raba-hõbekajakas, *Larus argentatus omissus* (Pleske)
70. Tõmmukajakas, *Larus fuscus fuscus* L.
71. Rand-kalakajakas, *Larus canus canus* L.
72. Järve-kalakajakas, *Larus canus heinei* Hom.
73. Jääkajakas, *Larus hyperboreus* Gunn.
74. Mustpea-kajakas, *Larus melanocephalus* Temm.
75. Väikekajakas, *Larus minutus* Pall.
76. Naerukajakas, *Larus ridibundus* L.

42. perekond: K o l m v a r v a s - k a j a k a s, *Rissa* Steph.

77. Kolmvarvas-kajakas, *Rissa tridactyla tridactyla* (L.)

12. sugukond: **Änlased,** *Stercorariidae*

43. perekond: Ä n n, *Stercorarius* Briss.

78. Laisaba-änn, *Stercorarius pomarinus* (Temm.)
79. Söödikänn, *Stercorarius parasiticus* (L.)
80. Pikksaba-änn, *Stercorarius longicaudus longicaudus* Vieill.

IX selts: **ALGILISED,** *ALCAE*

13. sugukond: **Alklased,** *Alcidae*

44. perekond: A l k, *Alca* L.

81. Alk, *Alca torda torda* L.

45. perekond: T i r k, *Uria* Briss.

82. Lühinokk-tirk, *Uria lomvia lomvia* (L.)

46. perekond: K r ü ü s e l, *Cepphus* Pall.

83. Krüüsel, *Cepphus grylle grylle* (L.)

X selts: **KAURILISED,** *GAVIAE*

14. sugukond: **Kaurlased,** *Gaviidae*

47. perekond: K a u r, *Gavia* Forst.

84. Jääkaur, *Gavia immer* (Brünn.)
85. Järvekaur, *Gavia arctica artica* (L.)
86. Punakurk-kaur, *Gavia stellata* (Pont.)

XI selts: **PÜTILISED,** *PODICIPEDES*

15. sugukond: **Pütlased,** *Podicipidae*

48. perekond: P ü t t, *Podiceps* Lath.

87. Tuttpütt, *Podiceps cristatus cristatus* (L.)

88. Hallpõsk-pütt, *Podiceps griseigena griseigena* (Bodd.)
89. Sarvikpütt, *Podiceps auritus* (L.)
90. Mustkael-pütt, *Podiceps nigricollis nigricollis* (Brehm)
91. Punakael-pütt, *Podiceps ruficollis ruficollis* (Pall.)

XII selts: **HANELISED,** *ANSERES*

16. sugukond: **Partlased,** *Anatidae*

49. perekond: Luik, *Cygnus* Bechst.
92. Laululuik, *Cygnus cygnus cygnus* (L.)
93. Väikeluik, *Cygnus bewickii* Yarr.
94. Kühmnokk-luik, *Cygnus olor* (Gm.)
50. perekond: Hani, *Anser* Briss.
95. Hallhani, *Anser anser* (L.)
96. Suur-laukhani, *Anser albifrons albifrons* (Scop.)
97. Väike-laukhani, *Anser erythropus* (L.)
98. Rabahani, *Anser fabalis fabalis* (Lath.)
99. Lühinokk-rabahani, *Anser fabalis brachyrhynchus* Baill.
51. perekond: Lagle, *Branta* Scop.
100. Mustlagle, *Branta bernicla bernicla* (L.)
101. Valgepõsk-lagle, *Branta leucopsis* (Bechst.)
102. Punakael-lagle, *Branta ruficollis* (Pall.)
52. perekond: Ristpart, *Tadorna* Flem.
103. Ristpart, *Tadorna tadorna* (L.)
53. perekond: Tulipart, *Casarca* Bp.
104. Tulipart, *Casarca ferruginea* (Pall.)
54. perekond: Part, *Anas* L.
105. Sinikael-part, *Anas platyrhynchos platyrhynchos* L.
106. Piilpart, *Anas crecca crecca* L.
107. Rägapart, *Anas querquedula* L.
108. Rääkspart, *Anas strepera* L.
109. Viupart, *Anas penelope* L.
110. Soopart, *Anas acuta acuta* L.
55. perekond: Luitsnokk-part, *Spatula* Boie
111. Luitsnokk-part, *Spatula clypeata* (L.)
56. perekond: Punavart, *Netta* Kaup
112. Punavart, *Netta rufina* (Pall.)
57. perekond: Vart, *Nyroca* Flem.
113. Punapea-vart, *Nyroca ferina* (L.)
114. Valgesilm-vart, *Nyroca nyroca nyroca* (Güld.)
115. Tuttvart, *Nyroca fuligula* (L.)
116. Merivart, *Nyroca marila marila* (L.)
58. perekond: Sõtkas, *Bucephala* Baird
117. Sõtkas, *Bucephala clangula clangula* (L.)
59. perekond: Aul, *Clangula* Leach
118. Aul, *Clangula hyemalis* (L.)

60. perekond: V a e r a s, *Oidemia* Flem.
119. Tõmmuvaeras, *Oidemia fusca fusca* (L.)
120. Mustvaeras, *Oidemia nigra nigra* (L.)
61. perekond: K i r j u h a h k, *Polysticta* Eyt.
121. Kirjuhahk, *Polysticta stelleri* (Pall.)
62. perekond: H a h k, *Somateria* Leach
122. Hahk, *Somateria mollissima mollissima* (L.)
123. Kuninghahk, *Somateria spectabilis* (L.)
63. perekond: K o s k e l, *Mergus* L.
124. Jääkoskel, *Mergus merganser merganser* L.
125. Rohukoskel, *Mergus serrator* L.
126. Väikekoskel, *Mergus albellus* L.

XIII selts: **SÕUDEJALALISED,** *STEGANOPODES*

17. sugukond: **Suulalised,** *Sulidae*
64. perekond: S u u l a, *Sula* Briss.
127. Suula, *Sula bassana* (L.)

18. sugukond: **Pelikanlased,** *Pelecanidae*
65. perekond: P e l i k a n, *Pelecanus* L.
128. Pelikan, *Pelecanus onocrotalus* L.

19. sugukond: **Kormoranlased,** *Phalacrocoracidae*
66. perekond: K o r m o r a n, *Phalacrocorax* Briss.
129. Kormoran, *Phalacrocorax carbo carbo* (L.)

XIV selts: **KARKLINNULISED,** *GRESSORES*

20. sugukond: **Flamingolased,** *Phoenicopteridae*
67. perekond: F l a m i n g o, *Phoenicopterus* L.
130. Flamingo, *Phoenicopterus ruber antiquorum* Temm.

21. sugukond: **Iibislased,** *Plegadidae*
68. perekond: L u i t s n o k k - i i b i s, *Platalea* L.
131. Luitsnokk-iibis, *Platalea leucorodia leucorodia* L.

22. sugukond: **Toonekurglased,** *Ciconiidae*
69. perekond: T o o n e k u r g, *Ciconia* Briss.
132. Valge-toonekurg, *Ciconia ciconia ciconia* (L.)
133. Must-toonekurg, *Ciconia nigra* (L.)

23. sugukond: **Haigurlased,** *Ardeidae*
70. perekond: H a i g u r, *Ardea* L.
134. Hallhaigur, *Ardea cinerea cinerea* L.

71. perekond: Hõbehaigur, *Egretta* Forst.
135. Hõbehaigur, *Egretta alba alba* (L.)
72. perekond: Väikehüüp, *Ixobrychus* Billb.
136. Väikehüüp, *Ixobrychus minutus minutus* (L.)
73. perekond: Hüüp, *Botaurus* Steph.
137. Hüüp, *Botaurus stellaris stellaris* (L.)

XV selts: **KULLILISED,** *ACCIPITRES*

24. sugukond: **Pistriklased,** *Falconidae*

74. perekond: Pistrik, *Falco* L.
138. Rabapistrik, *Falco peregrinus peregrinus* Tunst.
139. Jahipistrik, *Falco rusticolus rusticolus* L.
140. Islandi jahipistrik, *Falco rusticolus islandus* Brünn.
141. Lõopistrik, *Falco subbuteo subbuteo* L.
142. Väikepistrik, *Falco columbarius aesalon* Tunst.
143. Punajalg-pistrik, *Falco vespertinus vespertinus* L.
144. Tuuletallaja, *Falco tinnunculus tinnunculus* L.

25. sugukond: **Haugaslased,** *Accipitridae*

75. perekond: Herilaseviu, *Pernis* Cuv.
145. Herilaseviu, *Pernis apivorus apivorus* (L.)
76. perekond: Harksaba, *Milvus* Lac.
146. Must-harksaba, *Milvus migrans migrans* (Bodd.)
147. Puna-harksaba, *Milvus milvus milvus* (L.)
77. perekond: Merikotkas, *Haliaeëtus* Sav.
148. Merikotkas, *Haliaeëtus albicilla albicilla* (L.)
78. perekond: Raisakotkas, *Aegypius* Sav.
149. Raisakotkas, *Aegypius monachus* (L.)
79. perekond: Kaeluskotkas, *Gyps* Sav.
150. Kaeluskotkas, *Gyps fulvus fulvus* (Habl.)
80. perekond: Kotkas, *Aquila* Briss.
151. Kaljukotkas, *Aquila chrysaëtos chrysaëtos* (L.)
152. Suur-konnakotkas, *Aquila clanga* Pall.
153. Väike-konnakotkas, *Aquila pomarina pomarina* Brehm
81. perekond: Madukotkas, *Circaëtus* Vieill.
154. Madukotkas, *Circaëtus gallicus gallicus* (Gm.)
82. perekond: Viu, *Buteo* Lac.
155. Lääneviu, *Buteo, buteo buteo* (L.)
156. Hiireviu, *Buteo buteo vulpinus* (Glog.)
157. Karvasjalg-viu, *Buteo lagopus lagopus* (Brünn.)
83. perekond: Haugas, *Accipiter* Briss.
158. Kanakull, *Accipiter gentilis gentilis* (L.)
159. Põhja-kanakull, *Accipiter gentilis buteoides* (Menzb.)
160. Raudkull, *Accipiter nisus nisus* (L.)
84. perekond: Loorkull, *Circus* Lac.
161. Välja-loorkull, *Circus cyaneus cyaneus* (L.)

162. Kõrbe-loorkull, *Circus macrourus* (Gm.)
163. Soo-loorkull, *Circus pygargus* (L.)
164. Roo-loorkull, *Circus aeruginosus aeruginosus* (L.)
85. perekond: K a l a k o t k a s, *Pandion* Sav.
165. Kalakotkas, *Pandion haliaëtus haliaëtus* (L.)

XVI selts: **KÄOLISED,** *CUCULI*

26. sugukond: **Kägulased,** *Cuculidae*

86. perekond: K ä g u, *Cuculus* L.
166. Kägu, *Cuculus canorus canorus* L.

XVII selts: **KAKULISED,** *STRIGES*

27. sugukond: **Loorkaklased,** *Tytonidae*

87. perekond: L o o r k a k k, *Tyto* Billb.
167. Loorkakk, *Tyto alba guttata* (Brehm)

28. sugukond: **Päriskaklased,** *Strigidae*

88. perekond: L u m e k a k k, *Nyctea* Steph.
168. Lumekakk, *Nyctea scandiaca* (L.)
89. perekond: K a s s i k a k k, *Bubo* Dum.
169. Kassikakk, *Bubo bubo bubo* (L.)
90. perekond: R ä t s, *Asio* Schaeff.
170. Kõrvukas räts, *Asio otus otus* (L.)
171. Sooräts, *Asio flammeus flammeus* (Pont.)
91. perekond: K a r v a s j a l g - k a k k, *Aegolius* Kaup
172. Karvasjalg-kakk, *Aegolius funereus funereus* (L.)
92. perekond: K i v i k a k k, *Athene* Boie
173. Kivikakk, *Athene noctua noctua* (Scop.)
93. perekond: V ä r b k a k k, *Glaucidium* Boie
174. Värbkakk, *Glaucidium passerinum passerinum* (L.)
94. perekond: V õ õ t k a k k, *Surnia* Dum.
175. Vöötkakk, *Surnia ulula ulula* (L.)
95. perekond: K a k k, *Strix* L.
176. Lapi kakk, *Strix nebulosa lapponica* Thunb.
177. Uraali kakk, *Strix uralensis liturata* Tengm.
178. Kodukakk, *Strix aluco aluco* L.

XVIII selts: **ÖÖSORRILISED,** *CAPRIMULGI*

29. sugukond: **Öösorlased,** *Caprimulgidae*

96. perekond: Ö ö s o r r, *Caprimulgus* L.
179. Öösorr, *Caprimulgus europaeus europaeus* L.

XIX selts: **SINIRAALISED,** *CORACIAE*

30. sugukond: **Siniraaglased,** *Coraciidae*

97. perekond: S i n i r a a g, *Coracias* L.
180. Siniraag, *Coracias garrulus garrulus* (L.)

31. sugukond: **Jäälindlased,** *Alcedinidae*

98. perekond: J ä ä l i n d, *Alcedo* L.
181. Jäälind, *Alcedo atthis ispida* L.

XX selts: **VAENUKÄOLISED,** *UPUPAE*

32. sugukond: **Vaenukägulased,** *Upupidae*

99. perekond: V a e n u k ä g u, *Upupa* L.
182. Vaenukägu, *Upupa epops epops* L.

XXI selts: **PIKATIIVALISED,** *MACROCHIRES*

33. sugukond: **Piirpääsulased,** *Micropodidae*

100. perekond: P i i r p ä ä s u k e, *Micropus* Wolf
183. Piirpääsuke, *Micropus apus apus* (L.)

XXII selts: **RÄHNILISED,** *PICI*

34. sugukond: **Rähnlased,** *Picidae*

101. perekond: R ä h n, *Picus* L.
184. Roherähn, *Picus viridis viridis* L.
185. Hallrähn, *Picus canus canus* Gm.
102. perekond: K i r j u r ä h n, *Dryobates* Boie
186. Suur-kirjurähn, *Dryobates major major* (L.)
187. Valgeselg-kirjurähn, *Dryobates leucotos leucotos* (Bechst.)
188. Väike-kirjurähn, *Dryobates minor minor* (L.)
189. Hele väike-kirjurähn, *Dryobates minor transitivus* Loud.
103. perekond: K o l m v a r v a s - r ä h n, *Picoides* Lac.
190. Kolmvarvas-rähn, *Picoides tridactylus tridactylus* (L.)
104. perekond: M u s t r ä h n, *Dryocopus* Boie
191. Musträhn, *Dryocopus martius martius* (L.)
105. perekond: V ä ä n k a e l, *Jynx* L.
192. Väänkael, *Jynx torquilla torquilla* L.

XXIII selts: VÄRVULISED, *PASSERES*

35. sugukond: **Vareslased,** *Corvidae*

106. perekond: Vares, *Corvus* L.
193. Ronk, *Corvus corax corax* L.
194. Hallvares, *Corvus corone cornix* L.
195. Künnivares, *Corvus frugilegus frugilegus* L.
107. perekond: Hakk, *Coloeus* Kaup
196. Kaelushakk, *Coloeus monedula soemmeringii* (Fisch.)
108. perekond: Harakas, *Pica* Vieill.
197. Harakas, *Pica pica fennorum* Lönnb.
109. perekond: Mänsak, *Nucifraga* Briss.
198. Pähklimänsak, *Nucifraga caryocatactes caryocatactes* (L.)
199. Seedrimänsak, *Nucifraga caryocatactes macrorhynchos* Brehm
110. perekond: Pasknäär, *Garrulus* Briss.
200. Pasknäär, *Garrulus glandarius severtzovi* Bogd.
111. perekond: Laanenäär, *Cractes* Billb.
201. Laanenäär, *Cractes infaustus ruthenus* But.

36. sugukond: **Kuldnoklased,** *Sturnidae*

112. perekond: Kuldnokk, *Sturnus* L.
202. Kuldnokk, *Sturnus vulgaris vulgaris* L.
113. perekond: Karjarästas, *Pastor* Temm.
203. Karjarästas, *Pastor roseus* (L.)

37. sugukond: **Peoleolased,** *Oriolidae*

114. perekond: Peoleo, *Oriolus* L.
204. Peoleo, *Oriolus oriolus oriolus* (L.)

38. sugukond: **Vintlased,** *Fringillidae*

115. perekond: Suurnokk-vint, *Coccothraustes* Briss.
205. Suurnokk-vint, *Coccothraustes coccothraustes coccothraustes* (L.)
116. perekond: Rohevint, *Chloris* Cuv.
206. Rohevint, *Chloris chloris chloris* (L.)
117. perekond: Ohakalind, *Carduelis* Briss.
207. Ohakalind, *Carduelis carduelis carduelis* (L.)
208. Siisike, *Carduelis spinus* (L.)
209. Kanepilind, *Carduelis cannabina cannabina* (L.)
210. Mägi-kanepilind, *Carduelis flavirostris flavirostris* (L.)
211. Urvalind, *Carduelis flammea flammea* (L.)
212. Hele-urvalind, *Carduelis flammea exilipes* (Coues)
118. perekond: Kanaari vint, *Serinus* Koch
213. Kanaari vint, *Serinus serinus serinus* (L.)
119. perekond: Leevike, *Pyrrhula* Briss.
214. Leevike, *Pyrrhula pyrrhula pyrrhula* (L.)

120. perekond: K a r m i i n l e e v i k e, *Carpodacus* Kaup
215. Karmiinleevike, *Carpodacus erythrinus erythrinus* (Pall.)
121. perekond: M ä n n i l e e v i k e, *Pinicola* Vieill.
216. Männileevike, *Pinicola enucleator enucleator* (L.)
122. perekond: K ä b i l i n d, *Loxia* L.
217. Kuuse-käbilind, *Loxia curvirostra curvirostra* L.
218. Männi-käbilind, *Loxia pytyopsittacus pytyopsittacus* Borkh.
219. Eesti männi-käbilind, *Loxia pytyopsittacus estiae* Piiper & Härms
220. Vööt-käbilind, *Loxia leucoptera bifasciata* Brehm
123. perekond: V i n t, *Fringilla* L.
221. Metsvint, *Fringilla coelebs coelebs* L.
222. Põhjavint, *Fringilla montifringilla* L.

39. sugukond: **Kangurlindlased,** *Ploceidae*

124. perekond: V a r b l a n e, *Passer* Briss.
223. Koduvarblane, *Passer domesticus domesticus* (L.)
224. Põldvarblane, *Passer montanus montanus* (L.)

40. sugukond: **Talviklased,** *Emberizidae*

125. perekond: T s i i t s i t a j a, *Emberiza* Briss.
225. Halltsiitsitaja, *Emberiza calandra calandra* L.
226. Talvike, *Emberiza citrinella citrinella* L.
227. Idatalvike, *Emberiza citrinella erythrogenys* Brehm
228. Põldtsiitsitaja, *Emberiza hortulana* L.
229. Rootsiitsitaja, *Emberiza schoeniclus schoeniclus* (L.)
230. Põhja-rootsiitsitaja, *Emberiza schoeniclus septentrionalis* Brehm
126. perekond: L a p i t s i i t s i t a j a, *Calcarius* Bechst.
231. Lapi tsiitsitaja, *Calcarius lapponicus lapponicus* (L.)
127. perekond: L u m e t s i i t s i t a j a, *Plectrophenax* Stejn.
232. Lumetsiitsitaja, *Plectrophenax nivalis nivalis* (L.)

41. sugukond: **Lõolased,** *Alaudidae*

128. perekond: T u t t l õ o k e, *Galerida* Boie
233. Tuttlõoke, *Galerida cristata cristata* (L.)
129. perekond: N õ m m e l õ o k e, *Lullula* Kaup
234. Nõmmelõoke, *Lullula arborea arborea* (L.)
130. perekond: P õ l d l õ o k e, *Alauda* L.
235. Põldlõoke, *Alauda arvensis arvensis* L.
131. perekond: S a r v i k l õ o k e, *Eremophila* Boie
236. Sarviklõoke, *Eremophila alpestris flava* (Gm.)

42. sugukond: **Västriklased,** *Motacillidae*

132. perekond: K i u r, *Anthus* Bechst.
237. Nõmmekiur, *Anthus campestris campestris* (L.)
238. Metskiur, *Anthus trivialis trivialis* (L.)

239. Sookiur, *Anthus pratensis* (L.)
240. Tundrakiur, *Anthus cervinus* (Pall.)
241. Randkiur, *Anthus spinoletta littoralis* Brehm

133. perekond: V ä s t r i k, *Motacilla* L.

242. Lambahänilane, *Motacilla flava flava* (L.)
243. Põhjahänilane, *Motacilla flava thunbergi* Billb.
244. Jõgivästrik, *Motacilla cinerea cinerea* Tunst.
245. Linavästrik, *Motacilla alba alba* L.

43. sugukond: **Porlased,** *Certhiidae*

134. perekond: P o r r, *Certhia* L.

246. Porr, *Certhia familiaris familiaris* L.

44. sugukond: **Puukoristajalased,** *Sittidae*

135. perekond: P u u k o r i s t a j a, *Sitta* L.

247. Puukoristaja, *Sitta europaea europaea* L.
248. Ida-puukoristaja, *Sitta europaea asiatica* Gould.

45. sugukond: **Tihaslased,** *Paridae*

136. perekond: T i h a n e, *Parus* L.

249. Rasvatihane, *Parus major major* L.
250. Sinitihane, *Parus caeruleus caeruleus* L.
251. Lasuurtihane, *Parus cyanus cyanus* Pall.
252. Musttihane, *Parus ater ater* L.
253. Tutt-tihane, *Parus cristatus cristatus* L.
254. Sootihane, *Parus palustris palustris* L.
255. Põhjatihane, *Parus atricapillus borealis* Sel.

137. perekond: S a b a t i h a n e, *Aegithalos* Herm.

256. Sabatihane, *Aegithalos caudatus caudatus* (L.)

138. perekond: P ö i a l p o i s s, *Regulus* Cuv.

257. Kuldpea-pöialpoiss, *Regulus regulus regulus* (L.)
258. Tulipea-pöialpoiss, *Regulus ignicapillus ignicapillus* (Temm.)

46. sugukond: **Tapjalased,** *Laniidae*

139. perekond: Õ g i j a, *Lanius* L.

259. Mustlauk-õgija, *Lanius minor* Gm.
260. Hallõgija, *Lanius excubitor excubitor* L.
261. Punaselg-õgija, *Lanius collurio collurio* L.

47. sugukond: **Siidisabalased,** *Bombycillidae*

140. perekond: S i i d i s a b a, *Bombycilla* Vieill.

262. Siidisaba, *Bombycilla garrulus garrulus* (L.)

48. sugukond: **Kärbsenäplased,** *Muscicapidae*

141. perekond: K ä r b s e n ä p p, *Muscicapa* Briss.

263. Hall-kärbsenäpp, *Muscicapa striata striata* (Pall.)

264. Must-kärbsenäpp, *Muscicapa hypoleuca hypoleuca* (Pall.)
265. Kaelus-kärbsenäpp, *Muscicapa albicollis albicollis* Temm.
266. Väike-kärbsenäpp, *Muscicapa parva parva* Bechst.

49. sugukond: **Põõsalindlased,** *Sylviidae*

142. perekond: L e h e l i n d, *Phylloscopus* Boie
267. Väike-lehelind, *Phylloscopus collybita abietinus* (Nilss.)
268. Salu-lehelind, *Phylloscopus trochilus acredula* (L.)
269. Rohe-lehelind, *Phylloscopus trochiloides viridanus* Blyth
270. Mets-lehelind, *Phylloscopus sibilatrix* (Bechst.)
271. Põhja-lehelind, *Phylloscopus borealis borealis* (Blas.)

143. perekond: R i t s i k l i n d, *Locustella* Kaup
272. Jõgi-ritsiklind, *Locustella fluviatilis* (Wolf)
273. Võsa-ritsiklind, *Locustella naevia naevia* (Bodd.)

144. perekond: R o o l i n d, *Acrocephalus* Naum.
274. Kõrkja-roolind, *Acrocephalus schoenobaenus* (L.)
275. Rästas-roolind, *Acrocephalus arundinaceus arundinaceus* (L.)
276. Tiigi-roolind, *Acrocephalus scirpaceus scirpaceus* (Herm.)
277. Soo-roolind, *Acrocephalus palustris* (Bechst.)
278. Aed-roolind, *Acrocephalus dumetorum* Blyth

145. perekond: K ä o s u l a n e, *Hippolais* Brehm
279. Käosulane, *Hippolais icterina icterina* (Vieill.)

146. perekond: P õ õ s a l i n d, *Sylvia* Scop.
280. Vööt-põõsalind, *Sylvia nisoria* (Bechst.)
281. Aed-põõsalind, *Sylvia borin* (Bodd.)
282. Mustpea-põõsalind, *Sylvia atricapilla atricapilla* (L.)
283. Pruunselg-põõsalind, *Sylvia communis communis* Lath.
284. Väike-põõsalind, *Sylvia curruca curruca* (L.)

50. sugukond: **Rästaslased,** *Turdidae*

147. perekond: R ä s t a s, *Turdus* L.
285. Hallrästas, *Turdus pilaris* L.
286. Hoburästas, *Turdus viscivorus viscivorus* L.
287. Laulurästas, *Turdus philomelos philomelos* Brehm
288. Vainurästas, *Turdus musicus musicus* L.
289. Kaelusrästas, *Turdus torquatus torquatus* L.
290. Musträstas, *Turdus merula merula* L.

148. perekond: K i v i t ä k s, *Oenanthe* Vieill.
291. Kivitäks, *Oenanthe oenanthe oenanthe* (L.)

149. perekond: K a d a k a t ä k s, *Saxicola* Bechst.
292. Kadakatäks, *Saxicola rubetra* (L.)

150. perekond: L e p a l i n d, *Phoenicurus* Forst.
293. Aed-lepalind, *Phoenicurus phoenicurus phoenicurus* (L.)
294. Must-lepalind, *Phoenicurus ochruros gibraltariensis* (Gm.)

151. perekond: Ööbik, *Luscinia* Forst.
295. Ööbik, *Luscinia luscinia* (L.)
296. Punatäpp-sinirind, *Luscinia svecica svecica* (L.)
297. Valgetäpp-sinirind, *Luscinia svecica cyanecula* (Wolf)
152. perekond: Punarind, *Erithacus* Cuv.
298. Punarind, *Erithacus rubecula rubecula* (L.)

51. sugukond: **Võsaraatlased,** *Prunellidae*

153. perekond: Võsaraat, *Prunella* Vieill.
299. Võsaraat, *Prunella modularis modularis* (L.)

52. sugukond: **Käbliklased,** *Troglodytidae*

154. perekond: Käblik, *Troglodytes* Vieill.
300. Käblik, *Troglodytes troglodytes troglodytes* (L.)
155. perekond: Vesipapp, *Cinclus* Bechst.
301. Vesipapp, *Cinclus cinclus cinclus* (L.)

53. sugukond: **Pääsulased,** *Hirundinidae*

156. perekond: Suitsupääsuke, *Hirundo* L.
302. Suitsupääsuke, *Hirundo rustica rustica* L.
157. perekond: Räästapääsuke, *Delichon* Moore
303. Räästapääsuke, *Delichon urbica urbica* (L.)
158. perekond: Kaldapääsuke, *Riparia* Forst.
304. Kaldapääsuke, *Riparia riparia riparia* (L.)

REGISTER

Accipiter gentilis 96
— *nisus* 96
Acrocephalus arundinaceus 139
— *dumetorum* 140
— *palustris* 140
— *schoenobaenus* 139
— *scirpaceus* 139
Actitis hypoleucos 75
Aed-lepalind 134
Aed-põõsalind 138
Aed-roolind 140
Aegithalos caudatus 145
Aegolius funereus 106
Alauda arvensis 148
Alca torda 26
Alcedo atthis 119
Alk 26
Alpi risla 72
Anas acuta 36
— *crecca* 39
— *penelope* 38
— *platyrhynchos* 36
— *querquedula* 39
— *strepera* 38
Anser albifrons 35
— *anser* 33
— *erythropus* 35
— *fabalis* 33
Anthus campestris 152
— *cervinus* 150
— *pratensis* 150
— *spinoletta* 152
— *trivialis* 150
Aquila chrysaëtos 101
— *clanga* 102
— *pomarina* 102
Ardea cinerea 80
Arenaria interpres 59
Asio flammeus 105
— *otus* 105
Aul 41

Balti risla 72
Bombycilla garrulus 121
Botaurus stellaris 80
Branta bernicla 35
— *leucopsis* 35
Bubo bubo 104
Bucephala clangula 41
Buteo buteo 97
— *lagopus* 97

Calcarius lapponicus 154
Calidris alpina 72
— *canutus* 72
— *ferruginea* 72
— *minuta* 73
— *temminckii* 73
Caprimulgus europaeus 90
Carduelis cannabina 157
— *carduelis* 157
— *flammea* 157
— *spinus* 158
Carpodacus erythrinus 155
Cepphus grylle 26
Certhia familiaris 107, 128
Charadrius dubius 70
— *hiaticula* 70
— *morinellus* 69
Chlidonias leucoptera 46
— *nigra* 46
Chloris chloris 159
Ciconia ciconia 82
— *nigra* 82

Cinclus cinclus 120
Circaëtus gallicus 104
Circus aeruginosus 99
— *cyaneus* 99
— *macrourus* 101
— *pygargus* 99
Clangula hyemalis 41
Coccothraustes coccothraustes 159
Coloeus monedula 112
Columba livia 88
— *oenas* 88
— *palumbus* 86
Coracias garrulus 86, 111
Corvus corax 113
— *corone* 113
— *frugilegus* 113
Coturnix coturnix 77, 82
Cractes infaustus 111
Crex crex 77
Crocethia alba 73
Cuculus canorus 90
Cygnus bewickii 33
— *cygnus* 33
— *olor* 32

Delichon urbica 136
Dryobates leucotos 110
— *major* 110
— *minor* 107
Dryocopus martius 111

Emberiza calandra 153
— *citrinella* 153
— *hortulana* 153
— *schoeniclus* 154
Eremophila alpestris 150
Erithacus rubecula 134

Falco columbarius 94
— *peregrinus* 94
— *rusticolus* 92
— — *islandus* 92
— *subbuteo* 94
— *tinnunculus* 95
— *vespertinus* 95
Fringilla coelebs 159
— *montifringilla* 159
Fulica atra 24, 78

Galerida cristata 148
Gallinago gallinago 68
— *media* 68
Gallinula chloropus 24, 78
Garrulus glandarius 111
Gavia arctica 27
— *stellata* 27
Glaucidium passerinum 106
Grus grus 80

Haematopus ostralegus 60
Hahk 39
Haliaëëtus albicilla 101
Hallhaigur 80
Hallhani 33
Hallkibu 75
Hall-kärbsenäpp 143
Hallpõsk-pütt 30
Hallrähn 110
Hallrästas 131
Halltsiitsitaja 153
Hallvares 113
Hallõgija 121
Hani, hall- 33
—, raba- 33
—, suur-lauk- 35
—, väike-lauk- 35
Harakas 112
Harksaba, must- 97
— , puna- 97
Heletilder 64
Herilaseviu 96
Hiireviu 97
Hippolais icterina 136
Hirundo rustica 136
Hoburästas 131
Hõbekajakas 50, 53
Hüüp 80
Hydroprogne tschegrava 48

Islandi jahipistrik 92
Ixobrychus minutus 80

Jahipistrik 92
Jõgi-ritsiklind 139
Jõgitiir 48
Jõgivästrik 148
Järvekaur 27
Jääkajakas 50, 53

Jääkoskel 44
Jäälind 119
Jynx torquilla 107, 119

Kadakatäks 124
Kaelushakk 112
Kaelustuvi 86
Kajakas, hõbe- 50, 53
— , jää- 50, 53
— , kala- 50, 53
— , meri- 50, 53
— , naeru- 52, 53
— , tõmmu- 50, 53
— , väike- 52, 53
Kakk, kodu- 105
— , lapi 104
— , uraali 105
Kalakajakas 50, 53
Kalakotkas 104
Kaljukotkas 101
Kaldapääsuke 135
Kanaari vint 158
Kanakull 96
Kanepilind 157
Karmiinleevike 155
Karvasjalg-kakk 106
Karvasjalg-viu 97
Kassikakk 104
Kaur, järve- 27
— , punakurk- 27
Kiivitaja 59
Kirjurähn, suur- 110
— , valgeselg- 110
— , väike- 107
Kiur, mets- 150
— , nõmme- 152
— , rand- 152
— , soo- 150
— , tundra- 150
Kivirullija 59
Kivitäks 124
Kodukakk 105
Kodutuvi 88
Koduvarblane 129
Kolmvarvas-rähn 107
Koovitaja, suur- 62
— , väike- 62
Kormoran 24
Koskel, jää- 44
Koskel, rohu- 44
— , väike- 44
Kotkas, kalju- 101
— , suur-konna- 102
— , väike-konna- 102
Krüüsel 26
Kuldnokk 122
Kuldpea-põialpoiss 147
Kuuse-käbilind 156
Kõrbe-loorkull 101
Kõrkja-roolind 139
Kõrvukas räts 105
Kõvernokk-risla 72
Käbilind, kuuse- 156
— , männi- 156
— , vööt- 156
Käblik 120
Kägu 90
Käosulane 136
Kärbsenäpp, hall- 143
— , must- 143
— , väike- 143
Kühmnokk-luik 32
Künnivares 113

Laanenäär 111
Laanepüü 84
Lagle, must- 35
— , valgepõsk- 35
Lagopus lagopus 82
Laisaba-änn 55
Lambahänilane 148
Lanius collurio 121
— *excubitor* 121
Lapi kakk 104
Lapi tsiitsitaja 154
Larus argentatus 50, 53
— *canus* 50, 53
— *fuscus* 50, 53
— *hyperboreus* 50, 53
— *marinus* 50, 53
— *minutus* 52, 53
— *ridibundus* 52,
Laululuik 33
Laulurästas 132
Leetelind 73
Leevike 155
Lehelind, mets- 142
— , rohe- 142

Lehelind, salu- 140
— , väike- 140
Lepalind, aed- 134
— , must- 134
Liivatüll 70
Limicola falcinellus 73
Limosa lapponica 62
— *limosa* 62
Linavästrik 147
Locustella fluviatilis 139
— *naevia* 139
Loorkull, kõrbe- 101
— , roo- 99
— , soo- 99
— , välja- 99
Loxia curvirostra 156
— *leucoptera* 156
— *pytyopsittacus* 156
Luik, kühmnokk- 32
— , laulu- 33
— , väike- 33
Lullula arborea 148
Luitsnokk-part 38
Luscinia luscinia 132
— *svecica* 134
Lumekakk 104
Lumetsiitsitaja 154
Lõopistrik 94
Lymnocryptes minimus 68
Lyrurus tetrix 84

Madukotkas 104
Mergus albellus 44
— *merganser* 44
— *serrator* 44
Merikajakas 50, 53
Merikotkas 101
Meriski 60
Merivart 42
Metsis 84
Metskiur 150
Metskurvits 66
Mets-lehelind 142
Metstilder 66
Metsvint 159
Micropus apus 135
Milvus migrans 97
— *milvus* 97
Motacilla alba 147
Motacilla cinerea 148
— *flava* 148
Mudakurvits 68
Mudatilder 66
Muscicapa hypoleuca 143
— *parva* 143
— *striata* 143
Must-harksaba 97
Mustkael-pütt 30
Must-kärbsenäpp 143
Mustlagle 35
Must-lepalind 134
Mustpea-põõsalind 136
Musträhn 111
Musträstas 122
Mustsaba-vigle 62
Musttihane 145
Must-toonekurg 82
Mustvaeras 40
Mustviires 46
Männi-käbilind 156
Männileevike 155
Mänsak 112

Naerukajakas 52, 53
Nucifraga caryocatactes 112
Numenius arquata 62
— *phaeopus* 62
Nõmmekiur 152
Nõmmelõoke 148
Nyctea scandiaca 104
Nyroca ferina 42
— *fuligula* 42
— *marila* 42
— *nyroca* 42

Oenanthe oenanthe 124
Ohakalind 157
Oidemia fusca 40
— *nigra* 40
Oriolus oriolus 121

Pandion haliaëtus 104
Part, piil- 39
— , räga- 39
— , rääks- 38
— , sinikael- 36
— , soo- 36
— , viu- 38

Parus ater 145
— *atricapillus* 144
— *caeruleus* 144
— *cristatus* 145
— *major* 144
— *palustris* 144
Pasknäär 111
Passer domesticus 129
— *montanus* 129
Peoleo 121
Perdix perdix 82
Pernis apivorus 96
Phalacrocorax carbo 24
Phalaropus lobatus 24, 75
Philomachus pugnax 64
Phoenicurus ochruros 134
— *phoenicurus* 134
Phylloscopus collybita 140
— *sibilatrix* 142
— *trochiloides* 142
— *trochilus* 140
Pica pica 112
Picoides tridactylus 107
Picus canus 110
— *viridis* 110
Piilpart 39
Piirpääsuke 135
Pikksaba-änn 55
Pinicola eunucleator 155
Pistrik, islandi jahi- 92
— , jahi- 92
— , lõo- 94
— , punajalg- 95
— , raba- 94
— , väike- 94
Plectrophenax nivalis 154
Pluvialis apricarius 69
Plüü 69
Podiceps auritus 30
— *cristatus* 30
— *griseigena* 30
— *nigricollis* 30
— *ruficollis* 32
Porr 107, 128
Porzana parva 78
— *porzana* 77
Prunella modularis 120
Pruunselg-põõsalind 138
Punakurk-kaur 27
Puna-harksaba 97
Punajalg-pistrik 95
Punajalg-tilder 65
Punakael-pütt 32
Punapea-vart 42
Punarind 134
Punaselg-õgija 121
Puukoristaja 107, 128
Põhjatihane 144
Põhjavint 159
Põldlõoke 148
Põldpüü 82
Põldrüüt 69
Põldtsiitsitaja 153
Põldvarblane 129
Põldvutt 77, 82
Põõsalind, aed- 138
— , mustpea- 136
— , pruunselg- 138
— , väike- 138
— , vööt- 138
Põialpoiss, kuldpea- 147
— , tulipea- 147
Pütt, hallpõsk- 30
—, mustkael- 30
—, punakael- 32
—, sarvik- 30
—, tutt- 30
Pyrrhula pyrrhula 155

Rabahani 33
Rabakana 82
Rabapistrik 94
Rallus aquaticus 78
Randkiur 152
Randtiir 48
Rasvatihane 144
Raudkull 96
Regulus ignicapillus 147
— *regulus* 147
Riparia riparia 135
Risla, alpi 72
— , balti 72
— , kõvernokk- 72
— , suur- 72
— , väike- 73
— , värb- 73
Ristpart 36
Ritsiklind, jõgi- 139

Ritsiklind, võsa- 139
Rohe-lehelind 142
Roherähn 110
Rohevint 159
Rohukoskel 44
Rohukurvits 68
Ronk 113
Rookana 78
Roolind, aed- 140
— , kõrkja- 139
— , rästas- 139
— , soo- 140
— , tiigi- 139
Roo-loorkull 99
Roostepugu-tüll 69
Rootsiitsitaja 154
Rukkirääk 77
Rägapart 39
Rähn, hall- 110
— , rohe- 110
Rästas, hall- 131
— , hobu- 131
— , laulu- 132
— , must- 122
— , vainu- 132
Rästas-roolind 139
Räts, kõrvukas 105
— , soo- 105
Rääkspart 38
Räästapääsuke 136
Röövtiir 48

Sabatihane 145
Salu-lehelind 140
Sarviklõoke 150
Sarvikpütt 30
Saxiola rubetra 124
Scolopax rusticola 66
Serinus serinus 158
Siidisaba 121
Siisike 158
Sinikael-part 36
Siniraag 86, 111
Sinitihane 144
Sinirind 134
Sitta europaea 107, 128
Somateria mollissima 39
Sookiur 150
Sookurg 80
Soo-loorkull 99
Soopart 36
Sooplütt 73
Soo-roolind 140
Sooräts 105
Sootihane 144
Spatula clypeata 38
Squatarola squatarola 69
Stercorarius longicaudus 55
— *parasiticus* 55
— *pomarinus* 55
Sterna albifrons 46
— *hirundo* 46
— *macrura* 46
Streptopelia decaocto 88
— *turtur* 88
Strix aluco 105
— *nebulosa* 104
— *uralensis* 105
Sturnus vulgaris 122
Suitsupääsuke 136
Surnia ulula 106
Suur-kirjurähn 110
Suurkoovitaja 62
Suur-konnakotkas 102
Suur-laukhani 35
Suurnokk-vint 159
Suurrisla 72
Sõtkas 41
Söödik-änn 55
Sylvia atricapilla 136
— *borin* 138
— *communis* 138
— *curruca* 138
— *nisoria 138*

Tadorna tadorna 36
Talvike 153
Teder 84
Terekia cinerea 75
Tetrao urogallus 84
Tetrastes bonasia 84
Tihane, must- 145
— , põhja- 144
— , rasva- 144
— , sini- 144
— , soo- 144
— , tutt- 145
Tiigikana 24, 78

Tiigi-roolind 139
Tiir, jõgi- 48
— , rand- 48
— , väike- 46
Tikutaja 68
Tilder, hele- 64
— , mets- 66
— , muda- 66
— , punajalg- 65
— , tume- 65
Toonekurg, must- 82
— , valge- 82
Tringa erythropus 65
— *glareola* 66
— *nebularia* 64
— *ochropus* 66
— *totanus* 65
Troglodytes troglodytes 120
Tsiitsitaja, hall- 153
— , põld- 153
— , roo- 154
Tulipea-põialpoiss 147
Tumetilder 65
Tundrakiur 150
Turdus merula 122
— *musicus* 132
— *philomelos* 132
— *pilaris* 131
— *viscivorus* 131
Turteltuvi 88
— , türgi 88
Tutkas 64
Tuttlõoke 148
Tuttpütt 30
Tutt-tihane 145
Tuttvart 42
Tuuletallaja 95
Tuvi, kaelus- 86
— , kodu- 88
— , õõne- 88
Tõmmukajakas 50, 53
Tõmmuvaeras 40
Täpik-vesivutt 77
Tüll, liiva- 70
— , roostepugu- 69
— , väike- 70
Türgi turteltuvi 88

Upupa epops 119
Uraali kakk 105
Urvalind 157

Vaenukägu 119
Vaeras, must- 40
— , tõmmu- 40
Vainurästas 132
Valgepõsk-lagle 35
Valgeselg-kirjurähn 110
Valgesilm-vart 42
Valgetiib-viires 46
Valge-toonekurg 82
Vanellus vanellus 59
Varblane, kodu- 129
— , põld- 129
Vares, hall- 113
— , künni- 113
Vart, meri- 42
— , punapea- 42
— , tutt- 42
— , valgesilm- 42
Veetallaja 24, 75
Vesikana 24, 78
Vesipapp 120
Vesivutt, täpik- 77
— , väike- 78
Vigle, mustsaba- 62
— , vöötsaba- 62
Vihitaja 75
Viires, must- 46
— , valgetiib- 46
Vint, mets- 159
— , põhja- 159
Viu, hiire- 97
— , karvasjalg- 97
Viupart 38
Võsaraat 120
Võsa-ritsiklind 139
Väikehüüp 80
Väikekajakas 52, 53
Väike-kirjurähn 107
Väike-konnakotkas 102
Väikekoovitaja 62
Väikekoskel 44
Väike-kärbsenäpp 142
Väike-laukhani 35
Väike-lehelind 140
Väikeluik 33
Väikepistrik 94

Väike-põõsalind 138
Väikerisla 73
Väiketiir 46
Väiketüll 70
Väike-vesivutt 78
Välja-loorkull 99
Värbkakk 106
Värbrisla 73
Västrik, jõgi- 148
— , lina- 147
Väänkael 107, 119
Vöötkakk 106
Vööt-käbilind 156
Vööt-põõsalind 138
Vöötsaba-vigle 62

Õgija, hall- 121
— , punaselg- 121
Õõnetuvi 88

Änn, laisaba- 55
— , pikksaba- 55
— , söödik- 55

Ööbik 132
Öösorr 90

SISUKORD

Eessõna raamatu teisele trükile 5
Juhiseid määramiseks 7
Tabelid lindude määramiseks looduses 17
Tüüpide karakteristikad 17
1. rühm: Ujulinnu tüüp 24
2. „ Kajakalise tüüp 45
3. „ Kurvitsalise tüüp 57
4. „ Rookanalise tüüp 77
5. „ Kurelise tüüp 80
6. „ Kanalise tüüp 82
7. „ Tuvilise tüüp 86
8. „ Röövlinnu tüüp 88
9. „ Rähnilise tüüp 107
10. „ Vareslase tüüp 111
11. „ Värvulise tüüp 116
Kuidas vaadelda linde 160
Tähtsam kirjandus 168
Linnukaitse alused 170
Eesti lindude süstemaatiline nimestik 176
Register 191

Кумари Эрик Вольдемарович

ПОЛЕВОЙ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ПТИЦ ЭСТОНИИ

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja J. Metsar
Kunstil'ne toimetaja R. Pangsepp
Tehniline toimetaja H. Veber
Korrektorid L. Golberg ja E. Kask

Ladumisele antud 7. V 1958. Trükkimisele antud 7. V 1959. Paber 54:84, 1/16. Trükipoogna'd 12,5 + 8 kleebist. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 11,10. Arvutuspoognaid 11,2. Trükiarv 8000. MB-04903. Tellimise nr. 1148. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tänav 54/58. Värvilised pilditahvlid trükkinud trükikoda «Oktoober».

Hind rbl. 8.65

2—8

A
22573
5018033

Rbl. 8.65.